

ARUTLEV HARIDUS* EESTI VÄITLUSSELTSI ÕPIK

EESTI VÄITLUSSELT 2008

TOETAJAD: HASARTMÄNGUMAKSU NÕUKOGU, BALTI-AMEERIKA PARTNERLUSPROGRAMM

Balti-Ameerika Partnerlusprogramm

ARUTLEV

HARIDUS*

EESTI

VÄITLUSSELTSI

ÕPIK

SISSEJUHATUS

".../ Just argumenteeritud diskussiooni puudus on Eesti ühiskonnas tänapäeval õige suur." (Toomas Luman, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja esimees 2005. aasta Pärnu juhtimiskonverentsil)

Te hoiate käes Eesti Väitlusseltsi arutleva hariduse õpikut. Nende kaante vahele oleme koondanud suure osa teadmistest, mis meie organisatsioonis väitlemise ja diskussioonidega tegelemise enam kui kümneaastase kogemusega on tekkinud. Raamat moodustab loodetavasti praktilise arutleva hariduse harjutuste kogumiku, mida aineõpetajad saavad kasutada oma tundide elavdamiseks, aga ka ringijuhid väitlustegevusega enam süvitsi minemiseks. Räägime kõigepealt lahti, mida me täpselt arutleva hariduse all silmas peame.

Arutlev haridus on Väitlusseltsi ja meie rahvusvaheliste partnerite kokkuleppel õpiprotsess, kus koolitunnis rakendatakse kõne, kommunikatsiooni, arutluse ja väitluse võtteid, et õpilasi võimalikult palju õppimisprotsessi kaasata. Nende meetodite abil arendatakse õpilaste kriitilise mõtlemise, otsuste tegemise ja suhtlemis- oskusi ning antakse samas noortele veidigi teadmist selle kohta, kuidas tulla toime tänapäeva kiiresti muutuvas maailmas.

Kuidas aitab arutlev haridus maailmas paremini toime tulla? Eelkõige aitab see kaasa kriitilise mõtlemise arenemisele, mis võimaldab analüüsida ja hinnata situatsioone ja ideid erinevatest aspektidest, jõudmaks läbi mõeldud ja tõestatud seisukohtadeni. Kriitiline mõtlemine aitab luua mitmekesiseid ja põhjendatud tõlgendusi, võtta vastu sõltumatuid otsuseid ja genereerida uusi ideid ja küsimusi. Need oskused on kõik kahtlemata äärmiselt vajalikud.

Arutleva hariduse projekt sai Eesti Väitlusseltsis alguse 2005.aasta sügisel. Projekt on saanud toetust Euroopa Komisjoni Socrates Programmi Comenius 2.1., Hasartmängumaksu Nõukogu ja Balti-Ameerika Partnerlusprogrammist. Projekti raames oleme koolitanud õpetajaid ja õpilasi ning lugejateni jõuab kaks trükist: käesolev arutleva hariduse õpik ning harjutuste kogumik ühiskonnaõpetuse õpetajatele. Selles õpikus arutleva hariduse teemat käsitledes püüame oma teadmiste piires anda omapoolse panuse avatud ja demokraatliku ühiskonna arenguks Eestis.

Käesolevasse kirjasõnasse pandu ei ole mõistagi lõplik tõde, kuid loodame, et mõistlik mõte mõtlemise jätkamiseks!

Väitlemiseni!

Katrin Viru

Eesti Väitlusseltsi esimees

ÕPIKU ÜLESEHITUSEST

Iga asja õpetamise võib jagada kahte osasse: mida õpetada ehk teooria ja kuidas õpetada ehk praktika. Kui sellise eralduse tegemine on tihti kunstlik, oleme käesolevas õpikus siiski seda teed läinud. Õpiku esimene peatükk räägib teoreetilisel tasandil arutlemiseks olulistest oskustest, teine ja kolmas peatükk toovad konkreetseid harjutusi, mida arutlemiseks kasutada.

SISUKORD

SISSEJUHATUS | 3

ÕPIKU ÜLESEHITUSEST | 4

SISUKORD | 4

1. PEATÜKK. TEOORIA | 6

Arutlemise sisu | 6

Argumendi ülesehitus | 8

Veenva argumendi esitamine | 10

Tõestusmaterjal | 13

Lisalugemist: teaduslik meetod, induktsioon, deduktsioon | 14

Ümberlökkamine | 16

Ümberlökke võimalused | 18

Demagoogia ehk loogikavead | 20

Lisalugemist: Põhjuse-tagajärje seos | 23

Taastugevdamine | 24

Kokkuvõtte argumenteerimisest | 25

Vorm ehk esinemine | 29

Kõne osad (struktuur) | 29

Kõneleja olulised omadused | 32

Kõnelemise tehniline pool | 34

Kokkuvõtte | 35

PEATÜKK 2: HARJUTUSED | 36

Argumenteerimine | 36

Tõestamise ja tõestusmaterjali harjutused | 40

Avaliku esinemise harjutused | 42

Avaliku esinemise arendamise harjutused | 43

Rollimängud, simulatsioonid ja kaasusepõhine õpe | 45

Rollimängud | 45

Rollimängude näited | 46

Rollimäng „Perekond Brown“ | 46

Simulatsioonid | 49

PEATÜKK 3: VÄITLUS | 58

Mis väitlus on? | 58

Mida väitlus õpetab? | 59

Väitlusteema valimine | 60

	Teemade liigid 60
	Väitluseks valmistumine 61
	Väitlemine 63
	Märkmete tegemine 63
	Kokkuvõtte väitlusest ehk kohtunikutöö 65
	Karl Popperi väitlusformaadid 71
	Definitsioonid 72
	Kriteerium 75
	Argumendid 76
	Eitav kaasus 80
	Väitlemine Karl Popperi formaadis 82
	Paigutus ruumis 82
	Kõneajad 83
	Ristküsitlused 87
	Plaanipõhised kaasused 89
	Plaanipõhise kaasuse ülesehitus 89
	Eitajate strateegiad 91
	Hindamine ja otsustamine 95
	Miks väidelda plaaniga kaasuseid? 95
	Teised väitlusformaadid 95
	Parlamentaarset väitlused 95
	Ameerika parlamentaarne väitlus 97
	Harjutuskohus 102
LISA 1:	VALIK VÄITLUSTEEMASID 128
	Riik ja isikuvabadused 128
	Riik ühiskonna reguleerijana 128
	Kool ja haridus 129
	Meditatsioon ja teadus 129
	Meedia 130
	Ideoloogilised küsimused 130
	Rahvusvahelised küsimused 130
	Muu 131
LISA 2:	KARL POPPERI VÄITLUSFORMAADI REEGLID KOMMENTAARIDEGA 132
LISA 3:	KARL POPPERI VÄITLUSTURNIIRI NÄIDISREGLEMENT 144
LISA 4:	TURNIIRIJUHTIMINE PRAKTIKAS 147

1. PEATÜKK. TEOORIA

See peatükk keskendub arutlevaks hariduseks oluliste oskuste õpetamisele. Kõigi arutleva hariduse alla käivate harjutuste osaks on oma mõtete selge väljendamine, argumentide esitamine ning neile vastuvaidlemine. Peatükk esitab lühidalt teoreetilise tausta nende oskuste õpetamiseks.

Arutlevas hariduses oluliste oskuste pagasi võib üldiselt jagada kaheks: sisuks ja vormiks.

Keskendume esmalt arutlemise sisule.

ARUTLEMISE SISU

Arutleva harjutuse sisuks on erinevates vormides mingisuguste seisukohtade üle arutamine: nende põhjendamine ja neile vastu vaidlemine. Seda oskust nimetame **argumenteerimiseks**.

Mis on argumenteerimine?

Argumenteerimine on õpetus sellest, kuidas esitada erinevate ideede toetuseks veenvaid ja mõjuvaid põhjendusi. Selleks, et argumenteerida, peab kõigepealt olema mingi idee, mida toetada. Selles raamatus nimetame ideed, mille toetuseks argumenteeritakse, **seisukohaks**. Seisukoht võib olla sõnastatav ühte konkreetse lausesse, mis esitatakse näiteks väitlustemana (Koolivormi kasutuselevõtt Eestis on põhjendatud), seisukohana läbirääkimistel (Õpilastena nõuame me prantsuse keele õpetamist meie koolis) või lihtsalt positsioonina vaidluses (Tallinna Kalev on parem korvpallimeeskond kui Tartu Rock). Argumenteerimine ongi ühe seisukoha toetuseks erinevate põhjenduste ehk **argumentide** toomine.

Milleks argumenteerimisoskus?

Argumenteerimisoskusest on igale õpilasele palju kasu. See aitab oma mõtetele selgeid ja mõjuvaid põhjendusi leida, paremaid kirjandeid ja esseesid kirjutada ning enda huvide eest paremini seista. Kui mõelda ühiskonna peale laiemalt, siis on raske leida eluala, kus argumenteerimisoskus vajalik ei oleks – igal ametikohal tuleb teha otsuseid, mille tegemiseks on mõistlik kaaluda argumente ühelt ja teiselt poolt. Samuti tuleb oma seisukohti põhjendada koosolekutel ja aruteludel. Tööintervjuul või motivatsioonikirjas oma sobivuse põhjendamine ja ülemusele esitatud palve palgatõusu saamiseks on samuti olukorrad, kus argumenteerimisoskus kasuks tuleb.

Mis on argument?

Kui seisukohtade põhjendamist võrrelda müüri ladumisega, siis telliseid, millest müür koosneb, nimetatakse argumentideks. **Argument on eraldiseisev mõte, mis toetab mõnda seisukohta.** Argument vastab alati küsimusele „miks?“. Võttes mingi seisukoha ja küsides selle kohta: „miks see on tõsi?“, siis kõik vastused sellele küsimusele ongi argumentid. Kui meie seisukoht on „Eesti vajab palgaarmeed“, siis argumentid selle toetuseks võivad olla:

- » „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see tagab meile parema riigikaitse“,
- » „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see võtab riigieelarvest vähem raha“,
- » „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see jätab enamikule noortele meestele rohkem aega õppimise või tööga tegeleda“,

aga ka

- » „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest treenitumaid sõdureid on paraadidel ilusam vaadata“.

Nagu näeme, on ühe seisukoha toetuseks olemas väga palju erinevaid argumente, mis keskenduvad ühe peamise seisukoha väiksematele osadele. Argumentid erinevad üksteisest kaalu ja üldistusvõime poolest – ühe seisukoha toetuseks saab tuua nii tugevaid kui nõrku argumente, aga need kõik jäävad sellest hoolimata argumentideks.

Mis ei ole argument?

Et paremini mõista, mis argument on, vaatame mõnda näidet, mida vahel argumentideks nimetatakse, aga mis seda siiski ei ole:

„Palgaarmee on Eestile vajalik, sest sellest oleks meie riigile palju kasu.“

Siin ei ole tegemist mitte argumenti, vaid sama seisukoha ümberütlemisega teises sõnastuses, mida nimetatakse tautoloogiaks. Argument peab tooma teema toetuseks mõne eraldiseisva mõtte, mitte lihtsalt seisukoha ümber sõnastama.

„Argument palgaarmee toetuseks on see, et palgaarmee koosneb 5000 mehest, kes on professionaalid.“

See pole otseselt argument, vaid seisukoha laiendus – selgitatakse, mida palgaarmee all täpselt silmas peetakse. Argument peab näitama, mis neist 5000 mehest kasu on. Näiteks *„Palgaarmee on Eestile vajalik, sest professionaalsed sõjaväelased tagavad tõhusama riigikaitse“.*

ARGUMENDI ÜLESEHITUS

„Demokraatlikus ühiskonnas peab maksvusele pääsema mitte tugevama argument, vaid tugevam argument.“

Jürgen Habermas,
Saksa ühiskonnateadlane

Ülaltoodud mõte (millest on muuhulgas tuletatud Eesti Väitlusseltsi missioon) räägib sellest, et demokraatlikus ühiskonnas peavad otsuste tegemisel olema olulised mõne mõtte toetuseks toodavad argumendid, mitte see, kes neid mõtteid esitab. Ehk siis pole vahet, kas mõne idee käib välja president või tädi Maali, pangadirektor või tööline – oluline on see, kelle mõtte ise on parem. See on ilus ja idealistlik nägemus ning näiteks ühiskonnaõpetuse tunnis võib kindlasti arutada selle üle, kui palju selles tõtt on. Seda mõtet argumenteerimise seisukohalt mõeldes tekib aga küsimus: kust me teame, milline mõtte on „parem“ või „tugevam“?

Lihtne vastus sellele küsimusele on, et see, kui tugev või nõrk mõni argument on, sõltub sellest, kui hästi see ära on tõestatud. Võtame näiteks meie sõjaväeteemast kaks argumenti:

» „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see jätab enamikule noortele meestele rohkem aega õppimiseks või töölkäimiseks“

ja

» „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest trennitumaid sõdureid on paraadidel ilusam vaadata“.

Kui me küsime, kumb neist on tugevam, siis õigupoolest on vastus, et mõlemad on nõrgad, sest need koosnevad ilma mingi põhjendusega väidetest. Tõsi, kui me neid põhjendama hakkame, leiame tõenäoliselt, et esimest neist on lihtsam tugevamaks argumendiks muuta kui teist. Tugev argument on selline argument, mis on tõestatud vettpidava loogika ja täpsete faktidega.

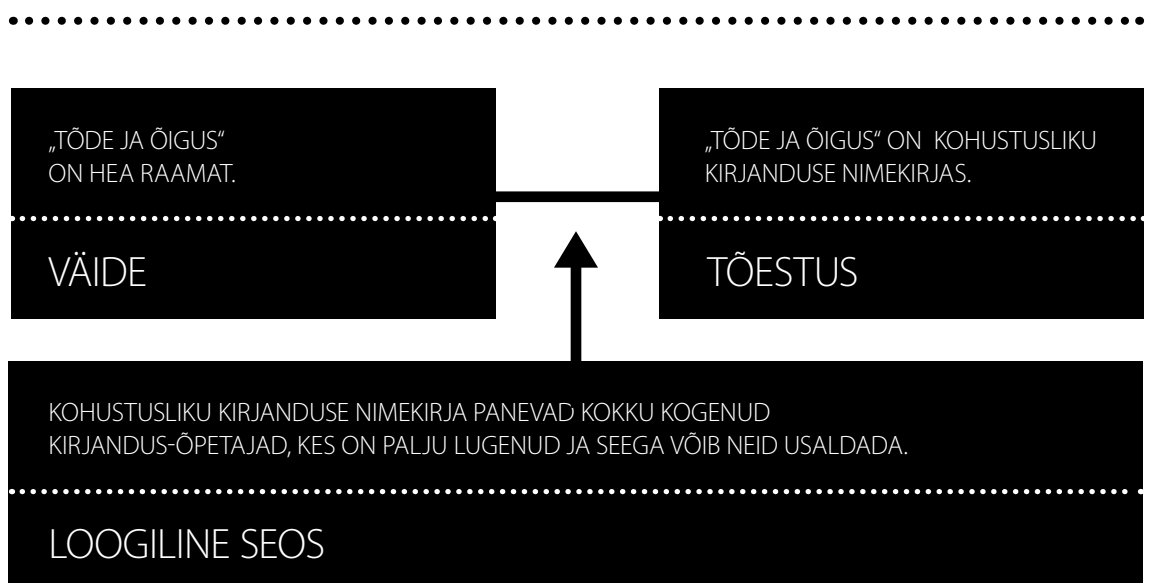
Et paremini aru saada, mis teeb ühe argumendi tugevaks, tuleb vaadata, millest argument koosneb. Üldistavalt võib öelda, et argument koosneb väitest, tõestustest ja seostest nende vahel.

VÄIDE - mõte, mida tahetakse tõestada

TÕESTUS - põhjendus, mille abil väidet tõestatakse, tavaliselt kas mõni põhimõtte või faktiline näide

LOOGILINE SEOS - Väidet ja tõestust omavahel siduv loogika, mis ei pruugi olla selgelt välja toodud

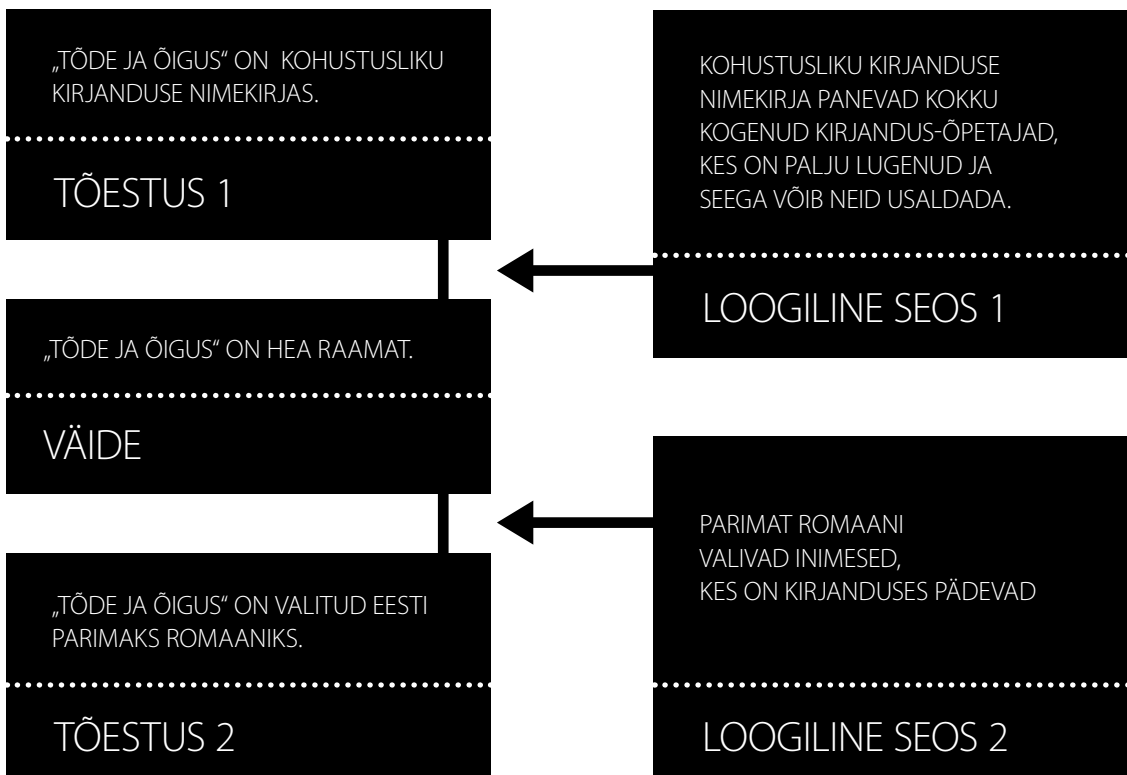
Toome mõned lihtsad näited argumentidest, kus need kolm elementi on esindatud.

Tõestused ja seosed ehk faktid ja loogika on peamised elemendid, millest üks korralik argument koosneb. Loogilised seosed võivad argumentides tihti olla selgelt välja ütlemata (ehk implitsiidsed), eriti kui tegemist on lihtsamate argumentidega, nagu ülalesitatud. Samas peab argumenti esitaja neist teadlik olema ja suutma neid kaitsta, sest just seosed on need, millele argumentide üle käiv arutelu tihti keskendub.

Ülaltoodud näited käivad lihtsamate argumentide kohta, kus kasutatakse vaid ühte tõestust ja ühte loogilist seost. Keerulisemates argumentides võib neid elemente olla rohkem. Näiteks kui me toome argumenti tõestuseks kaks fakti, siis neid kumbagi seob väitega omaette loogiline seos.

Keerulisemate ideede tõestamiseks tuleb vahel kasutada ka mitmeetapilist loogikat. Näiteks kui me väidame, et koolivormi sisseviimine Eesti koolides parandab õppeedukust, sest koolivormi kandmisel paraneb õpilaste rahulolu kooliga, siis tuleb meil tõestada kahte asja: esiteks, et koolivorm tõesti parandab õpilaste rahulolu kooliga, ja teiseks, et õpilaste rahulolu on õppeedukusega seotud. Sellise mitmeetapilise tõestuse puhul piisab ainult ühe alaväite ümberlõkkamisest selleks, et argument oleks loogiliselt ümber lükatud. Kui me näitame ära, et õpilaste rahulolu kooliga koolivormi kehtestamisel ei parane, siis ei ole vahet, kui hästi tõestame, et rahulolevad õpilased saavad paremaid hindeid. Nende mõtete juurde tuleme tagasi ümberlõkkamisest rääkiva peatüki juures.

VEENVA ARGUMENDI ESITAMINE

Nüüd me teame, millest argument üldiselt koosneb. Veelkord kokkuvõtlikult:

- » väitest,
- » väidet tõestavast tõestusest,
- » väidet ja tõestust ühendavast loogilisest seosest.

Nüüd vaatame, kuidas nendest elementidest koosnevat argumenti veenvalt esitada. Väljapakutav struktuur koosneb neljast osast: **väide**, **seletus**, **tõestus** ja **järeldus**. Järgnevas skeemis on toodud mõned näpunäited iga elemendi kohta eraldi ja üks näidisargument.

Argumendi osa	Vastab küsimusele	Algab sõnadega	Näide
Väide	Mida väidetakse?	Minu esimene/teine/ kolmas argument on...	Alkoholi keelamine on halb mõte, sest see toetab organiseeritud kuritegevust.
Seletus	Miks see tõsi on?	See on nii, sest...	Kui riik enam alkoholi ei müü, hakkab see toimuma mustal turul ning sellest tulev kasum läheb riigi asemel kurjategijatele.
Tõestusmaterjal	Kas see päriselus ka nii on?	Näiteks....	1930ndate aastate USA-s kehtestati kuiv seadus ehk keelati alkoholi müük. Alkoholi hakkasid müüma mafioosod, näiteks Al Capone, kelle võim kuiva seaduse tulemusena oluliselt kasvas.
Järeldus	Kuidas see kõik seostub üldteemaga?	Järelikult	Järelikult saab organiseeritud kuritegevus alkoholi keelamisega rohkem raha ja muutub võimsamaks, see aga on kahjulik tervele ühiskonnale.

Vaatame argumenti elemente nüüd ühekaupa lähemalt:

1. Väide

Väide on argumenti stardipunkt – pealkiri, mis ütleb, mida argument tõestada tahab. Need laused, mida me eespool palgaarmee vajalikkust toetavateks argumentideks nimetasime („Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see tagab meile parema riigikaitse“, „Palgaarmee on Eestile vajalik, sest see võtab riigieelarvest vähem raha“), ongi väited.

Väide koosneb ühest lausest, mis võtab terve argumendi mõtte kokku. Vaadates eelmise lõigu näiteid, näeme, et väidet saab moodustada nii, et selle esimese poole moodustab kaitstav seisukoht ise ja teise poole kokkuvõtte sellest, mida tõestatakse. Väide peab olema võimalikult lühike, konkreetne, ja üheselt mõistetav: mida lihtsamat ideed püüate edasi anda, seda suurem on lootus, et kuulaja/lugeja teist ka aru saab.

Vahel kasutatakse väite asemel argumentis lihtsalt paarisõnalist pealkirja või silti, mis ei ole sõnastatud väitelausena. Meie näidete kohta saab ka lühidalt öelda lihtsalt: riigikaitse argument ja raha argument.

Võtame näiteks väite „Eestis tuleb kehtestada koolivorm, sest see aitab vähendada koolivägivalda“. „Eestis tuleb kehtestada koolivorm“ on seisukoht, mida kaitseme, ja väite teine pool „koolivorm aitab vähendada koolivägivalda“ on konkreetne mõte, mida tõestatakse.

2. Selgitus

Kui väide on esitatud, peaks kriitiliselt mõtleval inimesel tekkima küsimus: „Miks see nii on?“.

Selgituses vastatakse sellele küsimusele ehk räägitakse argument pikemalt lahti. Kuulajale tuleb selgeks teha mehhanism, mis argumendi tööle paneb.

Eelnevalt toodud väidet „Eestis tuleb kehtestada koolivorm, sest see aitab vähendada koolivägivalda“ võib lahti seletada näiteks nii:

See on nii sellepärast, et rikkamate laste vanemad saavad neile osta ilusamad riided ning vanade või koledate riidega vaesematest peredest pärit lapsi, kes näevad välja teistsugused, hakatakse kiusama. Kui kõik lapsed käivad riides ühtemoodi, on kiusamist vähem.

3. Tõestusmaterjal

Pärast seletust peaks kuulaja mõtlema „Hüva, ma mõistan selle argumendi loogikat, aga kas see ka päriselus nii töötab?“. Tõestusmaterjaliks on faktid pärismaailmast, mis argumendi toimimist kinnitavad. Ilma tõestuseta ei püsi tegelikult ükski argument, sest ükskõik kui tugevale seletusele saab alati vastu mõelda teise seletuse, mis väidab täpselt vastupidist. Tõestusmaterjali erinevatest liikidest tuleb allpool pikemalt juttu, aga põhimõtteliselt saavad need olla uuringud või küsitlused, mida käsitletaval teemal on tehtud, või näited, mis illustreerivad seletuses toodud üldiste põhimõtete toimimist. Oluline aspekt tõestusmaterjali juures on viitamine – kuulajale tuleb teada anda, kust tõestusmaterjal pärineb. Seega tuleb koos tõestusmaterjaliga alati esitada ka selle allikas.

Eelnevalt toodud väite ja seletuse tugevdamiseks võib tuua järgneva tõestusmaterjali:

Sydney ülikoolis tehtud uuringu andmetel on Austraalia koolides, kus on kasutusel koolivorm, koolivägivalda vähem kui nendes koolides, kus koolivorm puudub.

4. Järeldus

Pärast korralikku ja selgete viidetega tõestust võib kuulaja mõelda: „Selge, aga miks see kõik oluline on?“. Tõestusmaterjalist rääkides läheb jutt tihti üsna spetsiifiliseks ning silmist võib kaduda suurem mõte, miks seda argumenti üldse esitatakse. Seda tulebki kuulajale järelduses meenutada. Teiste sõnadega peab järeldus viima kuulaja tagasi väite esimese poole ehk kaitstava suure seisukoha juurde. Näiteks:

Kui koolivägivalda on vähem, saavad õpilased keskenduda hariduse omandamisele. See on kasulik nii neile endile kui ka kogu ülejäänud riigile. Järelikult tuleb Eestis koolivorm kehtestada.

Veel kaks näidet selle mudeli järgi üles ehitatud pisut keerulisematest argumentidest:

Väide

Võõrtöajõu sissetoomine Eestisse on põhjendatud, sest see arendab meie majandust.

Seletus

Eestis on hetkel puudu kvalifitseeritud töajõust, seda eriti tootmisega seotud erialadel. Kui kvalifitseeritud töajõudu teistest riikidest sisse tuua, saavad ettevõtted rohkem toota ning seega areneb ka majandus kiiremini. Praegu aga puudub Eestis võõrtöajõu sissetoomise võimalus vajalikus mahus.

Tõestus(ed)

Ettevõtjate seas läbi viidud küsitlus näitab, et 35% neist on huvitatud kvalifitseeritud töajõu sissetoomisest. või

Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas tehtud uuringu andmetel võib võõrtöajõu sissetoomine kiirendada Eesti majandusarengut 1-1,7% aastas.

või

Balti laevaremonditehas on pidanud oma tootmismahutu viiendiku võrra vähendama, sest neil on puudu keevitajatest, keda Eestis piisavalt ei koolitata.

või

Inglismaa majandus on immigrantidele piiride avamise tõttu kasvanud oluliselt kiiremini kui mujal Euroopas. või

Hansapanga endine juht Indrek Neivelt on öelnud, et kui Eesti töajõuprobleemi ei lahenda, siis meie majandusareng pidurdub.

Järeldus

Nagu näeme, kiirendab töajõu sissetoomine majanduse arengut, see on aga kasulik kõigile inimestele: kasvavad nii palgad kui ka toetused, mida riik kasvava maksutululu arvelt inimestele saab maksta. Nii et võõrtöajõu suurem sissetoomine on majanduslikult meile kõigile kasulik.

Väide

Eesti tuleb legaliseerida homoabielud, sest riik peab kõiki oma kodanikke võrdselt kohtlema.

Seletus

Demokraatlikus ühiskonnas on kodanikele tagatud palju õigusi, näiteks sõnavabadus, usuvabadus ja õigus võrdselt kohtlemisele, hoolimata isiku soost, nahavärvist või teistest kaasasündinud omadustest. Nende õiguste aluspõhimõtteks on, et kodanik võib teha kõike, kuni ta oma käitumisega kedagi teist ei kahjusta. Ka õiguse abielluda peaks riik tagama kõigile oma kodanikele, diskrimineerimata neid, kes on teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga, sest nad ei kahjusta oma käitumisega kedagi teist ning seksuaalne orientatsioon on midagi, mida nad ei saa ise valida, vaid mis on neile kaasa sündinud.

Tõestus(ed)

1. Eesti Põhiseaduses on öeldud:

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Allikas: www.president.ee/et/vabariik (väitluses pole põhiseaduse allikat otseselt vaja tsiteerida).

2. Seksuaalne orientatsioon ei ole inimese valik.

Psühholoogid ei pea seksuaalset orientatsiooni teadlikuks valikuks, mida saaks vabatahtlikult muuta. Allikas: Ameerika Psühholoogide assotsiatsioon, mis on maailma juhtiv psühholoogiateadlasi ühendav organ. <http://www.apa.org/ppo/issues>.

Järeldus

Nii et kuna riigil ei ole mingit põhjust teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste diskrimineerimiseks, on ainus võimalus anda kõigile võrdsed õigused ning seega legaliseerida homoabielud. (Soovi korral võib veel lisada, et inimestele meeldib demokraatlikus riigis elada ja sellega on tagatud ühiskonna heaolu).

Siin toodud argumendi ülesehitus ei ole kindlasti ainuõige lahendus, vahel on otstarbekam pärast väite esitamist alustada tõestusega ning seejärel seletada, kuidas tõestus teemaga seostub. Kui mingi muu ülesehitus tundub mõne argumendi puhul loogilisem, siis võib seda ka kasutada. Aga alguspunkt – väide – ja lõpppunkt – järeldus – peaksid argumendil alati olema.

TÕESTUSMATERJAL

Arutleva hariduse kontekstis võib argumendi osadest kõige olulisemaks pidada tõestusmaterjali. Ilma tõestusmaterjalita on kõik argumendid vaid teoreetilised spekulatsioonid. Spekulatsiooni probleem on aga see, et sellele saab alati vastata mõne teise spekulatsiooniga ning siis on juba väga raske otsustada, kumb neist on tõe lähemal.

Tahtes näiteks tõestada, et palgaarmee on Eestile kasulik, võime ühelt poolt väita, et seal töötavatel sõduritel on suurem motivatsioon kodumaad kaitsta, sest see on nende töö, mille eest neile palka maks-

takse. Teisest küljest võib väita, et parem motivatsioon on ajateenijatel kohustusliku sõjaväeteenistuse puhul, sest nemad kaitsevad oma kodumaad patriotismist, mitte palga eest. Sellises olukorras tuleb küsida, kumma poole teooria päriselus paika peab ning seda paikapidavust saab näidata ainult faktilise tõestusmaterjali abil: näiteks viidates sõjaväelaste seas läbi viidud küsitlustele, tuues näiteid konkreetsetest sõjaväelastest jne. Seda protsessi nimetatakse tõestusmaterjali toomiseks.

Toome järgnevalt välja mõned enamlevinud tõestusmaterjali liigid koos näidetega. Näited peaksid tõestama argumenti „Eesti koolides tuleks kehtestada koolivorm, sest see vähendaks koolivägivalda“.

1. Statistika, teaduslik uuring:

Eesti koolides läbi viidud küsitlus näitab, et 60% allpool vaesuspiiri elavatest lastest on kiusatud nende riiete pärast.

Statistika ja teaduslikud uuringud on alati hea tõestus, sest need kirjeldavad (või ideaalis peaksid kirjeldama) reaalsust suhteliselt täpselt. Võib ju öelda, et statistika koosnebki paljudest üksikutest näidetest. Sama kehtib ka mittestatistiliste teadusuuringute kohta. Teadusuuringud peavad olema läbi viidud nii, et saadav tulemus arvestaks kõiki võimalikke mõjutajaid ja peegeldaks reaalsust võimalikult täpselt.

2. Näide

Tartu Miina Härma Gümnaasiumis läksid kuuenda klassi õpilased kätega kallale oma klassiõele, sest tollel olid seljas second-hand poest ostetud riided.

Näiteid saab kasutada siis, kui mõne teemavaldkonna kohta pole statistikat olemas. Hea näide on selline, mis iseloomustab üldist olukorda ehk ei ole erandlik.

Kõige lihtsam on alati tuua näiteid isiklikust elust (minu vennal juhtus ükskord selline lugu...), aga need ei ole tavaliselt väga tugevad, sest kuulajatel ei ole mingit võimalust kontrollida, kas need sündmused on ka tegelikult juhtunud. Seega ei ole isiklik tõestusmaterjal objektiivselt kontrollitav ja sellele tuleks eelistada näiteid, mis on võetud kas kõigile kättesaadavatest allikatest (ajalehed, õpikud, internet) või lihtsalt üldteada faktid.

3. Analooogia

Ka kaitseväes kannavad inimesed vormi ja seal moodustub nende vahel side, mis vähendab toimuvat vägivalda.

Analooogia puhul on tegemist näitega mõnest sarnasest valdkonnast. Seda saab kasutada üksteisega selgelt seotud valdkondade puhul. Analooogia on näitest natuke nõrgem, sest siin peab lisaks konkreetsele näitele ära tõestama ka seose kahe valdkonna vahel.

4. Autoriteet

Haridusminister Tõnis Lukas on öelnud: *"Koolivormi sisseviimine vähendaks kindlasti koolivägivalda".*

Autoriteedi kui tõestusmaterjali loogika on see, et autoriteet on oma valdkonna spetsialist ja tema jutt koosneb faktidest, milles ta on kindel. Autoriteedi tsiteerimisel on oluline vaadata, et tegemist oleks tõesti käsitletava valdkonna autoriteediga ning et tema väited oleksid kaasaegsed: Platon ja Aristoteles on autoriteetsed filosoofid, kes on paljude asjade kohta midagi öelnud, aga nad elasid 2500 aastat tagasi teistsuguses ühiskonnas. Seega tõsiasi, et keegi tark mees on mõne valdkonna kohta kunagi midagi öelnud, ei ole iseenesest väga hea tõestus. Tõenäoliselt on mõni teine tark mees öelnud täpselt vastupidist ja siis taandub arutelu sellele, kumb mees oli targem. Sellisel vaidlusel puudub aga algse teemaga juba igasugune seos.

Autoriteet ei pruugi olla ainult inimene, siin võib tsiteerida ka raamatuid, seadusi jne.

5. Loogika

Vahel saab tõestuses läbi ka kitsas mõttes faktimaterjalita. Näiteks väitluses surmanuhtluse üle võib üks pool öelda, et surmanuhtlus ei ole põhjendatud, sest sellega kaasneb teoreetiline võimalus, et süütu inimene võidakse hukata ja üksnes juba selle teoreetilise võimaluse pärast ei tohi surmanuhtlust karistusvahendina kasutada.

LISALUGEMIST:

TEADUSLIK MEETOD, INDUKTSIOON, DEDUKTSIOON

Järgnev tekst läheneb argumentatsiooniteooriale süvitsi ning seletab lahti alused, millel ülaltoodud argumenteerimisteooria põhineb. Arutleva hariduse kasutamiseks või mõistmiseks ei ole järgnev osa esmatähtis.

Teaduslik meetod

Üldistatult võiks öelda, et väitlustes hinnatakse kõige kõrgemalt teaduslikest allikatest pärit tõestusmaterjali. Et mõista, miks see nii on, tuleb natuke rääkida teaduslikust meetodist. Teaduslik meetod on kokkulepitud mõtteviis, mida teadlased uurimise käigus ja uurimises selgunud faktide kirjeldamisel kasutavad. Mõned omadused, mis teaduslikku lähenemist iseloomustavad:

Erapooletus. Teadlane ei ole kunagi huvitatud mingist konkreetsest tulemusest, vaid sellest, kuidas asjad tegelikult on, niisiis läheneb teadlane uurimisobjektile erapooletult. Kui uurimine annab tulemuse, et mingit nähtust ei eksisteeri, siis see on täpselt sama oluline teaduslik avastus, kui see, et uuritav nähtus eksisteerib.

Ekspérimentaalne lähenemine. Teadlased peavad oma teooriaid tõestama reaalseste tulemustega, mis saavutatakse näiteks eksperimentide läbiviimisel. Pädev uurimus on selline, mida ka teised teadlased saavad samadele tulemustele jõudes korrata. Lihtsaks näiteks on legend Galileo Galileist. Galilei elas keskaja lõpus, kui usuti, et kaks korda raskem keha kukub kaks korda kergemast poole kiiremini. See uskumus pärines antiik-Kreeka

mõtletajelt, kes armastasid teadust teha asjade üle mõtiskledes ja loogilisena tunduvaid järeldusi kirja pannes. Galilei aga otsustas teadust teha revolutsiooniliselt uuel moel: nimelt proovida järgi, kuidas asjad päriselus toimivad. Ta viskas kuulsast Pisa viltusest tornist alla kaks sama suurt kuuli, millest üks oli teisest poole raskem. Loomulikult jõudsid kuulid maha sama kiiresti – gravitatsioon mõjub kõikidele kehadele võrdselt ning vahed kukkumise kiiruses tekivad õhutakistusest (paberileht kukub aeglasemalt kui inimene). Nii sai alguse eksperimentaalsel uurimisel põhinev teadus.

Ka teadusliku mõtteviisi abil saadud vastused pole kunagi lõplik tõde, sest teadlasedki on inimesed, kes teevad vigu, kasutavad vananenud või ebaõigeid meetodeid jne. Samas on teaduse abil saadud vastused tihti siiski paremad teistest võimalikest valikutest, mille puhul ei proovitagi küsimustele läheneda objektiivselt ega lähtuta faktidest.

Induktsioon ja deduktsioon ehk seletus ja tõestus

Meie argumendi mudelis – väide-seletus-tõestus-järeldus – moodustavad keskse koha tõestus ja seletus ehk (nagu ka peatüki alguses toodud skeemides) faktid ja loogika. Mõningate mööndustega võib öelda, et seletus ja tõestus esindavad kahte peamist teaduses kasutatavat tõestamise viisi – induktsiooni ja deduktsiooni. Induktsioon tähendab üksikute näidete põhjal üldise järelduse tegemist, deduktsioon aga vastupidi üldisest reeglist üksiku näite järeldamist. Kui me näiteks vaatleme sadu koeri, kellel on kõigil neli jalga ja teeme sellest järelduse, et koertel on tüüpiliselt neli jalga, siis on tegemist induktsiooniga. Kui me aga võtame aluseks teadmise, et koertel on reeglina neli jalga ja kasutame seda järeldamiseks, et meie naabri koeral on neli jalga, siis on tegemist deduktsiooniga.

Argumentide tõestamise kontekstis kasutatakse induktsiooni siis, kui me tõestame oma väidet konkreetsete näidete või faktidega (koolivormi kasutatakse koolides A, B ja C, seal on koolivägivald vähenenud, järelikult väheneb ta koolivormi kasutusele võtmisel ka teistes koolides). Deduktsiooni puhul tõestatakse argumenti mingisuguste üldisest loogikast lähtuvate teooriatega (koolivorm vähendab koolivägivalda, sest see võtab ära ühe kiusamise motivatsiooniallika, erineva riietuse. Kui põhjuseid kiusamiseks on vähem, on ka kiusamist vähem).

Kokkuvõttes:

Induktsioon – üksikult üldisele – tuletan faktide põhjal reegli

Deduktsioon – üldiselt üksikule – ennustan reegli põhjal fakti.

Mõlemad tõestamise viisid on ebatäiuslikud. Induktsiooni puhul ei õnnestu meil kunagi lõplikult ära tõestada, et mingi asi on just täpselt nii, nagu me väidame. Kui me oleme vaadelnud sadat nelja jalaga koera, ei saa me sajaprotsendilise kindlusega väita, et järgmine koer, keda me näeme, ei ole kolme või kuue jalaga. Või siis: kuigi minu senise elu jooksul on igal hommikul tõusnud päike, ei saa ma kunagi sajaprotsendilise kindlusega väita, et päike ka homme tõuseb. Seega argumenteerimise kontekstis on faktiliste näidete probleemiks reeglina see, et need ei tõesta ühtegi väidet sajaprotsendiliselt. Samas – kui nad seda teeks, ei vaidleks ju mõistlikud inimesed selle asja üle ning seega poleks ka põhjust argumenteerimiseks (siin on muidugi mõningaid erandeid, näiteks inimesed, kes ikka veel väidavad, et maakera on lapik).

Deduktsiooni probleemiks on see, et keerulisematel teemadel on raske välja tuua reegleid, mis sajaprotsendilise kindlusega toimivad ning tihti on need reeglid omavahel vastuolus. Näiteks religioonist pärit moraali-reeglid ütlevad, et jumala palge ees on kõik võrdsed, kuid samas keelavad needsamad reeglid paljudel juhtudel naistel preestriteks saada.

Probleem on selles, et mõlemad mehhanismid on pärit formaalloogika vallast ning päriselu ei mahu reeglina formaalloogika seatud piiridesse. Loogikaproffessorid ütlevad tihti, et seetõttu ei saagi formaalloogikat tavaliselt rakendada ja ühtegi argumenti ei saa kunagi sajaprotsendiliselt tõestada. Mis formaalloogiliselt on muidugi tõsi. Me leiame siiski, et see pole veel põhjus, miks mitte üritada. Kuigi me ei saa kunagi midagi sajaprotsendiliselt tõestada, ei tähenda see, et me peaksime argumenteerimisest üldse loobuma – millegi põhjal peame me ju ühiskonnas otsuseid vastu võtma. Nii et kui ühe argumendi tõestamiseks püüda kasutada mõ-

lemat mehhanismi –induktsiooni ja deduktsiooni – ehk nagu meie argumenti mudelis ka soovitatakse: võimalikult täpset faktilist tõestust ja võimalikult vettpidavat loogilist seletust, siis on lootust, et selle argumenti-ga põhjendatav seisukoht on ehk tõele veidi lähemal.

ÜMBERLÜKKAMINE

Millegi üle arutlemine koosneb kahest poolest: argumenti esitamine, millega me just tegelesime, ning sellele argumentile vastuvaidlemine. Selles tekstis nimetame konkreetsele argumentile vastuvaidlemist **ümberlükkeks**. Kujundlikult tähendab see, et oma argumenti esitades ja tõestades paneb üks pool selle justkui püsti ning teine pool üritab argumentile vastu vaieldes seda ümber lükata. Pärast arutelu võib keegi kolmas pool otsustada, kas argument jäi püsima, sai ümber lükatud või jäi kusagile vahepeale.

Ümberlükke puhul tasub jälgida kahte aspekti. Esiteks peab ümber lükkama just seda argumenti, mille oponent on välja toonud, mitte püstitama selle vastu oma vastuargumenti. Näiteks:

Argument: Koolivorm tuleb kehtestada, sest see vähendab koolivägivalda. Koolivormi kehtestamisel ei kiusata lapsi enam sellepärast, et nad käivad teistmoodi riides.

Halb ümberlüke: Oponenti argument oli, et koolivorm vähendab koolivägivalda. Aga koolivormi pealesundimisel tekib lastes trots ja nad ei taha enam kooli tulla.

Parem ümberlüke: Oponenti argument oli, et koolivorm vähendab koolivägivalda. See on vale, sest koolivägivald ei ole üldse seotud sellega, millised riided õpilastel seljas on. Näiteks Inglismaal ei ole koolivormi kasutusele võtnud koolides vähem koolivägivalda kui nendes koolides, kus koolivorm ei ole kohustuslik.

Esimene ümberlüke jätab väljatoodud argumentile vastamata, rääkides koolivägivalda asemel trotsist. Nüüd on argumenti väljatoojal lihtne öelda, et kuna vastane argumenti tegelikult ei puudutanud, on see endiselt jõus. See ei tähenda, et ümberlukkaja mõte trotsis õpilastest on vale – vastupidi, see on hea argument teema vastu, aga see lihtsalt ei sobi selle konkreetse argumenti ümber lükkamiseks.

Teine oluline aspekt ümberlükke puhul on see, et kunagi ei pea ümber lükkama vastaste argumenti kõiki elemente. Üles tuleb leida argumenti kõige nõrgem koht (kohad) ja rünnata just seda. Mingi osaga vastaste argumentist võib ka nõustuda (me oleme nõus, et koolivägivalda vähendamine on oluline, aga teie valitud vahend ei vii selle tulemuseni). Allpool on erinevaid ümberlükke viise põhjalikumalt kirjeldatud.

Nagu argumenti puhul, saab ka selge ja veenva ümberlükke esitada nelja elemendi abil:

1. Vastase argumenti kokkuvõte
2. Ümberlükke kokkuvõte (vastuväide)
3. Seletus/ tõestus
4. Järeldus

Vaatame neid nelja elementi lähemalt:

1. Vastase argumendi kokkuvõte

Sõnastage lühidalt vastase argumendi põhiidee. Vastase argumenti tuleb esitada nii hästi, kui te vähegi suudate. Ei ole mõtet püüda panna vastasele suhu sõnu, mida ta pole öelnud, või viia vastase argumenti absurdsse äärmuseni. Tark kuulaja saab sellest aru ja vastasel on hiljem väga lihtne öelda, et te ei tegelenud tegelikult tema argumendiga.

Näide: *Oponent väitis, et koolivorm vähendab koolivägivalda, sest siis ei kiusata enam teistmoodi riides käivaid lapsi.*

2. Ümberlütke kokkuvõte (vastuväide)

Sõnastage oma vastuväide. Näiteks: *See on vale, sest tegelikult ei põhjusta koolivägivalda mitte riietus, vaid majanduslik toimetulek.*

Ümber lütates ei pea eitama igat aspekti, mida vastane ütles – piisab sellest, kui leida üks koht, kus argumendi loogika on nõrk. Nagu on olemas palju väiteid seisukoha tõestuseks, on olemas ka palju erinevaid vastuväiteid igale argumendile.

Kindlasti mõelge argumenti ümber lütates, kuidas teie räägitav tõestab, et vastastel ei ole õigus üldise kaitsitava seisukoha osas. Tihti on lihtne kahtluse alla seada konkreetseid näiteid või loogikat vastase argumendis, aga kui argument pärast seda ikkagi püsima jääb, pole sellest ümberlütkest eriti kasu. Vastase argumendi enda poolele võitmiseks tuleb ümber lütata argumendi põhiidee.

3. Seletus/tõestus

Seletage/tõestage

Seletus

Koolivorm ei vähenda kiusamise põhjust, milleks on õpilaste erinev majanduslik olukord. Isegi kui õpilased käivad samamoodi riides, on osal neist paremad koolikotid, mp3 mängijad jne. Seega – kui kedagi kiusati riietuse pärast, kiusatakse teda ka koolivormi kandes edasi.

Tõestus

Uuringud näitavad, et Austraalia koolides, kus kehtestati koolivorm, ei toimunud olulist koolivägivalla vähenemist. Vastaste näited Eesti koolidest ei kehti, sest meil ei ole täna materjali, millega seda võrrelda.

See osa on sarnane argumendi üleehituse kohta käiva seletuse ja tõestuse osaga. Lisaks oma tõestusele ja seletusele tuleb tegeleda ka vastase toodud tõestuste ja seletustega ja näidata, miks teie seletus on parem.

4. Järeldus

Tehke järeldus:

Järelkult ei aita koolivorm koolivägivalda vähendada ja seega ei ole koolivormi kehtestamine sellest aspektist põhjendatud.

Järelduse tegemine on oluline selleks, et tuletada kuulajale meelde, kuidas räägitud ümberlütke seostub üldise seisukohaga. Kui järeldust mitte teha, võib väitlus taanduda ainult vähemoluliste näidete üle vaidlemiseks ja seos üldteemaga kaob.

ÜMBERLÜKKE VÕIMALUSED

Põhimõtteliselt seisneb ümberlüke vastase argumenti loogika või faktide kahtluse alla seadmises. Toome ümberlükkeks välja mõned üldised kategooriad, mida saab kasutada enam-vähem kõikide argumentide sisule vastuväitmiseks. Nagu mäletate, koosneb argument väitest, tõestusest ja seosest nende vahel. Ümberlükkes saabki kõiki neid elemente kahtluse alla seada.

1. Vastuväide tõestusele

Liigid:

- » vastaste argumentil ei ole üldse tõestust
- » vastaste toodud tõestus on vale (valed või aegunud faktid jne)
- » meil on parem (uuem, usaldusväärsem) tõestus, mis tõestab vastupidist

Esimese asjana võiks ümberlökkamisel kontrollida, kas vastaste argumentil on üldse tõestust või kas see tõestus pole väga nõrk, küsides argumenti kohta: „Mille põhjal te seda väidate?“. Kui selgub, et vastastel on tõesti tõestusega probleeme, on lihtne näidata, et nende argument ei põhine millelgi konkreetsel. Samas ei piisa heaks ümberlükkeks vaid sellest, et öelda, et vastasel pole tõestust, omalt poolt tuleks pakkuda ka vastupidist tõestavat tõestusmaterjali. Vastasel juhul jääb argument mõlema poole tõestuse puudumisel tõenäoliselt ebamäärasesse viiki.

Näiteks: *Oponentide argument oli, et koolivorm vähendab koolis toimuvat kiusamist. Samas polnud neil selle argumenti tõestuseks ühtegi näidet. Meil on teile tuua näide Austraaliast, kus koolivormi kasutusele võtmine pole kiusamist lõpetanud. Järelikult on selge, et koolivorm tegelikult kiusamist ei vähenda ehk teie argument on ümber lükatud.*

2. Vastuväide loogikale

Liigid:

- » Vastaste tõestus ei tõesta nende argumenti
- » Vastaste argument põhineb eeldusel, mis ei täitu

Enamik vastuväiteid argumentidele tulenevadki argumentis olevate loogiliste seoste kahtluse alla seadmisest. Küsitavana võib näidata neid seoseid, mis on argumentis otseselt tõestuse ja väite vahel, näiteks öelda, et Austraaliast toodud näide ei tõesta, et sama asi juhtuks Eestis, sest tegemist on erinevate ühiskondadega. Loomulikult ei ole ükski tõestus kunagi väitega sajabrotsendiliselt seotud, vastasel juhul ei oleks ju mõtet selle väite üle üldse arutleda. Samas tuleks seda tehnikat kasutada ikkagi ainult siis, kui seos tõesti jääb kaugeks. Kui väita ainult, et Eestit ja ükskõik millist teist riiki ei saa üldse võrrelda, sest tegemist on erinevate riikidega, ei ole lõpuks ju mõtet üldse millegi üle vaielda. Küsimus on siin ikkagi selles, kas toodud seos on piisavalt hästi põhjendatud.

Teiseks võib kahtluse alla seada ka neid seoseid, mida vastane otseselt pole välja toonud. Neid seoseid võib nimetada eeldusteks ja nende väljatoomine võib olla väga efektiivne.

Näiteks:

Väide: Surmanuhtlus vähendab kuritegevust, sest kurjategijad kardavad, et tabamise korral ootab neid surm ja nii nad pigem loobuvad kuritegevusega tegelemisest.

Vastuväide: Vastased ütlesid, et surmanuhtlus vähendab kuritegevust, sest kurjategijad kardavad oma elu pärast. See väide põhineb eeldusel, et kurjategijad käituvad ratsionaalselt, aga see on vale, sest sellisel juhul peaksid nad kartma ka teisi karme karistusi, ent reaalselt toimub kuritegevus hoolimata olemasolevatest karimistest karistustest.

3. Argument pole seotud üldteemaga

Vahel võib mõni vastaste esitatud argument tunduda täiesti ümberlökkamatu. Sellisel juhul tuleb küsida, kas see ikka tõestab, et üldine vaidlusteema tõsi on.

Näiteks:

Argument: Homoabielusid ei tohi lubada, sest riigi huvides on see, et sünnib rohkem lapsi ja tulevikus on rohkem maksumaksjaid.

Ümberlüke: Me oleme nõus, et riik on huvitatud positiivsest iibest, aga see ei ole kuidagi seotud homoabielude lubamise või keelamisega. Inimene ei saa ise oma seksuaalse orientatsiooni üle otsustada, seega ei ole mingit vahet, kas homoabielud on lubatud või mitte, homod selle tõttu lapsi saama ikka ei hakka.

4. Argument on võrreldes teiste argumentidega ebaoluline

Õelda, et vastase argument on ebaoluline, tundub tihtipeale ümberlökkeks kõige lihtsam ümberlökke variant, aga seda tuleb kasutada väga ettevaatlikult. Põhimõtteliselt tähendab see ju vähemalt väikse osaga vastase argumendiga nõustumist (sisuliselt sa ütledki, et vastasel on õigus, lihtsalt hästi ebaolulises küsimuses). Seega tuleb seda kasutada ainult siis, kui muid võimalusi ei ole.

Näiteks:

Argument: Riik saab legaalsest hasartmängudest makse, mida kasutatakse spordi, kultuuri ja hariduse edendamiseks.

Ümberlüke: Vastased väitsid, et riik saab hasartmängudest kasu, mis on küll õige, aga samas me oleme teile näidanud, millist kahju kannatavad riigi kodanikud, ja leiame, et saadav majanduslik kasu ei kaalu seda kahju kuidagi üles.

5. Vastuolude väljatoomine

Vahel võib ühe poole erinevate, eraldiseisvalt täiesti põhjendatud argumentide vahel leida vastuolusid, mida välja tuues kaotavad üks või mitu argumenti oma tugevuse.

Näiteks:

Seisukoht: Narkootikumid tuleb legaliseerida

Esimene argument: Legaalsete narkootikumide puhul saab riik nende müügist aktsiisimaksu, mille eest saab arendada haridust.

Teine argument: Legaalsete narkootikumide puhul on riigil nende üle parem kontroll, mis tähendab, et inimeste tervis ei saa kannatada ebapuhtaid narkootikumide tarbides (näide: salaviina pähe metanooli joonud ja surnud inimesed).

Ümberlüke: Vastaste argumendid on omavahel vastuolus. Selleks, et riik saaks rakendada kvaliteedikontrolli, peab ta kulutama raha standardite väljatöötamiseks ja kontrollijatele palga maksmiseks, seega ei saaks raha minna ainult hariduse arendamiseks.

Need on muidugi lihtsustatud argumendid, aga loodetavasti aitavad need välja tuua vastuolu olemuse.

DEMAGOOGIA EHK LOOGIKAVEAD

Eelmises peatükis rääkisime, et argumenti ümberlukkamiseks on vaja näidata, kuidas selles olevad loogilised seosed või faktid ei pea paika. Sihilikult vigaste argumentide esitamist nimetatakse ka demagoogiaks ja tõesena tunduvat vigast loogikat demagoogiavõteteks. Üks võimalus vastaste argumenti ümber lükata ongi tunda ära mõni selles peituv demagoogiavõtte ja see kuulajale välja tuua. Samas ei ole demagoogiavõtte midagi erilist – tegemist on vaid vigase loogikaga, mille saab ära tunda ja millele vastu vaielda ka ilma konkreetse võtte nime teadmata. Selle nimekirja tundmine ei ole mingi imerehv. Väitlus, mis taandub teineteise poole ladinakeelsete sentensite pildumiseks ("Teie argument on puhas *ad hominem*" – "Aga teie oma on post *hoc, propter hoc*") ei ole tavaliselt eriti sisuline. Seega – kui te tunnete vastase kõnes ära mõne demagoogiavõtte, pidage meeles, et ei piisa selle ladinakeelse nimega nimetamisest ja demagoogiaks kutsumisest – kuulajale tuleb ka ära seletada, milles loogikaviga seisneb.

Poliitikas tihti kasutatav hüüdlause stiilis "Minu oponenti jutt on ju täielik demagoogia! Ja nüüd minu enda mõtete juurde!" on ise paras demagoogia just sellepärast, et ei seletata ära, milles oponenti loogikaviga seisneb, vaid nimetatakse seda nii ilma ühegi põhjendusega. Selle võtte nimi on sildistamine. Seega on meie soovitus kasutada sõna "demagoogia" ja ladinakeelseid liigitusi pigem harva ning keskenduda rohkem loogikavigade lahtiseletamisele. Aga järgmist nimekirja tasub sellest soovitusel hoolimata lugeda – see annab ideid, millised võivad loogikavead täpselt olla.

Ja üks asi veel: kui mingit argumenti tõestatakse demagoogia abil, ei tähenda see iseenesest, et argumenti taga seisev idee on vale – seda on hetkel lihtsalt läbi vigase loogika esitatud.

Valik demagoogiavõtteid:

Läbi aegade... (*Argumentum ad antiquitatem*)

Mida tähendab: argument traditsiooni abil ehk öeldakse, et midagi on kogu aeg ühtemoodi olnud ja seepärast peab see ka nii jääma.

Näited: "Aegade algusest peale on mehed teinud tööd ja naised hoolitsenud perekonna eest."

"Riik peab toetama teatrit, sest seda on Eestis tehtud juba 1865. aastast saadik."

Kuidas tegeleda: See, et midagi ajalooliselt on toetatud, ei tee ideed veel õigeks. Orjandus, nõidade põletamine ja mõte, et maakera on lapik, on kõik ajaloolised ja pika traditsiooniga ideed ning sellest hoolimata absoluutselt valed.

Vaata, milline sa ise oled! (*Argumentum ad hominem*)

Mida tähendab: otsetõlkes argument inimese vastu ehk siis see, kui sisulise argumenti asemel rünnatakse selle esitajat.

Näiteks: "Oponent soovib anda naistele rohkem õigusi ainult selle pärast, et ta on ise ka naine."

"Kohtualune on üdini paha ja ebameeldiv tegelane, järelkult tuleb ta mõista süüdi."

"See, mida vastane rääkis, on üks poliitiku jutt ja me ju teame, et poliitikud on väljas ainult enda huvide eest."

Kuidas vastu vaielda: Seletada, et inimese isikul ei ole enamasti (ja väitluses veel eriti) midagi pistmist tema esitatavate argumentide sisuga. Kui rünnatakse ainult isikut, siis argumenti sisu jääb tähelepanuta ja seega võib eeldada, et vastasel pole selle vastu midagi öelda.

Häda tuleb! (*Argumentum ad baculum*)

Mida tähendab: Otsetõlkes kaika argument. Siin apelleeritakse kuulaja hirmudele.

Näiteks: "Kui te ei luba valitsusel kõiki telefonikõnesid pealt kuulata, tabab meid homme terroristide rünnak!"

"Me peame täitma kõik sõjaväe nõudmised, muidu ei ole meie riigil võimalik ennast kaitsta!"

"Homoabielude lubamine viib ühiskonna moraali täielikule hävimisele ja ühiskonna vahelise sidususe kadumisele!"

Kuidas tegeleda: Näidata, et hirmutav faktor, millega kuulajat ähvardatakse, on proportsioonist välja viidud või selle saabumist ei ole tegelikkuses juhtunud. Näiteks paljud riigid on seadustanud homoabielud ilma, et nende ühiskonna sidususe oleks kadunud. See ei tähenda nüüd, et kõik argumentid, kus ähvardatakse negatiivsete tagajärgedega, kvalifitseeruksid automaatselt demagoogia alla: siin on küsimus ikkagi proportsioonist välja viidud hirmutamises.

Vaesed kannatajad (*Argumentum ad misericordiam*)

Mida tähendab? Tõlkes argument, mis lähtub kahetsusest ehk kui argumenti tõestuseks maalikse hirmus hale pilt kannatavatest inimestest.

Näited: "Mõelge ometi laste peale!"

"USA-s oli kool, kus polnud kohustuslikku koolivormi. Selles koolis õppis vaene tüdruk Sally, keda kaasõpilased tema viletsate riiete pärast peksid niikaua, kuni ta suri. Vaene Sally suri! (korrata hästi mitu korda)."

"Kui Eesti liitub Schengeni viisaruumiga, jäävad kümned piirivalvurid töötuks ja nende väikesed lapsed jäävad söögita ja riieteta."

Kuidas tegeleda? Üksikud ja võib-olla tõesti hirmsad näited ei tõesta päriselt, et midagi ei tule teha. Selleks tuleb kaaluda teema kõiki aspekte, mitte valida välja kõige õudsem üksiknäide. Mis muudugi ei tähenda, et üksikuid näiteid ei tohi tuua – vigaseks läheb loogika siis, kui ainult taoliste näidete peale lootma jäädakse.

Kordamine (*Argumentum ad nauseam*)

Mida tähendab? Argument kordamise kaudu (otsetõlkes argument kuni südame pahaks minemiseni). Väidetavalt on ka kuulus natsipropagandist Goebbels öelnud, et kui mõnda suurt valet võimalikult tihti korrata, muutub see tõeks. (Pange tähele, kuidas me siin väldime ad hominem argumenti – kuigi Goebbels oli paha mees, on tema öeldu siiski õige). Kordamise kaudu põhjendatakse tavaliselt argumente, millel mingit sisulisemat põhjendust ei ole.

Näiteks: "Me peame narkootikumide vastu rohkem võitlema, sest nad on halvad, nad on narkootikumid ja on inimestele halvad, nii et me peame nende vastu võitlema."

Kuidas tegeleda? Seletada, et ilma sisulise loogika ja tõestuseta argument on sisutu loosung, näidata, et vastane pole oma argumenti tõestuseks midagi öelnud.

Rahvamees (*Argumentum ad populum*)

Mida tähendab? Argument inimeste toetuse kaudu. Öeldakse, et midagi on tõsi sellepärast, et enamik inimesi seda toetab.

Näiteks: "80% eestlastest on homoabiellude vastu, järelikult on homoabiellud moraalselt lubamatud."

"Enamik inimesi tahab riigile ühte tugevat juhti, järelikult on õigustatud neilt hääletamisõiguse ära võtmine."

Kuidas tegeleda? Inimeste toetus üksi ei tähenda veel, et mingi idee on õige. Näiteks kõikidele vähemusrühmadele (naised, teised rassid ja rahvused) õiguste andmine on alati olnud rahva seas ebapopulaarne, see ei tähenda, et see on olnud halb idee. Jällegi – mõte ei ole siin, et rahva toetust näiteks suitsetamise piiramisele ei tohi kasutada argumentina suitsetamise piiramise poolt. Lihtsalt rahva toetus ei tohiks olla ainus argument.

Autoriteet

Mida tähendab? Mingi mõte on tõsi sellepärast, et mõni tuntud inimene on mõtet toetanud. Nagu eelmises peatükis õppisime, on autoriteet muidu täiesti vastuvõetav tõestamisliik, aga alati tuleb vaadata, kas tegemist on inimesega, kes antud teemal ikka on pädev midagi ütleva.

Näited: "Juba Aristoteles/ Rousseau/ Freud/ Lennart Meri on öelnud, et ..."

Kuidas tegeleda? Autoriteete tuleb arvestada siis, kui nad on arutatava teema valdkonnas pädevad asjatundjad. Tsitaate on lihtne kontekstist välja rebida ning mõnede mõtlejate mõned ideed, kuigi väga austusväärased, on tänase päeva kontekstis aegunud.

Asja tõestamine iseenda abil ehk tautoloogia

Mida tähendab? Loogiline ring, kus idee tõestamiseks kasutatakse ideed ennast.

Näiteks: "Marihuaana on enamikus riikides illegaalne. Me teame, et seaduse rikkumine on halb. Seega inimesed ei tohi seadust rikkuda ja seepärast peabki marihuaana jääma illegaalseks."

"Looduskaitse vajab rohkem raha, sest loodus on meile kõigile oluline ja seepärast tuleb loodust kaitsta."

Kuidas tegeleda? Tautoloogiat esineb vahel sellistes argumentides, kus seosed on väga keerulised. Siis tulebki näidata, et vastused pole tegelikult toonud oma argumentide tõestuseks põhjuseid, vaid lihtsalt korratud oma algset ideed mitu korda.

Kiire üldistus

Mida tähendab? Mingi üksik näide üldistatakse tervele grupile või vastupidi: hinnatakse grupi liikmeid sarnaste stereotüüpidega.

Näiteks: "Naised on üldiselt nõrgemad, kui mehed, seetõttu ei tohi nad osaleda samadel spordialadel kui mehed."

"Ameeriklased, keda me Euroopas turistidena kohtame, tunduvad rumalad, järelikult ongi USA üks rumalate inimeste riik."

Kuidas tegeleda: Näidata, et ei ole põhjust teha kiireid üldistusi ja et vahed gruppide sees on tihti suuremad kui erinevate gruppide vahel. Näiteks, et väide: „Kõik mustanahalised on laisad“ ei pea paika, sest mitmed mustanahalised, näiteks USA president Barack Obama, ei ole üldse laisad.

Sildistamine

Mida tähendab: Sisuliselt sama, mis kiire üldistus, aga siin mängitakse rohkem emotsioonidele. Nähtusele kleebitakse külge silt, mis tekitab kuulajates tugevaid tundeid, seletamata, miks silti kasutatakse.

Näiteks: "Vastase jutt on nii ilmne demagoogia, et ma ei hakka sellest isegi rääkima."

"Kõik islamiusulised on potentsiaalsed terroristid."

"aidsihaiged on kõik narkomaanid ja kurjategijad, seega pole meil vaja neid aidata."

Kuidas tegeleda: Näidata, et sildi kleepimine ei näita iseenesest veel midagi.

Vale järeldus (*non sequitur*)

Mida tähendab: See on loogikaviga, kus jõutakse järeldusele, mis ei ole lihtsalt loogiliselt põhjendatud.

Näiteks: "Rahvustevaheline sõprus on hea. Järelikult peaksime lõpetama immigratsiooni piiramise."

Kuidas tegeleda: seletada ära, kus on vastaste loogikas lünk ja milles see täpselt seisneb. See on kõige parem näide sellest, et demagoogiavõtte nime teadmine iseenesest ei tähenda veel, et seda osatakse kasutada – non sequitur saab põhimõtteliselt öelda iga järelduse kohta, aga arusaam, kas see ka põhjendatud on, tekib ainult arutlemiskogemuste kasvades.

Vale põhjus-tagajärje seos (*Post hoc ergo propter hoc*)

Mida tähendab: Kui sündmus A juhtub pärast sündmust B, ei tähenda antud fakt tingimata, et sündmus A on põhjustatud sündmusest B ehk et nende vahel oleks põhjuse-tagajärje seos. Ent tihtipeale just seda väidetakse.

Näited: "Nägin unes kassi ja pärast seda kaotasin töö, järelikult kasside unes nägemine on halb."

"Kõik vägistajad on nooruses näinud alasti inimeste pilte, järelikult pornograafia põhjustab vägistamist."

"Kõik kangete narkootikumide tarbijad on alustanud alkoholi/ suitsetamise/ kanepi/ vee joomisega, järelikult toimivad need hüppelauana kangematele narkootikumidele."

Kuidas tegeleda: Põhjuse-tagajärje seose puhul peab alati välja tooma konkreetse mehhanismi, mis näitab, kuidas üks sündmus teiseni viib. Kui seda ei ole tehtud, saab kuulajale näidata, et seost pole tegelikult tõestatud.

Libe tee (*slippery slope*)

Mida tähendab: see on põhjuse-tagajärje seose erijuht, kus väidetakse, et, astudes ühe sammu libedale teele, liigume me peatumatult edasi ühiskonna huku poole (inglise keeles tähendab slippery slope libedat kallast, kuhu astudes pöördumatult alla libisetakse).

Näited: "Lubades homoabielud, tuleb meil järgmisena seadustada nekrofilia, pedofilia, zoofilia ja armastus mehe ja vana saapa vahel."

"Kui me legaliseerime marihuaana, pole kaugel ka aeg, kus iga laps saab poest heroini osta."

Kuidas tegeleda: Paluda vastasel näidata, kuidas täpselt üks samm edasiste hukatuslike sammudeni viib. Võib ka tuua näiteid olukordadest, kus seda ei ole juhtunud: näiteks Holland on ammu legaliseerinud nii kanepi kui homoabielud ilma, et see oleks viinud ühiskonna kokkuvarisemiseni.

Sa ju ise ka! (*Tu quoque*)

Mida tähendab: Otsetõlkes "sina ka" ehk siis argumendi vastuvaidlemise asemel osutatakse seostele, mis vastase juures on samuti halvasti.

Näiteks: "USA president räägib, et me peame kaitsma rohkem inimõigusi. Samas rikub USA ise inimõigusi Guantanamo vangilaagris, järelikult ei pea ka meie inimõigusi austama." (Poliitilises retoorikas on tu quoque üks kasutatavamaid argumendi liike).

"Mu isa räägib mulle, et suitsetamine on minu tervisele kahjulik, aga ta ise suitsetab, nii et ma ei pea teda kuulama."

Kuidas vastu vaielda: Näidata, et vastuolu inimese sõnade ja tegude vahel ei tee tema esitatud argumenti valeks, vaid viib tähelepanu argumenti sisult kõrvale. Samuti näidata, et võrreldavad eksimused on proportsioonidelt väga erinevad – tu quoque't kasutatakse tihti teise-silmas-näen-pindu-kui-minu-silmas-palgi-räägitakse-olukordades.

Hernehirmutis

Mida tähendab: Vastase seisukohta tõlgendatakse nii äärmuslikult, et see muutub mingisuguseks teiseks seisukohaks, mida on juba palju lihtsam ümber lükata.

Näiteks: „Austatud oponent rääkis sellest, et meie vanglates on liiga palju inimesi. Kas me siis tahame kõik mõrvarid tänavatele jooksmata lasta. Kas me sellist Eestit tahtsimegi?“

„Minu vastane tahab Eestile palgaarmee. See tähendab, et ta tahab kõigist Eesti poistest teha Rambod, kellel elus muud teha ei ole, kui metsa mööda teisi inimesi taga ajada.“

Kuidas vastu vaielda: Tuua välja, et argument, mille vastane ümber lükkas, ei olnud üldse seesama, mille te ise välja tõite ning seetõttu pole vastane ka teie argumenti vastu midagi sisukat öelnud.

Piir demagoogia ja sisulise argumenti vahel

Kui te mõne eelmise nimekirja näite juures mõtlesite, et see ei ole ju demagoogia, vaid täitsa mõistlik argument, siis te otseselt võib-olla ei eksigi. Iga demagoogiavõtte võib õigetes tingimustes olla sisuline argument – see on üks põhjus, miks paljud neist tunduvad esmapilgul õiged. Näiteks kui riigiametnik räägib, et riigile oleks kasulik vähendada kontrolli korrupsiooni üle, on ilmselt mõistlik kasutada argumentum ad hominem ja küsida, kas tal endal ei ole mõnda isiklikku põhjust selle idee toetuseks. Või, nagu me välja tõime: ideed, mis on ajaloolise taustaga, omavad suurt rahva toetust või hirmutavad inimesi, ei ole tingimata valed. Küsimus on lihtsalt selles, et ainult sellisest loogikast, nagu ülal näidetes toodud, argumenti tõestamiseks ei piisa.

Nagu me näeme, pole piir ratsionaalse tõestuse ja demagoogia vahel tihti eriti selge. See tähendabki, et mingi nähtuse demagoogiaks tembeldamise asemel soovitame pigem alati seletada, milles konkreetne loogikaviga seisneb.

LISALUGEMIST: PÕHJUSE-TAGAJÄRJE SEOS

Põhjuse-tagajärje seos on üks levinumaid loogilisi konstruktsioone ning tihti kasutatakse seda vigaselt: väidetakse, et üks sündmus põhjustab teist lihtsalt sellepärast, et need on toimunud samal ajal. Räägime kahe nähtuse vahel olevatest võimalikest seostest lähemalt.

Kui me võtame kaks sündmust: A ja B, siis nende vahel saab olla nelja liiki põhjuslikke seoseid:

1. Sündmus A põhjustab sündmust B
2. Sündmus B põhjustab sündmust A
3. sündmus A ja sündmus B pole omavahel seotud
4. Sündmust A ja B põhjustab mingi ühine faktor C

Võtame seletuseks järgmise tõestisündinud näite: Saksamaal avastati ühe uurimuse käigus, et kohtades, kus elab rohkem kurgi, on perekondadel keskmisest rohkem lapsi. Millises seoses võivad need kaks fakti omavahel olla?

Variant 1: A põhjustab B-d ehk kured toovad peredesse rohkem lapsi. Nagu me teame, loobuvad inimesed selle teooria uskumisest tavaliselt enne kooli minekut, nii et see ei tundu eriti tõenäoline.

Variant 2.B põhjustab A-d ehk beebid meelitavad ligi kurgesid. Ka see tundub ebatõenäoline.

Variant 3. A ja B pole omavahel seotud ehk on lihtsalt juhus, et neid samades kohtades on rohkem beebisid ja kurgesid. See võib vahel tõesti nii olla, ent suuremate andmehulkade puhul on tegemist järjest ebatõenäoli-

sema asjaga. Ka meie uurimuses oli vaadeldud külasid nii palju, et oluks äärmiselt ebatõenäoline, et just nendes külades, kus oli rohkem lapsi, elas juhuslikult ka rohkem kurgesid.

Variant 4. A-d ja B-d põhjustab kolmas tegur C. See ongi õige vastus: kui Saksamaal asja lähemalt uuriti, selgus, et enamik kohti, kus kurgi ja beebisid rohkem oli, olid väikesed, vaiksed külad, mis lihtsalt sobisid elamiseks nii lastele kui lindudele.

Mis on selle jutu moraal? Kui teile väidetakse, et kaks sündmust on omavahel põhjuslikus seoses, mõelge alati, kas see seos ei või olla teistpidine, juhuslik või põhjustatud millestki muust.

Üldiselt on päriselu sündmuste puhul põhjuse-tagajärje seost tihti võimatu tõestada. Näiteks on väga raske tõestada, mis täpselt on olnud Eesti majandusedu (majanduslanguse) põhjuseks. Esiteks on mõjureid väga palju (erinevad reformid, maksusüsteem, välisinvesteeringud, Euroopa Liit jne) ja teiseks ei ole võimalik kontrollida, kuidas Eestil oleks läinud, kui me oleksime ühe või teise otsuse teistmoodi teinud.

Et seda probleemi vältida, korraldavad teadlased eksperimente ning kasutavad neis kontrollgruppe. Näiteks kui me tahame tõestada, et mingi ravim töötab inimeste peal, siis peame selleks võtma kolm gruppi: esimesele andma ravimit, teisele andma ravimiga sarnaseid, kuid ilma mõjuaineteta tablette, et kontrollida, kas ainult platseeboefektist (patsiendi teadmisesest, et ta on tablette võtnud) piisab tema ravimiseks, ja kolmandatele üldse mitte midagi. Kui esimesel grupil läheb paremini kui teistel, siis võib järeldada, et ravimil on mingi mõju. Aga tavaelus on ka „kontrollgruppi“ tihti võimatu leida.

TAASTUGEVDAMINE

Tavalised vaidlused jäävad pidama umbes seal, kus mõlemad pooled on oma seisukohad esitanud ja ei soositu neid enam muutma. Arutlevas hariduses on aga oluline tegeleda mitte ainult enda ettevalmistatud materjaliga, vaid ka sellega, mis vastane ütleb. Seepärast on lisaks argumenti loomisele ja ümberlukkamisele väitluse oluline osa ka argumenti taastugevdamine. Taastugevdamine tähendab tööd argumentiga pärast seda, kui oponent on esitanud oma ümberlükke.

Kujundlikult rääkides on argumenti esitamine nagu maja ehitamine, argumenti ümberlukkamine aga teise poole ehitatud maja lammutamine. Taastugevdajal on selles kujundis kaks ülesannet:

1. Püüda uuesti üles ehitada lammutatud korrused. See tähendab vastase toodud loogikale vastu vaidlemist, näitamist, et nad ei suutnud esitada argumenti tegelikult ümber lükata. Iseenesest on see tegevus sarnane ümberlükkega: oponenti loogikas või faktides tuleb leida kõige nõrgem koht ja siis seda rünnata.
2. Juhtida tähelepanu maja sellele osale argumentist, mis on püsti jäänud. See unustatakse tihtipeale ära, sest lihtsam on vaielda vastu nende aspektidele, mille vastane just välja tõi. Samas on argumenti taastugevdamine tihti olulisem: argumenti tugevamate külgedest ei pruugi oponent tihti rääkida, lootes, et see ununeb hilisema arutluse jooksul ära. Selle vältimiseks tulebki taastugevduses kindlasti keskenduda aspektile, millest oponent argumenti ümber lükates ei rääkinud ja tuua uuesti välja oma tugevad näited ja/või loogika.

Näiteks kui argument on, et koolivorm vähendab koolivägivalda ja oponent ütleb selle vastu, et see on vale, sest koolivägivalda põhjustab hoopis stress ja palju õppimist, siis pole mõtet hakata vaidlema selle üle, kas õpilastel on tänapäeval palju stressi või mitte, vaid tuleb välja tuua, et oponenti toodud põhjus ja meie põhjus võivad eksisteerida paralleelselt. Seega pole ta tõestanud, et riietus ei või tekitada vägivalda ja meie argument riiete olulisest rollist vägivalla vähendamisel ei ole ümber lükatud.

KOKKUVÕTE ARGUMENTEERIMISEST

Ülalpool kirjeldasime põhimõtteliselt arutlusprotsessi – argumendi ehitamine, selle ümberlõkkamine, argumendi taastugevdamine jne – mis ideaalis peaks olema kõigi arutleva hariduse meetodite keskmises. Nagu näete, nõuavad need oskused küllaltki palju seletamist ja võib jääda mulje, et ühe-kahe tunniga on neid raske õpetada. Ent arutleva hariduse tugev külg on just see, et nendes harjutustes on võimalik kaasa lüüa ka väga algeliste teadmistega arutlemisest, või üldse ilma nendeta. Suurem osa õppimisest toimubki läbi praktika ning enamikku ülalkirjeldatust on ka loogilise mõtlemise tulemusena võimalik välja mõelda. Nii et ülaltoodud teooria on mõeldud rohkem taustateadmiseks ja konkreetsetes arutlusolukordades kasutamiseks.

Uurimistö

Eelmises osas rääkisime pikalt sellest, kui oluline on oma väiteid usaldusväärsete faktidega tõestada. Ent kust neid fakte leida ehk kuidas täpselt arutluse jaoks vajalikku uurimistööd teha, pole noortele inimestele tihti koolis õpetatud. Käesolev peatükk püüab seda viga parandada. Niisiis: kust leida infot oma argumentide toetuseks?

Esimene vastus sellele küsimusele on tänapäeval väga selgelt: internet. Internetis on üleval uskumatult suur hulk informatsiooni (kümneid miljardeid lehekülgi) ja info hulk kasvab iga päevaga, kusjuures üha enam traditsioonilisi teadmisi (ajalehed, raamatud) on samuti leidmas teed interneti. Järgnevalt mõned teeviidad internetis toimetamiseks.

Otsingumootorid

Otsingumootor (Google, Neti jne) on tänapäeval tihti esimene allikas, kust inimesed oma küsimustele vastust otsivad. Et paremini aru saada, kuidas otsingumootorist midagi leida, piilume kõigepealt selle kapoti alla, ehk vaatame, kuidas otsingumootor töötab.

Esmapilgul võib jääda petlik mulje, et otsingumootor suudab läbi vaadata kõik, mis internetis üleval on. Tegelikult töötab otsingumootor nii, et umbes kuu aja jooksul käivad tema robotid terve interneti läbi (liikudes linke, vanu aadresse ja lihtsalt juhuslikke lehti mööda) ja salvestavad endale mälli kõik, mis nad leiavad. Ehk siis otsingumootor on rohkem nagu satelliidipilt: ta näitab kujutist temale nähtaval olnud internetist ühel ajahetkel. Sellest tulenevalt mõned näpunäited:

kui te otsite mingit konkreetset informatsiooni, kasutage mitut otsingumootorit. Kuigi otsingute turu suurliider Google on oma positsiooni ära teeninud tõeliselt hea teenusega, võib lisaks sellele küsida ka teiste suuremate mootorite, näiteks yahoo.com, ask.com, msn.com ja search.com käest, Eestit puudutavate materjalide puhul ka neti.ee ja delfi.ee otsingusüsteemide käest.

Kõige uuemat infot tuleb otsida mitte otsingumootorist, vaid mõnest ajalehest või otseselt uudistega tegelevast mootorist – news.google.com ja news.yahoo.com on neist tuntuimad.

Lugege ka otsingumootori vastuste järjekorras allpool asuvaid viiteid. Mootor reastab tulemused, lähtudes nende sobivusest (kui palju otsitavat fraasi või sõna lehel on kasutatud), aga ka populaarsusest (kui palju seda lehte on loetud ja kui palju teised lehed sinna viitavad), seega võib põhjalik info olla peitunud kusagile tahapoole, sest paljusid inimesi see ei huvita.

Mida otsida?

» Proovige otsitavat terminit alati võimalikult täpselt sõnastada mitmel erineval moel: näiteks loomkatsete kohta infot otsides kasutage ka väljendeid "katsed loomadega", "teadusloomad", "laborirotid" jne. Mida loovamalt te suudate oma otsingusõnu sõnastada, seda parem. Tihti leiab häid uusi sõnastusi ka juba külastatud lehtedelt.

- » Samas otsige võimalikult täpseid väljendeid. Ühte sõna otsides saate tõenäoliselt nii palju vastuseid, et sealt parima info väljalimine võtab aega. Oluline trikk on siin täpsete väljendite kasutamine – reeglina otsib otsingumootor jutumärkide vahele pandud sõnu täpselt selles järjekorras, mistõttu segavate vastuste arv on palju väiksem. Muide – seda eripära saab väga hästi kasutada plagiaadi avastamiseks: kui teile tundub, et mõni tekst ei ole väidetava autori koostatud, vaid kusagilt internetist lõigatud-kleebitud, siis lihtsaim viis selle avastamiseks on mõni fraas tekstist otsingumootoris jutumärkide vahel sisse lüüa. Kui tekst on kusagil varem avaldatud, tuleb see suure tõenäosusega välja.
- » Samuti saab otsingumootori seada nii, et see eemaldab esitatud vastuste seast need, milles esineb mingi konkreetne sõna, kui see pole teile oluline (tavaliselt tuleb selleks mittedesoleva sõna ette panna –). Näiteks kui te tahate teada poliitiku Jüri Tamme tegemiste kohta, võib abiks olla otsing "Jüri Tamm" –vasaraheide, sest poliitik Jüri Tamm on ühtlasi kahekordne olümpiapronks vasaraheites.
- » Kui te otsite eestikeelseid tekste, kasutage ikkagi ka inglisekeelseid otsingumootoreid, näiteks otsingusõnale "homoabieli" annab Google selle raamatu kirjutamise ajal viis korda rohkem vastuseid kui Eesti hetkel populaarseim otsingumootor Neti.ee.

Keda uskuda?

Peamine probleem interneti puhul ei ole reeglina info leidmine, vaid suurest materjalihulgast sisulise info välja valimine. Selleks on väga oluline vaadata allikaid, kust info pärineb. Kui ajalehes või televisioonis on toimetuse näol olemas vähemalt mingisugune filter, mis annab põhjust seal ilmunud infot usaldada (teate ju küll, kuidas inimesed ütlevad "aga ajaleht ju kirjutas sellest"), siis internetis on Teaduste Akadeemia koduleht täpselt sama kättesaadav kui Lapiku Maakera Seltsi lehekülg. Ehk siis – kõik sõltub lugeja enda teadlikkusest. Nii jääb küsimus: keda tasub usaldada ehk missugune allikas on usaldusväärne?

1. Suured ja tuntud meediaväljaanded. Üldreeglina peaksid ajakirjanikud enne info kirja panemist kontrollima, kas see ka tõele vastab – vastasel juhul kaotab nende väljaanne usalduse ja koos sellega ka lugejad. Kui mingi info on ilmunud mõnes suuremas meediaväljaandes, võib seda reeglina lugeda usaldusväärseks. Samas pole ka ükski ajaleht vigadest puutumata, isegi maailma üheks kvaliteetseimaks peetavas ajalehes New York Times'is on iga päev paar viga (millele nad järgmisel päeval küll reeglina tähelepanu juhivad). Allpool räägime suurematest meediaväljaannetest täpsemalt.

2. Teadusasutused. Ülikoolide, kolledžite ja muude teadusasutuste uuringud on üldiselt usaldusväärsed, kuigi ka siin tuleb kindlasti jälgida, et info oleks tänapäevane ja pärineks mõnest päris-teadlase uurimusest, mitte mõne üliõpilase võrgus rippuvast esseest. Samuti tuleb kasuks ka ülikooli tausta uurimine – kas tege mist on mõne traditsioonidega õppeasutusega või lihtsalt interneti teel diplomeid jagava "ülikooliga". Kui te soovite otsida infot spetsiaalselt teadusartiklite seast, võite kasutada Google' i teadusartiklite otsingut scholar.google.com.

3. Riigiasutused. Riigiasutuste lehtedel olevat infot võib reeglina samuti usaldada, eriti siis, kui riigiasutusel endal uurimuse tulemustest midagi otseselt ei sõltu (Sotsiaalministeeriumi tehtud uurimus sellest, kas sotsiaaltoetusteks on vaja rohkem raha võib olla veidi erapoolik).

4. Entsüklopeediad. Selle õpiku kirjutamise ajal pole võrgus veel ühtegi ametlikku eestikeelset entsüklopeediat. Samas rahvaentsüklopeedia Wikipedia ja inglisekeelne Encyclopedia Britannica on samuti küllalt usaldusväärsed (räägime neist hiljem täpsemalt).

Mõned usaldusväärsed allikad:

Eestikeelne internet: Uudised: BNS, ERR Uudised. Need on põhimõtteliselt uudisteagentuurid, millest saavad peamise info edasilugemiseks raadiouudised ja uudiseid tsiteerivad lehed, näiteks delfi.ee. Mõlemas töötavad ajakirjanikud, kelle ainus ülesanne on toota lihtsaid ja lakoonilisi päevauudiseid.

Päevalehed: Postimees, Eesti Päevaleht. Eesti suurimates ja teoorias kvaliteetsetes päevalehtedes kajas-

tatakse enam-vähem kogu Eestis olulist infot. Seetõttu on neid hea kasutada otsinguteks – nende arhiivid ulatuvad tagasi möödunud sajandi lõppu. Üks oluline vahe päevalehtede veebikülgedel on veebis avaldatud paberlehe uudiste ja spetsiaalselt online-väljaande tarvis kirjutatud uudiste vahel. Paberlehes kirjutab üks ajakirjanik reeglina üks-kaks uudist päevas, veebitoimetuses peab ajakirjanik iga päev hakkama saama 10-20 looga. Seega on online-lood reeglina lühikesed, tsiteerivad erilise kontrollita mõnda allikat ja võivad sisaldada oluliselt rohkem vigu.

Üldreegel ajalehtedest otsitava info kohta on, et kasutada tuleb lehe enda otsingumootorit. Need ei võimalda vahel küll nii täpset otsingut (väljendite asemel otsivad need iga sõna eraldi), ent annavad täpsemad tulemused kui otsingumootori kasutamine.

Veel eestikeelseid infoallikaid: nädalalehed Eesti Ekspress ja Maaleht, tabloid SL Õhtuleht, uudisteportaal Delfi, kõiki Eesti uudiseid koondav portaal jah.ee.

Inglisekeelne internet: Paraku on eestikeelse interneti maht küllaltki piiratud ja seal olev info tihti väga pinnapealne. Seega tuleb kvaliteetsema info saamiseks reeglina osata inglise keelt ja kasutada inglisekeelset meediat. Õnneks on eesti õpilased täna praktiliselt kõik selleks ka võimelised. Väike teejuht ka inglisekeelsetesse kanalitesse.

Uudised. Suured uudisteagentuurid: Reuters (Briti), AP (USA), AFP (Prantsuse)

Televõrgud: CNN (USA), BBC (Briti)

Neid täheühendeid uudise all nähes võib selle sisu üldiselt usaldada – suurte agentuuride ja televõrkude sisu on kontrollitud. Isegi kui te leiate uudise mõne väiksema ajalehe või raadio kodulehelt, tuleb algallikana tsiteerida ikkagi agentuuri.

Ajalehed. New York Times (USA), Washington Post (USA), International Herald Tribune (USA), Wall Street Journal (USA), The Times (Briti), The Guardian (Briti), The Financial Times (Briti).

Need on inglisekeelsete päevalehtede turuliidrid, kelle veebilehtedelt tasub samuti vanu artikleid otsida. Ja nagu eestikeelsete lehtedegagi, tuleb lisaks otsingumootori kasutamisele otsida infot ka lehtede endi arhiividest.

Uudisteajakirjad. Newsweek (USA), Time (USA), The Economist (Briti), Spiegel (Saksa).

Uudiseajakirjad on kord nädalas ilmuvad ja pikemaid analüütilisi artikleid sisaldavad väljaanded. Maailma vähem tähelepanu all olevate paikade kohta info hankimiseks on eriti hea The Economist (arhiivotsinguks on vaja olla paberväljaande lugeja).

Wikipedia. Wikipedia on ainult internetis kättesaadav entsüklopeedia, mida pole koostanud professionaalid, vaid kõik entsüklopeedia kirjutamise vastu huvi tundnud inimesed. Seal olevat infot saab muuta igaüks. Sellest hoolimata on Wikipedias oleva info kvaliteet parem, kui esmase loogika järgi võiks tunduda – vandaalide ja naljameeste parandused likvideeritakse reeglina kiiresti ja mõnedes võrdlustes on Wikipedia informatsiooni peetud pea sama kvaliteetseks kui professionaalse Encyclopedia Britannica oma. Wikipedia suur eelis Britannica ees on muidugi ka see, et seal on kogu info tasuta, Britannicast saab tasuta kätte ainult algelise teabe. Siiski on Wikipedial mõned eripärad. Esiteks on vastuolulisemate teemade leheküljed vähem usaldusväärsed, näiteks Israeli-Palestiina konflikti leht. Teiseks on seal kaasaegsemate ja populaarsemate nähtuste (näiteks telenähtused ja koomiksid) lehed tihti põhjalikumad kui ajalooliste või anglo-ameerika kultuuriruumist väljaspool olevate nähtuste lehed.

Kokkuvõttes on Wikipedia suurepärase koht uurimistöö alustamiseks – iga artikli lõpus olevad viited annavad üldiselt häid vihjeid, kust uurimist jätkata. Samas ei ole Wikipedia esmase allikana tsiteerides eriti usaldusväärne.

Mõned viited kohtadele, kust saab infot siin raamatus tutvustatavate teemade kohta:

Debatebase.org. Debatebase on Rahvusvahelise Väitlushariduse Assotsiatsiooni (*International Debate Education Association*) projekt, mis sisaldab sadu väitluskaasuseid ehk erinevatel teemadel väitlemiseks koostatud argumentide kogumeid. Iga teema kohta võib sealt leida 3-5 poolt- ja vastuargumenti, mille kvaliteet, tösi, on küllaltki kõikum. Debatebase'i tulekski kasutada eeskätt otsingute alguspunktina ja abina argumentide sõnas-

tamisel. Tõestusmaterjali ei soovitaks me sealt võtta, sest see on tihti aegunud või ebatäpne. Aga kiirelt mõnel teemal mõtete kogumiseks on see hea algus.

Archive.org. Archive.org on internetiarhiiv, mis umbes iga kuu aja tagant salvestab mällu kogu interneti nii, nagu see sellel hetkel välja nägi. Lisaks interneti alguspäevade veebidisaini üle naermisele võib archive.org'ist leida infot, mis tänaseks on veebist maha võetud, aga mille kohta te teate, et kunagi on see olemas olnud.

Snopes.com. Snopes.com on ühe USA perekonna eraprojekt. See on veebileht, kus Barbara ja David Mikkelson on põhjalikult uurinud linnalegendide paikapidavust. See tähendab, et nad on kontrollinud enam-vähem kõiki lugusid, mis juhtusid kellegi "tuttava tuttavaga" või mis lihtsalt liiguvad internetis edasi saadetavate kirjadena. Näiteks:

- » George Bushi kõnede põhjal saab hinnata, et ta on USA presidentidest kõige madalama IQ-ga (vale),
- » kui näidata kinoekraanil kaadrite vahele Coca-Cola pilti nii kiiresti, et inimesed seda teadlikult ei näe, hakkavad nad rohkem Cocat ostma (vale),
- » ameeriklased kulutasid miljoneid, et leiutada pastakas, mis kirjutaks kosmoses, venelased aga kasutasid pliitsit (vale),
- » Coca-Cola algne variant sisaldas kokaiini (õige).

Enne kui te kasutate mõnda lugu, mida te olete kusagil kuulnud, millegi tõestamiseks, tasub selle paikapidavust Snopes'ist kontrollida.

Siin nimetatute kõrval on internetis veel palju teisi allikaid, mis on ka usaldusväärsed. Selleks et saada teada, kas mõnda lehte tasub usaldada, tuleb reeglina teha kiire taustauuring – otsida antud allika kohta infot Google'ist või Wikipediast.

Siin kirjutatav tekst võib juba paari aasta pärast olla aegunud, sest informatsioon ja selle ülespanemise liigid internetis muutuvad iga päev. Ent põhilised soovitused, mis me siin oleme toonud, jäävad ikka samaks. Toome need igaks juhuks veel korra välja:

- » kasutage otsimiseks erinevaid allikaid: otsingumootorid, väljaannete kodulehed, entsüklopeediad jne
- » otsige võimalikult täpseid väljendeid ja mõelge neile sünonüüme
- » jälgige, et leitud info oleks võimalikult ajakohane – internet oli olemas juba möödunud sajandil
- » kasutage ainult usaldusväärsetest allikatest pärit infot, vajadusel kontrollige allikate tausta
- » ärge kartke leitud hea info juurest seal olevate viidete kaudu edasiliikumist.

Uurimistöõ ilma internetita

Kuigi see võib teile tunduda uskumatu, on maailmas veel infot, mida ei ole internetis. Järgnevalt mõned võimalused, kuidas seda parimini ära kasutada:

Raamatud. Enamiku raamatute täistekste ei ole võimalik internetist lugeda, sest raamatute autorid tahavad oma tehtud töö eest raamatumüügiga ka kasu teenida. Heast raamatust leiab tihti rohkem väärtuslikku infot kui internetis olevatest kokkuvõtetest ja ülevaadetest. Raamatuid saab hästi kätte näiteks raamatukogust kataloogiotsingu kaudu või raamatukoguhoidjalt abi paludes. Ja nagu internetigagi kehtib siin reegel: kui olete valmis lugema inglise keelt, on info hulk, mida kasutada saate, sadu kordi suurem.

Jutuajamine eksperdiga. Heaks infoallikaks on inimesed, kes uuritava probleemiga süvitsi tegelevad (õpetajad, ülikooli õppejõud ja teadlased, riigiametnikud) – nad oskavad keerulisemaid kohti põhjalikult seletada ning soovitada raamatuid ja muid allikaid, kust teema kohta täpsemalt saab uurida. Paljude jaoks neist on oma valdkonna selgitamine avalikkusele ka üks tööülesannetest, nii et ärge kartke nende poole viisaka abipalvega pöörduda. Aga pidage meeles, et ekspertide aeg on üldiselt piiratud ja enne nendega rääkimist on soovitatav teema endale üle keskmise selgeks teha, muidu raiskate nii enda kui eksperdi aega.

VORM EHK ESINEMINE

Arutlev haridus sisaldab reeglina mingis vormis avalikku kõnelemist. Kui inimeste käest küsida, mida nad kardavad, on väidetavalt rohkem neid, kes vastavad, et avalikku esinemist, kui neid, kes kardavad surma. Seega võib esimesel hetkel avalikku esinemist sisaldavate harjutuste tegemine olla õpilaste seas ebapopulaarne. Samas on avaliku kõnelemise oskus üks neist, mida tänapäeva koolisüsteem oluliselt ei õpeta ja mille puudumise üle hilisemas elus palju kurdetakse. Palju arvatakse ka, et avalik esinemine sarnaneb viisipidamisoskusega, mida mõned inimesed ei olegi võimelised ära õppima. Meie kogemus näitab siiski, et kõik õpilased saavad pärast harjutamist oma hirmudest üle ja on võimelised ennast kuulajate ees hästi väljendama, mis ongi ju nende harjutuste eesmärgiks. Õpilaste veenmiseks võib veel välja tuua, et oma tuttava klassi õhkkond on harjutamiseks parem kui mõni keerulisem, võõra publikuga situatsioon.

Järgmine osa pakub mõningaid mõtteid avaliku esinemise õpetamiseks, jagades need kolme osasse:

- » Kõne osad (struktuur)
- » Kõneleja olulised omadused
- » Kõnelemise tehniline pool

KÕNE OSAD (STRUKTUUR)

Kõnelemine on väga halb viis informatsiooni edasiandmiseks, sest kuuldavat teksti ei saa tagasi kerida või uuesti vaadata. Lisaks segab kuulajale kohale jõudvat infot alati suur "müra" hulk. Müra hulka kuuluvad näiteks:

- » füüsilised müra tegurid (kõneleja on vale hääletugevusega, kõrvaline lärm)
- » tähelepanu hajumine
- » kõneleja mittemõistmine (vale keel, vale sõnakasutus, kõneleja rääkimismaneer, kõneleja olemus)
- » mälu (inimesele jääb esinemisest meelde 3-5 asja)

Kuna müra on väga palju, tuleb kõnelemisel alati olla väga selge ja oma sõnum nii-öelda puust ja punaselt selgeks teha. Tuleb kasutada võimalikult lühikesi ja selgeid lauseid ning öelda põhiideed erinevas sõnastuses ja rõhuasetuses mitu korda ümber. Kõne paremaks mõistmiseks on äärmiselt oluline selle selge ülesehitus. Tutvustame järgnevalt soovituslikke avaliku esinemise ülesehituse elemente. Laias laastus võib iga avaliku ülesastumise jagada kolmeks:

- » algus ehk sissejuhatus
- » keskpaik ehk teemaarendus
- » lõpp ehk kokkuvõte

Kõne liigendamist nimetame edaspidi struktureerimiseks ja kõne erinevaid elemente struktuurielementideks.

Algus ehk sissejuhatus

Kõne alguse ehk sissejuhatus jooksul tuleb väga lühikese ajaga täita palju erinevaid eesmärke:

- » **Kuulajatega kontakti saavutamine.** See tähendab, et tuleb saavutada olukord, kus inimesed esinejat kuulavad. Tihti piisab selleks lihtsalt publiku ette minemisest, ent vahel on vaja inimeste tähelepanu veel kuidagi võita: midagi öelda või lihtsalt püüda kuulajatega pilkkontakti saavutada. Üldiselt ei soovita me kõnelema hakata enne, kui kuulajate tähelepanu on võidetud.
- » **Pöördumine ja tervitus.** Kui publiku seas on olulisi inimesi, võib olla viisakas nende poole eraldi pöörduda, näiteks aktusel kõneledes alustatakse tavaliselt umbes nii: "Austatud direktor, head õpetajad, lapsevanemad ja koolikaaslased". Samas võib alustada ka lihtsalt "Head, sõbrad," või pöördumise üldse ära jätta, kui see sobivam tundub.
- » **Kõneleja tutvustamine ja esmamulje loomine.** See on vajalik siis, kui kuulajad on kõnelejale võõrad inimesed. Esmamuljest tuleb allpool pikemalt juttu.
- » **Kõne tooni paikapanemine.** Sissejuhatuses peab juba selge olema, kas kõne tuleb tõsine või naljakas, rõõmus või kurb. See aitab kuulajaid edasiseks häälestada. Seega mõelge sellele, et kurb ja tõsine kõne ei algaks naljaga või lõbus kõne matusetoonides.
- » **Kõne sisu tutvustamine.** Tuntud õpetus ütleb, et avalikus esinemises tuleb kõigepealt öelda, mida sa ütleva hakkad, siis seda öelda ja lõpuks öelda, mida sa just ütlesid.

Sisu osas on sissejuhatuses tähtsad kaks aspekti. Esiteks tuleks publikule öelda kõne keskne mõte, mis võiks olla sõnastatud ühe lühikese, kergesti mõistetava ja hästi meelde jääva lausena. Eriti tähtis on keske mõtte sõnastamine siis, kui üritatakse kuulajaid milleski veenda. Teiseks peaks sissejuhatus tutvustama, millistest osadest koosneb kõne sisu. Siinkohal on oluline meeles pidada, et inimestele ei jää kõnest eriti palju meelde, nii et hea on, kui kõne sisu õnnestub jagada 2-4 osasse. Näiteks võib kõneleja öelda, et tema ülesanne on veenda kuulajaid valimistel osalema, tal on selleks kolm argumenti ning siis nimetada need argumentid ühe lausega.

Kogu esinemise sissejuhatus ei tohiks võtta kauem kui paar minutit, pärast seda muutuvad inimesed tavaliselt juba rahutuks ja soovivad, et kõneleja sisust räägiks. Seega võiks sissejuhatuses vältida pikki ja teemaga väheseotud lugusid või mõttearendusi.

Keskpaik ehk teemaarendus

Nüüd olete te kuulajale ära rääkinud, millest kõnes juttu tuleb, ja lähete jutu enda juurde. Nagu öeldud, peaks kõne sisu koosnema 2-4 eraldiseisvast elemendist: kas siis argumentid, mõtted või lihtsalt loost, mida tahtakse rääkida. Selline väike hulk märksõnu jääb inimestele pärast esinemise kuulamist meelde ning neile tagasi mõeldes tuleb ka kõne ülejäänud sisu meelde. Kindlasti ei soovita me pidada kõnet, mis koosneb ühest pikast eraldamatust jutust. Esiteks on sellises kõnes raske eristada ja meelde jätta olulisi kohti ja teiseks ei tea kuulajad kunagi seda, kui palju jutu lõpuni veel jäänud on. Struktuurielemendid võiksid olla enam-vähem võrdse pikkuse ja olulisusega. Loomulikult võib neid omakorda sisemiselt alapunktideks või kuidagi muudmoodi liigendada.

Lisaks sellele, et struktuurielemendid kõnes olemas on, tuleb need kuulajale ka välja tuua. See tähendab, et näiteks enne esimese mõtte juurde asumist tuleb öelda, et nüüd tuleb juttu sellest mõttest, siis mõttest rääkida ja pärast seda öelda, et nüüd läheme edasi järgmise mõtte juurde. Seda tegevust nimetatakse sildistamiseks (erinevalt samanimelisest demagoogiavõttest on see head tüüpi sildistamine) ja see on oluline, sest erinevalt kirjalikust tekstist ei saa kõne kuulaja aru, kus on taandrida ja kust algab uus lõik. Pealegi on kõnet, nagu varem räägitud, alati keerulisem kuulata kui teksti lugeda.

Tore on, kui struktuurielemendid on omavahel loogiliselt seotud ja üleminekud ühelt teisele põhjendatud. Pakume järgmiseks välja mõned enimkasutatavad struktuurivariandid:

Probleem-lahendus struktuur

Seda kasutatakse kõige enam just veenmiseesmärgil peetavate etteastete puhul. Kõnet alustatakse mõne probleemi kirjeldusest, seejärel tutvustatakse ideed või plaani, mis probleemi lahendab (veenmiskõne puhul on kõneleja eesmärk reeglina see idee kuulajatele „maha müüa“). Lõpuks kirjeldatakse, miks lahendus toimib ja milliseid hüvesid see veel lisaks kaasa toob.

Klassikaline näide on siin reklaamide ülesehitus: „Teil on probleeme mustuse/plekkide/kirpudega?“ (kole, mustvalge pilt probleemist). „Aitab toode X!“ (tutvustav kaader tootest). „Toode X garanteerib teie rahulolu!“ (pilt õnneliku näoga tootekasutajast koos ilusate inimeste/puhta keskkonna/korras tervisega).

Kronoloogiline struktuur

Kronoloogilises struktuuris jutustatakse kas mingi aja jooksul toimunud lugu või kasutatakse vormi minevik-olevik-tulevik. Seda kasutavad tihti poliitikud erinevate objektide avamisel stiilis: „Meenutame seda, milline oli elu meie uue spordihallita ja kuidas tragidel inimestel tekkis idee see püstitada – räägime ehitusprotsessist ja raskustest, mis tuli selle käigus ületada – aga nüüd on spordihall valmis ja tulevikus toob ta meile palju õnne ja rõõmu.“

Kronoloogilise struktuuri pluss on see, et inimestel on seda väga lihtne jälgida.

Üldiselt üksikule või üksikult üldisele struktuur

Siin alustatakse kõige väiksemast tasandist, ja minnakse järjest üle suuremaks, või vastupidi. Näiteks oletame, et koolis on uus direktor, kes tahab rääkida oma plaanidest. Üks võimalus kõnet jaotada, on rääkida kõigepealt, mis muutub iga õpilase jaoks konkreetselt, siis mis muutub kooli jaoks ja siis, mis muutub kooli ja muu ühiskonna suhetes.

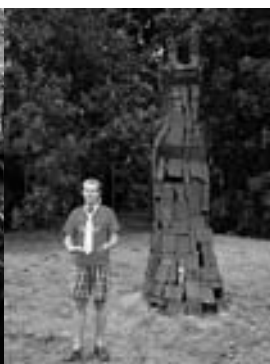
Teooria-praktika struktuur

Nagu nimest järeldada võib, räägitakse siin esiteks põhimõtetest ning liigutakse siis edasi praktilisemate teemade juurde. Või vastupidi. Näiteks kui me tutvustame kooli uut sisekorraeeskirja, siis võib esiteks rääkida printsiipidest, millest eeskiri lähtub, (teooria) ja teiseks sellest, mida uued reeglid iga õpilase jaoks konkreetselt kaasa toovad (praktika).

Lõpp ehk kokkuvõte

Avalik esinemine tuleb kindlasti lõpetada jõuliselt, sest just kõne lõpp jääb inimestele kõige enam meelde. Kõne lõpus tuleks veelkord meenutada oma kõne põhisisu ja vajadusel ka peamisi punkte, tehes seda muidugi lühidalt. Kõne lõpp peab kuulajaid veelkord innustama tegudele, mis kõne sisust tulenevad (Näiteks: toetame kõik Aafrika näljahädalisi või ostame kõik minu raamatu või tõstame klaasid ... terviseks).

Üks halvemaid viise tähelepanu hoidmise seisukohalt on see, kui kõneleja lubab lõpetada ja lisab siis järjest kõne lõppu talle meeldetulevaid mõtteid. Nagu sissejuhatuses, on ka kõne kokkuvõttes lühidus reeglina voo- ruse. Esinemise viimane lause ei tohi kunagi olla ebakindel, näiteks „Noh, vist siis kõik...“, vaid selle asemel võib kas kuulajaid tänada või korrata veelkord üle kõne keskne mõte.

KÕNELEJA OLULISED OMADUSED

Ilmselt nõustuvad kõik, et lisaks kõne sisule ja ülesehitusele mängib suulises esinemises edu saavutamisel olulist rolli ka kõneleja isik. Toome välja neli elementi, mille abil kõneleja saab oma esinemist edukamaks teha. Need on: positiivne esmamulje, enesekindlus, loomulikkus ja publikuga arvestamine.

Positiivne esmamulje

Kuulajad kujundavad esinejast, keda nad ei tunne, endale arvamuse esimese minuti jooksul. Enamikul juhtudel ei muuda nad seda arvamust kõne lõpuni, vaid otsivad sellele kõnest toetust. Seega tuleb esimese minuti jooksul jätta endast võimalikult usaldusväärne mulje. Seda tehakse tavaliselt enesetutvustuse kaudu, aga ka teiste detailide – välimuse, kõneviisi ja käitumise – abil.

Sotsiaalsühholoogid on välja toonud, et usaldusväärusel on kolm komponenti: pädevus, võim ja sarnasus kuulajatega. Vaatame järgnevalt neid kolme aspekti lähemalt.

Pädevus

Pädevuse väljendamiseks tuleb kuulajale sobival hetkel aimu anda oma laialdastest teadmistest esinemist puudutaval teemal: kui teil on sel alal teaduskraade või töökogemust või antud valdkond lihtsalt huvitab teid ja te olete seda jälginud, võib selle kuulajatele välja tuua. Taoline teguviis ei mõju kiitlemisena, vaid annab kuulajale usalduse, et kõneleja tõesti teab, millest ta räägib.

Võim

Usaldusväärust on lihtne tekitada võimupositsioonilt: inimesed kuulavad hoolikalt kõnelejat, kelle kohta nad usuvad, et tema jutt on oluline. Ja vastupidi: kõnelejal, kelle kohta publik leiab, et ta on nendest madalamal võimupositsioonil, on raske mõjuda usaldusväärseks. Siin tulevad mängu kaks teemat: vanus ja sugu. On kurb tõsiasi, et nooremaid inimesi ja naisi tajuvad kuulajad tihti vähem võimukal positsioonil olevat ning püüavad selle tulemusena nende usaldusväärust proovile panna. Sellisesse olukorda sattudes ei tohi kindlasti verest välja lüüa (sellest räägime ka enesekindluse osa juures lähemalt), vaid tuleb seda rohkem rõhutada oma pädevust kõnealusel teemal. Samas tuleb jälgida, et esineja ei vastandaks ennast otseselt publikule – see mõjub usaldusväärsele samuti halvasti.

Sarnasus kuulajatega

On leitud, et inimesed kuulavad tähelepanelikumalt ka esinejaid, kellega nad tunnevad ennast sarnastena. Õpetajatele meeldib kuulata teisi õpetajaid, noortele inimestele noori inimesi, pigem oma rahvuskaaslasti kui välismaalasi jne. Et sellel teel usaldusväarsust teenida, võibki kõne alguses esmamulje jaoks välja tuua ka selle, mis kõnelejat publikuga ühendab – mõned sarnased kogemused, sarnased teadmised vm.

Esmamulje puhul tuleb jälgida ka teisi detaile nagu riietus, esinemismaneer, toon jne. Kindlasti tuleb mõelda, mida kuulajad kõnelejast ootavad ning kuidas ta võib neile mõjuda. Kui on mõni detail, mis kuulajatele kohe silma hakkab, tuleb seda ka selgitada – näiteks kui kõik kuulajad on ülikondades, esineja aga ainult T-särgis.

Enesekindlus

Enesekindlus on üks eduka esinemise võtmekohti. Enesekindel esineja mõjub kuulajatele usaldusväärsemalt, mistõttu nad kuulavad teda tähelepanelikumalt ja tõstavad sellega esineja enesetunnet. Ja vastupidi – ebakindel esineja võib väga lihtsalt kaotada publiku tähelepanu ning kui see juhtub, muutub ta tõenäoliselt veel vähem enesekindlaks. Ehk siis enesekindlus on esinemise eduga kahte pidi nõiaringselt seotud. Vähe enesekindel inimene ei mõju paraku usaldusväärset, sest jääb mulje, et ta ka ise ei usu, mida ta räägib.

Tegur, mis esineja enesekindlust kõige rohkem mõjutab, on esinemishirm. Paljud mõtleavad, et enesekindlust ei saa esinemishirmu asemele kunstlikult tekitada. See on ainult osaliselt tõsi. Kõigepealt on esinemishirm normaalne nähtus, mis piiratud kogustes mõjub esinemisele pigem hästi. Kerge hirm või ärevus tähendab seda, et keha valmistab ennast eesseisvaks katsumuseks ette. Kui inimesel ärevust üldse ei teki, võib see tähendada, et ta ei suuda esinemisele täielikult keskenduda.

Ainus viis, kuidas esinemises paremaks saada, on seda võimalikult palju harjutada. Mõelge sellest kui uisutamist, kus esimene kord võib olla pisut valus, kuid kui natuke harjutada, hakkab juba oluliselt paremini minema. Järgnevalt veel mõned näpunäited enesekindlana esinemise lihtsustamiseks:

- » Valmistuge esinemiseks nii põhjalikult, kui võimalik. Kui te tunnete ennast esitatavas materjalis kindlalt ning teate, et kui järg käest läheb, võite alati oma märkmete juurde pöörduda, on esinemine palju lihtsam. Abiks on ka esinemise algusest ja lõpust mõne lause sõna-sõnalt väljakirjutamine.
- » Esinemisele tuleb läheneda positiivse meelestatusega. Mõelge, et kui te ise mõnda esinejat kuulate, siis te ju ei taha, et tal halvasti läheks. Täpselt samamoodi mõtleb ka teie publik. Seega pole üldreeglina mingisugust põhjust esinemist karta. Kui tuju enne esinemist väga sandiks kisub, proovige minut aega niisama, ilma põhjusega naeratada. Te ehk ei usu, aga see teeb olukorra palju paremaks.

Olete kindlasti lugenud soovitusi hingata enne esinemist sügavalt sisse ja välja. Nii kummaline kui see ka ei tunduks – see töötab, samamoodi nagu eelmises lõigus toodud naeratamine – aju tõlgendab keha käitumist ja loob vastava emotsiooni.

Meeles tuleb pidada ka seda, et enesekindlusest ebameeldiva ülbuseni on vaid lühike samm, nii et ärge sellega ka üle pakkuge. Tihti on veidi ebakindlana tunduvat inimesel palju lihtsam kuulajaid enda poole võita kui liiga enesekindlal kõnelejal.

Loomulikkus

Algajad kõnelejad kipuvad avalikult esinedes tihti minema esineja rolli, mis on formaalne ja ülepingutatud. Ent parimad avalikud esinejad jätavad endast kõneledes just loomuliku mulje. Ka endal on esineda lihtsam siis, kui ei pea pingutama, et kuidagi teistsugune olla. Enamik inimesi saab omavahelises suhtluses oma mõtled edasi antud ja avalik esinemine ei ole sellest tegelikult väga erinev protsess. See ei tähenda muidugi, et esinedes tuleb rääkida samamoodi nagu reede õhtul oma sõpradega, vaid tuleb meeles pidada, et esinedes ei ole vaja otsida teistsugust kõnemaneeeri, vaid püüda kasutada oma loomuliku stiili.

Teine aspekt loomulikkuse juures on see, et suuline esinemine peab koosnema suulisest tekstist. Suuline tekst erineb kirjalikust väga palju. Proovige mõnikord oma kõnelust mõne inimesega sõna-sõnalt kirja panna: seda hiljem lugedes võib jääda mulje, et tegemist on hullu inimese jutuga, mis on täis sõnakordusi, poole pealt muutuvaid lauseid jne. Ometi ei pane me igapäevases vestluses seda tähele.

Kirjaliku teksti, näiteks ajaleheartikli, sõna-sõnalt ettelugemine annab reeglina väga halva tulemuse, kirjalik tekst on kõnes mõistmiseks liiga tihe. Seega on parem on esitatavat juttu sõna-sõnalt kirja mitte panna, vaid kirjutada üles märksõnad ja need siis oma sõnadega lahti rääkida. Erandiks võivad siin olla vaid väga olulised suure publikuga esinemised, kus esitatav on sõna-sõnalt oluline. Ent siis tuleb kindlasti harjutada teksti kõva häälega ettelugemist – see on tegelikult palju keerulisem, kui esmapilgul tundub. See on ka põhjus, miks uudistektorid küllaltki vähe vahetuvad: kirjaliku teksti mõistetavalt ettelugemise kunst ei ole üldse lihtne.

Veel üks põhjus, miks ei soovitata esinemist sõna-sõnalt kirja panna, on silmside. Üks lihtsamaid viise mõjuda enesekindlalt ja olla publikuga kontaktis, on neile otsa vaadata nii palju kui võimalik. Esinemise ajal teksti sõna-sõnalt maha lugedes jääb kõneleja pilk pigem paberitesse kinni ja kuulajad ei tunne kontakti kõnelejaga.

Publikuga arvestamine

Väga tähtis aspekt kõnelemise juures on oma auditooriumi jälgimine. Kõigepealt tuleb seda teha enne kõnet – mõelda, millised on kuulajate ootused, mida nad esinejast teavad, milliseid emotsioone see võiks neis tekitada ja mis toimub enne ja pärast esinemist ehk milline on esinemise kontekst. Nagu varem öeldud, on esmamulje loomise ajal väga oluline mõelda selle peale, milline on kuulajate suhe esinejaga. Ka esinemise ajal peab hea kõneleja kogu aeg publikut jälgima: selgitama täpsemalt kohti, millest kuulajad aru ei paista saavat, vaatama, et kuulajate tähelepanu säiliks, pidama silmas, et inimesed ennast mugavalt tunneksid jne.

KÕNELEMISE TEHNILINE POOL

Iseenesest on kõnelemise juures väga palju aspekte, mida jälgida, millest kõigile on korraga väga raske tähelepanu pöörata. Aga olgu need siin äramärkimise huvides ära toodud:

Hääl

Häält tuleb kasutada igas mõttes parajalt. Kõne ei tohi olla liiga vali (seda on tavaliselt inimeste nägudelt näha) ega liiga vaikne (seda võib inimeste käest ka küsida, sest kuulajad ei julge tihti paluda esinejal kõvemini rääkida ja hakkavad selle asemel omavahel rääkima).

Kõne ei tohi olla liiga kiire ega liiga aeglane. Hea on pidada mõtete vahele kuni viiesekundilisi pause, sest muidu on kuulajatel raske kõnelejaga kaasa mõelda. Paus tuleb pidada pärast seda, kui on öeldud mõni olulisem või keerulisem mõte ja seda vaikust ei tohi kindlasti karta – teatrikunstist on ju teada, et pausid enamasti kannavad.

Tihti öeldakse, et madal hääl jätab usaldusväärsema mulje. Üldiselt on see tõsi, aga samas on väga madala häälega rääkivat inimest tihti raske mõista, eriti neid lindi pealt kuulates. Seega tuleb pigem püüda hoida oma tämbrit loomuliku ja kõlavana.

Diktsioon

Diktsioon on lõputu tööpõld. Paljudel inimestel on komme sõnade vahele jäävaid pause täita häälikuid venitades, näiteks „eeee“ või „mmm“ öeldes. Kui seda liiga palju teha, häirib see kuulajaid. Eelistada tuleks vaiksaid pause, sest need annavad kuulajale võimaluse paremini kaasa mõelda. Kui enda kõnelemist lindilt kuulata või vaadata, saab sellest murest kiiresti aru, aga kõne ajal on vaja tugevat enesekontrolli, et neist hoiduda.

Diktsiooni puhul on muidugi oluline kõik sõnad puhtalt välja öelda, mitte näiteks sõnalõppe „ära süüa“.

Kui kõnelejal on mingi diktsioonihäire, siis ei tasu selle vältimisele eriti keskenduda (näiteks r hääliku pöristamise puhul püüda vältida sõnu, kus r sees on). Teistsugune kõnemaneeer teeb esinemise ainult omapärasemaks ning kuulajad harjuvad sellega nii ära, et ei pane seda enam tähelegi.

Keha

Üldiselt ei soovitata esinemise ajal ringi kõndida – kuigi see võib tunduda efektne, viib see kuulajate tähelepanu tekstilt kõrvale. Kui kõnelejal on harjumus jalutada, võib selle väljajarjutamiseks proovida kõnepuldist või lauast kinni hoida.

Mis puutub žestidesse, siis kõne mõtet toetavad mõõdukad žestid annavad esinemisele ainult juurde. Väga energilised või korduvad žestid kipuvad kuulajat häirima, aga nende kontrollimine võtab tihti nii palju energiat, et see ei ole lõppkokkuvõttes otstarbekas.

Kõnelemise ajal ei soovitata käes hoida ühtegi eset – pastakat, prille, kriiti vmt. Tavaliselt viib see mingi tüütu korduva tegevuse, näiteks pastaka plöksutamiseni, mis kuulajaid kindlasti häirib. Samas võib konkreetse tuttava objekti käeshoidmine pakkuda kõnelejale kindlustunnet, nii et kui see publikut häirima ei hakka, võib seda reeglit ka rikkuda.

Kehakeelest ka paar sõna. Usalduse tekitamiseks on üldiselt parem avatud kehakeel – kuulajate poole pööratud keha ja nägu, käed avatud asendis, esineja ja kuulajate vaheliste objektide, nagu laudade ja kõnepultide, puudumine. Suletud poosid (käed-jalad ristas, kehakalle tahapoole, kõrvale pööratud keha) näitavad tavaliselt jahedat suhtumist. Samas võib liiga avatud kehakeel tunduda kuulajatele pealetükkiv.

Lisaks esineja enesekontrollile tuleb jälgida ka publiku kehakeelt: kui kuulajate seas on palju suletud poose, võib mõelda, miks see nii on. Kindlasti peab arvestama kuulajate personaalse ruumiga – liiga lähedale tulnud kõneleja tekitab ebamugavust ja segab esinemist kuulamast.

Abivahendid

Üldiselt võib öelda, et mida rohkem abivahendeid kasutatakse, seda vähem saavad kuulajad pöörata tähelepanu esinejale. Muidugi on kõige lihtsam esineda siis, kui valmistada kuulajatele ette materjalid paberil, näidata samal ajal PowerPointi slaidide ja kirjutada lisaks midagi tahvlile. Aga see tähendab ka kuulajate tähelepanu hajutamist ning tunde tekitamist, et esinemist ei ole vaja kuulata, piisab ainult slaidide või materjalide lugemisest. Seetõttu kasutavad head avalikud esinejad pigem vähem abivahendeid.

See on küll maitseasi, aga väidetakse ka, et parimaks abivahendiks on endiselt mitte arvutislaidid, vaid vana hea tahvel ja kriit või pabertahvel – neilt märkmeid jälgides panevad kuulajad kõige rohkem tähele. Tehnilised abivahendid kipuvad ka kõige olulisema koha peal rikki minema, nii et neid kasutades peab esinejal kindlasti valmis olema ka tagavaraplaan, mida rakendada siis, kui tehnika alt veab.

KOKKUVÕTE

Selles peatükis esitatud moodustab ülevaate meie arusaamast, mis on arutleva hariduse jaoks olulised oskused. Samas ei taha me kindlasti öelda, et meie harjutustes osalemiseks peab olema kogu ülalolev materjal või isegi osa sellest läbi töötatud. Pigem on need oskused sarnased ujumise õpetamisele, kus teoreetilise jutu lugemisest pole erilist kasu, õppimine tuleb ainult läbi praktika. Selle juurde järgmistes peatükkides tulemegi.

PEATÜKK 2: HARJUTUSED

See osa õpikust annab konkreetsete harjutuste näol tööriistu eelmises osas toodud teoreetiliste kontseptide ja kirjeldatud oskuste õppimiseks. Harjutused on välja toodud alateemade kaupa. Peatüki alguses keskendume lühematele harjutustele, peatüki lõpus aga käsitleme pikemaid, terve õppetunni või veel kauemgi võt-
vaid arutleva hariduse ülesandeid – rollimänge, simulatsioone ja probleemilahendamise harjutusi.

ARGUMENTEERIMINE

1. Argumenteerimise vajalikkus

1. Laske õpilastel mõelda välja üks olukord, kus nad viimati argumente kasutasid, ning teoreetilised olukorrad, kus neil tulevases elus võib argumenteerimist vaja minna.
2. Paluge õpilastel ühekaupa neile küsimustele vastata ja pange vastused tahvlile kirja. Tunni lõpuks on tahv-
lil suur hulk põhjuseid, miks arutlevat haridust on vaja.

2. Esimese argumenti koostamine

1. Tutvustage argumenti ülesehitust eelmisest peatükist (väide-seletus-tõestus-järeldus).
2. Valige välja mõni teema, mille toetuseks on palju erinevaid argumente (näiteks „Televisioonil on kahjulik mõju“ või „Kohustuslik kaitseväeteenistus on riigile vajalik“, aga miks mitte ka argumenteerida teie õpetatavas aines problemaatilisel teemal).
3. Paluge igal õpilasel kirjutada paberile üks argument teema toetuseks, kasutades argumenti neljaastmelist ülesehitust. Iga argumenti osa kohta tuleb kirjutada vähemalt üks lause.

Meeldetuletuseks võib tahvlile kirjutada argumenti osad või neid meelde tuletavad märksõnad. Näiteks:

Kohustuslik kaitseväeteenistus on riigile vajalik, sest... (väide)

See on nii, sest... (seletus)

Näiteks... (tõestus)

Järelikult... (järeldus)

4. Paluge vabatahtlikel oma argumente ette lugeda. Kui argument on ette loetud, saab kiiresti analüüsida, kas ülesehitus on korrektne ja kas argument on ülesehituselt tugev ja asjakohane. Samuti saab paluda õpilastel, kes on välja mõelnud sarnase argumenti, lisada väljatoodule oma näiteid, mis samuti argumenti toestavad. Kui ühe argumenti kohta rohkem näiteid ei ole, minge järgmise argumenti juurde. Olenevalt ajaliimist võib kokku käsitleda 3-5 argumenti.

Näpunäiteid:

- » Pidage silmas, et argumentide pealkirjad (väited) läheksid kokku argumenti sisuga. Kui argumenti sisu on argumenti pealkirjast kaugel, võite arutada, kas ei oleks mõttekas seda väidet kuidagi teistmoodi sõnastada.
- » Jälgige, et argumentid ei ole liiga laiad, a la „Kohustuslik kaitseväeteenistus on riigile vajalik, sest riigil on sellest kasu“. Argument peab olema üks kitsas, konkreetne idee laiemal teema toetuseks. Kui kellegi argument on liiga laialt sõnastatud, võib arutada, kuidas antud ideed kitsendada.
- » Õpilastel on tihti raskusi üldise seletuse ja konkreetsetest faktidest koosneva tõestuse eristamisega. Kiitke kindlasti häid, konkreetseid näiteid, mida argumentide toetuseks välja tuuakse. Kui mõnel argumentil ei ole konkreetset fakti põhinevat tõestust, võib koos mõelda, mis see võiks olla.

3. Argumentide ladu

1. Tutvustage argumenteerimise osa esimesest peatükist.
2. Pakkuge välja teema, mille toetuseks on võimalik tuua palju erinevaid argumente.
3. Paluge õpilastel jaguneda 3-5-liikmelisteks rühmadeks. Andke rühmadele viis minutit aega, et mõelda välja võimalikult palju argumente teema toetuseks (argumendid on kõik mõtted, mis vastavad küsimusele „Miks see teema on tõsi?“). Argument ei pea olema põhjalikult välja kirjutatud, piisab ainult ühest lausest.
4. Pärast viit minutit küsige, milline grupp sai kokku kõige rohkem argumente ja paluge neil need ette lugeda. Ülejäänud õpilased kuulavad ja võivad pärast iga argumenti 1-2 minuti jooksul arutada, kas tegemist on tugeva või nõrga argumendiga.

4. Esimene ümberlökkamine

1. Tutvustage ümberlökkamise osa eelmisest peatükist (oponendi argument oli – see on vale, sest – seletan – järelikult).
2. Paluge igal kuulajal kirjutada paberile üks kiire argument mingi teema toetuseks, piisab ühelauselisest väitest.
3. Korjake paberid kokku ja pange mingi asja, näiteks mütsi, sisse. Iga õpilane peab nüüd tõmbama mütsist argumendi ja pärast lühikest mõtlemisaega selle ümber lükkama. Tahvlile võib kirjutada ümberlökke osad:
Vastaste argument on...
Ma ei nõustu sellega, sest...
Seletan: ...
Järelikult...
Et vähendada ettevalmistusaega, võib ühe argumendi ümberlökkamise ajal paarile järgmisele õpilasele juba nende argumendi kätte anda ja lasta neil mõelda, kuidas nad seda ümber lükkavad.
4. Pärast iga ümberlökke võib lühidalt arutada, kuidas esinejal läks.

Näpunäited:

- » Soovitage õpilastel oma mõtted enne rääkimist paari märksõnaga kirja panna, siis ei lähe need kõnelema hakates meelest ära.
- » Juhtige tähelepanu ümberlöketele, mis nõustuvad osaga argumendist, a la „Oponendi argument oli, et koolivorm vähendab kiusamist koolis. See on vale, sest vahel kiusatakse inimesi hoopis nende käitumise, mitte riiete pärast.“ Siin nõustutakse sisuliselt väitega, et osa kiusamist siiski toimub riiete pärast.

5. Argumentide äratundmine

1. Päevalehtede juhtkirjad peavad üldjuhul järgima skeemi, kus leht võtab mingisuguse seisukoha ja toob siis selle toetuseks argumente. Vahel on need argumendid veidi keeruliselt esitatud, eriti Eesti ajalehtede juhtkirjades. Leidke üks juhtkiri, mis kaitseb mõnda lihtsamat ideed ja tehke artiklist õpilastele koopiad.
2. Paluge jaguneda 3-5-liikmelistesse gruppidesse ja arutada, millised on argumendid, mida juhtkirjas esitatakse. Eesmärk on iga argument ühe lausega kokku võtta (sisuliselt tuleb igale argumendile koostada väitelause).
3. Paluge gruppidel kordamööda välja tuua, milliseid argumente esitatakse ja mis nende pealkirjad võivad olla.

4. Kui kõik argumendid on tahvlile üles kirjutatud, võib koos arutada:

- » kas argumendid on veenvad ja miks
- » kuidas võiks toodud argumentidele vastu vaielda.

Kõige lihtsam viis argumenteerimise ja ümberlökkamise õppimiseks on erinevad väitlusmängud. Järgnevalt mõned näited mängudest, mida saab argumenteerimise ja ümberlökkamise juures harjutustena kasutada.

6. Tšempion

1. Kaks väitlejat seisavad klassi ees, neist vasakpoolne on teema jaataja ja parempoolne teema eitaja.
2. Juhendaja loeb väitlusteemade valikust ette ühe väitlusteema (soovitavalt lihtsama) ning annab väitlejatele 30 sekundit mõtlemisaega.
3. Mõtlemisaja lõppedes esitab jaataja 30 sekundi jooksul argumendi teema poolt.
4. Kui jaataja on lõpetanud, on eitajal samuti 30 sekundit kõneaega, mille jooksul ta võib vabal valikul kas jaataja argumendi ümber lükata või oma argumendi esitada (mõlemat teha või mitut argumenti esitada selle ajaga kindlasti ei jõua).
5. Väitluse lõppedes hääletavad kuulajad, kumb väitleja neile usutavam tundus (esitatud argumentide, mitte enda arvamuse põhjal teemast).
6. Rohkem hääli saanud väitleja on tšempion, tema jääb väitlema, vahetades poolt (kui ta enne jaatas, siis nüüd eitab) ning talle tuleb publiku hulgast uus vastane. Protsess kordub, kuni kõik õpilased on saanud 1-2 korda väidelda. Seejärel võib kuulutada võitjaks väitleja, kes oli kõige pikemat aega tšempion ehk võitis kõige rohkem väitlusi.

7. Risttuli

1. Väitlejad moodustavad kaks kuni 20-liikmelist võistkonda, kes seisavad klassi ette ritta, näod vastamisi.
2. Juhendaja ütleb väitlusteema.
3. Väitlejad saavad kordamööda 30 sekundit kõneaega, et esitada kas oma poolt toetav argument või lükata ümber mõni vastaste argument. Esinenud kõneleja läheb rivi lõppu.
4. Väitlus kestab, kuni kõik väitlejad on saanud esineda kokkulepitud arv kordi (1-3).

8. Teatepulk

Teatepulk on harjutus, mis natuke sarnaneb risttulele, aga toimub mitte võistkondades, vaid üldise grupidiskussioonina.

1. Õpilased seisavad ringis, ühe kõneleja käes on mingi ese (näiteks raamat, väike pall vms), mis on „teatepulk“.
2. Juhendaja ütleb väitlusteema ning õpilane, kelle käes on teatepulk, esitab teema poolt ühe argumendi ning annab teatepulga edasi omal valikul järgmisele kõnelejale.
3. Järgmine kõneleja esitab argumendi teema vastu või lükkab ümber eelmise kõneleja argumendi ning annab teatepulga jällegi edasi.
4. Väitlus kestab, kuni kõik õpilased on saanud rääkida kokkulepitud arv kordi (1-3). Enne ei tohi keegi kaks korda rääkida, kui kõik osalejad on korra rääkinud.

9. Rooside sõda

1. Kaks võistkonda on üksteise vastas ravis. Võistkondade kaks esimest liiget tulevad laua juurde.
2. Juhendaja ütleb väitlusteema, mille poolt väitlejad peavad esitama argumendi. Mäng käib kiiruse peale: kui

väitleja on valmis argumenti esitama, annab ta märku (tõstab käe, vajutab laual olevat nuppu, paneb enne käe laual olevale kohale vmt) ning esitab argumenti, mis peab kestma vähemalt 10 sekundit.

3. Kui juhendaja otsustab, et argument on sisuline, annab ta võistkonnale punkti. Kui väitleja esitab väga nõrga argumenti või annab märku, kuid ei oska üldse argumenti esitada, saab punkti vastasvõistkond.
4. Seejärel tuleb kummastki võistkonnast järgmine esindaja ja juhendaja ütleb järgmise väitlusteema.
5. Mäng kestab seni, kuni kõik väitlejad on saanud võimaluse esineda.

10. Robinsonid

1. Populaarse tõsielusaate järgi nimetatud mängus istuvad kõik osalejad alguses klassi ees ning juhendaja on ainsaks publiku liikmeks.
2. Juhendaja ütleb väitlusteema ning väitlejad peavad igaüks tooma selle teema poolt või vastu 15 sekundi jooksul argumenti. Juba toodud argumenti ei tohi uuesti kasutada. Esinemisjärjekorra võib ka enne kõnelemist kokku leppida, siis tuleks seda pärast iga vooru muuta.
3. Kui kõik väitlejad on esinenud, otsustab juhendaja, kelle argument oli kõige nõrgem. See mängija langeb mängust välja ja osaleb edasi publikuna, muutudes automaatselt ka žürii liikmeks.
4. Juhendaja ütleb uue teema ning väitlejad esitavad taas oma argumentid. Žürii (igal liikmel on üks hääl) hääletab jälle ühe inimese välja ning see liitub taas publikuga.
5. Mängu võidab väitleja, kes jääb viimasena „saarele“ ehk keda ei hääletata välja.

Eelnevalt kirjeldatud mängud on kiired ja lihtsad ning neis ei pea oma otsust reeglina põhjendama. Järgmised harjutused on natuke tõsisemad ning nendes esitatavate argumentide sisu peab olema põhjalikum.

11. Kiirväitlus (SPAR-väitlus)

1. Tahvlil on kirjas rida lihtsaid väitlusteemasid.
2. Kaks õpilast tulevad klassi ette ja viskavad omavahel kulli ja kirja. Loosi võitja valib välja ühe teema, kaotaja valib, kas ta tahab seda teemat eitada või jaatada. Seejärel on neil viis minutit väitluse ettevalmistamiseks.
3. Väitluse formaat on järgmine:

Jaataja sissejuhatav kõne	90 sekundit
Eitaja ristküsitlus	60 sekundit
Eituse esimene kõne	90 sekundit
Jaataja ristküsitlus	60 sekundit
Jaataja kokkuvõttev kõne	45 sekundit
Eitaja kokkuvõttev kõne	45 sekundit
4. Samal ajal, kui üks paar väitleb, võivad järgmised väitluspaarid juba valmistuda, nii läheb kogu tegevus kiiremini ning tunni aega saab maksimaalselt ära kasutada.

Kiirväitlus annab esimese ülevaate väitlusest, juhendaja saab pärast väitlust juhtida tähelepanu sellele, mis läks hästi, ning suurematele vigadele.

12. Massiväitlus

1. Väitlejad (näiteks 20 õpilast) jagatakse neljaks võistkonnaks: esimesed jaatajad, teised jaatajad, esimesed eitajad ja teised eitajad. Igas võistkonnas peab olema võrdselt liikmeid.
2. Juhendaja valib mõne lihtsama teema, mille kohta õpilastel tekib palju mõtteid. Esimeste jaatajate ülesandeks on valmistada ette nii mitu argumenti, kui neil võistkonnas liikmeid on (antud juhul 5).
3. Esimesed jaatajad jagavad argumentid omavahel ära ning esitavad need ühekaupa (näiteks 30 sekundit argumenti kohta, see on umbes kolm-neli sisukamat lauset).

4. Ülejäänud võistkondade liikmed on eelnevalt omavahel ära jaganud, kes mitmendat argumenti jälgib. Nad peavad selle argumendi hästi täpselt üles kirjutama. Esimesed eitajad lükkavad seejärel esimeste jaatajate kaasuse ümber nii, et iga kõneleja räägib jälle ühest argumendist. Eitajatele võib enne väitlust rõhutada, et nende ülesanne pole mitte tuua vastuargumente, vaid just lükata umber see konkreetne argument, mille jaatajad välja tõid.
5. Pärast seda jälle ühekaupa teiste jaatajate võistkond, kelle ülesandeks on esimeste jaatajate argumente kaitsta, lükates seega ümber eitajate poolt öeldu.
6. Väitluse lõpetavad teised eitajad, kes peavad reageerima teiste jaatajate seisukohtadele. Nii teistele eitajatele kui teistele jaatajatele võib meelde tuletada, et nad ei tohi minna vastuollu esimese nende poolt kaitsnud võistkonna seisukohtadega.
7. Väitluse lõpuks võib väitluskohtunik välja tuua parimad kõnelejad ja kommenteerida väitluse tugevaimad ja nõrgemaid kohti.

See massiväitluse mudel on toodud näitena neljale viieliikmelisele võistkonnale. Ent massiväitlust saab teha ka rohkemate või vähemate inimestega. Võistkondi võib olla 2, 4 või 6 ja liikmeid igaühes 3-5. Kui inimesi ei ole täpselt jaguv arv, võib jätta vähem liikmeid kas viimasesse või esimesse võistkonda. Viimases võistkonnas jäävad sellisel juhul mõned argumendid vastamata; kui esimeses võistkonnas on aga vähem liikmeid, siis on mõnedel teise võistkonna liikmetel kohustus ka oma argumente välja tuua. Massiväitlus õpetab väitlust kui võistkondlikku tegevust ning struktuuri äratundmist – kuna iga inimene räägib ainult oma argumendist, siis saab kohe palju selgemaks, kuidas argumendid peavad läbi väitluse arenema. Keerulisemates väitlusformaatides on sinne ühe võistkonna esitus lihtsalt ühe inimese kõne.

TÕESTAMISE JA TÕESTUSMATERJALI HARJUTUSED

1. Tõestuste leidmine

1. Kodune ülesanne: leida mõne väite tõestuseks või ümberlükkeks (näiteks „Kanepi legaliseerimine on/ei ole põhjendatud“) tõestusmaterjali viiest erinevast allikast, kasutades võimalikult palju erinevaid tõestuse liike: teadusuuringus/statistika, näide, analoogia, autoriteet.

Materjalide otsingul tuleb eesmärgiks seada võimalikult erapooletud, kaasaegsed, üldistusvõimelised materjalid. Et neid leida, tuleb tõestusmaterjali valikul endalt pidevalt küsida:

- » kes on selle info autor ja kas tal on infoga seoses mingi huvi?
- » kui suur on info autori kompetentsus selles küsimuses?
- » kui kaasaegne on materjal, mida esitatakse?

Näiteks võib tõestusmaterjali otsimise tulemused esitada koos allikaviidetega nii:

- » *65 protsenti Eesti elanikest on kanepi legaliseerimise vastu, selgus uuringukeskuse Klaster uuringust.*
- » *Vaid 12 protsenti vastajatest pooldab kanepi kasutamise seadustamist mistahes otstarbel ning 23 protsenti meditsiinilisel otstarbel, teatas uuringufirma.*
- » *Kõige kriitilisemalt on kanepi kasutamise legaliseerimise suhtes häälestatud 65-74 aastased vastajad, kellest ainult 22 protsenti pooldab kanepi tarvitamist. Kanepi igakülgse kasutamise seadustamisse suhtuvad kõige soosivamalt 15-24 aastased vastajad (49%).*
- » *Kanepi tarvitamise legaliseerimise küsimus on seotud haridustasemega. Ainult kaheksa protsenti kõrgharidusega vastajatest andis mõttele oma heakskiidu. Kõige enam pooldajaid oli alg- ja põhiharidusega vastajate seas (19%).*
- » *Uuringu käigus küsitleti üle Eesti 1000 vastajat vanuses 15-74. Allikas: Uuringukeskus Klaster/ Eesti rahvusringhäälingu uudised <http://uudised.err.ee/index.php?0563092>.*

2. Juhendaja võib uurimistulemused hiljem klassis kokku korjata ja neid hinnata. Huvitavamad näited tõestusest (nii head kui halvad) võib välja valida ning need klassis ette lugeda, paludes õpilastel arvata, kas tegemist on hea või halva tõestusega.

2. Loogikavead

1. Võtke eelmises peatükis toodud loogikavigade loetelu juurest näited (toodud harjutuse lõpus). Loogikavigade näiteid võite ka ise välja mõelda.
2. Lugege üks näide ette ja paluge mõnel õpilasel seletada, miks toodud argumendi loogika on vigane.
3. Paluge õpilastel lisaks väljatoodud näitele mõelda sarnase loogikaskeemiga väiteid.

Näited loogikavigadest:

- » "Aegade algusest peale on mehed teinud tööd ja naised hoolitsenud perekonna eest"
- » "Riik peab toetama teatrit, sest seda on Eestis tehtud juba 1865. aastast saati"
- » "Oponent soovib anda naistele rohkem õigusi ainult sellepärast, et ta on ise ka naine"
- » "Kohtualune on üdini paha ja ebameeldiv tegelane, järelikult tuleb ta mõista süüdi"
- » "See, mida vastane rääkis, on üks poliitiku jutt ja me ju teame, et poliitikud on väljas ainult enda huvide eest"
- » "Kui te ei luba valitsusel kõiki telefonikõnesid pealt kuulata, tabab meid homme terroristide rünnak"
- » "Me peame täitma kõik sõjaväe nõudmised, muidu ei ole meie riigil võimalik ennast kaitsta"
- » "Homoabielude lubamine viib ühiskonna moraali täielikule hävimisele ja ühiskonna koostlagunemisele"
- » "Kui Eesti liitub Schengeni viisaruumiga, jäävad kümned piirivalvurid töötuks ja nende väikesed lapsed jäävad söögita ja riieteta, järelikult ei peaks me Schengeniga liituma"
- » "Me peame narkootikumide vastu rohkem võitlema, sest nad on halvad, sest narkootikumid on inimestele halvad, nii et me peame nende vastu võitlema."
- » "80% eestlastest on homoabielude vastu, järelikult on homoabielud moraalselt lubamatud"
- » "Enamik inimesi tahaks riigile ühte tugevat juhti, järelikult on õigustatud neilt hääletamisõiguse ära võtmine"
- » "Marihuaana on enamikus riikides illegaalne. Me teame, et seaduse rikkumine on halb. Seega inimesed ei tohiks seadust rikkuda ja seepärast peabki marihuaana jääma illegaalseks"
- » "Looduskaitse vajab rohkem raha, sest loodus on meile kõigile oluline ja seepärast tuleb loodust kaitsta"
- » "Naised on üldiselt nõrgemad kui mehed, nii et nad ei tohiks osaleda samadel spordialadel"
- » "Ameeriklased, keda me Euroopas turistidena kohtame, tunduvad rumalad, järelikult ongi USA üks rumalate inimeste riik"
- » "aidsihaiged on kõik narkomaanid ja kurjategijad, seega pole meil vaja neid aidata"
- » "Rahvustevaheline sõprus on hea, järelikult me peaksime lõpetama immigratsiooni piiramise"
- » "Nägin unes kassi ja pärast seda kaotasin töö, järelikult kasside unes nägemine on halb"
- » "Kõik vägistajad on nooruses näinud alasti inimeste pilte, järelikult pornograafia põhjustab vägistamist"
- » "Kõik kangete narkootikumide tarbijad on alustanud alkoholi/suitsetamise/kanepi/vee joomisega, järelikult toimivad need hüppelauana kangematele narkootikumidele"
- » "Lubades homoabielusid, tuleb meil järgmisena seadustada nekrofilia, pedofilia, zoofilia ja armastus mehe ja vana saapa vahel"
- » "Kui me legaliseerime marihuaana, pole kaugel ka aeg, kus iga laps saab poest heroini osta"
- » "USA president räägib, et me peaksime kaitsma rohkem inimõigusi. Samas rikub USA ise inimõigusi Guantanamo vangilaagris, järelikult ei pea meie ka inimõigusi austama"
- » "Mu isa räägib mulle, et suitsetamine on minu tervisele kahjulik, aga ta ise suitsetab, nii et ma ei pea teda kuulama"

3. Reklaam ja loogika

1. Paluge õpilastel leida ajalehtedest ja ajakirjadest võimalikult palju reklaame, mis tunduvad neile eksitavad või ekslikul loogikal põhinevad. Paluge reklaamid (muidugi kooskõlastades teiste kodustega) välja lõigata ja tundi kaasa tuua. Eriti hea on harjutust teha ajal, kui lehtedes on muuhulgas ka palju valimisreklaami.
2. Jagage õpilastele kätte eelmise peatüki loogikavigade osa ja paluge see läbi lugeda.
3. Paluge jagada oma reklaamid seal esinevate loogikavigade järgi gruppidesse. Üks võimalus on teha iga tüüpeva kohta suur A1 leht, kuhu õpilased saavad oma näited sellest veast peale kleepida. Kui tekib segadus, millist viga mõni reklaam täpselt esindab, võib seda koos arutada.

AVALIKU ESINEMISE HARJUTUSED

1. Kas sa seda lugu tead?

1. Tegemist on avaliku esinemise harjutusega, mida võib teha ilma igasuguse ettevalmistuseta. Iga õpilase ülesanne on rääkida klassile üks lugu (näiteks midagi, mis on nendega või nende sõprade-tuttavatega juhtunud), mida nad usuvad, et enamiku inimestega klassist juhtunud ei ole. Lool peaks olema sissejuhatus, kus ennast tervitatakse ja tutvustatakse, ja lõpetus, kus öeldakse loo moraal – kui see olemas on – ja tänatakse kuulamast.
2. Teised õpilased kuulavad lugusid ja teevad endale märkmeid. Tunni lõpus valib igaüks räägitud lugude seast oma kolm lemmikut.
3. Tunni lõpus saab hääletada enim meeldejäänud kolme loo poolt, pärast hääletust võib meenutada võitnud lugu ja arutada, mis selle juures head või erilist oli, et see meelde jäi.

2. Kõne osad

1. Tutvustage lühidalt kõne osasid esimese peatüki avaliku esinemise osast (sissejuhatus, teemaarendus, kokkuvõte).
2. Andke õpilastele situatsioon, kus nad peavad esitama veenva kõne.
Näiteks:
 - a) koolidirektori kõne lapsevanematele, kes kaaluvad, kas oma last tema kooli panna;
 - b) tolmuimejamüüja kõne koduperenaiste kogunemisel esinedes;
 - c) poliitiku kõne valijatega kohtudes jne.
3. Jagage õpilased viieliikmelistesse rühmadesse nii, et iga rühm saab ühe situatsiooni.
4. Iga rühm peab esitama ühe kõne, kusjuures iga inimene esitab ainult ühe kõne osa:
 - » sissejuhatus: tervitatakse, tutvustatakse ennast ja oma kõne peamist mõtet ning kõne ülesehitust
 - » kolm argumenti (igal inimesel üks), mis toetavad kõne peamist mõtet
 - » kokkuvõte, kus tuletatakse meelde kõige olulisem, innustatakse inimesi tegudele ja tänatakse kuulamise eest.

3. Improkõned

1. Õpilased kirjutavad igaüks paberile mõne tuntud tsitaadi, aforismi või lihtsalt mõtte. Paberid pannakse ühise anuma (mütsi, kingakarbi vms) sisse.
2. Õpilased tulevad ühekaupa klassi ette, võtavad anumast teema ja saavad 60 sekundit ettevalmistusaega.
3. Pärast ettevalmistusaega peab õpilane pidama 2-3 minuti pikkuse kõne etteantud teemal.

Näpunäited:

- » *improkõne* pidamine on küllaltki keeruline tegevus ja seetõttu on mõistlik anda see ülesanne ainult õpilastele, kes on valmis niimoodi kõnet pidama.
- » kindlasti peab ettevalmistusaega kasutama oma mõtete kirja panemiseks, muidu lähevad need kõnet alustades meelest ära.
- » kuna ettevalmistusaeg on nii lühike, ei jõua õpilased kindlasti oma kõnet sõna-sõnalt üles kirjutada, seega tuleb kirja panna ainult mõned märksõnad ja need kõnelemise käigus kõneks arendada. See ei pruugi esimesel korral väga hästi õnnestuda.

4. Suured sõnameistrid

1. Jagage õpilastele kätte mõne suure kõnemehe kõned, näiteks raamatust "Kõned, mis muutsid maailma" (Pegasus 2006).
2. Paluge neil harjutada oma kõnet ette kandma nii ilmekalt kui võimalik, kasutades žeste, pause, hääletooni jne.
3. Laske õpilastel ühekaupa põhjendada, mis oli tema või teiste ettelõetud kõnede tugevus, mis meeldis ja mis ei meeldinud, ning miks.

5. Õhupall

1. Valige välja 3-5 inimest, kes peavad esinema.
2. Kirjeldage neile situatsiooni: te olete hulk kuulsaid inimesi, kes ei ole veel oma elutööd ära teinud ja lendate õhupalliga mere kohal. Õhupallis on auk ning see jõuab maale kanda ainult ühe inimese. Põhjendage, miks just teie olete antud inimene, kes peab teistega võrreldes õhupalli jääma.
3. Jagage inimestele kätte rollid: kuulsad kultuuritegelased (Mozart, Shakespeare), teadlased (Einstein), poliitikud (Ronald Reagan, John F. Kennedy) jne.
4. Andke igale inimesele 3-4 minutit aega rääkida, miks just tema peab õhupallile jääma.
5. Kui kõik põhjendused on ära kuulatud, saavad kuulajad öelda, kelle nemad pallile jätaksid.

AVALIKU ESINEMISE ARENDAMISE HARJUTUSED

Järgnevad harjutused ei ole otseselt seotud kõnepidamisega, aga aitavad avalikku esinemist lihtsamaks ja lõbusamaks teha.

6. Meeskondlik muinasjutt

Jagage inimesed 3-5-liikmelistesse meeskondadesse. Iga meeskond peab ette kandma ühe üldtuntud muinasjutu nii, et üks inimene tohib korraga öelda ainult ühe sõna. Enne harjutuse algust võib anda meeskonnale kuni minuti aega, et nad saaksid omavahel muinasjutu sisu kiiresti üle rääkida, et kõik teaksid juttu ühtemoodi. Esinedes tuleb seista reas ning igaüks ütleb järjest ühe sõna. Eesmärgiks on püüda lõpetada kõik laused, isegi kui nende sisu läheb jaburaks. Esinemisaega võib piirata kuni viie minutini, selleks ajaks on tavaliselt enam-vähem selge, kas antud rühm suudab muinasjutu sisu arusaadavalt ümber jutustada või mitte. Pärast saab meeskondi omavahel võrrelda ja hääletada kõige enam meeldinud loo poolt.

7. Sisukas jutt

1. Kirjutage A4 paberile palju erinevaid, omavahel täiesti seosetuid sõnu – mida kummalisemaid, seda parem. Ühe paberi peal peaks olema üks sõna ja see peaks olema kirjutatud suurelt ja selgelt, et seda näeks ka kaugemalt lugeda. Võib ka lasta igal õpilasel kirjutada näiteks viis sõna eraldi A4 paberitele.
2. Kutsuge klassi ette esineja, kes hakkab rääkima mingit lugu, näiteks oma elust. Pärast esimest paari lauset näidatakse talle esimest sõna (nii, et ka ülejäänud klass seda näeb). Kõneleja ülesandeks on siduda sõna järgmise 15 sekundi jooksul oma esitatava looga, pärast mida näidatakse talle uut sõna jne. Esinemine kestab 3-4 minutit.
3. Pärast esinemist tuleb järgmine esineja. Kui kõik sõnad on läbi saanud, võib publik valida välja oma lemmiku.

8. Pime juhib tumma

1. Pange kaks õpilast istuma klassi ette, seljad vastakuti. Üks neist saab paberi, kuhu on joonistatud peale hulk erinevaid jooni ja kujundeid – ringe, ruute, kolmnurki jne. Öelge klassi ees istujatele, et neil tuleb kahepeale joonistada kolm pilti, mis peavad olema võimalikult originaali sarnased.
2. Esimene pilt tuleb joonistada, istudes seljad vastakuti nii, et üks kirjeldab pilti ja teine joonistab, kusjuures joonistaja ei tohi midagi küsida.
3. Teise pildi joonistamise juures on seljad endiselt vastakuti, aga joonistaja võib nüüd küsimusi küsida.
4. Kolmanda pildi juures võivad õpilased keerata näod vastamisi ja omavahel rääkida nii palju kui vaja, aga kirjeldaja ei või endiselt joonistatavat pilti vaadata ega originaali joonistajale näidata.
5. Pärast harjutuse lõppu võib arutada, kui tähtis roll on tagasisidel ülesande täitmise/suhtlemise juures.

9. Telefon

Tegemist on variatsiooniga kõigile tuttavast telefoni lastemängust, ainult et siin toimub kõik avalikult.

1. Valige välja kümme inimest, kes lähevad ukse taha ja hakkavad sealt ühekaupa sisse tulema.
2. Lugege esimesele sissetulijale ajalehest ette 2-3 lõiku mõnest uudisest ja andke ülesanne anda informatsioon võimalikult täpselt järgmisele tulijale edasi. Kui kuulaja on info saanud, kutsutakse ukse tagant uus inimene, kes peab pärast jutu kuulmist selle omakorda järgmisele tulijale esitama.
3. Pärast harjutuse lõppu saab arutada järgmiste teemade üle:
 - » suuline kõne on halb info edastamise vahend, palju teksti läheb kaotsi, seepärast tuleb kõneledes asju alati mitu korda korrata.
 - » eriti halb on suuline kõne kirjalikuks tarbimiseks mõeldud teksti (ajaleheuudis) edasiandmiseks.
 - » millised olid edukaimad strateegiad keerulise mõtte edasiandmiseks.

ROLLIMÄNGUD, SIMULATSIOONID JA KAASUSEPÕHINE ÕPE

Rollimängud, simulatsioonid ja kaasusepõhine õpe on kolm näidet arutleva hariduse metoodikast, kus argumenteerimis- ja arutlemisoskust tuleb praktikas kasutada. Kõik need harjutused põhinevad oskustel, mida me esimeses peatükis juba õppisime, lisaks sisaldab enamik neist meeskonnatöö ja kompromissioskuse õppimisele suunatud elemente. Kõiki neid iseloomustab ka suur kohaldatavus: siin raamatus on välja toodud ainult nende toimimise üldised põhimõtted ja mõned üksikud näited, mängumaa harjutuste väljamõtlemiseks on lõputu.

ROLLIMÄNGUD

Mis on rollimäng?

Rollimäng on metoodika, kus õpilastele antakse ette stsenaarium, kus nad peavad täitma teatud rolle, mis tavaliselt on omavahel konfliktis. Õpilased peavad, lähtudes oma rollidest ja etteantud reeglitest, spontaanselt omavahel suhtlema. Rollimäng õpetab ja arendab mitmeid oskusi.

Milliseid oskusi rollimängud arendavad?

Rollimängud arendavad üldiseid arutleva haridusega seotud oskusi, nagu probleemide lahendamine ja kriitiline mõtlemine, suhtlemisoskus, oma mõtete selgem väljendamine erinevates olukordades, iseseisev uurimistöö, ja meeskonnatöö. Lisaks saab juhendaja rollimängu ülesehituse abil anda õpilastele oskusi mõne konkreetse tegevusvaldkonna toimimismehhanismide õppimiseks. Veel saab rollimänge kasutada, et suurendada õpilaste teadmisi mängu aluseks oleva eluvaldkonna kohta oma ainetundides.

Rollimängud on hea õpetamismeetod, sest need:

- » kaasavad õpilasi, kes mängivad protsessi aktiivset rolli, see loob osalejatele täiendava motivatsiooni. Samuti on rollimängud reeglina õpilastele lõbusad, sest need pakuvad võimalust tunda ennast kellegi teisena.
- » on paindlikud, sest juhendaja saab rollimänge muuta nii, et need sobivad igasuguste ajaliste või sisuliste piirangutega.

Rollimängude ettevalmistamine ja läbiviimine

1. Probleem

Rollimängu ettevalmistamisel on esimene oluline aspekt probleemi väljavalimine. Kasutada võib ükskõik kui kitsast (koolitoidu kehv kvaliteet teie koolis) või laia (Kosovo staatus ÜRO julgeolekunõukogus) probleemi, oluline on, et see oleks õpilastele haaratav ja huvitav teema, kus konflikt kaasab mitmeid erinevaid osapooli, kellel on oma selged huvid.

Probleemi kirjeldamiseks tuleb üles kirjutada praeguse olukorra kirjeldus, mis jagatakse kõigile osapooltele laiali. Olukorra kirjeldusena võib kasutada ka mõnda juba olemasolevat meediaartiklit.

2. Osalejad ja rollid

Iga osaleja kohta tuleb rollikirjeldus (võib põimida probleemi kirjelduse sisse või tuua välja eraldi), kus seletatakse tema olukorda ja motivatsioone. Rollikirjeldusest peaks selguma nii täidetava rolli objektiivne reaalsus kui ka mõned subjektiivsed iseloomuomadused, mis rollil on, sest tihti meeldib õpilastele rollis ka pisut näidelda.

Rollide üldsõnaline tutvustus tuleb jagada kõigile osalejatele, lisaks võib iga rolli esindajal olla natuke põhjalikumalt lahtikirjutatud materjal koos oma rolli olemusega.

3. Reeglid

Reeglites tuleb paika panna, kuidas rollimäng täpselt toimub: ajaline raam, eesmärk, protseduurireedid jne. Näiteks võib tegemist olla kujuteldava koosolekuga, kuhu probleemi lahendada püüdvad osapooled on kokku tulnud ja kus nad peaksid jõudma mingisugusele kompromissile. Koosolekule tuleks määrata ka juhataja, kelleks võib olla juhendaja, aga huvitavam on juhataja valida osalejate seast.

Näpunäiteid:

Rollimängu formaati ja reegleid tutvustades on hästi oluline, et õpilased mõistaksid täpselt, kuidas mäng toimub ja mis on selle lõplik eesmärk. Samuti võib rääkida sellest, mida oodatakse erinevate rollide täitjatel: milline on ettevalmistustöö ja millised on mängureeglid.

Rollide jagamine

Rollide jagamisel tuleb tähelepanelikult jälgida, et õpilased neile antud osaga hakkama saaksid ning enam-vähem rahul oleksid. Kui mõni õpilane üldse ei taha oma rolli mängida, võib tal lasta sellest loobuda. Samuti on hea kaasata rollide jagamisse võimalikult palju õpilasi, et vähendada passiivsete vaatlejate hulka rollimängu ajal. Ka pealtvaatajatel peab olema mingi roll: nad võivad näiteks etendada vandekohust kohtuprotsessis või publikut jutusaate puhul. Ühe inimese rolli võivad jagada mitu õpilast, see paneb nad grupina ettevalmistustööd tegema.

Ettevalmistumine

Kuigi rollimänge võib teha ka ilma põhjaliku ettevalmistuseta, on enamiku jaoks neist vaja, et õpilased, eriti kui nad töötavad meeskonnana, tegeleksid koos oma rolli läbimõtlemise ja lisamaterjali uurimisega.

Rollimängu ajal

Õpetaja roll rollimängu ajal on mängu sisuliselt mitte sekkuda. Isegi kui etendatav koosolek muutub juhita-matuks, on mõistlik lasta sellel omasoodu lõpuni minna, siis saab tehtud vigu pärast ülesannet paremini analüüsida. Mängu käiku sekkumisega võib juhendajal tekkida kiusatus hakata õpilastele "õigeid" mõtteid ette ütleva.

Kokkuvõtete tegemine

Pärast rollimängu tuleb paluda osalejatel mängitud roll unustada ja koos arutada, missugused olid antud rollimängu tugevused ja nõrkused terve mängu ja erinevate tegelaste puhul: mis õnnestus ja mis mitte ning milliseid argumente toodi ja milliseid oleks võinud erinevates olukordades veel tuua.

ROLLIMÄNGUDE NÄITED

Rollimäng „Perekond Brown“

Ühte Eesti väikelinna kolis elama mustanahaline perekond – perekond Brown. Perekonnas on ema Anne, isa James ja poeg John. Kogu perekond tegeleb jõudumööda eesti keele õppimisega, kuid keegi pole selles veel eriti osav. Isa James töötab kohalikus puidutööstuses tiserina, ema on kodune ning John asus õppima väikelinna keskkooli 7. klassi. Perekond tuli Eestisse paremaid võimalusi otsima, kuna Põhja-Aafrikas, kust nad pärit on, ei olnud isal enam ammu tööd ning tutvuste kaudu õnnestus Eestisse töö saada. Kui John 1. septembril

kooli tuli, oli klassikaaslaste üllatus suur. Ei olnud keegi neist eriti mustanahalisi inimesi näinud, eriti imelik tundus, et üks neist nüüd oma klassis õpib. Klassijuhataja tutvustas Johni, palus õpilastel temaga sõbralik ja abi valmis olla. Tagareast kostus: „Kamoon, ära arvagi, et mina selle neeoriga mingiks sõbraks hakkam!“ Klassijuhataja punastas ega osanud selle peale midagi teha ning jätkas tunniga. Johnil on koolis algusest peale üsna keeruline, kuna ta ei oska väga hästi eesti keelt, lisaks on klassis kamp poisse, kes Johni pidevalt tema nahavärvist pärast kiusavad. Osad klassikaaslased on juba Johniga täitsa harjunud, Johnil on tekkinud ka üks sõber Viktor, kellele John küll meeldib, aga ta ei oska enamuse arvamusele vastu astuda. Ühel päeval tulid Johni isa James ja ema Anne kooli ning rääkisid klassijuhatajaga kiusamisprobleemist. Klassijuhatajale John meeldib, sest ta rikastab klassi ning on igati tore poiss ja tal on kahju, et klassis on sellised erimeelsused. Samas tunnistab klassijuhataja, et tema jõud ei hakka sellele klassile peale. Klassijuhataja arutas küsimust kodus ka oma mehega, kes oli veendunud, et ei ole vaja nende mustade pärast muretseda, mingi ära kui ei meeldi. Öösel viskasid paar külameest kiviga sisse Brownide elutoa aknad ja karjusid, et nad võiks parem tagasi minna sinna, kust tulid, siis oleks kõigil probleeme vähem ja üleüldse pole neid igasuguseid välismaalasi siia Eestisse tarvis.

Rollid (rollide kirjeldus selgub eelneva teksti seest)

- » John
- » Johni vanemad Anne ja James
- » Johni kiusav klassikaaslaste kamp
- » Johni sõber Viktor
- » Klassijuhataja
- » Külamehed

Rollimängu käik:

Eesmärgiks on leida konsensuslik lahendus kõigi osapoolte vahel.

- » Rollimängu läbiviija selgitab probleemi olemust, jagab õpilastele kätte olukorrajeldused ning jagab õpilaste vahel rollid.
- » Iga roll mõtleb välja, milline on nende seisukoht ning millist lahendust nemad olukorrale näeks ja põhjendab oma seisukohta
- » Rollimängu läbiviija küsib küsimusi ja annab ka õpilastele endile võimaluse üksteist küsitleda ja oma seisukohti vastandada
- » Formuleeritakse lõplik lahendus
- » Toimub üldine arutelu probleemi üle

Rollimäng ajude väljavoolu teemadel

Noorele Eestist päris meesarstile pakutakse töö ja õppimisvõimalusi Soome väikelinnas. Soomes pakutavad õppimisvõimalused on arsti jaoks soodsamad ja palk oluliselt kõrgem, kui sama töö eest Eestis. Lepingu järgi tuleks Soomes elada ja töötada 3 aastat. Arstil on Eestis ka pere: 26-aastane psühholoogina töötav naine ja koolieelikust poeg. Soome kolimine tähendaks kogu pere jaoks elukohavahetust vähemalt kolmeks aastaks. See noor pere esindab sadu teisi Eesti arstiperesid, kes kõrgema palga pärast on Soome kolinud.

Rollid

1. Arst. Arst näeb Soome elamaminekus häid karjäärivõimalusi: talle pakutakse kõrget palka ja häid õppimisvõimalusi. Samas on ta mures oma pere pärast. Tema naine peaks Soomes otsima uue töö ning laps peaks võõras riigis kooli minema. Perele valmistab probleeme ka vähene soome keele oskus.

2. Tema naine. Naine näeb Soome minekus võimalust perekonna elukvaliteeti parandada. Samas on ta väga mures oma karjäärivõimaluste ning lapse koolis hakkamasaamise pärast. Naine ei oska ka üldse soome keelt, mis raskendab veelgi erialasele tööle pääsemise võimalusi.

3. Nende laps. Laps ei taha Soome minna, kuna Eestisse jäävad maha sõbrad ning vanavanemad. Lisaks ei oska laps üldse soome keelt, mistõttu kardab uues riigis kooliminekut ja seda, et ei saa teistega suhelda ega leia sõpru.

4. Perekonna sõbrad. Sõprade arvates on ajutiselt Soome elamine hea idee, kuna sealse kõrge palgaga oleks võimalik maksta välja Eestis ostetud korteri laen. Eestis on noorte arstide palgad väga väikesed, mistõttu elukvaliteedi tõusu on oodata alles karjääri tipuks. Samuti näevad sõbrad residendiaastatel Soomes töötamist hea karjäärivõimalusena, kuna sealsetes haiglates on uuem tehnika ja erinevad õpetamismeetodid.

5. Vanemad. Mõlemad vanemad on tugevalt perekonna Soome kolimise vastu, kuna kardavad, et noored kohanevad uues riigis nii, et ei tulegi enam Eestisse tagasi. Palgataseme vahed Eesti ja Soome arstide vahel jäävad kardetavasti alles ja seega ei näe nad perel motivatsiooni siia enam tagasi kolida. Lisaks kardavad nad, et laps kaotab oma Eesti juured ja keeleoskuse, mistõttu tagasitulek oleks tema jaoks liiga raske. Vanemad kardavad ka seda, et naine ei saa Soomes erialast tööd ja peab leppima mõne madalamakvalifikatsioonilise ametiga.

6. Eesti Arstide Liit. Eesti Arstide Liit on mures ajude äravoolu pärast Eestist. Peamisteks lahkujateks on noored residendid ja peamiseks põhjuseks madal palk Eestis. Palgavahed on kohati kolme-kuni viiekordsed, mistõttu kavandab uurimuse järgi kolmandik kuuenda kursuse arstitudengitest välismaal õppimist ja töötamist (*Eesti Päevaleht 2007*). Kahjuks ei suudeta veel niipea pakkuda Soome palgatasemega võrdset palka, mistõttu on tõenäoline, et arstide lahkumine jätkub. Eesti haiglates on hetkel puudus nii arstidest, õdedest kui teiste meditsiinitöötajatest.

7. Arsti kolleegid. Teised Eesti arstid räägivad, et ka nemad võiksid Soome minna, kuid nad ei taha. Hoolimata madalamast palgast on neile siiski Eesti riigis eestlasena elamine olulisem. Samuti usuvad nad, et kui majandus end taas jalgadele saab, hakkavad ka siinsed arstide palgad tõusma. Arstide palka on viimasel ajal suurenenud ja see annab alust eeldada, et palk tõuseb veelgi. Täiskohaga töötavate arstide brutopalk suurenes 2008. aastaks võrreldes 2007. aastaga 28,1%, mis oli suurem kui Eesti keskmine palgatõus (*Postimees 2008*).

8. Soome Arstide Liit. Soome Arstide Liit ei ole rahul suure Ida-Euroopa arstide sissevooluga. Noorte perekonda Soome elamakolimine tekitab probleeme sotsiaalvaldkonnas (keeleoskuse puudumine, naised-lapsed) ja lisaks ei ole suuremates linnades enam neile tööd pakkuda. Odava Ida-Euroopa tööjõu sissevool hoiab arstide palkasid Soome kontekstis madalana, mis kahjustab omakorda Soomest pärit noorte arstide võimalusi.

9. Soome väikelinna haiglajuht. Soome väikelinna haiglajuht on rahul tööjõu sissevooluga, kuna Soomest pärit noored arstid küsivad kõrgemat palka ja ei ole nõus väikestes linnakesstes kolima. Eestist pärit arstid on nõus tulema ka maapiirkondadesse ning teevad kvaliteetsed tööd. Eesti arstide meelitamiseks pakuvad väikelinnade haiglad peredele soodsa üüriga kortereid ja häid lastehoiutingimusi. Mõnedes väikelinnades on haiglate ümber arstide tarvis ehitatud uute korterelamute rajoonid.

10. Eesti väikelinna haiglajuht. Eesti väikelinna haiglajuht räägib, et pärast arstide ja õdede lahkumist Soome on haiglas tööjõust puudus. Noored ei taha kolida Eesti väikelinnadesse, samuti ei ole kohalikel haiglatel pakkuda konkurentsivõimelist palka, töötingimusi ja uut aparatuuri.

Rollimängu käik:

Mängu lõppeesmärk on jõuda ühiste otsusteni, kas ja kuidas peaks Eesti riik antud olukorras toimima.

- » Rollimängu läbiviija selgitab probleemi olemust ning jagab õpilastele kätte nende rollid.
- » Iga roll mõtleb välja, milline on nende seisukoht ning millist lahendust nemad olukorrale näeks ja põhjendab oma seisukohta
- » Rollimängu läbiviija küsib küsimusi ja annab ka õpilastele endile võimaluse üksteist küsitleda ja oma seisukohti vastandada.
- » Formuleeritakse lõplik lahendus
- » Toimub üldine arutelu probleemi üle

SIMULATSIOONID

Üks paremaid viise mingi tegevuse toimumist õppida on simulatsioonimängu kaudu. Oma sisult on simulatsioon laiendatud rollimäng: lisaks väljajagatud osadele on õpilastel ka simuleeritava tegevuse olemusest tulenevad ülesanded. Põhimõtteliselt korraldatakse simulatsioone samamoodi nagu eelmises osas kirjeldatud rollimänge: õpilastele jagatakse kätte rollid ja käitumisreeglid ning juhendaja üritab seejärel ise võimalikult vähe tegevusse sekkuda.

Alljärgnevalt mõned näiteid erinevatest simulatsioonidest.

Õpilaspärlament

Õpilaspärlamentis simuleeritakse päris seadusandliku kogu tööd: kirjutatakse seadusi, arutatakse nende üle ja hääletatakse, millised seadused tuleb vastu võtta ja millised mitte. Eestis tegelevad õpilaspärlamenti sessioonide korraldamisega organisatsioonid TEN ja EYP. Õpilaspärlamenti saab korraldada erinevatel keerukustastmetel. Meie tutvustame siin lihtsat versiooni, mida saab läbi viia 1-2 õppetunniga.

Nagu öeldud, koosneb pärlamentitöö kolmest osast: seaduste kirjutamine, nende üle arutlemine ja poolt- ja vastuhääletamine.

1) Seaduste kirjutamine

Seadusi kirjutatakse õpilaspärlamenti komisjonides. See tähendab, et osalejad tuleb jagada gruppidesse (ajaliselt on lihtsam, kui grupe on 3-4) ehk komiteedesse. Iga komitee tegeleb ühe konkreetse seaduseelnõuga, mille algversioon kantakse hiljem ette pärlamenti üldkogul. Seaduseelnõu võib koosneda kolmest osast:

a) Probleem

Siin kirjeldatakse probleemi, mida tuleb seadusega lahendada. Probleem võib olla väga lai või väga kitsas, aga oluline on, et seda toetavad mõned näited. Probleemi võib juhendaja komisjonile ise määrata, siis ei kulu selle väljamõtlemiseks aega ning on kindel, et tegeletakse teemaga, mis on oluline.

b) Plaan ehk seadus

Siin tuuakse välja konkreetset seadusemuudatused probleemiga tegelemiseks. Näiteks kui me leiame, et tahame lahendada vaesuses elavate laste probleemi, siis plaan selle lahendamiseks võib olla näiteks emapalga võrdsustamine kõikidele lapsevanematele. Plaan peab olema võimalikult konkreetne ja täpne ning erinema kindlasti praegu kehtivatest seadustest, sest need ilmselgelt probleemi lahendamisel ei tööta, vastasel juhul seda probleemi praegu ei eksisteeriks.

c) Argumendid

Siin põhjendatakse, miks plaan olukorda parandab – näidatakse, kuidas probleem laheneb ja kas lisanduvad veel mingid hüved.

Seaduseelnõu võib vähemalt plaani osas olla välja töötatud kirjalikult. Üks võimalus on anda seaduseelnõu väljatöötamine koduseks ülesandeks ning tunnis alustada kohe pärlamentiarutelust. Vajadusel võib õpilastele anda seaduseelnõu blanketi, kus on kirjeldatud eelnõu osad ja eelnõudele esitatavaid nõudmisi.

Seaduseelnõu sisu peavad kõik komisjoni liikmed omavahel kokkuleppele jõudma. Oluline on mõista, et noortepärlamentis esindatakse reeglina iseennast ehk ei pea täitma ühegi poliitiku rolli, vaid välja mõtlema, mida õpilane ise käsitletavast probleemist arvab ja mis on tema väärtushinnangutega kooskõlas olev lahendus.

Parlamendi istung

Iga komisjon valib oma esindaja, kes saab 5-10 minutit komisjoni seaduseelnõu esitamiseks ja põhjendamiseks. Iga komisjon saab ka ühe eelnõu, mida nad peavad pärast selle kuulamist sama aja jooksul oponentidele

ma. Nii poolt- kui vasturääkija käest saab pärast nende kõnet küsimusi küsida. Samuti saab eelnõudesse esitada parandusettepanekuid. Kogu protseduuri juhib parlamendis spiiker ehk parlamendi esimees, kes annab küsijatele ja kõnelejatele sõna ning otsustab, kas ja millises sõnastuses pannakse seisukohad (näiteks parandusettepanekud) hääletusele.

Kui kõikide eelnõude kohta on poolt- ja vastukõned peetud, toimub hääletus, kus kõik parlamendiliikmed hääletavad kolme eelnõu poolt või vastu. Kui üle poole liikmetest hääletab eelnõu poolt, on see vastu võetud.

Siintoodud mudel on lihtsustatud variant noorteparlamendist, aga see annab küllalt selge arusaama parlamendi toimimisest. Veel näiteid simulatsioonidest:

- » Harjutuskohus – õpilased mängivad läbi terve kohtuprotsessi, täites prokuröri, kaitsja, kohtuniku ja tunnistajate rolle.
- » Õpilaspärlament – õpilased mängivad seadusandjaid, kes esindavad erinevaid parteisid.
- » Rahvusvaheline organisatsioon – õpilased etendavad mõne rahvusvahelise organi, näiteks ÜRO peassamblee, UNESCO või Euroopa Liidu Nõukogu tööd, mängides erinevatest riikidest pärit delegaate.
- » Jutusaade – õpilased mängivad erinevate taustadega külalisi jutusaates, kus keskendutakse ühele konkreetsele teemale.
- » Pressikonverents – õpilased esindavad erinevate huvidega grupe mingis probleemküsimuses, kes peavad vastama ajakirjanike (ülejäänud klassi) küsimustele.
- » Läbirääkimised – õpilased esindavad huvigruppe, kes püüavad mingis probleemolukorras omavahel konsensusele jõuda. Grupid ei pea olema omavahel konfliktis, mängida saab ka näiteks mõne riigi liitumist rahvusvahelise organisatsiooniga vmt.
- » Tööintervjuu – üks õpilane peab vastama teiste küsimustele oma tulevase töökoha kohta. Pärast saab analüüsida, kas tal läks see hästi või halvasti.

Juhtumipõhine õpe

Juhtumipõhine õpe (*case study*) keskendub ühe konkreetse probleemi lahendamisele. Kui simulatsioonimängus ja rollimängudes on tavaliselt ka näitlemise elemente, siis juhtumipõhises õppes tegeletakse süvitsi konkreetse küsimusega ja püütakse sellele leida konkreetne lahendus. Vaatame ühte juhtumipõhise õppe näidet:

Puuetega laste kooliskäimine Moldovas

Harjutuse eesmärgid:

- » Õpilastele aktiivõppe võtete tutvustamine ja praktiliste kogemuste andmine
- » Argumentide koostamise harjutamine
- » Õpilaste probleemilahendusoskuse ja analüütilise mõtlemise arendamine

Osalejate arv:

Grupi suurus on 5-10 inimest.

Aeg:

Keskmiselt 3 tundi koos vaheaegadega (3 õppetundi).

Materjalid:

Juhtumipõhine kaasus, küsimuste ja ülesannete leht, suur A3 või A1 paber, markerid, kleeplint, värvilised pliiatsid, värvilised paberid.

Ülesande käik:

1. Õpetaja selgitab ülesande eesmärgid ja tööprotsessi (10 min).
2. Õpilased jagatakse gruppidesse ja antakse neile jaotusmaterjal nr 1. Õpilased loevad kaasuse läbi (nt Moldova situatsioon). Järgneb teksti arutelu (20min).
3. Õpetaja jaotab välja materjali nr 2 ja palub õpilastel läbi lugeda küsimused ja ülesanded. Enne järgmise ülesande andmist peab olema kindel, et õpilased said ülesannetest aru (20 min).
4. Probleemidele lahenduste otsimine (vt materjal 2). Õpetaja jälgib protsessi ja aitab vajadusel. Oluline on, et õpetaja sekkuks protsessi ainult siis, kui temalt küsitakse ning tähtis on õpilaste endi iseseisev mõtlemine ja lahenduste leidmine (60 min).
5. Grupid valmistavad ette ettekanded kogu klassi ees esitamiseks (10 minutit ühe etteaste jaoks koos küsimuste ja kommentaaridega).
6. Õpetaja teeb kokkuvõtte ja annab tagasisidet (10-20 min).

MATERJAL 1

Üheteistaastane Moldova poiss Ilies elab oma vanemate ja kaheksa-aastase õega Chisinaus botaanikaia lähedases korterelamute rajoonis väikeses korteris. Tal on füüsiline puue alates neljandast eluaastast, kui ta oli raskesti haige.

Ilies elab üksluist elu: ta istub terved päevad oma ratastoolis. Tema esimene ratastool oli talle väga suur ja sobimatu, liikumine muutus lihtsamaks, kui isa ehitas tooli ümber. Hiljem lahendas olukorra heategevusfondilt saadud ratastool, mis oli ringiliikumiseks palju mugavam ja sobilikum.

Iliesel on olnud elu jooksul palju operatsioone ja ta on veetnud palju aega haiglates, sellel ajal toimetab poisiga tema väsimatu ema. Aga kui ta on kodus, ootab ta alati suure kannatamatusega, millal tema noorem õde Tanea koolist koju jõuab. Õde on üks vähestest inimestest, kes temaga mängib. Samuti veedab õhtuti peale tööd poisiga aega Iliese isa, mängides temaga malet. Iliesel ei ole omavanuseid sõpru, sest tundub, et tervetel poistel on teised huvid. Lisaks ei ole tal kortermajade juures võimalust ise õues käimiseks – on vaja, et keegi ta koos ratastooliga treppidest alla aitaks.

Kord nädalas käib Iliese juures õpetaja, kes õpetab talle tema lemmikaineid matemaatikat ja emakeelt. Vaatamata sellele, et poiss sooviks õppida rohkem, näiteks selliseid aineid nagu geograafia, ajalugu ja võõrkeeli, ei saa keegi kohustada väga halvasti tasustatud õpetajat Iliesega rohkem töötama. Taastusraviga seotud kulude tõttu ei saa tema vanemad poisi erakooli panemist endale majanduslikult lubada.

Iliese ema Ala töötab kangurina kohalikus vaibatehases, aga poja haiguse tõttu veedab ta suurema osa ajast poissi aidades. Isa Anatol on autojuht juustutehases. Mõlema keskmine palk on 400 leid ehk umbes 380 Eesti krooni kuus, mis tagab ainult pere põhivajaduste rahuldamise.

“Peamine probleem on poisi koolitamine ja sotsialiseerimine,” ütleb Ala. “Me proovisime panna teda kohalikku kooli ja olime valmis teda igal hommikul sinna viima, kuid kooli juhtkond polnud sellega nõus.”

Kooli juhtkonna jaoks tähendab puudega lapse kooli võtmine suuri probleeme ja nad soovitasid tungivalt poissi kodus õpetada.

ÜLDINFO

Puudega inimeste diskrimineerimisel on erinevaid vorme ja see mõjutab nende erinevaid elusfääre (hariduse kättesaadavus, teenused, töötamisvõimalused jne). See ei ole ainult majanduslikult halvemal järjel olevate maade probleem. Termin, kuidas sedalaadi diskrimineerimist tavaliselt kutsutakse, on ühiskonnast eemalhoidmine ("ableism"). Laura Rauscher ja Mary McClintock (1996) defineerivad ühiskonnast eemalhoidmist kui "laialt levinud õiguste piiramise süsteemi ja inimeste välistamist, mis surub alla neid, kellel on vaimne, emotsionaalne või füüsiline puue. Avalikus arvamuses ja meedias sügavalt juurdunud uskumused tervise, suutlikkuse, ilu ja inimelu väärtuse üle, millele lisandub keskkond, mis on tihti vaenulik nende vastu, kes on füüsiliselt, vaimselt või tundemeelelt erinevad, on tinginud puuetega inimeste väljaarvamise sotsiaalselt vastuvõetavaks peetavate ühiskonnaliikmete hulgast."

Puuetega inimeste ahistamisel hariduse vallas on erinevaid vorme ja sellel on palju omavahel seostuvad põhjuseid. Üks peamisi takistusi kõigile inimestele hariduse võimaldamisel on suutmatus muuta koolisüsteemis väljakujunenud arusaamu, kus tõrjutakse erinevaid/ puudega inimesi. Kuigi paljudes maades on toimunud positiivseid arenguid (multikultuursed koolid jne), ei laiene see protsess tavaliselt puuetega lastele.

Üheks põhjuseks on asjaolu, et puuetega inimesi peetakse vähem võimekateks nii akadeemiliselt kui ka töötegemise vallas. Enamik haridussüsteeme aktsepteerib niinimetatud normaalset/ tavalist tasandit, mis on mõeldud niinimetatud normaalsele inimestele. Koolid, kus õpivad puuetega lapsed, seisavad probleemi ees, kus lapsed peaksid alluma samadele reeglitele ja nõudmistele nagu terved lapsed, kuigi tegelik elu on erinev.

Moldova

Moldova on 2002. aasta Inimarengu Raporti kohaselt üks maailma vaesemaid riike. Nende Inimarengu Raporti indeks oli 2002. aastal 0,701, mis annab Moldovale 105. koha 173 riigi hulgas, see tähendab, et indeks on palju madalam kui teistes Ida- Euroopa ja SRÜ riikides.

Moldovas on ratastoolis inimesed täiesti isoleeritud ja neil puudub võimalus ühiskonnaelus osaleda. Kuigi suurema osa puuetega inimeste eest kannavad hoolt vanemad või lähedased, on nende integratsioon ühiskonda raskendatud, sest korterelamud ja avalikud kohad ei võimalda ratastooliga liikuda. Suurem osa perekondi ei saa endale majanduslikult isegi ratastoole lubada. Kommunistliku režiimi ajal oli levinud arusaam, et puudega last peab hoidma invaliididekodus. Uuringud näitavad, et puudulikud sotsiaalsed garantiid ja olematu kogukonna toetus jätab kaitseta puudega lapsed, kellel on suur oht hülgamisele ja äraandmisele.

Koolisüsteem on väga kinnine ja põhineb kõrgete õppetulemuste saavutamisel, mis ei võta arvesse õppimisprobleeme, mida on puudega lastel ohtrasti. Riigikoolidel pole kohustust anda haridust puuetega lastele (seaduse kohaselt on selle üle õigus otsustada kooli juhtkonnal). Erakoolid on enamiku puuetega laste vanemate jaoks liiga kallid (põhjuseks on madalad palgad ja kõrged meditsiinikulud). Moldovas on mõned üksikud erikoolid, mis annavad tavaliselt halva tasemega haridust, mis ei võimalda ülikoolis edasi õppida.

GRUPIÜLESANNE

Olete grupp gümnaasiumiõpilasi ühest Chisinau koolist, mis on hiljuti liitunud vabatahtlikena laste õiguste eest võitleva keskusega Laste Õigus, kellel on lähitulevikus plaanis botaanikaia lähistel avada esimene päevakeskus puuetega noorte jaoks.

Teil tuleb külastada võimalike tulevikus päevakeskust kasutavate inimeste kodusid, aidata neil koolitoid teha ja pakkuda seltsi, abi väljaskäimisel jne.

See on ainus info, mis teil puuetega inimeste kohta on, sest teie kool ei luba neil oma koolis õppida. Te olete riigi ja koolisüsteemi peale ärritunud ja pöördute kooli juhtkonna poole nõudmisega võimaldada osal puuetega lastest oma koolis õppida, kuid teie nõudmised lükatakse tagasi. Te ei ole rahul üldsuse suhtumisega puuetega inimestesse, kuna te olete oma uute sõpradega koos olles tänaval korduvalt negatiivsete reageeringutega kokku puutunud.

Te tunnete vajadust aktiivselt sekkuda – mitte ainult poliitilisel tasandil (puuetega lastel koolis käia võimaldavate seaduste mõjutamine), vaid ka seda teemat puudutava avaliku arvamuse muutmise ja ühiskonnas teadlikkuse tõstmise vallas.

Viimased arengud

Poliitikas on olnud mõned positiivsed arengusuunad, mis aitavad teil lihtsamalt eesmärkideni jõuda.

1. Rahvusliku Tervisepoliitika (2003-2020) eesmärk on vähendada ebavõrdsust ja muuta tervishoid erinevate elanikkonnakihtide hulgas kättesaadavamaks (Moldova keskvalitsuse poolt heaks kiidetud).
Perekonna ja Lastekaitse seadus võeti vastu jaanuaris 2002, selle põhjal on valitsus koostanud strateegia, mis kiideti heaks juunis 2003. Strateegia näeb ette laiaulatusliku ja pikaajalise lähenemise laste valdkonnas, tuues eraldi välja kõige haavatavamad sihtrühmad, nagu vanemlike õigusteta jäetud vanemate lapsed, puuetega lapsed jne. Alates 2004. aasta jaanuarist annab Rahva Tervise Seadus võimaluse teha olulisi muutusi tervishoiu planeerimisel ja ressursside kasutamisel. Antud seadus tõstab teenuste efektiivsust ja kvaliteeti: uued standardid, akrediteerimissüsteem, pidevalt tõuseb meditsiini ja selle juhtimise tase. Vastavalt seadusele on riigi raha eest naistele ja lastele tagatud põhilised tervishoiuteenused.
2. Moldovat külastab lähitulevikus üks Euroopa Liidu juhtidest. On teada, et ta on isiklikult seotud puuetega laste liikumise toetamisega, eriti vaestes maades.
3. Euroopa Komisjon on nimetanud 2008. aasta puuetega laste aastaks. Moldovas on EL-i esindus ja Moldova valitsus on huvitatud headest suhetest Euroopa Liiduga.
4. Puuetega laste vanemad registreerisid oma organisatsiooni Moldovas. Organisatsiooni missioon on toetada puuetega lapsi ja nende vanemaid riiklikul tasandil poliitikat kujundades ja otsida rahalist toetust erinevate hariduslike eesmärkide täitmiseks, nagu puuetega laste integreerimine ühiskonda, riikliku hariduse võimaldamine ja teadlikkuse tõstmine ühiskonnas.
5. Moldova rahvusliku paraolümpiakoondise liige võitis hiljuti olümpial kuldmedali.

LISAKS

Moldova põhiseaduse Artikkel 50 „emade, laste ja noorte inimeste kaitsest“ punkt (3) ütleb, et riik peab garanteerima haigete ja puuetega laste eest hooldamise vajalikul tasemel. Seadus peab võimaldama rakendada ka teisi sotsiaalseid abinõusid laste ja noorte kaitseks.

Artikkel 51 “puuetega inimeste kaitse” punkt (1) konstitutsioonis sõnastab, et puuetega inimeste kohtlemine ühiskonnas peab kogu ühiskonna poolt olema kõikidel tasanditel heatahtlik. Riigi kohus on tagada neile vajalik meditsiiniabi ja taastusravi, haridus ja kehalise tegevuse võimalused.

Moldova on vastu võtnud rahvusvahelise laste õiguste konventsiooni, mille artikkel 2 punkt (1) ütleb: „Kõigil lastel on võrdsed võimalused, vaatamata nende rassile, soole, keelele, religioonile, poliitilistele vaadetele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule ja sünnipäritolule“.

MATERJAL 2

Küsimused

Pärast eelmise osa läbilugemist on teie rühma ülesanne leida vastused järgmistele küsimustele ja esitada oma rühma tegutsemiskava. Töötage välja lahendus, kasutades juba olemasolevat teavet. Kindlasti kasutage kõiki oma teadmisi, mõtteid ja ideid. Olge loovad!

» **Mis on selle juhtumi eesmärk?**

Defineerige täpselt oma rühma eesmärgid. Mida te peate antud juhtumi lahendamise puhul edukaks tulemuseks? Milliseid mõõdetavaid tulemusi loodate saavutada olukorra lahendamisel?

Näiteks: kas teie eesmärk on võimaldada puuetega lastel tavakoolis käia või mõjutada poliitikat ja sundida valitsust vastu võtma mõnd uut seadust, mis kohustaks riigikoole andma haridust puuetega lastele?

Eesmärges seades püüdke olla realistlikud ja püstitada sellised eesmärgid, mida arvate, et suudate õpilastena saavutada.

» **Millised takistused on eesmärgi saavutamisel kõige raskemad?**

Millised probleemid takistavad teil eesmärges saavutamist, millele te peaksite grupina tähelepanu pöörama? Kui teie eesmärk on võimaldada puuetega lastele kooliharidust tavakoolis, siis kas takistuseks on rahaliste vahendite puudus (on vaja ehitada kaldteed vms) või on see hoopis koolide juhtkonna ja õpetajate suhtumise probleem?

» **Millisele sihtrühmale on tegevus/ kampaania suunatud?**

On erinevad sihtrühma valikuvõimalusi. Sihtrühma lõplikuks otsustamiseks tuleb silmas pidada järgmisi detaile:

- » Teie huvi – mida te tahate saavutada?
- » Milliseid kanaleid, sõnumeid jms info edastamisviise selleks kasutada?
- » Mõjutamisviisid – kuidas ja keda mõjutada?
- » Milliseid argumente ja strateegiaid nende elluviimiseks kasutada?

Näiteks kui teie eesmärk on pöördumine koolidirektori poole, siis on tema teie esmane sihtrühm. Kui aga arutelu ja analüüsi käigus selgub, et soovite kõige enam mõjutada hoopis õpetajaid, vanemaid või haridusministeeriumit, siis saab see grupp teie sihtrühmaks.

» **Millised on teie argumendid?**

Pärast eesmärkides ja sihtrühmas kokku leppimist tuleb välja töötada, millised on teie argumendid/ põhjendused oma eesmärkideni jõudmiseks. Koostage oma argumendid, mis on piisavalt põhjendatud, efektiivsust tagavad ning teema- ja probleemikohased.

» **Töötage oma argumentidele toetudes välja kampaania, mis aitab teil kõige paremini oma seisukohti kaitsta.**

Pärast selgusele jõudmist, millist väljundit soovite kasutada (raadio, televisioon, kuulutus, isiklikud pöördumised, teadlikkuse tõstmise kampaaniad jne) ja millise meetodi olete valinud (pressiteade, intervjuu jne), koostage oma etteaste.

Näiteks võib teie kampaania olla:

- » kiri kooli administratsioonile, haridusministeeriumile
- » ajaleheartikli, reportaaži vmt kirjutamine
- » reklaamlehe, voldiku vmt koostamine
- » koolis ürituse organiseerimine
- » pressikonverentsi organiseerimine

Oluline on, et te olete loovad ja püüate probleemi lahendada!

PEATÜKK 3: VÄITLUS

MIS VÄITLUS ON?

Väitlus on teatud reeglite järgi toimuv vaidlus. Tavalisest vaidlusest eristab väitlust neli asja:

1. Etteantud teema

Tavaline vaidlus lõppeb tihti sellega, et kumbki pool ei saa enam aru, mida ta täpselt väidab ja kuigi vaieldakse edasi, on mõlemad osapooled tegelikult samal seisukohal. Selle olukorra vältimiseks lepitakse väitluses enne algust konkreetselt kokku teema, mille üle väitlema hakatakse.

Väitlusteema on enamasti üks jaatavas sõnastuses lause, näiteks: „Eesti koolides tuleb kehtestada ühtne koolivorm“. Hea väitlusteema on selline, mille mõlemalt poolelt on olemas sisulisi põhjendusi. Väitlejal peab olema võimalik leida nii teema poolt kui vastu asjalikke ja teemakohaseid argumente, hoolimata sellest, mida ta kõnealuselt teemast isiklikult arvab.

Mõned näited lihtsamatest väitlusteemadest:

Kanepi legaliseerimine on põhjendatud

Poisid ja tüdrukud peaksid käima erinevates koolides

Hasartmängude keelamine on põhjendatud

Surmanuhtlus on põhjendatud

Kõrgharidus peab Eestis/ maailmas olema tasuline

Naised on ühiskonnale olulisemad kui mehed

Kohustuslik sõjaväeteenistus Eestis on põhjendatud

Keskkonnakaitse on tähtsam kui majanduse areng

Eesti kodanikud peavad olema teovõimelised (täisealised), alates 16. eluaastast

2. Teema suhtes loositud rollid

Kui tavalises vaidluses kaitstakse enamasti enda seisukohta, siis väitluses loositakse valitud teema suhtes väitlejad või väitlusvõistkonnad kahte rolli: teema jaatajateks ja eitajateks. Jaatajate ülesanne on teemat täielikult toetada, eitajate ülesanne aga sellele igal võimalikul viisil vastu vaielda, hoolimata sellest, milline on väitluses osalejate isiklik arvamus teema kohta. Selle rollide loosimise pärast arvatakse vahel, et väitlus õpetab valetama, vassima ja musta valgeks rääkima. Meie arvates see muidugi nii ei ole, väitluses loositakse pooled seepärast, et see haridusliku harjutusena paremini töötaks, sest tihti ei ole inimesed oma isiklikus seisukohas kindlad või ei tunne end seda avalikult kaitstes mugavalt. Pealegi, nagu varem öeldud, on väitlusteemad alati sellised, mille puhul saab leida häid argumente mõlemalt poolelt. Seega ei kohusta väitlusreeglid kedagi valetama, pigem on asi vastupidi – valetamine on reeglitega sõnaselgelt keelatud. Õpilaste ülesanne väitluses on tuua välja loosiga saadud poole kõige tugevamad ja mõistlikumad argumendid ja püüda leida nõrku kohti vastaspoole argumentides. Ehk kui võtta kujundiks Eesti Väitlusseltsi vapiloom sebra, võib öelda, et üks pool peab rääkima tähtsamaks sebra mustad ja teine valged triibud.

3. Enne väitlust kokkulepitud reeglid

Kui vaidluses võidab tihti see, kes teeb kõvemalt häält või viitsib pikemalt rääkida, siis väitluses püütakse mõlemad pooled reeglite abil võimalikult võrdsesse olukorda panna. Tavaliselt moodustavad põhiosa väitluses kõned. Reeglid panevad paika selle, millises järjekorras kõned toimuvad, kui pikad need on, kas ja kuidas vas-

tasvõistkond kõnelevalt küsimusi küsib ning millest kõnedes üldiselt peab rääkima. Näiteks Karl Popperi väitlusformaadis, millele käesolev õpik keskendub, on kuus kõnet, mida jaatajad ja eitajad peavad kordamööda. Esimesed kaks kõnet on kuue ja järgmised viie minuti pikkused ning pärast iga esimest nelja kõnet toimub risküsitlus. Nendest reeglitest tuleb hiljem veel pikemalt juttu. Üldiselt on reeglite eesmärk tagada võistkondadele väitluses võrdne positsioon.

4. Väitlus lõppeb erapooletu kohtuniku tehtud otsusega

Väitluse loogiliseks lõpuks on otsus, millega ei öelda mitte seda, kellel oli õigus, vaid põhjendatakse, kes konkreetse väitluses paremini väitles. Viiki väitlustes ei tunnistata. See, et üks pool võidab ja teine kaotab, on ühest küljest osalejatele motivatsiooniks väidelda nii hästi kui nad vähegi suudavad, teisest küljest aga viib väitluse kui pedagoogilise harjutuse loogilise lõpuni.

MIDA VÄITLUS ÕPETAB?

Väitlus õpetab kriitilist mõtlemist, oma mõtete selget väljendamist ja avalikku esinemist ning pakub õpilastele motivatsiooni iseseisvalt teemade sisuga sügavuti tegeleda. Väitlus sobib õppemeetodiks kuna:

- » väitluses ei pea õpilane väljendama omi mõtteid, sellepärast annab see neile suurema võimaluse uurida erinevaid ideid, eriti küsimustes, kus oma seisukohta on raske võtta.
- » väitlus on põnev ja võistluslik tegevus, millest õpilased (kui nad ei kannata suure avaliku esinemise hirmu all) üldiselt hea meelega osa võtavad.
- » väitlus on paindlik, seda saab kohaldada sobivaks paljude ajaliste ja sisuliste piirangutega.

Väitlemine

Väitluse korraldamine koosneb üldjuhul neljast etapist:

- » teema ja väitlusreeglite valik ja tutvustamine
- » ettevalmistusaeg
- » väitlemine ise
- » hinnangu andmine ehk kohtunikutöö.

Järgnevas peatükis vaatleme üksikshaaval teema valimist (väitlusreeglitest tuleb hiljem eraldi pikemalt juttu), ettevalmistust, väitlemist ja kohtunikutööd, sest nende teemade kohta käiv õpetus on kõikide väitlusformaatide puhul sarnane. Hiljem läheme juba täpsemalt erinevate formaatide juurde.

VÄITLUSTEEMA VALIMINE

Väitlusteema sõnastatakse reeglina jaatava lihtlausena. Selleks, et teema oleks väideldav, peab see olema:

- » Tasakaalus – teema mõlema poole kohta peab olema mõistlikke argumente;
- » Vastuoluline – teema võiks olla selline, mis tekitab inimestes emotsioone (kuigi mitte liiga palju), igava teema süvitsi uurimisest ei pruugi õpilased kuigi huvitatud olla;
- » Haaratav – teema peab olema õpilastele jõukohase tasemega.

Häid väitlusteemasid on võimalik leida igast valdkonnast.

TEEMADE LIIGID

Järgnev väitlusteemade kohta käiv sektsioon on üsna teoreetiline, lihtsamate väitluste korraldamisel ei ole järgnevad küsimused kuigi olulised.

Enamik Eestis kasutatavaid teemasid jaguneb kaheks: väärtus- ja plaaniteemad.

Väärtusteemad on sellised, kus mingi nähtusega seostatakse mingi üldine väärtus, kõige tihedamini küsimus, kas nähtus on hea/halb. Näiteks:

- » Abort on ebamoraalne
- » Surmanuhtlus on põhjendatud
- » Televisioon on ühiskonnale kahjulik
- » Feminism on kahjulik ideoloogia

Väärtusteemade nõrkuseks on aeg-ajalt väitluse liigne abstraktsus – väideldakse mingi nähtuse üle üldiselt, arvestamata konteksti, millesse see paigutub, või kellele see täpselt mõju avaldab. Selle abstraktsuse vähendamiseks võib teema sõnastusse sisse tuua piiranguid, näites kitsendada väitlus mõnele konkreetsele riigile. Samas on väärtusväitluste puhul mõlemal poolel enne väitlust selge, millest juttu tuleb, ja seetõttu lihtsam väitluseks valmistuda.

Plaaniteemad on sellised, kus jaatav pool esitab mõne konkreetse plaani. See tähendab tavaliselt lihtsama seaduseelnõu vormis ettepanekut. Edasine väitlus toimub selle üle, kas jaatajate toodud plaan tuleks vastu võtta või mitte.

Plaaniteemad on näiteks:

- » Eestis tuleb kasutusele võtta astmeline tulumaks
- » Jaapan tuleb võtta ÜRO julgeolekunõukokku
- » Eestis tuleb suitsetamist jõulisemalt piirata.

Plaaniväitluse tugevused ja nõrkused on vastupidised väärtusväitlusele: kui teema on üldine ja jaatav pool toob välja seda kitsendava plaani, siis on eitaval poolel tihti raskem ette valmistuda, kuna ei ole teada, millise plaaniga jaatav pool täpselt välja tuleb. See-eest käib plaaniväitlus alati kitsalt konkreetse plaani kasude ja kahjude üle.

Edaspidi on väärtus- ja plaaniteemade väitlemist pikemalt kirjeldatud, ent tegelikult on võimalik väidelda ka ilma teadmata, kumba liiki teemaga tegu, selle poolt lihtsalt argumente tuues.

Valiku valdkondade kaupa grupeeritud väitlusteemasid leiab käesoleva õpiku lisast 1, samuti leiab väitlusteemasid Eesti Väitlusseltsi kodulehelt www.debate.ee.

VÄITLUSEKS VALMISTUMINE

Lihtsamaid väitlusi on võimalik korraldada ilma pika eelneva ettevalmistuseta. Ühel inimesel tuleb neis reeglina rääkida lühikese aja jooksul ning ettevalmistusaeg on 5-20 minutit. Taolisi lühiväitlusi võib kasutada lihtsamate teemade puhul vahelduse pakkumiseks ning õpilaste suuremaks kaasamiseks. Lühiväitluste täpne loetelu on ära toodud teise peatüki lühiväitluste osa juures.

Selleks, et väitlus annaks teemaga süvitsi tegelemise ja omapead uurimise õppetunni, tuleb kasutada pikema ettevalmistusajaga väitlust, andes väitlusteema võistkonnale teada näiteks nädal aega enne väitluse toimumist. Sellisel juhul tuleb võistkonnal ette valmistada väitluskaasus. Kaasus on üldiselt 2-4 argumentist koosnev ning tõestusmaterjali sisaldav tekst teema toetuseks.

Iga võistkond leiab endale koos töötamise jooksul kõige parema viisi väitlusteks valmistumiseks. Pakume siin välja ühe üldise viisi, mida võistkonnad võivad endale igati mugavamaks teha.

1. Teemaga kurssi viimine

Iga võistkonnaliige loeb teema kohta läbi mõned artiklid, mõtleb üldiseid argumente ning tutvustab oma loetud artikleid teistele.

2. Ajurünnak

Võistkonna või väitlusklubi liikmed tulevad kokku ja kirjutavad üles (näiteks tahvlile) kõik argumentid, mis neil teema toetuseks pähe tulevad. Seejärel tehakse sama eitava poole argumentidega. Ajurünnaku faasis öeldakse välja ja pannakse kirja kõik mõtted, mis pähe tulevad, isegi kui need esialgu jaburad tunduvad – kriitiseerimise aeg tuleb hiljem. Lihtsamate teemade puhul võib ajurünnakuga ka esimese tegevusena alustada, keerulisemate teemade korral on siiski oluline, et kõik osalejad ennast valdkonnaga kurssi viiksid, muidu võivad mõned olulised argumentid jääda välja toomata.

3. Kaasuste struktureerimine

Nüüd vaadatakse välja pakutud argumentialgeid kriitiliselt ja mõeldakse, millised neist on tugevad, millised nõrgemad ning milliseid neist saab ühe argumenti alla grupeerida. Kuna eesmärk on saada kokku 2-4 argumenti, tuleb üritada sarnaseid mõtteid koondada. Näiteks võib erinevaid raha ja kulutustega seotud mõtteid grupeerida ühe majandusest rääkiva argumenti alla jne. Kõige tugevamad argumentid tuleb paigutada esimesteks, nendega tegeletakse väitluses tavaliselt põhjalikumalt.

Nii kokkupandav struktuur ei pruugi olla see, mida lõpuks väitluses kasutatakse. Kui hiljem selgub, et mõni argument on kasutamiskõlbmatu, või ilmneb mõni uus väga tugev argument, saab esialgses kaasuses alati parandusi teha.

Üldiselt on kaasuste koostamisel hea alustada jaatavast kaasusest, siis saab selle olulisemaid argumente pärast kasutada eitava kaasuse ümberlükete koostamisel.

4. Tõestusmaterjali otsimine

Kui argumendid on olemas, tuleb vaadata, milliseid tõestusmaterjale nende juurde vaja on ning seejärel tegeleda nende otsimisega, mis võtab tavaliselt üsna palju aega. Sellega võivad tegeleda kõik väitlejad eraldi. Leitud tõestusmaterjalid, mis tunduvad olulised, tuleks võimalusel säilitada: välja printida, teha koopiad vmt. Tõestusmaterjali otsimisest saab täpsemalt lugeda meie esimesest peatükist.

5. Viimistlemine

Kui võistkond leiab, et kaasus on sisuliselt valmis, tuleb see panna sellisesse vormi, milles seda väitluses ette kantakse. Et esitust haaravamaks teha, võib siinkohal lisada metafoore ja kõnekujundeid. Hea on, kui väitluse ajal on igal väitlejal kaasusest oma koopia, selleks on lihtsaim võimalus kaasus arvutist välja trükkida. Kaasuse viimane viimistlemine võiks jääda esimese väitleja hooleks, sest tema peab selle lõpuks ette kandma, nii et hea on, kui see on talle selgelt mõistetav. Kaasuses võib kõik argumendid sõna-sõnalt lahti kirjutada või panna mõtted kirja hoopis märksõnadega – see sõltub juba sellest, kuidas väitlejatel endil mugavam ja sobivam on.

6. Harjutusväitlus

Kaasuse nõrkade kohtade märkamiseks ning tugevate kohtade endale selgeks saamiseks pole paremat viisi kui harjutusväitlus. Parimaks oponendiks on harjutusväitlusel mõni sama teemat ette valmistav võistkond. Kui teisi võistkondi pole, võib välja mõelda erinevaid harjutusformaate. Näiteks võib üks võistkonnaliige esitada jaatuse esimese kõne, teine liige eituse esimese ja kolmas liige jaatuse teise kõne. Põhimõtteliselt on kasulikud mistahes formaadid, mille käigus tuleb kaitsta oma argumente vastasväitleja reaalsete ümberlükete ja vastuargumentide vastu.

Nagu juba öeldud, on jaatava poole kaasus üldiselt lihtne – 2-4 argumenti, mis peavad tõestama, et väitlus-teema on tõsi. Ette tuleb valmistada kindlasti ka eitav kaasus. Eitava poole ülesanne väitluses on tõestada, et jaatuse teemakäsitus pole tõene. Selle tõestamiseks peavad eitajad kõigepealt ümber lükkama jaatava poole argumendid. Et seda efektiivselt teha, tuleb ka ümberlüked eelnevalt ette valmistada. Esiolgu võib jaatava kaasuse argumentidele ümberlükete ettevalmistamine keeruline tunduda – pole ju teada, millistest argumentidest jaatajate kaasus täpselt koosneb. Siiski on enamikku peamisi argumente võimalik ette näha, eriti kui võistkond on enne koos ka jaatavat kaasust ette valmistanud.

Samuti on eitajatel tungivalt soovitatav tuua väitlusesse enda argumendid. Kõige parem on valmistada ette sellised argumendid, mida saab kasutada jaataja argumendi ümberlukkena või – juhul kui jaatajad sellist argumenti ei too – oma argumendina.

Nii argumentide koostamisest kui ümberlukkamisest saab täpsemalt lugeda meie raamatu esimeses peatükis.

VÄITLEMINE

Väitluse ajal olulistest oskustest – kriitilisest mõtlemisest ja esinemisoskustest – oli esimeses peatükis juba põhjalikult juttu. Väitlus on väga praktiline harjutus – selleks vajalikke oskusi on raske teoreetiliselt omandada, kõige lihtsamalt tuleb see läbi korduva väitlemise. Väitlusega alustamiseks ei pea tingimata ka siin raamatus käsitletavate teooriatega kursis olema.

Väitluse ajal peab juhendaja jälgima, et ülejäänud klass kuulaks väitlejaid ega segaks nende kõnedele vahele. Kindlasti tuleb väitlejaid omalt poolt igati toetada – kui mõnel kõnelejal läheb mõte segamini, võib tal sõbralikult paluda pidada lühike paus ning uuesti alustada. Väitlustel on heaks tavaks ka pärast iga kõnet esinejale veidi aplodeerida, seda kas käsi plaksutades või lauaplaadile koputades/patsutades (lauale patsutamine tuleb sellest, et väitlejatel on tihtipeale ühes käes pastakas ja seega on kahe käega plaksutamine keeruline). Konkreetsemalt räägime väitlemisest väitlusformaatide peatükis, sest väitluse toimumise puhul sõltub palju sellest, millise formaadi reeglite järgi väideldakse.

MÄRKMETE TEGEMINE

Märkmete tegemine (inglise keeles väitluse flow pidamine) on üks peamisi oskuseid, millele tihtipeale piisavalt tähelepanu ei pöörata. Nii väitlejad kui kohtunikud peaksid väitluse kohta märkmeid tegema ühtemoodi: selleks tuleb võtta paberileht (ideaalis A3) ning murda see nii mitmeks tulpaks, kui palju väitluses kõnesid on, Karl Popperi väitluse puhul siis kuueks tulpaks (vaata näidet järgmistelt lehekülgedelt). Iga tulp tähistab ühte kõnet ning järgmise kõne ümberlükke kirjutatakse nende argumentidega kohakuti, mida nad ümber lükkavad.

Märkmete tegemise harjutamiseks võib juhendaja ühe kaasuse ning selle esialgse ümberlükke ette lugeda ning lasta väitlejatel seda võimalikult täpselt üles kirjutada. Teine võimalus on analüüsida näidisväitlust (suulist, CD-lt, videolt või DVD-lt). Seejärel saab koos väitlejatega analüüsida, mis nad kirja said ning arutada, kuidas paremini märkmeid teha.

Väitluse kohta märkmete tegemine.

Teema: kerged narkootikumid tuleks legaliseerida.

JAH I	EI I	JAH II	EI II	JAH III	EI III
Definitsoonid:	Kerged narkootikumid – n, mis ei tekita füüsilist sõltuvust, näiteks marihuana	Nõus	Krit: Ühiskonna heaolu	Nõus	I argument: Tervis
Legaliseerimine toob parema kontrolli, parem kvaliteet.	Tõestus: Pärmu metanoolitragöödia: mustalt turult saadud alkohol kahjulik.	Kui narkootikumid legaliseerida, hakkab rohkem inimesi neid kasutama, see on tervisele kahjulik.	Pärmu näide ei sobi: alkohol juba legaalne. Must turg jääb	Kanep ei ole tervisele kahjulik ja praegu kasutab just rohkem inimesi: keelatud vilja efekti.	Ikkaagi läheb tervise olukord paremaks: praegu 100% must turg
On küll kanep tervisele kahjulik: kopsudele, mälukahjustused, kanepi mõju all kuriteod.	Kasutajaid tuleb juurde ja see on kahjulikum kui musta turu efekt.	Meie tões tasime, et tervis läheb paremaks, vähemalt natukeneagi, pealegi keelatud vilja efekti.	Jatatajad ei tões tanud seost legaliseerimise ja vähem kasutamise vahel.	Kui on legaalne, tarbitakse rohkem.	Riik saab raha, mida kulutada.
Tõestus: Hollandis tuleb riigile kanepi müügist x milrd krooni.	Raha kulub kontrollile, tervisekuludele ja muule, me ei tohiks ainult raha pärast midagi halba seadustada, siis võiks juba muu nar ko ka.	Kanep iseenesest ei ole halb, samamoodi on tubakas ja alkohol legaliseeritud, inimesed peavad olema vastutustundlikud.	Ei ole põhjust ühiskonnale uut pahet juurde tuua.	Meil oli Hollandi tõestus, seal on selgelt näha, et kanep on kasulik.	Kontrollille ja tervisele ikkaagi kulub, Eesti pole Holland, ühiskonnas on juba piisavalt pähseid.
	Eituse I argument – Raskem kontrollida: praegu üldiselt ebaseaduslik, siis saavad alaealised paremini kätte, nagu peagu alkoholi ja sigarette.	See on väga ebaoluline, pealegi on kanep oluliselt vähem kahjulik kui alkohol ja tubakas. Tõestus: arst X ütles...	On oluline, me peame alaealiste tervise eest seisma ja vahel on kanep palju kahjulikum kui tubakas, näiteks tõrva on kanepis rohkem.	Kanepit kasutatakse üldjoontes vähem kui tubakat, järelkuiti ei ole nii kahjulik. Keegi pole kunagi kanepi üledoosi kätte suranud.	See on ikkaagi alaealistele oluliselt suurem oht kui praegu.

Sinikajastatu ei ole tingimata näide väga heast väitlusest, vaid pigem näiteks, millised võiksid ühe väitluse kohta tehtud märkmed välja näha.

KOKKUVÕTE VÄITLUSEST EHK KOHTUNIKUTÖÖ

Kohtunikutöö peamine eesmärk on langetada toimunud väitluse suhtes õiglane ja erapooletu otsus, mis ütleb, kumb pool paremini väitles. Kui mõelda analoogiatele tavaelus, siis väitluskohtuniku roll simuleerib olukorda, kus piiratud teadmistega tuleb teha otsus üksteist välistavate variantide vahel: näiteks kas minna õpima Tartu või Tallinna ülikooli või kas autod peaksid sõitma paremal pool teed nagu Eestis või vasakul pool teed nagu Inglismaal. Kummagi küsimuse kohta ei ole olemas õiget või vale vastust, aga mõlemal puhul tuleb kahest variandist üks välja valida. Väitluse puhul tähendab see seda, et kohtunik peab lähenema väitlusele sellise suhtumisega, et mõlemad pooled võivad võita. Hoolimata sellest, kui võrdne väitlus ka ei olnud, tuleb üks pool võitjaks tunnistada – viiki väitlusotsustes olla ei saa.

Vaatame natuke lähemalt kohtuniku suhtumist ehk tegureid, millest otsustamisel lähtutakse ja millest ei lähtuta, ning dekonstrueerime siis otsuse tegemise protsessi.

Millest väitluskohtunik lähtub?

1. Väitlusformaadi reeglid

Väitlusformaatidel on veidi erinevad reeglid, mis sätestavad kõnelejate rollid, selle, milliseid argumente kohtunik väitluse jooksul arvesse peab võtma, millised on väitluses osalejatelt eeldatavad viisakusreeglid jne. Kohtunik peab tingimata olema reeglitega enne väitluse algust tutvunud, et ta oskaks väitluses neid õigesti rakendada. Väitlusreeglid on paika pandud selleks, et tekitada mõlema poole suhtes võrdne olukord ning kui ühe poole väitlejad neid kuidagi rikuvad, ootab teine pool kohtunikult selle ebaõigluse arvesse võtmist. Seda on kohtunikul aga keeruline teha, kui ta reeglitega tuttav ei ole.

Samas ei pea väitluskohtunik väitlusreeglitega olema sama kursis kui näiteks päriskohtunik seadustega. Üldiselt on iga formaadi olulisemad reeglid kriitilise mõtlemisega inimesele võimalik 5-10 minuti jooksul selgeks teha. Loomulikult tuleb pikaajalisem kohtunikuks olemine ja väitluskogemus kohtuniku rolli tajumisel kasuks, ent põhimõtteliselt ei ole põhjust, miks siin raamatus räägitud väitlusformaatides ei saaks kohtunikuks olla ükskõik milline hea analüüsivõimega inimene.

2. Väitlejate räägitud jutt

Kohtunik peab otsuse tegemisel kaaluma kõiki argumente, mille väitlejad välja tõid. Hiljem näeme, et kohtunikul on õigus jätta mõnesid argumente arvesse võtmata, ent kindlasti peab ta enne selle otsuse tegemist need argumendid avatud meelega ära kuulama. Kohtuniku otsus peab lähtuma tema hinnangust kõigile väitluses esinenud argumentidele, mitte ainult mõnele faktile või mõttele, mille üks väitleja oma kõnes poolkogemata välja tõi.

Meeles tuleb pidada ka seda, et väitlejate jaoks on väitlus – avalik esinemine võõrastele inimestele ja keerulisel teemal – tihti eneseületust nõudev situatsioon ning kuigi kohtunikule võib väitlejate jutt vahel tunduda igav või naiivne, näitab väitluse täies mahus mittekulamine austuse puudumist väitlejate suhtes. Üldiselt vi-hastavad väitlejaid kõige rohkem kohtunikud, kes kas ei tea väitlusreegleid või ei kuula väitlust korralikult.

See tähendab, et kohtunik peaks väitluse kuni viimaste kõnedeni endale üles kirjutama isegi siis, kui selle tulemus on tema jaoks juba küllaltki selge. Kõned tuleb üles kirjutada argumentide kaupa, kõik peamised mõt- ted, mille väitlejad on välja öelnud, tuleb ka kirja panna. Märkmetest on pärast väitlust kasu räägitu meelde- tuletamiseks kaalutletud otsuse tegemisel ja oma otsuse põhjendamisel, samuti välditakse nii olukorda, kus väitlejatele jääb mulje, et kohtunik neid tegelikult ei kuulanud.

3. Kohtuniku arusaam sellest, mis väitluses toimus

Kohtunik ei ole kunagi argumentide kokkulugemise ja hindamise masin (kuigi mõnedes väitlusformaatides tahetakse teda selle masina olukorrale võimalikult lähedale viia), vaid inimene on inimlike vigade ja nõrkus- tega, ning väitlejate ülesanne on teda kõigi nende käsutuses olevate vahenditega veenda. Väitluste kohta ei saa kunagi öelda, et neis peaks objektiivselt keegi võitma. Vastupidi – kuna väitluse eesmärk on veenda konk- reetset väitluskohtunikku või väitluskohtunikke, on väitluste kohta tehtud otsused juba olemuslikult subjek- tiivsed. Teisisõnu: kui kohtunik lähtub väitlusreeglitest, kaalub kõiki väitluses toodud argumente ja otsustab, kumb pool tema arvates paremini väitles, siis on tema tehtud otsus alati õige. Kaks kohtunikku võivad anda samale väitlusele kardinaalselt erineva hinnangu ning neil on mõlemal õigus, sest väitlejate ülesanne oli koh- tunikke veenda ja ühe jaoks õnnestus see paremini ühel, teise kohtuniku jaoks teisel võistkonnal.

Kui väitleja toob väitlusesse argumenti, millest kohtunik aru ei saa, või ütleb pärast väitlust, et ta rääkis mi- dagi hoopis muud, kui see, mida kohtunik kuulis, siis ei ole see kohtuniku süü. Väitleja ülesanne on kohtunik- ku veenda, veenmise eelduseks on aga ometi arusaadav olemine. Kohtunik ei saa lähtuda mõttest „ma ei saa praegu aru, mida nad räägivad, aga küllap see on üks väga tark jutt“.

Kõike seda tuleb otsusega rahulolematutele väitlejatele pärast väitlust rahulikult seletada, püüdes koos aru saada, mida nad saaksid järgmisel korral teistmoodi teha, et nende mõtted kohtunikule paremini arusaada- vad oleksid. Kindlasti ei tohi kohtunik lasta oma otsust mõjutada pärast väitlust toimivas arutelus, sest see on juba väitlusformaadi kõnedest väljaspool toimuva arvessevõtmine. Kohtuniku otsus, mille ta on teinud pärast väitlust ja ei rohkema ega vähema kui väitluses kuulnud materjali põhjal, on lõplik.

4. Hea tahe

Väitluses valitsev atmosfäär peab olema õppimist soodustav ehk rahumeelne ja sõbralik. Selle tagamiseks peaks kohtunik suhtuma väitlejatesse heatahtlikult: püüdes mõista vahel ärevusest segi minevat grammatikat või fakte ning andes täiesti segamini läinud või järje kaotanud kõneleajale võimaluse korraks rahulikult maha istuda ja seejärel oma kõnet uuesti alustada. Tähtis on see, et väitlejad tunneksid pärast väitlust, et nad taha- vad ka tulevikus väitlemisega tegeleda ja kohtunikul on selle tunde tekitamisel juures oluline roll. Otsuse te- gemisel mõnest kõnes juhtunud keelevääratusest lähtuv kohtunik ei tegele reeglina ka kogu öeldud sisu ava- tud meelega hindamisega. Mõelge sellest nii: ka tavaelus tuleb ette situatsioone, kus meie suhtluspartnerid eksivad sõnakasutuses, kuid me püüame neist ikkagi aru saada, mitte ei heida neile eksimusi ette.

Ka tagasisidet andes ei tohi kohtunik mõjuda karmina, vaid peab sõbralikult selgitama, mida väitlejad saavad parandada, ning tooma iga kõneleja kohta välja positiivseid ja innustavaid kommentaare. Ka väitluse kaotanud võistkond peab pärast kohtuniku kommentaare mõistma, miks nad väitluse kaotasid ja olema positiivselt meelestatud, mitte kartma edasist väitlemist ega tundma end läbikukkununa.

5. Väitluse sisu

Väitluse sisu on väitluse üle otsustamisel kõige olulisem kriteerium: kohtuniku otsus lähtub sellest, kumma poole argumendid talle kuulatud väitluses tugevamad tundusid. Allpool vaatame sellise otsuse tegemise mehhanismi täpsemalt.

Elemendid, millest kohtunik ei tohi lähtuda:

1. Kohtuniku isiklik arvamus teemast

See ei tähenda, et väitluskohtunikul ei tohi väitlusteemade suhtes üldse isiklikku arvamust olla – tohib ikka. Aga arvesse tuleb võtta, et väitlus on haridusliku eesmärgiga harjutus ning selleks, et see toimiks, peab kohtunik mõlemasse võistkonda võrdselt suhtuma. Teisisõnu peab kohtunik enne väitlust olema sellise suhtumisega, et mõlemal poolel on 50-protsendine võimalus võita. Meeles tuleb pidada, et väitlusteemad valitakse alati sellised, et nende mõlemalt poolelt on võimalik tugevaid ja sisulisi argumente tuua.

Enda arvamise mittearvestamine tähendab ka seda, et kui väitlejad teema kohta mingeid olulisi argumente või fakte välja ei too, ei saa kohtunik neid ka otsuse tegemisel arvestada. Näiteks kui üks pool tuleb väitluses välja harukordselt jabura argumendiga, ent teine pool ei oska seda kuidagi ümber lükata, jääb see argument tema väljatoojate poolele, isegi kui kohtunik ise teab, et see argument on absurdne.

Vahel öeldakse isegi, et kohtunik peab enne väitlust olema nagu valge leht, kes justkui ei teaks lahatavast teemast üldse midagi. Mõnes formaadis lubatakse kohtunikul otsesed valefaktid siiski arvestamata jätta. Siin tuleb järgi uurida, mida konkreetse formaadi reeglid selle kohta ütlevad, kuid üldine seisukoht on, et kohtunik peab väitluse ajal olema teema suhtes erapooletu ning objektiivne ja lähtuma otsuse langetamisel eelkõige sellest, mida väitlejad oma kõnedes välja toovad, mitte oma eelnevatest teadmistest või hoiakutest.

2. Kohtuniku arvamus väitlejate kohta

Kohtunik ei tohi oma otsuses kuidagi lähtuda väitlejate isikutest: nende soost, vanusest, nahavärvist rahvusest, seksuaalsest sättumusest, elukohast või muust taolisest. Samuti ei saa lähtuda infost, mis kohtunikul väitlejate kohta on: ei saa öelda, et „nad õpivad juurat, järelikult tunnevad nad seda teemat paremini ja väärivad sellepärast väitluses võitu“ või „jaatajad käivad kaheteistkümnendas klassis, eitajad aga üheksandas, seega ei saa jaatus seda väitlust ju ometi kaotada“. Soovitav on, et kohtunik ei oleks ühegi väitlejaga kas sugulus- või muudes lähedastes suhetes. See on tähtis peamiselt kohtuniku enda seisukohast: ühest küljest on lähedastel inimestel teiste väitlejate suhtes ebaaus eelis, kuna kohtunik teab, kuidas nad mõtlevad, ja mõistab neid seetõttu paremini. Teisest küljest võib kohtunik oma emotsioone tasalülitada püüdes üle pingutada ja väitlejasse hoopis teenitust karmimalt suhtuda. Loomulikult ei saa sellist huvide konflikti alati vältida, ent targem on seda üritada. Kohtunik peab kõigi väitlejate suhtes olema erapooletu ega tohi otsuse langetamisel arvestada eelnevate teadmistega, mis tal väitlejate suhtes võivad olla.

3. Ainult esinemisoskus

Kohtuniku otsus peab lähtuma väitluse sisust – sellest, kumb pool esitas tema meelest tugevamad argumendid. Esinemisoskus ehk kõne struktuur ja esineja arusaadavus on lahutamatu osa väitluse sisu hindamisel – kui kohtunik väitlejast aru ei saa, pole võimalik teda ka hinnata. Seega mõjutab esinemisoskus paratamatult

ka seda, kuidas kohtunik väitluse sisu mõistab. Sel põhjusel ei tohiks kohtunik esinemisoskust otsuse tegemisel eraldi argumendina välja tuua, näiteks „mulle tundus, et jaatus oli selles väitluses küll sisulisem, ent teisel poolel olid niivõrd palju paremad esinejad, et ma panen võidu siiski neile“. See mõtteviis on vale, sest esinemisoskus on argumentidest arusaamisel juba otsusele mõjunud ning kui pärast seda tundub vastaspoole argument ikkagi sisulisem, siis tuleb vastaspoolele ka võit anda. Ka kohtus ei saa kohtunik ju otsustada, et kui- gi tõendite põhjal tundub, et süüalune on süüdi, siis tema advokaat esines nii hästi, et ma mõistan ta ikkagi õigeks.

Järgnevalt vaatame täpsemalt, kuidas ühte sisulist otsust teha. Selleks kirjeldame otsuse tegemise mehaanikat. Kui see tundub esialgu pisut keeruline, ärge muretsege – mõne väitlusega muutub see oluliselt lihtsamaks.

Otsuse tegemiseks peab kohtunik otsustama:

- » millised olid väitluses peamised vaidlusküsimused
- » kui olulised need väitluse seisukohalt olid
- » kumb pool nendes küsimustes peale jäi
- » kumb pool vaidlusküsimustest lähtudes väitluse võitis

Piltlikult võib väitlusotsuse tegemist kujutleda suure kaaluna, kus kumbki pool toob kaalukausile oma argumentid ning üritab kohtunikule selgeks teha, et need kaaluvad rohkem kui vastase omad. Kohtunik peab väitluse lõpuks otsustama, kui palju iga argument tema jaoks eraldi kaalus, ja neid kõiki kaalukausile pannes lõpuks tegema otsuse, kumb pool teise üles kaalub.

1. Peamised vaidlusküsimused

Peamised vaidlusküsimused on need argumendid, mida kohtunik otsuse kaalumisel lõpuks arvesse võtab. Kõige lihtsamal juhul on vaidlusküsimusteks argumendid, mis väitluse käigus on välja toodud ja mis on viimase kõneni arendatud – ehk siis millest väitlejad ei ole väitluse käigus ise loobunud.

Kohtunikul on õigus jätta mõni küsimus, millest väitlejad on pikalt rääkinud, arvestamata. Seda juhul, kui kohtunik leiab, et sellel küsimusel ei olnud väitluse teemaga mingit seost, näiteks kui väitlus käib Eesti otsuse üle võtta kasutusele astmeline tulumaks, võib kohtunik jätta kasutamata argumendi mõjust Eesti iibele, kui väitlejad ei ole talle seletanud, kuidas see teemaga seostub. Seda otsust peab kohtunik väitlejatele kindlasti hiljem põhjendama.

Samuti on kohtunikul õigus liita esitatud argumente üheks väitlusküsimuseks. Tihti juhtub nii, et eitajate ja jaatajate argument räägib teema samast aspektist ning siis võib olla otstarbekas hinnata neid ühe vaidlusküsimusena.

Kõige raskem olukord on kohtunikul siis, kui väitlusest ei tule otseselt välja, mis need peamised vaidlusküsimused on, näiteks kui kõik väitlejad on rääkinud nõrga struktuuriga üldist juttu. Sellisel juhul tuleb kohtunikul need vaidlusküsimused väitlusest enda jaoks üles leida. Kui väitlejad tulevad pärast väitlust kaebama, et mõni oluline osa nende jutust jäi kohtunikul arvestamata, saab kohtunik alati öelda, et väitlejad ei toonud seda piisava selgusega välja ning seega pole tal võimalik seda arvesse võtta.

2. Kui olulised vaidlusküsimused olid?

Selle etapi juures peab kohtunik otsustama argumentide suhtelise „kaalu“ üksteise suhtes. Üldreegel peaks olema see, et kui väitlejad kulutavad argumentide peale võrdselt aega ning need on teemaga enam-vähem seotud, peaks neid ka võrdselt hindama. Kohtunikul puudub ju universaalne mõõdupuu otsustamiseks, kas mingi probleemi puhul on tähtsamad selle majanduslikud või sotsiaalsed aspektid. Siiski – kui mõnele argumentile pööratakse väitluses oluliselt vähem tähelepanu, näiteks käsitletakse seda ainult kõnede viimase 20 sekundi jooksul, ei peaks kohtunik seda ka teistega võrdselt arvestama. Samuti kui väitlejad ise toovad välja, et mõni argument on väitluses olulisem kui teine, ja kohtunik sellega nõustub, võib ta seda ka oma otsu-

se tegemisel arvesse võtta. Nagu eelnevalt välja toodud, võib kohtunik juhul, kui argument on kontekstiväliline ning väitlejad ei seleta selle seost teemaga, leida, et vaidlusküsimus ei olnud antud väitluses üldse oluline ning jätta see otsuse langetamisel täielikult arvestamata.

3. Kes individuaalsed vaidlusküsimused võitis?

Iga olulist vaidlusküsimust hinnatakse väitluses eraldi seepärast, et neid kõiki lõppotsuse tegemisel arvesse võtta. Kui kaalukausile on asetatud mitu kotti (argumenti), tulebki ju otsuse tegemisel lähtuda nende kõigi summaarsest kaalust.

Otsuse tegemisel selle üle, kumb pool mingi konkreetse argumendi võitis, ei ole väga selgeid reegleid. Nagu varem öeldud, peab kohtunik siin lähtuma oma tervest mõistusest (kuigi mitte varasematest teadmistest või isiklikust arvamusest) ning otsustama, kumma poole loogika ja faktid teda rohkem veensid. Üks oluline teadmine, millest väitluses reeglina lähtutakse, on tõestusmaterjal – vaadatakse, kumma poole argumendid tuginesid sisukamatele ja adekvaatsematele faktidele. Samas hinnatakse loomulikult ka loogikat – kas ümberlükkes suudeti kohtunikule selgeks teha, miks vastase faktid ei tõesta tegelikult argumenti või miks need ei ole nii tugevad kui teise võistkonna faktid. Ja kohtunik peab kogu aeg meeles pidama, et tal on kalduvus uskuda rohkem seisukohti, mis tema isikliku seisukohaga kokku lähevad ning et ta ei tohi mõelda väljatoodud argumentidest edasi ega tuua sisse selliseid loogilisi seoseid, mida väitluses ei kasutatud.

Vahel tekib kohtunikul ootus, et mõnele eriti rumalale argumendile vastataks mingisugusel spetsiifilisel viisil (pärast väitlust ütleb kohtunik sellisel juhul tavaliselt: „ma mõtlesin terve väitluse, et miks te omati ei öelnud...“). Tuleb meeles pidada, et kui väitlejad ei ütle seda, mida kohtunik ootab, ei tähenda see veel, et nad on antud argumendi kaotanud. Kohtunik peab tegema otsuse, lähtudes ikkagi väitlejate välja toodud argumentidest, mitte oma ootustest.

Teine oluline aspekt, millest vaidlusküsimuse otsustamisel tuleb lähtuda, on meeskonnatöö. Väitlus eeldab seda, et võistkonna kõik liikmed räägiksid juttu, mis on omavahel kooskõlas, nii et kui võistkonna üks liige ei räägi mõnest oma võistkonnakaaslaste poolt eelnevalt sisse toodud argumendist, räägib võistkonnakaaslastele vastupidiseid seisukohti või toob sisse palju uusi mõtteid ja fakte, mis ei sobitu võistkonna senise loogikaga, ei lähe sellel võistkonnal tõenäoliselt nii hästi kui sellel, kelle liikmed räägivad sisuliselt sama juttu ja viitavad palju tagasi üksteise kõnedele.

Üksikud vaidlusküsimused võivad jääda ka viiki. Samuti võib kohtunik otsustada, et kuna mõnes küsimuses tuli võit selgemalt, siis seda küsimust võib hinnata olulisemaks kui teist, kus mõlemad pooled olid küllaltki võrdsed ja võit väga napp.

4. Kes väitluse kokkuvõttes võitis?

Väitluse võit kokkuvõttes lähtub individuaalsetest vaidlusküsimustest. Üldreeglina peaks see pool, kes võidab rohkem vaidlusküsimusi (argumente), võitma ka väitluse. Nagu enne välja toodud, võib (aga ei pea) kohtunik argumentide võite kokku liites ka arvestada, kas mõni argument oli kuulatavas väitluses olulisem või võitis üks poole selle argumendi selgemalt, ning anda eri argumentidele nii rohkem või vähem kaalu. Oluline on siin aga see, et väitlejad mõistaksid, et kohtunik on tõepoolest kuulnud ära kõik, mis neil rääkida on, kaalunud argumendid üle ning andnud neile kõigile hinnangu.

Üldiselt tuleks vältida olukorda, kus kohtunik ütleb, et ta lähtus väitluse otsust tehes mingisugusest väga kitsast osast – näiteks ühest või kahest lausest, mille üks väitleja ütles. Sellisel juhul on tõenäoliselt tegemist otsusega, mis lähtub kohtuniku ootustest või ei võta arvesse kogu väitluses räägitut. Vahel võib küll juhtuda, et väitluses tuleb otsus teha ainult ühest küsimusest lähtuvalt, näiteks kui vaieldakse suitsetamise keelamise üle ja jaataja ütleb, et see parandab inimeste tervist ja vähendab riigi kulu meditsiinile, eitaja aga väidab, et suitsetamine ei vähene üldse, sest riigi kehtestatud piirangute tõttu tekib must turg. Kuna jaatuse loogika aluseks on tubakatoodete tarbimise vähenemine ning eituse loogika lähtub sellest, et tarbimine ei vähene, sõl-

tub väitluse tulemus tõesti sellest, kumb pool suudab ära tõestada, kas suitsetamise keelamine vähendab või ei vähenda tarbimist. Ent selline juhus on pigem erand, üldiselt on kõik argumendid väitluse lõpptulemuse seisukohast olulised.

Nii et kokkuvõttes valib kohtunik välja, milliseid argumente arvestada, siis otsustab, kumb pool iga argumendi eraldi võitis ja siis liidab need tulemused kokku ja saab selle põhjal üldotsuse.

Järgnevalt mõned lihtsamad võtted, kuidas otsuse tegemist enda jaoks kohtunikuna hõlbustada:

- » Tee kogu väitluse jooksul korralikke märkmeid. Tungivalt soovitatav on kasutada märkmete tegemise viisi, kus iga kõnet esindab üks tulp ning argumendid järgnevad üksteisele horisontaalselt (näite jaoks vaata lähemalt Karl Popperi väitluse õppimise peatükki). Kõned tuleks üles kirjutada väitluse lõpuni, seda küll mitte sõna-sõnalt, aga märksõnadega, nii et kohtunik suudaks hiljem väitluse sisu väitlejatele ümber jutustada. Ära usalda, et midagi jääb meelde, pane kõik märkused, küsimused jne endale kindlasti kirja. Loo endale konkreetne märkimissüsteem tihti esinevate elementide (tõestus puudu, arusaamatu seletus, loogikaviga, hea mõte) ja sõnade (ühiskond, inimene, tõuseb, langeb, järelikult) tähistamiseks.
- » Pea juba väitluse toimumise ajal enda jaoks arvestust, kumb pool parajasti võitmas on. Kui esimene eitaja on ära rääkinud, võid endale märkida, kas sinu meelest sai iga argument eraldi ümber lükatud või mitte.
- » Pärast väitluse lõppu pane endale hetkegi mõtlemata kirja, kumb pool esmamulje järgi võitis ning hakka siis esitatud argumente ühekaupa vaatama.

Lõpetuseks: kohtunik võiks säilitada oma isikupära inimesena. Väitluse üks väärtusi ongi see, et veenda tuleb väga erinevaid inimesi ja kuigi kogu eelnev jutt rõhutab, et kohtunik peab olema objektiivne, on lõppkokkuvõttes väitleja ülesanne ikkagi just seda kohtunikku veenda. Seega ärge kartke tagasisidet andes seletada, kuidas ja miks mingi argument just teid veenis ning, kuigi see tehtavat otsust otseselt ei mõjuta, rääkida ka oma kogemustest ja teadmistest teemaga seoses, eriti kui need on oluliselt suuremad kui väitlejatel.

Tagasiside andmine

Kui kohtunik on oma otsuse teinud, siis peaks ta suutma seda ka väitlejatele põhjendada. Tavaliselt toimub see väitlusejärgse tagasiside andmise vormis. Kuigi iga kohtunik annab tagasisidet erinevalt, pakume siin välja ühe võimaliku viisi, kuidas seda üles ehitada ning ka mõned mõtted, mida tagasiside andmise juures silmas pidada.

1. Otsus

Kohtunik ütleb, kummale poolele ta oma hääle andis ning seletab, miks. Siin tuuakse välja kohtuniku jaoks väitluse peamised vaidlusküsimused ja selgitatakse, kummale poolele need kohtuniku arvates jäid.

2. Individuaalne tagasiside

Kohtunik räägib iga üksiku kõneleja kohta, mida too hästi tegi ja mida ta paremini teha saaks. Üldiselt peaks iga kõne kohta, isegi kui see on olnud väga halb, leidma ka midagi head, vastasel juhul masenduvad õpilased ainult negatiivsetest kommentaaridest ja kasulikud näpunäited ei jõua neile kohale. Vahel soovitatakse kasutada „võileiva“ meetodit, kus kohtunik kõigepealt ütleb ühe asja, mis talle kõneleja juures meeldis, siis ühe konstruktiivselt kriitilise mõtte ja siis veel ühe asja, mis talle meeldis. Kui kõik kohtunikud seda meetodit kasutata hakkavad, on see loomulikult küllaltki läbinähtav, aga ühe võimaliku variandina võib seda kaaluda küll.

3. Kuidas asjad tegelikult on

Siin võib kohtunik jagada oma mõtteid väitlusteema kohta ja kommenteerida asju, mida väitluses räägiti, aga mis ei saanud otsuse tegemisel oluliseks, või võimalikke strateegiaid, mida väitluses oleks võinud kasutada. Eraldi blokina on see välja toodud seetõttu, et kui see info segada muu kommentaari sisse, siis võib väitlejatel jääda mulje, et kohtunik tegi otsuse oma eelteadmiste põhjal või oma varem väljakujunenud ettekujutuse põhjal väitlusest, mida tegelikult teha ei tohi. Enamasti kohtunikud nii proosalist viga ka ei tee, aga tagasisidet kuulates võib selline mulje jääda.

Tagasiside optimaalne pikkus on 5-10 minutit, pikema jutu puhul ei jää väitlejatele sellest suurt midagi meelde. Pärast seda võiks jätta väitlejatele aega küsimuste küsimiseks. Kindlasti ei tohiks kohtunik laskuda väitlejatega vaidlusesse selle üle, kas otsus on õige. Veel kategoorilisemalt on keelatud oma otsust pärast väitlejatega arutamist muuta, sest sel juhul lähtub kohtunik juba väitlusvälisel ajal toimunust.

Väitlejatele tuleb selgitada, et nende ülesanne on oma mõtted kohtunikule väitluse ajal selgeks teha ja kui see neil ei õnnestunud – kuigi mõtted võivad iseenesest olla sisulised – siis saavad nad selles väitluses kaotuse.

Kõnelejapunktide panemine

Kõnelejapunktide osa on väitluste juures oluline peamiselt väitlusturniiridel. Lisaks üldotsusele nõutakse seal kohtunikult kõnelejapunktide panemist igale väitlejale. Võib väita, et kõnelejapunktid on subjektiivsemad kui võidu ja kaotuse määramine – kõnelejapunktides mängib suuremat osa kõnelejate stiil, stiili meeldivus kohtunikele on aga alati subjektiivne. Samas on kõnelejapunktide puhul oluline kohtunike omavaheline sarnasus: turniiri ausa toimimise seisukohalt on väga tähtis, et erinevad kohtunikud hindaksid sarnase tasemega väitlusi enam-vähem sarnaste kõnelejapunktidega. Vastasel juhul sõltub turniiri tulemus mitte võistkonna esinemisest, vaid sellest, kui lahedad kohtunikud neile parasjagu sattunud on. Seetõttu peaks kohtunik kõnelejapunktide määramisel lähtuma eeskätt turniiri keskmisest kõnelejapunktist, mis reeglina on varem ette määratud (Eestis kasutatakse reeglina numbrit 23). Kõne hindamisel tuleb siis mõelda, kas kuuldu jääb turniiri keskmisest tasemest üles- või allapoole ja kui palju.

Kui väitlus ei toimu turniiri käigus, ei ole kõnelejapunkte reeglina vaja panna, piisab väitluse parimate kõnede väljatoomisest.

Järgnevalt toome näiteks ühe kõnelejapunktide ülesehituse mudeli, et anda ülevaadet, mida nende hindamisel peaks arvesse võtma. Eestis korraldatavatel Karl Popperi turniiridel koosneb individuaalsete kõnelejapunktide summa mõtteliselt kolmest osast (sisu - 40%, stiil - 40% ja strateegia -20%). Punktide kogusumma jaotamine kategooriateks on kohtunikevahelise sarnasuse tagamiseks soovitatav, kuid mitte kohustuslik.

Sisu kategoorias hinnatakse väitluses esitatud argumentide kvaliteeti. Selleks analüüsivad kohtunikud enamasti:

- » millised argumendid on valitud;
- » kuidas argumendid on tõestatud;
- » kui hästi valitud tõestus argumentidega seostub.

Stiili kategooria hõlmab endas kõne vormilisi omadusi. Stiili all hinnatakse peamiselt:

- » esitust ehk kuivõrd kõneleja suudab kuulaja tähelepanu köita ja oma mõtteid mitteverbaalselt toetada (žestid, miimika, kehahoiak);
- » kõne struktuuri ehk milline on kõne ülesehitus ja kui selgelt jälgitav see on.

Strateegia kategoorias hinnatakse:

- » kõneleja rollitaju ehk kuivõrd kõneleja täidab oma positsioonist tulenevaid ülesandeid;
- » olulise eristamist ehk kuivõrd väitleja rõhuasetused on teemast ja väitluse käigust lähtuvalt põhjendatud.

KARL POPPERI VÄITLUSFORMAAT

Kuna Eestis kasutatakse peamiselt Karl Popperi väitlusformaati, räägivad järgmised peatükid kõigepealt Karl Popperi formaadist ning seejärel teistest Eestis kasutatavatest formaatidest Popperi kaudu. Ehk siis teiste väitlusformaatidega tutvumiseks on kasulik läbi lugeda ka selle õpiku Karl Popperi formaadi osa.

Karl Popperi väitlusformaat kujutab endast kesk- ja põhikooliõpilastele mõeldud väitlust kolmeliikmelistes võistkondades reeglina varem ettevalmistatud teemal. Väitlusformaat on oma nime saanud ühiskonnateadlase ja teadusfilosoofi Karl Popperi järgi. Karl Popperi väitlusformaati kasutatakse Eesti keskkooliväitluse põhifor-

maadina juba üle kümne aasta. Formaat on välja töötatud USA-s ning meile tulnud koos George Sorose toetatud avatud ühiskonna liikumisega. Eestis esindab seda liikumist Avatud Eesti Fond, mille ühe programmina Eesti Väitlusselts 1995. aastal alguse sai. EVS kasutab Popperi formaati jätkuvalt kahel põhjusel.

Esiteks oleme leidnud, et Karl Popperi väitlus, mis rõhutab eeskätt argumentide sisu ja kõnede selget ülesehitust, annab väitlusega alustajatele tugeva vundamendi edaspidiseks keerulisemate formaatide omandamiseks.

Teiseks võimaldab Popperi formaadi kasutamine meil hoida sidemeid teiste samuti seda formaati kasutavate riikidega eeskätt Kesk- ja Ida Euroopas. Karl Popperi formaadis toimub mitmeid rahvusvahelisi turniire, näiteks igasuvised Karl Popperi maailmameistrivõistlused, kus ka Eesti on alati osalenud. Samuti toimub Karl Popperi formaadis mitmeid rahvusvahelisi turniire.

Ettevalmistumine

Popperi formaadi üks olulisi tunnuseid on tugev rõhuasetus väitluse sisule: üldiselt eeldatakse, et väitluspoolel toovad oma argumentide tõestuseks põhjalikku ja adekvaatset tõestusmaterjali ja lähenevad teemale sisuliselt veidi kõrgemal tasemel kui haritud tavainimene (kuigi mitte võib-olla nii kõrgel tasemel kui oma ala eksperdid). Et see nii saaks olla, tuleb Popperi formaadis suur osa tööd ära teha enne väitlust väitlusteemat uurides ja oma seisukohta ja argumente selle toetuseks (seda nimetatakse **väitluskaasuseks**) välja töötades. Kui mõnes teises väitlusformaadis antakse väitlejatele enne väitluse algust ettevalmistumiseks vaid loetud minutid ja neil tuleb kasutada oma eelduslikult laiul üldteadmisi, siis Karl Popperi formaadi turniiride puhul antakse teema väitlejatele tavaliselt umbes kuu aega enne turniiri algust. Ka väitlusklubis peetavate väitluste puhul võiks teemas kokku leppida vähemalt nädal aega enne väitluse toimumist, et võistkonnad saaksid oma kaasuse korralikult ette valmistada. Muidugi võib Karl Popperi väitlusformaati kasutada ka lühikese ettevalmistusajaga väitluste pidamiseks, selliseid väitlusi nimetatakse tihti ka improviseeritud väitlusteks. Sellisel juhul lepitakse teemas kokku pool tundi kuni tund enne väitluse algust. Ent soovitame nii tihti kui võimalik siiski kasutada pikemat ettevalmistusaega, sest oma ideede toetuseks adekvaatse tõestusmaterjali otsimine ja selle käigus suurest hulgast ebaolulisest informatsioonist olulise eristamine on üks olulisemaid oskusi, mida Karl Popperi väitlusformaad õpetab.

Järgnev tekst on samm-sammuline õpetus kaasuse kokkupanemisest. Kaasusele ja väitlusele esitatavaid nõudeid on täpsemalt kirjeldatud järgmises peatükis. Eestis kasutatavad Karl Popperi reeglid on koos kommentaaridega toodud ära õpiku lisa 2.

DEFINITSIOONID

Väitluses on jaatava poole ülesandeks on tõestada, et väideldav teema on tõsi, eitava poole ülesanne on vastupidine. Enne tõestamist tuleb aga otsustada, millest täpselt räägitakse, ehk teema defineerida. Defineerimiseks tuleb väitlusteemast võtta mõisted, mis väitluse kontekstis võivad olla mitmetimõistetavad, ning defineerides selgitada, mida võistkond selles väitluses nende mõistete all silmas peab.

Järgnevalt mõned praktilised näpunäited definitsioonide kohta.

Defineerida tuleb nii vähe, kui võimalik ja nii palju, kui väitluse mõttes vajalik. See tähendab, et defineerida tuleb mõisted, mis väitluse sisus midagi muudavad – piiravad võimalikke kasutatavaid argumente vmt. Ainult defineerimise pärast kõikide teemas sisalduvate sõnade seletavast sõnaraamatust ettelugemine kulutab ainult aega ja ei aita võistkonnal kuidagi väitlust võita, seega tuleks seda vältida.

Sõnaraamatust pärit definitsioonid pole eriti head, sest defineerimise mõte pole leida sõna tähendus, vaid selgitada, mida võistkond mõiste all käesoleva väitluse kontekstis silmas peab. Viimane ei tähenda muidugi, et iga sõna võib defineerida omatahsi, vaid kui definitsioonide üle tekib väitluse käigus vaidlus – sellest pi-

kemalt allpool – tuleb kindlasti tõestada, et teie võistkonna kasutatud tähendus on üldlevinud arusaamale lähemal.

Mõisted tuleb defineerida ausalt. See tähendab nii, et teema tähendus peab jääb samaks, nagu see algselt on mõeldud. Samuti peab vaatama, et vastaspoole kaitstav positsioon oleks mõistlik ja et nad saaksid kõiki oma argumente kasutada. Vaatame neid nõudmisi natuke lähemalt.

Defineerimise aususe põhimõtted:

- » Räägi sellest, millest sul palutakse rääkida. Iga väitlusteema osutab mingisugusele probleemile, millest teema väljamõttele tahab, et väitlus räägiks. Tavaliselt on see mingisugune vastuoluline ja päevakajaline teema, kus mõlemal poolel on võimalik tuua häid ja sisulisi argumente. Nii et väitlusteemat kuuldes tuleks mõelda, mida selle teemaga öelda tahetakse, ning siis sellel teemal ka rääkida, mitte püüda definitsioonide kaudu oma võistkonna elu lihtsamaks teha.
- » Pidage silmas, et väitlusteemat ei pea võtma sõna-sõnalt, vaid teie kohustus on tabada teemas olevat kõige olulisemat probleemi. Võtame näiteks 2005. aastal palju kõlapinda leidnud väitlusteema "Arnold Rüütel peaks minema 9. mail Moskvasse". Sellel puhul tahtis teema selgelt, et arutataks küsimust, mille üle meie arvamusiolidrid olid mitu kuud arutanud: kas toonane Eesti president peaks osalema teise maailmasõja lõppu tähistaval paraadil Moskvas või jääma Eestisse. Sellest tulekski väitluses rääkida, halb mõte oleks näiteks defineerida Arnold Rüütel kui tennisemängija Margit Rüütli isa, kes läheb Moskvasse seal tulevaks tenniseturniiriks ette valmistuma. Pidage meeles, et kui te üritate teema mõtet definitsioonidega muuta, siis esiteks viiastate te välja oma oponentid, kes tahaksid kasutada oma ettevalmistatud argumente just sellel teemal. Teiseks saab pahaseks teema väljamõttele, kes ei kuule sisulist väitlust enda meelest olulise küsimuse üle. Sellises olukorras tuleb väitlus tavaliselt segane ja ebameeldiv ning teie võistkonnal on juba alguses suur võimalus lõpetada väitlus kaotusega. Nii et kokkuvõttes: rääkige sellest, millest tahetakse, et te räägiksite.

Jäta oponentidele ka ruumi väidelda. Aus definitsioon on selline, millega nõustudes jääb oponentidele samuti võimalus tuua häid ja sisulisi argumente, mitte selline, millega nõustudes on oponent sunnitud kaitsma mõnd täiesti absurdset seisukohta. See tähendab ka, et jaatava ja eitava poole definitsioonid võiksid olla sisuliselt samad. Näiteks teema puhul „*marihuaana suitsetamine tuleb legaliseerida*“ võiks eitaja defineerida „*legaliseerimise*“ kui tarbimise seadustamise kõigile inimestele igal pool ja igal ajal. Teine pool peaks siis kaitsma seisukohta, et marihuaanat suitsetada peaks olema lubatud ka alaealistel, mis oleks selgelt ebamõistlik. Sellisel juhul saab teine pool kohtunikule välja tuua, et kui nad nõustuksid vastaste definitsiooniga, peaksid nad kaitsma absurdset seisukohta ning seetõttu toovad nad väitlusesse oma definitsiooni. Kui kohtunik nendega nõustub, siis juhtub tõenäoliselt see, et osa teie argumentidest – meie näite puhul need, mis rääkisid, kuidas alaealistel ei tohiks mingil juhul lubada kanepit suitsetada – jäävad väitlusest välja. Muidugi võib alati loota, et oponentid lasevad tähelepanematuses või kogenematuses endale liiga teha nõustuvad teie ebaausate definitsioonidega. See oleks aga võitmine ebaausate vahenditega ja väga libedale teele minek, mis võib kergeti lõppeda kaotusega.

Kokkuvõttes: ärge mõelge definitsioonidest kui kohast, kus saab oponentidele juba natuke "ära teha", vaid kohast, kus kaks poolt omavahel terminite üle mõistlikult ja kiiresti kokku peavad leppima. Väitlus võidetakse või kaotatakse ikkagi argumentidega.

Ära püüa teemat kitsendada. Kitsendamise abil püütakse teema enda jaoks definitsioonidega lihtsamaks muuta, rääkides vaid mingist konkreetsest teema osast. Teemal „*Suitsetamise keelamine on põhjendatud*“ on jaatajatel lihtsam väidelda, kui nad defineerivad „*suitsetamise keelamise*“ hoopis kui „*suitsetamise keelamise avalikes kohtades*“. See võib väitlejatele tunduda isegi ausana – nad räägivad suitsetamise keelamisest, ainult et mitte igal pool. Samasse kategooriasse kuuluvad teema piiramine mõne konkreetse (ja tavaliselt ebatüüpilise) riigiga, ajaga vmt. Paraku on selline lähenemine ebaaus samadel põhjustel, mis juba välja toodud: see viib väitluse teisele teemale, milleks oponent ei ole valmistunud ja teeb oponenti väitlemise ka keerulisemaks, mistõttu on neil õigus definitsiooniga mitte nõustuda.

Karl Popperi väitluses eeldatakse üldiselt, et te kaitsete teemat terves ulatuses. See ei tähenda muidugi, et peaksite tõestama, et teema on tõsi absoluutselt igal pool ja igal ajal, vaid lihtsalt, et enamikus kohtades ja

suurem osa ajast on see hea mõte. Seega: kui teema on suitsetamise keelamine, siis tuleb sellest ka rääkida, mitte üritada kasutada ebaausaid definitsioone, vaatamata sellele, et ühe poole argumentide koostamine on keerulisem. Kohtunik peab niikuinii lähtuma mõlema poole võrdsetest võimalustest igat väitlust võita.

Vahel võib tunduda, et kaks viimast näpunäidet on omavahel vastuolus: ühest küljest tuleb kaitsta teemat kogu ulatuses, teisest küljest aga võib öelda, et ebamõistlikke argumente (nagu marihuaana lubamine alaealistele) ei pea kaitsma. Vastus peitubki siin esimeses punktis: teemale tuleb läheneda mõistusega ja küsida: mis on teema puhul olulisemad probleemid, millele on vaja keskenduda ning vastavalt sellele ka toimida.

Definitsioonid ei ole teemast eraldiseisvad, vaid on osa väideldavast kaasusest. Seetõttu pole mõttekas neid esimese tegevusena koostada. Pigem tuleb enne tutvuda põhjalikult teemaga, otsustada, milliseid argumente kaasuses kasutatakse ning alles seejärel keskenduda definitsioonidele.

Defineerimine praktikas

Teema „*Kergete narkootikumide legaliseerimine Eestis on põhjendatud*” puhul tuleb ilmselt defineerida, mida jaataja kergete narkootikumide all täpselt silmas peab. Esimene jaataja peab sellisel juhul oma kõne alguses ütleva: „*Me defineerime kerged narkootikumid kui narkootikumid, mis ei põhjusta füüsilist sõltuvust*”. See on oluline, et ei tekiks olukorda, kus jaatajad räägivad kanepist ja eitajad heroiinist. Samuti võib defineerida sõna „*legaliseerimine*” kui „*müügi ja tarbimise seadustamine samasuguste piirangutega nagu alkoholi ja tubaka puhul*”. Samas pole mõttekas oma kõnes defineerida „*Eesti*” ja „*on põhjendatud*”.

Näiteid ebakorrektest definitsioonidest

1. Teema: Planeerimine võtab elult võlu.

Definitsioon: planeerimine on purilennukiga lendamine.

Jättes kõrvale küsimuse, kas taoline defineerimine on sisuliselt on arukas mõte, võib öelda, et tegemist ei ole mõistliku definitsiooniga. Mõistlik inimene ei tõlgenda planeerimist selle teema kontekstis kindlasti purilennukiga lendamisena.

2. Teema: rate.ee on saatanast

Definitsioon: „Saatanast” tähendab, et see peab olema otseselt pärit saatanalt või seotud saatanliku ideoloogiaga.

Antud teema puhul on jällegi tegemist liigse sõna-sõnalt võtmisega. Teema mõte on ilmselt ikkagi see, kas rate.ee on ühiskonnale hea või halb.

3. Teema: Hasartmängude keelustamine on põhjendatud

Definitsioon: keelustamine tähendab keelustamist linnades: kasiinod peaksid asuma linnadest vähemalt 10 km kaugusel nagu (väidetavalt) Prantsusmaal.

Siin on tegemist liiga kitsa definitsiooniga: jaatajad üritavad teemat endale lihtsamini kaitsavaks teha, mis on aga eitajate suhtes ebaaus, sest nemad on valmistunud kaitsma hasartmänge üldiselt.

Kui väitlejatel on endal kahtlus, kas nende definitsioonid on ausad, tuleb endalt küsida kaks küsimust:

- 1) Kui teine pool nõustub meie definitsioonidega, siis kas järgnev väitlus on see, mida turniiri korraldajad teemat välja mõeldes ootasid?
- 2) Kas teine pool saab meie definitsioonidest lähtuvalt kasutada oma materjale, mille nad on ette valmistanud?

Kui vastus ühele neist küsimustest on eitav, tuleb oma definitsioonid ümber teha.

KRITEERIUM

Eestis peetavates Karl Popperi väitlustes toovad jaatajad lisaks definitsioonidele reeglina välja ka kriteeriumi. Kui te seda sõna varem kuulnud ei ole, ärge muretsege. Põhimõtteliselt on kriteerium teema defineerimise üks osa ja selle kohta kehtivad kõik eelmises peatükis definitsiooni osas välja toodud reeglid. Kui definitsioonid selgitavad, mida konkreetsed mõisted tähendavad, siis kriteeriumiga lepitakse kokku väitluse üldises eesmärgis, mille poole mõlemad võistkonnad oma argumentidega püüdleavad. Teiste sõnadega peab kriteerium andma justkui mõõdulindi, mille põhjal otsustada, kumma poole mõtted on arvestatavamad. Ja nagu definitsioonidegi puhul, peab kriteerium olema kooskõlas teema mõttega ning olema piisavalt lai, et kõik argumentid selle alla ära mahuksid.

Eestis, kus üldiselt väideldakse erinevate ühiskondlike nähtuste (kohustuslik sõjaväeteenistus, surmanuhtlus, suitsetamine) üle, kasutatakse väitlustes reeglina kriteeriumina ühiskonna heaolu. See tähendab, et mõlema poole eesmärgiks on oma argumentidega tõestada, kuidas nende toetatav idee, näiteks surmanuhtluse keelamine või lubamine, ühiskonna heaolu suurendab. Praktikas näeb see välja nii, et iga argumenti esitades tuleb viimasena näidata, kuidas iga argument suurendab ühiskonna heaolu ehk on vaja siduda argument kriteeriumiga. Näiteks surmanuhtluse üle väideldes on meie argument, et surmanuhtlus tuleb taastada, sest see vähendab kuritegevust, kuna kurjategijad kardavad karmi karistust. Selle argumenti lõpuks võiks öelda: „Kui ühiskonnas on vähem kuritegevust, siis selle liikmed on õnnelikumad, sest nad ei lange enam kuritegude ohvriks. See suurendab ühiskonna heaolu, mis oli meie väitluse puhul kriteeriumiks“.

Iseenesest ei ole kriteeriumi väljatoomine väitluses kohustuslik ja ühiskonna heaolu kriteeriumina kasutades ei juhtu midagi halba, kui seda kaasuses ei olegi. Kui te vaatate õpiku esimesest osast meie soovituslikku argumenti ülesehitust, siis näete, et soovime argumenti viimase sammuna igal juhul kasutada järeldust, mis seob konkreetse argumenti üldteemaga.

Vahel üritavad võistkonnad üldise ühiskonna heaolu asemel võtta kasutusele konkreetsemaid kriteeriumeid, näiteks, väideldes riigieksamite mõttekuse üle võib kriteeriumina kasutada hariduse kvaliteeti. Iseenesest ei ole see vale, jälgida tuleb ainult, et kriteerium ei muutuks nii kitsaks, et see ei laseks mõnesid argumente kasutada.

Näiteks kui üks pool võtab väitluses teemal "Eestis koolides tuleks kehtestada koolivorm" kriteeriumiks õpilaste heaolu, siis kui teine pool sellega nõustub, ei saaks nad teoreetiliselt kasutada argumenti, et õpetajate rahulolu tööga paraneb, sest klassis on parem distsipliini pidada. Sisuliselt on üks pool siis kitsendanud teema väitlusele "Koolivormi kehtestamine Eesti koolides on õpilastele kasulik". Ja nagu definitsioonide puhul, võib ka kriteeriumi üle väideldes vastaspool nüüd öelda, et nii kitsas kriteerium ei lase osa nende argumente kasutada ning on seega ebaaus.

Järgnev osa kriteeriumivaidluste kohta on mõeldud eeskätt edasijõudnud väitlejatele. Nimelt on kriteeriumil väitluses olulisem koht raskemate väitlusteemade puhul, kus ei väidelda sisuliselt selle üle, kas mingi tegevus ühiskonnas on hea või halb, vaid keerulisemate probleemide üle. Näiteks väitluses teemal "Mehed on paremad kui naised" tuleks ilmselt leppida kokku mingisugune mõõdupuu, mille järgi seda paremust mõõdetakse. Näiteks võib antud väitluse kriteeriumiks olla üldine toimetulek ühiskonnas. Sellisel juhul tuleb iga argumentiga tõestada, kuidas teie kaitstav sugu tuleb ühiskonnas paremini toime.

Kokkuvõtteks: kriteeriumi ja definitsioonide sõnastamise üldreegel on, et neid tuleb kasutada vastase suhtes ausalt. Maailmas on väitlusformaate, näiteks USAs kasutatav policy väitlus, kus innustatakse kõiki väitluskaasuse osasid võimalusel võitmiseks ära kasutama. Euroopas leitakse siiski üldiselt, et oluline osa väitlusest on väitlemine sellel teemal, mis on ette antud, ja seetõttu ei vaadata hästi katsele vastast ebaausate definitsioonidega võita. Seega nõuanne: kasutage definitsioone ja kriteeriumit ausalt ning seadke väitluse piirid nii, et teil on vastastega võrdne seis ja püüdke neid võita argumentidega.

ARGUMENDID

Väitluskaasuse põhilisteks elementideks on argumendid. Kui võrrelda väitluskaasust majaga, siis argumendid on ehituskivid, millest see maja koosneb. Argument on eraldiseisev mõte, mis toetab väitlusteemat ehk näitab, miks teema on tõsi (seda jaatava kaasuse puhul, eitavas kaasuses näitavad argumendid mõistagi, miks teema ei ole tõsi). Näiteks kui väitlusteema on "Koolivormi kehtestamine Eesti koolides on põhjendatud", võiks üks argument selle toetuseks olla "Koolivormi kehtestamine Eesti koolides on põhjendatud, sest see vähendab ebavõrdsust rikaste ja vaeste laste väljanägemise vahel". Väitluskaasus võiks koosneda 2-4 tugevast argumendist, millest igaüks väljendab erinevat ideed.

Algajatele väitlejatele tundub kaasuse konkreetseteks argumentideks jagamine võõras, pigem tahaksid nad esitada ühe pika kõne teema üldiseks toetuseks. Kõne argumentideks jagamine teeb aga edasiantava palju konkreetsemaks ja selgemini mõistetavaks, sest ka pikemas kõnes sisaldub kindlasti erinevaid mõtteid teema toetuseks. Selleks, et kõik need mõtted kuulajale (väitluse puhul kohtunikule) selgelt esile tuua, peabki kõnes olema selge struktuur ehk kaasus tuleb jagada argumentideks.

Kaasuse eraldi argumentideks jaotamist nimetatakse kõne struktureerimiseks ning see on väitluses väga oluline. Ükskõik milline avalik kõne peaks olema struktureeritud ehk koosnema eraldiseisvatest elementidest, mida kõneleja oma kuulajatele tutvustab.

Lisaks väitluskaasuse eraldiseisvateks argumentideks jagamisele võiks ka iga argumendi enda sees olla struktuur. Sellest, millistest osadest peaks argument koosnema, saab täpsemalt lugeda raamatu esimeses peatükis. Toome siin meeldetuletuseks ära argumendi elemente kokku võtva tabeli:

Argumendi osa	Vastab küsimusele	Algab sõnadega	Näide
Väide	Mida väidetakse?	Minu esimene/ teine/kolmas argument on...	<i>Eesti tuleks legaliseerida homoabielud, sest riik peab kõiki oma kodanikke võrdselt kohtlema.</i>
Seletus	Miks see tõsi on?	See on nii, sest...	<i>Demokraatlikus ühiskonnas on kodanikele tagatud palju õigusi, nagu näiteks sõnavabadus, usuvabadus ja õigus võrdselt kohtlemisele, hoolimata isiku soost, nahavärvist või teistest kaasasündinud omadustest. Nende õiguste aluspõhimõtteks on, et kodanik võib teha kõike, kuni ta oma käitumisega kedagi teist ei kahjusta. Ka õiguse abielluda peaks riik tagama kõigile oma kodanikele, diskrimineerimata neid, kes on teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga, sest nad ei kahjusta oma käitumisega kedagi teist ning seksuaalne orientatsioon on midagi, mida nad ei saa valida, vaid mis on kaasa sündinud.</i>
Tõestus	Kas see päriselus ka nii on?	Näiteks...	<i>1. Eesti Põhiseaduses on öeldud: § 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Allikas: www.president.ee/et/vabariik/pohiseadus.php?gid=10628. (väitluses pole põhiseaduse allikat otseselt vaja tsiteerida). 2. Seksuaalne orientatsioon ei ole inimese valik. Psühholoogid ei pea seksuaalset orientatsiooni teadlikuks valikuks, mida saaks vabatahtlikult muuta. Allikas: Ameerika Psühholoogide assotsiatsioon, mis on maailma juhtiv psühholoogiateadlasi ühendav organ. http://www.apa.org/ppo/issues/lgbfamilybrf604a.html</i>
Järeldus	Kuidas see kõik seostub üldteemaga?	Järelikult...	<i>Nii et kuna riigil ei ole mingit põhjust teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste diskrimineerimiseks, on ainus võimalus anda neile kõik samasugused õigused ning seega legaliseerida homoabielud. (Soovi korral võib veel lisada, et inimestele meeldib demokraatlikus riigis elada ja sellega on tagatud ühiskonna heaolu).</i>

Argumendi ülesehitamisest, tõestusmaterjalist, selle otsimisest ja muust on pikemalt kirjutatud selle raamatu esimeses peatükis.

Näidiskaasus

Teema: Kõikides vene koolides peaks enamus õppes toimuma eesti keeles

Definitsioonid:

Vene koolid – Eesti territooriumil asuvad vene- või kakskeelsed koolid, kus üle poole õppes toimub vene keeles.

Enamus õppes – Üle poole õppes, alates algklassidest, kui uus lend alustab.

Kriteerium: integratsioon. See tähendab ühiskonna nii majanduslikku kui sotsiaalset ühtlustumist.

1. argument – konkurentsivõime (Kõikides vene koolides peaks enamus õppes toimuma eesti keeles, sest see muudaks õpilased tulevikus konkurentsivõimelisemaks).

Hetkel: venelased vaesemad, nende hulgas suurem töötus, kahjuks pisut madalam ühiskonnakiht. Näide: Eestis oli 2006. aastal töötuse määr eestlaste seas 4%, mitte-eestlaste seas 9,7%. Seega oli venelaste seas töötus 2x suurem. Põhjused: 1) riigikeel, 2) hariduse kvaliteet

» 1. alapunkt: riigikeel

- » venelased ei oska riigikeelt.
- » kui ka oskavad, siis on nad oma keelekasutuses ebakindlad. Lisaks puudub neil eesti keele rääkimise kogemus.
Ilma eesti keeleta ei saa aga hakkama riigiametis, ettevõtluses ega teenindussektoris.
Näide: Uuring: 980 mitte-eestlase käest vanuses 17-75 küsiti, mis aitaks konkurentsivõimet tööturul tõsta. Kõige levinum vastus oli: keeleoskuse parandamine. (Integratsiooniaruanne 2005).
- » Eesti keele oskus paraneb, kui õpetada rohkem aineid eesti keeles:
Näide: Keelekümblusprogrammides osalejate eesti keele tulemused on 3x paremad nendest, kes ei osale.
Näide: EMOR 2006: Eestikeelne aineõpe parandab õpilaste eesti keele oskust (97% direktoritest ja 92% õpetajatest jagab seda arvamust).
- » **Järelikult:** meie kaasus õpetab eesti venelastele selgeks eesti keele.

» 2. alapunkt: hariduse kvaliteet

Hetkel vene koolidest saadav haridus ei ole piisavalt kvaliteetne:

- » pole heal tasemel õppematerjale, sest riigi tähelepanu on eestikeelsetel materjalidel.
- » õpetajad ei tunne Eesti haridusstandardeid/süsteeme
Näide: Eesti haridussüsteemi ei tunne enda sõnul 81,5% vene õpetajatest.
- » Ebakompetentsed õpetajad pääsevad õpetama
Näide: 80% õpetajatest on saanud hariduse Venemaal ja paljudel puudub üldse pedagoogiline haridus. (hiljutine USA saatkonna tellitud uurimus "Venekeelsete noorte hoiakud Eesti ühiskonda integreerumisel", autor – Marje Pavelson).
- » **Järelikult:** Eestis hetkel antava venekeelse hariduse kvaliteet ei ole kuigi hea.

Kuidas paraneb meie kaasuse abil hariduse kvaliteet?

Paranevad vahendid:

- » õppemetoodikasse ja materjali tuleb riigi poolt rohkem ressursse
- » õpetajaid on Eestis lihtsam koolitada
- » õpetajaid saab rohkem valida.
Näide: Emori küsitlus aastast 2006: Eestikeelsele õppele üleminek ühtlustaks eesti ja vene õppekeelega koolide haridustaset, sellega nõustus 60% direktoritest ja 50% õpetajatest. Need protsendid on alates 2004. aastast ligi 2x suurenenud.

- » **Järelikult:** Meie kaasus tõstab venelaste hariduse kvaliteeti.

Parem eesti keel ja kvaliteetsem haridus annavad palju juurde:

- » Eesti keele oskus on eelduseks Eestis kõrghariduse omandamiseks – ülikoolides on õppekeeleks eesti keel. Suurendame keeleoskuse kaudu õpilaste valikuvabadusi.
- » Parema kvaliteediga haridus keskkoolis + võimalused kõrghariduse omandamiseks suurendavad teist keelt emakeelena kõnelevate inimeste konkurentsivõimet tööturul.

Näide: vastavalt Riiklikule Integratsiooniprogrammile on haridussüsteem Eesti integratsiooni üheks kandvaimaks jõuks.

- » Niisiis tõstaks vene koolides eesti keele õppekeelena kehtestamine Eesti venelaste konkurentsivõimet. See on hea, sest see:
 - » *annab venelastele eestlastega võrdsed võimalused tööturul*
 - » *toob nad välja vaesemast seisusest, mis viib meid meie kriteeriumini ehk tagab majandusliku integratsiooni*
 - » *vaesusest/kihistumisest väljatulek viib sotsiaalsest tõrjutusest väljatulekuni ehk viib meid kriteeriumini, tagades sotsiaalse integratsiooni (venelane on võrdväärne; suhtumine paraneb; tekivad suhted - töökaaslased)*

2. argument – suhtlusvõrgustik (Kõikides vene koolides peaks enamus õppes toimuma eesti keeles, sest see suurendaks venelaste suhtlusvõrgustikku ja läbikäimist eestlastega).

Muulaste integreerumisel on oluline osa eestlastest suhtlusvõrgustiku loomisel. Kui eesti keelt paremini osata, tekib õpilastel ka eestlastest suhtlusringid.

- » algklassilapsed – keel – huviringid
Näide: Varajases keelekümblusprogrammis osalenud laste vanemate hinnangul:
 - » *Laps on hakanud käima eestikeelses huviringis või tennis – 20%*
 - » *Lapse eestikeelne suhtlusring on laienenud – 70%*
 (2002. aastal ühinenud 10 keelekümblusklassi; 3. klassi lapsevanemad)
- » keskkool – sõbrad (keel)
- » oskab keelt -> kõrgkool -> eesti üliõpilaste seltskond
- » hilisemas elus töökaaslased

Suhtlusvõrgustiku tekkimine on hea, sest:

- » Suhted/läbikäimine eestlastega suureneb
- » Eestimeelsusega tutvumine
- » Mõlema poole tolerants suureneb
- » **Järelikult:** suhtlusvõrgustiku tekkimine viib meid integratsioonini (kriteerium).

Ümberlüked eituse mõtetele – miks vaja varem alustada?

- » Suhtlusvõrgustiku loomine algab maast-madalast: suur osa vene koole piirkondades, kus kontakt eestlastega minimaalne (seal pole eriti palju eestlasi) – peaks utsitama nende eesti keele kasutust koolis, muidu neil võib-olla puuduks motivatsioon.
- » Analoogiks Miina Härma Gümnaasium ja Tallinna Inglise Kolledž– pikki aastaid õpetanud osasid aineid inglise keeles – kajastub positiivselt õpilaste inglise keele lõpueksamite tulemustes.
- » Varajases keelekümblusprogrammis osalenud laste vanemate hinnangul: eesti keele oskuse areng vastab või ületab 80-90% ootusi. Passiivne keeleoskus paranenud 62% ja aktiivne keelekasutus tõusnud 63% arvates. (2002. a. ühinenud 10 keelekümblusklassi; 3- klassi lapsevanemad)
- » Kaasus lahendab õpetajate ebapädevust – EMOR 2006: Õpetajad leidsid, et kohustus eesti keeles õpetada motiveeriks neid erialaseks ja keelealaseks edasiarendamiseks – 86%.

Kaasuse autorid on 2007. aasta väitluse Eesti meistrid Epp Sinisaar, Gea Lepik ja Agnes Urbanik.

Selle kaasuse juures tuleks välja tuua kaks olulist aspekti. Esiteks struktureerivad head väitlejad argumente ka sisemiselt – alapunktide abil. Teine asi, millele tähelepanu juhtida, on see, et kaasus ei ole kirja pandud sõnasõnalt, vaid märksõnadega. See tagab esimesele väitlejale kaasuse esitamisel loomulikuma kõnemaneeeri.

EITAV KAASUS

Eitava poole ülesanne väitluses on tõestada, et teema ei ole tõsi. Selle tõestamiseks peavad eitajad lükkama ümber jaatava poole väited, mis tõestavad, et teema on tõsi. Samuti on eitajatel soovituslik tuua väitlusesse enda argumendid. Selleks tuleb ka eitajatel ette valmistada oma kaasus.

Eitava kaasuse koostamine sarnaneb jaatava kaasuse koostamisega. Esialgu võib jaatava kaasuse argumentidele ümberlükete ettevalmistamine keeruline tunduda – pole ju teada, millisele aspektile teemast jaatajad keskenduvad. Enamikku jaatava poole argumentidest on siiski võimalik loogiliselt ette näha. Selleks tuleb lihtsalt läbi mõelda kõikvõimalikud jaatava poole argumendid ning see, kuidas neid ümber lükata. Nagu ka argumendi koostamise puhul, peaks ümberlüke olema põhjalik – vaid paari lausega mõnele küsimusele vastu vaieldes ei saa vastaste argumendid kindlasti kuigi sisuliselt ümber lükatud. Kuna eitajate esmane eesmärk on lükata ümber jaatajate kaasus, siis tuleb väitluseks valmistudes ka arvestada, et vähemalt pool eitaja kõnest peaks keskenduma vastaste argumente ümber lükates.

Täpsemalt saab ümberlükke struktuurist ja viisidest lugeda esimesest peatükist.

Vaatame näitena taas argumenti homoabielludest, mille me tõime jaatava kaasuse juures tabelis:

Ümberlüke 1: ründame seletust.

Jaatajad väidavad, et riik ei tohi diskrimineerida kaasasündinud omaduste põhjal. See põhimõte ei kehti aga alati, ka pedofiilia või nekrofiilia võivad olla kaasasündinud, ent need on ikkagi ebaseaduslikud.

Ümberlüke 2: ründame tõestust.

Tõestuse ründamiseks on kaks varianti: näidata, et tõestus ei kehti, näiteks:

Jaatajad väidavad, et Eesti põhiseadus keelab meil diskrimineerida seksuaalse orientatsiooni põhjal. Ent nende toodud tsitaadis ei ole seksuaalset orientatsiooni kusažil ära märgitud, selle tõttu nende tõestus ei kehti.

Võib ka näidata, et teil on parem tõestus:

Euroopa Kohus on inimõiguste tõlgendamisel otsustanud, et samasooliste inimeste õigus abielluda ei ole inimõigus, mille riik peab oma kodanikele andma.

Ümberlüke 3: ründame seost tõestuse ja seletuse vahel

Jaatajad väidavad, et riik ei tohiks inimest diskrimineerida kaasasündinud omaduste põhjal. Me nõustume, et seksuaalne orientatsioon on inimestele kaasa sündinud ja et homoseksuaalseid inimesi ei tohi diskrimineerida näiteks tööturul. Need seisukohad ei tõesta aga kuidagi, et neil peab olema õigus abielluda. Abielu eesmärk on ikkagi ühiskonna taastootmine, milleks samasoolised inimesed võimelised ei ole.

Nagu näete, saab ühte argumenti ümber lükata mitmel erineval viisil. Tihti ongi ühes ümberlükkes hea kasutada mitut erinevat mõtet, sest kui kohtunik neist ühte uskuma jääb, peaks argument jääma teie võistkonna poolele.

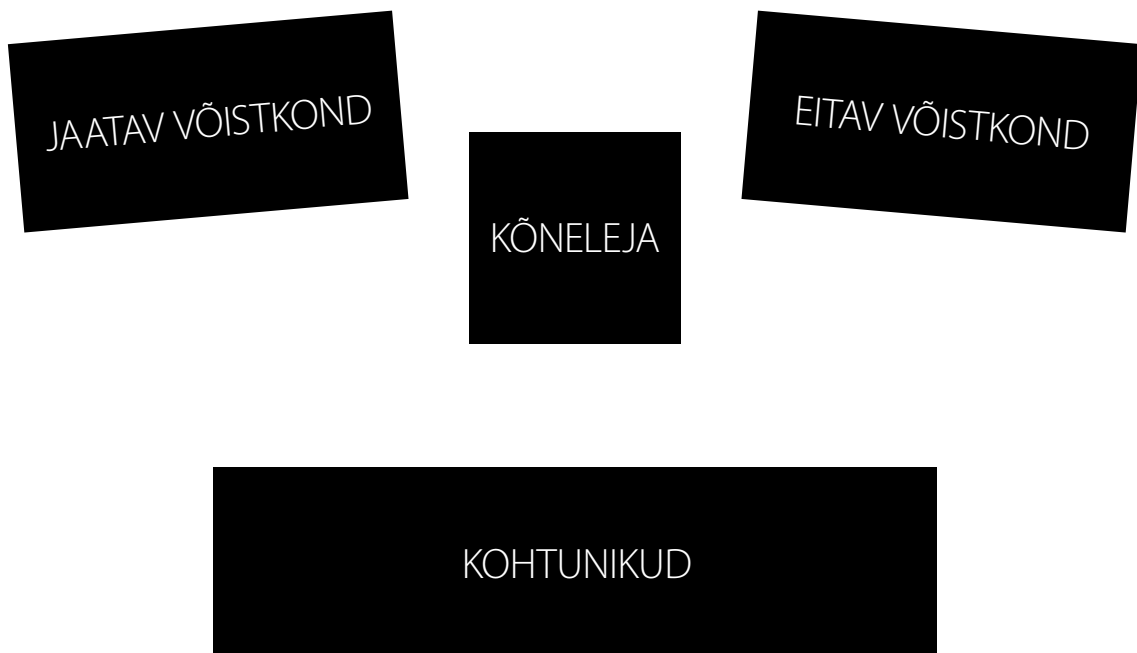
Eitavat kaasust ette valmistades on kõige soovitatavam valmistada ette ümberlüked vastaste argumentidele, mida saaks vajadusel kasutada ka enda argumentidena. Samuti tuleks eitavas kaasuses kindlasti väitlusesse tuua ka oma argument/argumendid. Vahel lükkavad eitajad küll vastaste argumendid ümber, aga ei esita oma argumenti. Tihti viib see väitluseni, kus jaatajad ütlevad, et kuigi eitajad on nende välja toodud plussid kahtluse alla seadnud, ei ole nad samas ise mingisuguseid miinuseid välja toonud, seega võib eeldada, et kui olukord läheb natukenegi paremaks, jääb jaatajate plaan peale. Niisiis peaks eitus kindlasti lisaks jaatajate kaasuse ümberlökkamisele tooma välja ka mõne oma argumendi.

VÄITLEMINE KARL POPPERI FORMAADIS

PAIGUTUS RUUMIS

Karl Popperi formaadi järgi väitlemiseks võib kasutada ruumi, kuhu mahuvad vähemalt neli lauda. Väitlejad ja kohtunik võiksid ruumis asetseda umbes nii:

Ristkülikud siin kujutavad laudu, mille taha on paigutatud toolid. Kõneleja ees võib olla kõnepult või selle puudumisel veel üks laud. Kõneleja seisab oma kõne ajal püsti.

KÕNEAJAD

Karl Popperi väitluses on kokku kuus kõnet ja neli risküsitlust.

Väitlus toimub järgmiste ajalimiitide järgi:

Jaatuse esimene kõneleja (J1)	6 min
Eituse kolmas kõneleja (E3) küsitleb J1	3 min
Eituse esimene kõneleja (E1)	6 min
Jaatuse kolmas kõneleja küsitleb E1	3 min
Jaatuse teine kõneleja (J2)	5 min
E1 küsitleb J2	3 min
Eituse teine kõneleja (E2)	5 min
J1 küsitleb E2	3 min
Jaatuse kolmas kõneleja (J3)	5 min
Eituse kolmas kõneleja (E3)	5 min

Kuna kõneajad on täpsed, peab väitlusel olema ajamõõtja, kelleks võib olla ka kohtunik. Ajamõõtja näitab kõnelejale iga minuti möödudes, mitu minutit tal kõne lõpuni jäänud on, seda tehakse tavaliselt näppudega järelejäänud minutite arvu näidates. Pärast kohtuniku või ajamõõtja märguannet kõneaja lõppemise kohta võib väitleja alustatud lause ära lõpetada ning peab seejärel kõne lõpetama. Tavaliselt on selleks aega 15 sekundit. Kõne käigus kõnelejale vahele segada ei tohi.

Kummalgi võistkonnal on väitluse jooksul 8 minutit mõtlemisaega, mida nad võivad kasutada oma äranägemise järgi enne kõnesid või risküsitlusi sellest ajamõõtjale vastavalt märku andes. Mõtlemisaja võtmisel tuleb arvestada sellega, et seda jätkuks kõigile kolmele võistkonnaliikmele.

Kõnelejate rollid

Esimene jaataja (J1)

Esimene jaataja peab välja tooma jaatajate võistkonna definitsioonid ja kriteeriumi ning jaatajate kõik argumendid teema toetuseks. Teised jaatajad võivad korrata tema mõtteid või neid laiendada, kuid uusi argumente nad enam sisse tuua ei tohi (välja arvatud ümberlükked eituse kaasusele).

Esimese jaataja roll väitluses on mõnes mõttes kõige lihtsam – ta saab kogu oma kõne ette valmistada ning kõige põhjalikumalt oma argumentide tõestamisele pühenduda. Sellest tulenevalt on esimese jaataja kõnele ka mitmeid nõudmisi: just tema peab tooma välja eriti põhjaliku tõestusmaterjali, eriti selge kaasuse ülesehituse ning esitama seda meeldejäädavas vormis. Kuigi esimese jaataja kõne on täiesti ette valmistatud, tuleb vältida selle sõna-sõnalt paberilt mahalugemist, sest nii jääb tekst kuivaks ja raskesti mõistetavaks.

Esimese jaataja kõne võiks koosneda järgmistest osadest (need kõik, eriti formaalsused, ei ole kohustuslikud, kuid osade järjekord võiks umbes selline olla).

Tervitamine

„Tere, austatud kohtunikud, oponendid ja võistkonnakaaslased.“

Tutvustamine

„Mina olen esimene jaataja Inga, koos minuga väitlevad meie võistkonnas täna veel teine jaataja Henri ja kolmas jaataja Jaanus.“

Teemaga nõustumine

„Täna väitleme teemal „...“ ja meie nõustume selle teemaga.“

Definitsioonid

„Kõigepealt defineerime mõned mõisted: „...“ tähendab meie arvates...“

Kriteerium

„Meie kriteeriumiks on: ...“

Argumentide tutvustus

„Meil on teema toetuseks kolm argumenti: „...“, „...“, ja „...“ (väitleja nimetab lühidalt argumentid, et kohtunikud teaksid, millest juttu tuleb).

Argumendid

„Meie esimeseks argumendiks on: ...“

„Meie teine argument: ...“

„Meie kolmas argument: ...“

Kokkuvõte (kui aega üle jääb)

„Niisiis rääkisin teile meie kolmest argumendist, mis olid „...“, „...“ ja „...“.

„Täna ja loodan, et suutsin teid veenda, et ...“

Muidugi ei ole ülaltoodud sõnastused kohustuslikud. Oluline osa väitlusest on ikkagi argumentide sisu. See, millise lausega väitleja oma kõne täpselt lõpetab, on ebaoluline. Tahame selle struktuuriga lihtsalt rõhutada, et kõnel peaks olema sissejuhatus ja kokkuvõte ning kõne võiks lõppeda mitte siis, kui jutt otsa saab, vaid sisulist osa ehk oma kaasust kokku võttes.

Esimene eitaja (E1)

Esimese eitaja ülesandeks on esitada kogu oma poole kaasus. Vaatame seda järjekorras osade kaupa.

1. Definiitsioonid ja kriteerium

Eitajad peavad välja tooma, kas nad nõustuvad jaatajate definiitsioonide ja kriteeriumiga või mitte. Nagu me enne rääkisime, on definiitsioonidega põhjust mitte nõustuda siis, kui need on ebaausad. Põhjus, et jaatajate definiitsioonid on teistsugused kui eitajate omad, ei ole piisav nende vaidlustamiseks.

Kui eitajad siiski otsustavad jaatajate definiitsioone vaidlustada, siis tuleb seda teha järgmiselt:

- 1) öelda selgelt välja, et eitajad ei ole jaatajate definiitsioonidega nõus;
- 2) seletada, miks jaatajate definiitsioonid on eituse suhtes ebaausad;
- 3) pakkuda välja oma definiitsioon, mis on väitluses mõlema poole suhtes ausam.

Sellisel juhul peavad ka ülejäänud väitlejad definiitsioonide ja kriteeriumi küsimust omalt poolt puudutama ning lõpuks otsustab kohtunik, kumma definiitsioonid tema arvates õiglasemad ja asjakohasemad ning paremini põhjendatud olid.

2. Jaatuse argumentide ümberlüke

Enne oma argumentide esitamist peaks eitaja kindlasti tegelema jaatuse argumentide ümberlukkamisega. Reeglina peaks kõigi eitajate kõnes ümberlukkamisele kuluma rohkem aega kui oma argumentide esitamisele nii, et suurem osa väitlusest keskenduks jaatajate kaasuse ümber. Sellisel juhul ei teki olukorda, kus kumbki pool räägib ainult oma kaasusest ja kohtunikul on raske otsustada.

Eitajal tuleb kõik jaatuse kaasuse argumentid ühekaupa ümber lükata. Kui ühe võistkonna liige jätab mõne eelkõneleja argumendi vastu midagi ütlemata, võib Karl Popperi väitluses eeldada, et võistkond on selle argumendiga nõustunud. Näiteks: kui esimene eitaja lükkab ümber jaatajate esimese ja teise argumendi, aga unustab kolmanda argumendi kohta midagi öelda, võib teine jaataja öelda: „Eitajad ei öelnud meie kolmanda argumendi kohta midagi, seega võime järeldada, et nad olid sellega nõus“. Sellises olukorras peab kohtunik reeglite järgi tunnistama, et selle argumendi on endale võitnud jaatav pool. Niisiis on väga tähtis, et esime-

ne eitaja (ja ka teised väitlejad) ütleksid midagi iga vastaspoole argumendi kohta. Sealjuures tuleb kohtunikele kogu aeg seletada, mida kõneleja parasjagu teeb („nüüd liigun edasi nende teise argumendi ümberlükkmise juurde”).

3. Oma argumendid

Kui vastaspoole argumendid on ümber lükatud, saab esimene eitaja minna oma argumentide juurde. See käib samamoodi nagu jaatuse argumentide toomine.

Teine jaataja (J2)

Teine jaataja peab laiendama oma kaasust ja ümber lükkama esimese eitaja seisukohad. Kõigepealt laiendab teine jaataja ühekaupa kõiki jaatava poole argumente. Seejuures ei korda ta mitte argumente üle, vaid reageerib seisukohtadele, mille eitajad argumendi ümberlükkes välja tõid ning näitab, miks eitajate ümberlüke ei ole tõsi. Näiteks: „Eitajad ütlesid meie esimese argumendi vastu, et..., aga see ei ole nii, sest...”. Samuti võib teine jaataja oma argumente laiendada – tuua täiendavaid seletusi ja uut tõestusmaterjali.

Seejärel peab teine jaataja vastama eitava poole argumentidele. Siin kehtib sama reegel, mis esimese eitaja puhul: kõik argumendid tuleb ühekaupa ümber lükata.

Teine eitaja (E2)

Teise eitaja ülesanded sarnanevad sisuliselt teise jaataja omadega: tema peab reageerima vastaspoole vastuväidetele ja taastugevdama ning laiendama oma argumente. Teise eitaja puhul on oluline jälgida, et ta kasutaks ümberlüketes samu mõtteid, mis esimene eitaja. See ei tähenda, et ta tohiks esimese eitaja jutule sõna-sõnalt üle korrata, sest vahepeal on teine jaataja esimese eitaja jutule juba kuidagi reageerinud, aga teine eitaja ei tohiks ka esimese eitaja argumente maha jätta ja täiesti uut ümberlukkeliini alustada.

Kolmandad kõned

Kolmandate kõnede ülesanne on väitlus kokku võtta. See tähendab, et kolmandates kõnedes ei tohi enam tuua uusi mõtteid või olulist uut tõestusmaterjali, vaid tuleb kohtunikkudele veenda, kuidas seni toimunud kahe kõne põhjal on just see võistkond väitluse võitnud. Kolmandates kõnedes sisse toodud uusi mõtteid kohtunik ei arvesta.

Uus mõte tähendab siin uut mõttekäiku oma argumendi tugevdamisel või vastase argumendi ümberlukkamisel. Uued näited on viimastes kõnedes lubatud, kuigi ka nende toomist ei saa soovitada, sest vastaspoolel pole enam võimalik neile mõtetele reageerida.

Kolmandate kõnelejate roll tundub vähemalt algajate väitlejate jaoks kõige keerulisemana, sest siin ootavad kohtunikud mitte lihtsalt väitluse edasiarendamist, vaid analüüsi. Kolmas väitleja peab ideaalis välja tooma väitluse peamised vaidlusküsimused ning selgitama, miks nende võistkond nendes küsimustes väitluse võitis. See ei tähenda oma kaasuse uuesti ülekordamist, vaid just analüüsi, miks nende võistkonna väitluse jooksul arendatud mõttekäik oli vastasvõistkonnaga võrreldes loogilisem ja parem.

Kolmanda kõne kujundlikuks kirjeldamiseks öeldakse, et seda peetakse justkui pärast väitluse lõppu klassiruumi ukse taga sõbrale, kus väitleja kirjeldab, miks nad kindlasti väitluse võitsid. Kõige lihtsam on kolmandas kõnes rääkida ühekaupa väitlusest läbi käinud argumentidest. Head väitlejad võivad kokkuvõttes kõnes tuua kohtuniku jaoks välja väitluse peamised vaidluskohad, mis võivad struktuurilt (mitte sisuliselt) ka varem välja toodud argumentidest erineda. Kokkuvõtte erinevate kõnelejate rollidest annab järgmine tabel.

Karl Popperi väitlusformaad: kõnelejate rollid

	JAH I – 6 min	EI I – 6 min	JAH II – 5 min	EI II – 5 min	JAH III – 5 min	EI III – 5 min
Definitsioonid		Nõustumine/uued definitsioonid põhjendusega, juhul kui eelmised olid ebaausad	Nõustumine/JAH definitsiooni põhjendus	Ei definitsiooni põhjendus	Definitsiooniväitluse kokkuvõte	Definitsiooniväitluse kokkuvõte
Kriteerium	Nõustumine/uus kriteerium põhjendusega	Nõustumine/JAH kriteeriumi põhjendus	Ei kriteeriumi põhjendus	Kriteeriumiväitluse kokkuvõte	Kriteeriumiväitluse kokkuvõte	
I argument	Ümberlüke	Vastus Laidendus	Vastuse ümberlüke Ümberlüke	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	
II argument	Ümberlüke	Vastus Laidendus	Vastuse ümberlüke Ümberlüke	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	
III argument	Ümberlüke	Vastus Laidendus	Vastuse ümberlüke Ümberlüke	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	
	Ei I argument	Ümberlüke	Vastus Laidendus	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	
	Ei II argument	Ümberlüke	Vastus Laidendus	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	Vaidlusküsimuse, ümberlüketete ja vastuste kokkuvõte	
	Ei III küsitleb JAH I-t 3 min	JAH III küsitleb EI I-t 3 min	Ei II küsitleb JAH II-t 3 min	JAH I küsitleb EI II-t 3 min		

Kummalgi võistkonnal on võimalus võtta kokku 8 minutit mõtlemisaega.

RISTKÜSITLUSED

Ristküsitlus tähendab seda, et pärast igat nelja esimest kõnet tuleb üks teise poole esindaja äsja kõnelenud väitlejalt küsimusi küsima.

Ristküsitluse eesmärkideks on:

- 1) selgitada vastase kaasuses ebaselgeks jäänud kohti – kui vastase definitsioonid jäid segaseks või ei olnud aru saada, mitu argumenti neil täpselt oli, saab nende kohta üle küsida jne;
- 2) proovida panna vastaseid tunnistama seisukohti, mis on nende kaasusega vastuolus. Näiteks kui jaatajad väidavad, et surmanuhtlus vähendab kuritegevust, siis võib üks ristküsitluse küsimus olla: „Miks USA osariikides, kus kasutatakse surmanuhtlust, ei ole vähem kuritegevust, kui osariikides, kus surmanuhtlust ei ole karistusseadustikus?“;
- 3) panna vastast tunnistama seisukohti, mis on kooskõlas küsija kaasusega.

Väitlusreeglid ütlevad ristküsitluse kohta järgmist:

- » Küsija ülesandeks on küsida küsimusi, mitte kõnet pidada. Vastaja kohustus on küsimustele ausalt vastata ning samuti mitte kõnet pidada või vastuküsimusi küsida.
- » Kui vastaja tunnistab ristküsitluses midagi, mis on küsija võistkonna kaasusele kasulik, ei võta kohtunik seda arvesse enne, kui see on küsiva võistkonna kõnedes ära mainitud.
- » Küsitaja ja vastaja võistkonnaliikmed ei tohi ristküsitlusesse sekkuda. Ainsa erandina on lubatud anda küsijale kirjalikult täiendavaid küsimusi.
- » Küsitajal on õigus küsimusele ebamõistlikult pikalt vastavat väitlejat viisakalt katkestada.
- » Vastaja ei pea vastama isiklikele küsimustele.
- » Kui küsitaja soovib näha tõestusmaterjali, mida teine pool peab otsima, võib ta sellel ajal, kui küsitatava võistkonnaliikmed seda otsivad, küsitlusega edasi minna. Sellisel juhul võiks tõestusmaterjal valmis olla ristküsitluse lõpuks. Teise võistkonna tõestusmaterjali peaks tagasi andma enne järgmise kõne algust.

Mõned näpunäited risküsitluse kohta:

Küsimaja peab küsimustele vastama tingimata ausalt. Ausa vastuse vältimiseks keerutamist, valetamist või lihtsalt küsimusele mittevastamist tuleb kindlasti taunida ning kohtunikel on võimalik väitlejat selliste vastuste eest ka kõnelejapunktide vähendamisega karistada.

Küsimaja õigus aega venitavat vastajat viisakalt katkestada tähendab, et vastaja peab oma sõnavõtu lõpetama. Samas ei ole küsimaja õigus seda reeglit kuritarvitada ning katkestada vastajat olulise mõtte edastamisel.

Reeglid ei keela teemasse mittepuutuvate küsimuste esitamist. Kui vastaja saab selle põhjendusega küsimustele vastamisest keelduda, võivad küsimaja paljud olulised küsimused vastuseta jääda. Teiselt on küsitluse kasutamine küsimaja enda otsustada, reeglid ei sätesta ka kohustust aega lõpuni kasutada, nii et ebaolulisi küsimusi võib küsida.

Risküsitluse puhul on kõige olulisem see, et kohtunik ei võta küsitluse jooksul öeldut arvesse enne, kui mõni väitleja on selle oma kõnes välja toonud. Seda võib teha näiteks sõnastuses: „*oponendid tunnistasid risküsitluses, et...*“. Seetõttu pole mõtet risküsitluseks valmistumiseks eriti mõtlemisaega kulutada, kõnede sisu on risküsitluses küsitavatest küsimustest palju olulisem.

Kohtunikutöö Karl Popperi formaadis

Oleme kohtunikutööd ülevalpool juba põhjalikult kirjeldanud, toome nüüd veel välja mõned Karl Popperi formaadist tulenevad eripärad.

Kohtunikutöö kõige tähtsam osa on otsustada, kumb pool väitluse võitis. Nagu varem öeldud, teeb kohtunik alati otsuse ühe võistkonna kasuks, viiki väitlustes ei tunnistata. Põhimõtteliselt ei tohi kohtunik otsuse lange tamisel arvestada oma isiklikku seisukohta väitlusküsimuses, ka ei tohi arvestada oma teadmisi väideldu kohta. Otsuse tegemisel tuleb lähtuda ainult väitluses toimunud ning otsustada tuleb, kumb pool väitles sel korral paremini.

Kes võitis?

Karl Popperi väitluses hinnatakse iga argumenti eraldi, otsustades seal toodud tõestusmaterjali, loogika ja väitlustehnika (kas mõni võistkond jättis argumentidele vastamata jne) põhjal, kumb pool selle argumenti võitis. Üksikud argumentid võivad ka viiki jääda. Kui kohtunik on selle otsuse kõigi üksikute argumentide kohta teinud, vaadatakse, kumb pool rohkem argumente võitis, ning see pool ongi üldiselt väitluse võitja.

Vahel võib kohtunik otsustamisel leida, et mõni argument oli väitluse seisukohalt olulisem kui mõni teine: näiteks siis, kui väitlejad on mõnele argumentile oluliselt rohkem aega kulutanud kui mõnele teisele. Samuti võib kohtunik jätta mõne argumenti üldse arvestamata, kui sellel tema arvates teema tõestamise/ümlük kammisega mingit seost ei olnud.

Kõnelejapunktid

Turniiridel paneb kohtunik lisaks võistkondlikule võidule igale väitlejale ka kõnelejapunktid.

Eestis on kõnelejapunktide määramisel kokku lepitud järgmises skaalas:

	Kokku	Sisu	Stiil	Strateegia
Suurepärase, parim	28	11	11	6
Väga hea	25-26	10	10	5-6
Turniiri keskmine	23	9	9	5
Tagasihoidlik	20-21	8	8	4-5
Väga kehv	18	7	7	4

Sisu all hinnatakse kõne sisu nii tõestusmaterjali kui analüüsi oskuse seisukohalt.

Stiili alla kuuluvad kõne ülesehituse selgus (struktuur) ja kõne esitus.

Strateegia all hinnatakse Popperi reeglite ja kõneleja rolli täitmist ning olulise eristamist ebaolulisest.

Mõnedel turniiridel lubatakse panna võit võistkonnale, kellel on teisest vähem kõneleja punkte (*low point win*).

Low point win kajastab sellist olukorda, kus üks võistkond on oma esituselt teisest üle, kuid sisuliselt jääb napilt peale teine võistkond. Kuna meie väitlustraditsioonis hinnatakse eeskätt sisu, oleme otsustanud, et antud olukordades võib panna madalamate kõneleja punktidega võistkonnale võidu.

Kui kõneleja sooritus risküsitluse voorus erineb oluliselt tema kõnest (on oluliselt parem või oluliselt halvem), on lubatud tema koondpunktisummat maksimaalselt ühe punkti võrra tõsta või langetada.

PLAANIPÕHISED KAASUSED

Eelmine osa käis väärtuskaasuste ehk *definiitsioonid-argumendid* ülesehitusega väitluste kohta, kus teemat kaitstakse üldiselt. Eestis väideldakse vahel ka plaanipõhiseid kaasuseid ehk *probleem-plaan-argumendid* ülesehitusega väitlusi. Järgnev tekst on mõeldud plaanipõhiste kaasuste väitlemiseks Karl Popperi formaadis, ent selle sisulist osa sobib kasutada ka teistes formaatides, näiteks parlamentaarses väitluses.

Plaanipõhine kaasus ehk plaaniga Popper või *policy* Popper, nagu seda mõnikord kutsutakse, ei ole omaette väitlusformaat. Formaadi osas ei ole väärtustepõhisel Popperil ja plaaniga Popperil suurt ja sisulist vahet, veidi erineb vaid kaasuse koostamise viis. Endiselt väitlevad omavahel kaks võistkonda, mõlemas võistkonnas on kolm väitlejat ja kõnede pikkused ja järjekord on samad. Samad on ka risküsitlused ja ettevalmistusaeg. Lihtsalt väitluse aspektid, mille üle vaieldakse (võistkondade kaasused), on natuke erinevad.

Plaaniga kaasus toob lisaks üldisele küsimusele "Kas nähtus x on põhjendatud?" juurde küsimuse "Ja kuidas me nähtust x ühiskonnas rakendada peaksime?". Eestis väideldakse plaanipõhist Popperit juhul, kui turniiri korraldajad spetsiaalselt nii ette näevad. Näiteks vaatleme allpool ka Eesti meistrivõistluste ühel etapil kasutatud teema „Reklaam tuleks ETV-sse tagasi tuua“ näitel, kuidas sellist kaasust üles ehitada ja ümber lükata.

PLAANIPÕHISE KAASUSE ÜLESEHITUS

Mistahes plaanipõhine väitluskaasus on üles ehitatud järgmistele elementidele:

Probleem ehk kas praeguses olukorras (status quo) on midagi halvasti.

Plaan ehk mida võetakse ette olukorra muutmiseks.

Tagajärjed ehk millised on plaani elluviimise (status quo muutmise) positiivsed tagajärjed (hüved) ja negatiivsed tagajärjed (kahjud) ning kummad on ülekaalus.

Plaanipõhises väitluses on jaatajate ülesandeks koostada plaan ja tõestada, et nende plaani elluviimisega ühiskonna heaolu suureneb ning probleem lahendatakse.

Järgnevalt on lisatud jaatava ja eitava poole võimalikke kaasuseid kokku võttev tabel. Tabeli esimeses osas on toodud elemendid (plaan, probleem, hüved), mis kindlasti peavad jaatava poole kaasuses sisalduma. Teine lahter sisaldab soovituslikke osi, millest need elemendid koosneda võiksid, kolmandas on püütud kirjeldada ühte võimalikku näidiskaasust. Nagu Karl Popperi väitluses ikka, ei tohi ühegi aspekti juures unustada, et kõike, mida öeldakse, tuleb ka tõestada. Kui probleemi ei eksisteeri, siis tuleb näidata, kuidas seda reaalses maailmas ei eksisteeri. Kui plaan on teostamatu, ei piisa sellest väitest üksinda, vaid seda tuleb ka tõestada.

	Elemendi osad	Näidiskaasus
	Teema tutvustus	Väitleme teemal "Reklaam tuleks ETVsse tagasi tuua".
P R O B L E E M	Probleem Milline on praegune olukord (status quo)?	Probleem: Alates 2001. aastast puudub ETV-s reklaam. Samas on ETV-l juba aastaid on olnud raskusi oma avalik-õigusliku funktsiooni täitmisega – ei suudeta toota piisavalt häid laste-, kultuuri- jmt saateid.
	Miks praegune olukord on halb?	Ilma avalik-õigusliku telekanali funktsioonita väheneb ühiskonnas ühtekuuluvustunne ja vähemused ei saa neile olulisi saateid, mis ennast rahaliselt ära ei tasu.
	Mis on praeguse olukorra põhjus?	Seda põhjustab ETV viimaste aastate krooniline rahapuudus, kuna Riigikogu on alati andnud ETV-le vähem raha, kui küsitud.
P L A N	Plaan Mida tehakse, kes teeb, kuidas finantseeritakse, milline on ajakava, jms.	Plaan: Eesti valitsuse otsusega tuuakse ETV-sse reklaam tagasi alates (ajaperiood), samas mahus, mis see oli enne 2001. aastat. Reklaami müüki ja lepingute sõlmimist alustatakse viivitamatult. Reklaami hinnad on analoogilised konkurentide omadega.
	Miks plaan kaotab/vähendab probleemi põhjuse ja seega ka probleemi?	1. hüve: rohkem raha Et telereklaami turu suuruseks on hinnanguliselt 300 miljonit krooni ja ETV reiting pole oluliselt viletsam konkurentide omast, võib selle plaaniga kokku eelarvesse juurde saada kuni 100 miljonit krooni. Selle raha eest saaks näiteks...
H Ü V E D	Milliseid lisahüvesid plaan veel kaasa toob?	2. hüve: iseseisvus Hetkel sõltub ETV rahastus täielikult Riigikogu tahtest, poliitilisest olukorrast ja riigieelarve suurusest. See kahjustab avalik-õigusliku televisiooni iseseisvust. Reklaamirahade tulekuga muutuks vähemalt osa ETV-st isemajandavaks, mis vähendaks sõltuvust riigist ja poliitilisest olukorrast ning võimaldaks oma ajakirjandusliku valvekoera rolli paremini täita.
	Miks plaan ei too kaasa kahjusid?	3. hüve: konkurents viib ka erakanaleid edasi Jne Selle punkti all hakkavad jaatajad ümber lükkama eitajate välja toodud kahjusid.

See ülevaade võib olla pisut petlik, sest jääb mulje, nagu oleks probleem, plaan ja hüved-kahjud võrdse kaaluga elemendid ehk nende peale peaks kuluma võrdselt aega. Tegelikult peaks enamik väitlust keskenduma siiski hüvedele ja kahjudele ehk – nagu väitluses ikka – argumentidele, miks mingit tegevust tuleks või ei tuleks teha. Lihtsustatud mõttes võib probleemist ja plaanist mõelda kui väärtuspõhise kaasuse definitsiooni-

dest ning hüvedest-kahjudest kui argumentidest, mis räägivad definitsioonidega täpsustatud teema poolt ja vastu. Ajajaotuslikult peaks kindlasti üle poole kõneajast pühendama oma hüvede ja kahjude väljatoomisele. Samas peavad jaatajad siiski arvestama, et eitajatele võib väitluse võitmiseks piisata vaid kaasuse ühe osa ümberlukkamisest: näiteks kui eitajad suudavad plaani punkti all tõestada, et ETV-le ei tuleks reklaamist mingit raha, on nad väitluse võitnud, sest jaatajate kogu kaasus põhineb eeldusel, reklaami eest tuleks telekanali eelarvesse raha.

Üks jaatava kaasuse omapära plaanipõhises väitluses on õigus eeldada, et plaan viiakse täide, hoolimata poliitilisest olukorrast riigis. Sellest tuleb pikemalt juttu eitajate strateegiate all.

Et täpsemalt mõista, miks need kaasuse osad olulised on ja millised need täpselt peaksid olema, tuleb lugeda järgmist peatükki, mis räägib eitajate strateegiatest.

EITAJATE STRATEEGIAD

Tööriistu ehk strateegiaid jaatajate kaasuse „lammutamiseks“ on eitajatel päris palju. Kuna jaatajate kaasus moodustab loogiliselt ülesehitatud terviku, peab eitajatele väitluse võitmiseks teoreetiliselt piisama vaid ühe strateegia võitmisest (tegelikult see päris nii ei ole, vähemalt mitte kõigi strateegiate puhul, nagu varsti näete). Kujundlikult rääkides piisab maja puhul ühe korruse lõhkumisest selleks, et see kokku kukuks. Seega võib eitav pool rünnata jaatava poole plaanist näiteks ainult probleemi olemasolu ning kui nad teevad seda kohutunike arvates edukalt, siis järelikult ei suutnud jaatav pool probleemi olemasolu tõestada ja kuna probleemi ei eksisteeri, pole järelikult vaja ka mingit plaani probleemi lahendamiseks.

Vaatame järgnevalt neid strateegiaid üksikshaaval ning kaalume nende tugevaid ja nõrku külgi.

1. Plaan ei ole teemakohane

See on sisuliselt sama, mis väärtuskaasuses ebaausate definitsioonide toomine, näiteks kui jaatajate plaan ETV-sse reklaami toomisest räägib hoopis „Reklaami-nimelise telesarja sisseostmisest. Nagu ka definitsiooniväitluste puhul, tuleb loota, et seda strateegiat läheb vaja võimalikult vähe. Kuid ainult plaani ebaaususe tõestamisest ei piisa veel väitluse võitmiseks, kindluse mõttes tuleb proovida ümber lükata ka plaani ennast (ehk seda, miks telesarja „Reklaam“ sisseostmine ei oleks hea mõte), hoolimata sellest, et see on teie suhtes ebaaus.

Probleemi kohta käivad strateegiad:

2. Probleemi ei eksisteeri

Siin võib eitus ära tõestada, kas:

- a) et tegelik olukord on teistsugune, kui jaatajad välja töid (ETV eelarve on tegelikult 300 miljonit krooni ja suureneb igal aastal 5% võrra) või
- b) et olukord on nii, nagu jaatajad kirjeldasid, aga sellel ei ole tegelikult midagi viga (näiteks et ETV-s pole viimastel aastatel jäänud läbi viimata ükski oluline projekt).

Kui õnnestub tõestada, et probleemi pole, ei ole järelikult põhjust ka plaani teha. Samas kui juba mingil teemal väideldakse, võib eeldada, et vähegi tugev jaataja suudab probleemi olemasolu ka põhjendada. Nii et üldiselt võidetakse probleemi puudumise tõestamisega väitlusi harva.

3. Probleem on, aga seda põhjustab miski muu

Siin tuleb rünnata konkreetset jaatajate välja toodud põhjust, mida plaaniga parandada üritatakse. Kui jaataja on ETV kehva kvaliteedi põhjusena nimetanud rahapuudust, võib öelda, et ETV allakäigu põhjus on hoo-

pis Eesti meediahariduse nõrk tase, mida raha juurdeandmine ETV-le kuidagi ei paranda. Väitluse võitmiseks ei piisa siiski ainult sellest, kui eitus näitab ära, et probleemil on veel põhjuseid. Jaatajate kaasuse ümberlukkamiseks tuleb ka näidata, et nende välja toodud põhjus on väheoluline või olematu.

Plaani kohta käivad strateegiad:

4. Plaan ei ole praeguse olukorra (*status quo*) muutus

Siin ei mõelda seda, et plaanil pole tagajärgi (millest tuleb juttu hiljem), vaid et väitluse hetkel olemasolevate seaduste kohaselt see plaan juba eksisteerib. Kuna plaaniväitlustes on jaatajal oluliselt lihtsam oma kaasust ette valmistada, eeldatakse, et nad tulevad välja millegagi, mida tegelikkuses veel olemas ei ole, vastasel juhul oleks nende ülesanne liiga lihtne. Näiteks kui jaatajad peavad oma plaanis reklaamiks ETV-s enne suuri spordivõistlusi näidatavaid sponsorite logosid, saab eitus öelda, et neid seal juba näidatakse. Sellest strateegiast üksi terve väitluse võitmiseks siiski ei piisa: *status quo* plaaniga väljatulemine on jaatajate poolt küll tõsine eksimus, kuid eitajad peaksid ikkagi ka sisuliselt kaasuse vastu väitlema (ehk näitama, miks igasugune reklaam, ka sponsorite logod, on ETV-s halb mõte).

5. Plaan on väitlemiseks liiga segane

Seda tuleb jaatajatele ette heita siis, kui plaanist on välja jäänud nii olulised osad, et neid teadmata on raske öelda, mille vastu väideldakse. Näiteks kui väitluses võõrtööliste sissetoomise kohta jätab jaataja täpsustamata, kui palju töölisi kavatsetakse maale sisse tuua, kust nad tulevad ja millised õigused neile antakse. Karl Popperi väitluses on sellise olukorra lahendamiseks kõigepealt risküsitlus, kus saab küsida täpsustusi. Ent kui ka sealt vastust ei tule, võivad eitajad kohtunikule öelda, kuidas nemad jaatajate plaani mõistavad, ja sellele siis vastu vaielda. Seda tehes tuleb jääda mõistlikuks: selles võõrtööliste näites ei saa eitajad eeldada, et kui jaatajad neile numbrit ei anna, tähendab see, et nad tahavad Eestisse tuua näiteks 40 miljonit töölisi. Nagu *status quo* plaan, on ka segane plaan miinuseks jaatajatele, kuid ainult selle väljatoomisest eitajate võiduks ei piisa.

6. Plaan ei hakka tööle

Siin all saavad eitajad rääkida kõiksugu tehnilistest põhjustest, mis jaatajate plaani käivitamist raskendavad. Näiteks pole mingi plaani läbiviimiseks riigis vastavaid ametimehi või plaan kontrollib midagi, aga sealt puuduvad karistused ja täidesaاتمismehhanism vmt. Kuna eitajad vastaste plaani ette ei tea, nõuab selle strateegia kasutamine kiiret reageerimist ning korralikke üldteadmisi, kuid võib samas olla väga efektiivne.

Kindlasti peaksid eitajad vältima argumente stiilis: "Teie vasakpoolne plaan ei lähe kunagi riigikogust läbi, sest seal on praegu võimul parempoolsed", sest see oleks vastuolus plaaniväitluse eesmärgiga. Väitluses tuleb arutada ikkagi plaani tagajärgi ühiskonnas, mitte seda, kas selline seadus üldse vastu võetaks. Seetõttu on jaatajatel õigus eeldada, et nende plaan viiakse nende kirjeldatud kujul ellu (see ei tähenda, et neil oleks õigus eeldada, et nende plaanist tulenevad mingid kindlad tulemused. Seda kõike tuleb neil ikkagi eraldi tõestada).

Samas – kui eitajatel on tunne, et mingi plaan ei läheks riigikogus läbi, tuleb selle tagant pigem otsida põhjuseid, miks see nii on, ja need hoopis kahjudena välja tuua. Toome ühe näite:

Vale lähenemine probleemile:

Vaid üks Eesti kuuest suurest erakonnast on avaldanud oma toetust homoabieludele, seega ei lähe jaatajate plaan homoabielud legaliseerima kunagi riigikogust läbi ning on seetõttu läbi kukkunud.

Õige lähenemine:

Erakonnad ei toeta homoabielusid, kuna 70% rahvast on nende vastu. Seega tooks homoabielude legaliseerimine kaasa suure rahulolematuse valitsusega ning destabiliseeriks Eesti poliitilist maastikku/majandust jne.

Inglisekeelses väitluses kasutatakse sama asja kohta vahel ka terminit FIAT, mida eesti keelde tõlkides saamegi väljendi "eeldusel, et...". Kokkuvõttes: eeldada saab plaani vastuvõtmist, olenemata reaalses maailmas eksisteerivatest tehnilist laadi takistustest. Aga taas tuleb loota, et seda kasutatakse väitluses võimalikult vähe.

Hüvede-kahjudega seotud strateegiad

Esimeseks hüveks jaatajate kaasuses on reeglina selgitus sellest, kuidas plaan kaotab ära kaasuse alguses kirjeldatud probleemi. Eitajad saavad sellele vastu astuda kahel tasandil:

7. Plaan ei kaota probleemi põhjust

See strateegia ütleb, et plaan ei vii soovitud eesmärgini. Meie kaasuse põhjal võib näitena öelda, et kui ETV-l on ka õigus müüa reklaami, ei pruugi ta sellest rohkem raha saada, sest reklaamiturg on ebastabiilne ja lepingute sõlmimine võtab kaua aega. Samuti võib riik, nähes ETV suuremat iseseisvust, oma rahastust vähendada. Ehk siis probleemi põhjus – rahapuudus ETV-s – jääb alles.

8. Põhjuse kadumine ei kaota probleemi

Siin saavad eitajad näidata, et kuigi plaan võib oma eesmärgi saavutada, jääb laiem probleem ikkagi alles. Ehk siis raha võib ETV natuke rohkem saada, kuid saadete kvaliteeti see parandada ei pruugi.

9. Plaan ei too kaasa muid hüvesid

Nagu me tabelist näeme, peaksid jaatajad lisaks probleemi lahendamisele tooma ka teisi hüvesid ehk põhjuseid, miks plaani peab vastu võtma. Meeles tuleb pidada, et kogu väitluse sisuline külg peab keskenduma sellele, kas jaatajate plaan teeb ühiskonna/maailma paremaks või mitte. Seega kui eitajad suudavad jaatajate probleemi lahendamise kahtluse alla seada, kuid jaatajad võivad selgelt oma ülejäänud hüved, võib kohunik ikkagi jaatajate poolt hääletada. Ehk siis jaatajad võivad näidata, et ETV saadete kvaliteet ei pruugi paraneda, aga kui ETV saab reklaami abil suurema iseseisvuse ja ka teiste erakanalite kvaliteet paraneb, pole ju põhjust plaani vastu hääletada.

10. Plaan toob kaasa rohkem kahjusid kui hüvesid

See on väga oluline strateegia. Eitajad peavad kindlasti näitama, et lisaks hüvede puudumisele teeb plaan ühiskonnale ka olulist kahju. Plaaniväitluse puhul on kõige lihtsamad argumendid, mis eitajatele pähe tulevad, üldjoontes seotud plaani efektiivsusega: alati saab näidata, et plaan ei vii päris nende tagajärgedeni, mida jaatajad loodavad. Keskendudes ainult sellele, on oht jõuda väitluse lõpuks olukorda, kus jaatajad ütlevad, et meie plaan pole ideaalne, kuid ta muudab siiski olukorda paremaks ja see, kui me kõiki mõrvareid kätte ei saa, ei tähenda, et me ei peaks üritama. Et seda olukorda vältida, peavad eitajad kindlasti välja tooma ka mõned kahjud, näitamaks, et isegi kui plaanil on mõned head küljed, kaaluvad halvad küljed need selgelt üle ja lõppkokkuvõttes läheb olukord halvemaks. Nii et alati tasub lisaks plaani tulude ümberlükkamisele küsida, kust tuleb raha, kust tulevad ressursid plaani täideviimiseks jne. ETV kaasuse puhul on võimalikeks kahjudeks reklaami tagajärjel kannatav ETV kvaliteet ja rikutud reklaamiturg.

11. Vastuplaan

Vastuplaaniga tunnistavad eitajad probleemi, kuid ütlevad, et neil on parem viis seda lahendada kui see, mille jaatajad välja pakkusid. Vastuplaan peab olema jaatajate plaanist piisavalt erinev ja seda loogiliselt välistav plaan sama probleemi lahendamiseks.

Näiteks kui jaatava poole plaaniks oli saata Iraaki 75 Eesti rahuvalvajat, siis vastuplaan ei saa olla, et saadame hoopis 76 rahuvalvajat, sest sellisel juhul ei teki reaalselt vaidlust. Konkreetset piiri piisava erinevuse hindamiseks ei olegi, selle hinnangu annavad kohtunikud. Teiseks tuleb arvestada, et vastuplaan peab olema alternatiivne, see tähendab, et ainult üks kahest plaanist peab olema korraga teostatav, mitte aga mõlemad. Näiteks kui plaaniks on, et Eesti peab ühinema Euroopa rahaliiduga, siis ei saa vastuplaaniks olla, et ühineme hoopis NATO-ga. Need kaks plaani ei välista teineteist ja jaatav pool saab öelda: „Hea küll, NATO-ga võime me ka ühineda, aga see ei lükka ümber meie plaani ühineda Euroopa rahaliiduga.“ Sellises seisus pole eitajatel enam midagi öelda.

Vastuplaaniga väitluses toimub põhimõtteliselt kaks väitlust: kumbki pool peab tõestama, miks nende plaan on parem ning ründama oponentide oma. Sellel põhjusel võiks vastuplaani toomist üldiselt ka vältida, eriti algaja väitlejana, sest see teeb väitluse oluliselt keerulisemaks. Keerulise ja arusaamatu väitluse tulemuseks on aga tihtipeale madalad punktid mõlemale võistkonnale.

Boonus: isegi-kui-strateegia

Nagu varemöeldust välja tuli, on jaatajate kaasuse ümberlökkamisel mõistlik kasutada mitut eelpoolmainitud strateegiat korraga. Nende omavahel ühendamist nimetatakse isegi-kui-strateegiaks. Seda kasutades võib eitaja öelda: „Me näitame teile, et oponentide põhjustatud probleemi ei eksisteeri, aga isegi kui see eksisteeriks (millega me ei nõustu), ei saaks seda lahendada oponentide plaaniga ja isegi kui oponentide plaan probleemi lahendaks, tuleksid sellega kaasa sellised kahjud, et kokkuvõttes ei tohiks seda plaani ikkagi vastu võtta.“ Nagu näha, piisab eitajatele juba sellest, et veenda kohtunikku vaid ühes neist kolmest punktist (probleem, selle lahendamine või kahjud), et väitlust võita.

Lõpetuseks: see siin ei ole kindlasti ammendav loetelu opositsiooni strateegiatest. Samuti pole tegemist kivisse raiutud mõistetega, mida iga väitleja peab peast teadma. Paljud neist strateegiatest võivad olla omavahel kattuvad, paljusid saab kindlasti teistega kokku sünteesida või teisiti nimetada. Loetelu eesmärk on rohkem näidata erinevaid mõtteviise, kuidas veenda kohtunikku selles, et jaatajate plaani ei tohiks vastu võtta.

Teised erinevused ja sarnasused väärtuspõhise kaasusega võrreldes

Kõnelejate rollid

Üldiselt on kõnelejate rollid plaaniga kaasuste väitlemisel väärtuspõhise väitlusega väga sarnased. Siin väitluses nimetatakse lihtsalt olulisi küsimusi natuke teistmoodi. Endiselt peavad esimesed kõnelejad esitama oma võistkonna kaasuse, milles sisalduvad väitluse lõpuni väljakantavad mõtted; teiste kõnelejate ülesanne on vastaste argumentidele reageerida ja oma võistkonna kaasust taastugevdada (seda aspektides, mida eitav pool on otsustanud rünnata) ning kolmandad uusi argumente lisamata esimeste ja teiste väitlejate kõned kokku võtma.

Rollid võistkondade kaupa

1. jaataja (J1) peab tooma välja kõik jaatava kaasuse elemendid: probleemi, plaani ja hüved. Eriti oluline on, et selles kõnes saaks plaan arusaadavalt esitatud.

J2 ja J3 ei tohi taganeda J1 seisukohtadest ega tuua sisse täiesti uusi seisukohti. J2 võib neid ainult täiendada.

E1 peaks välja tooma kõik rünnakustrateegiad, mida eitajad kavatsevad kasutada.

E2 võib rünnakustrateegiaid täiendada, aga mitte enam uusi juurde tuua. Kuna eitajate olukord on jaatajatest keerulisem, sest nad peavad väga kiiresti kaasusele reageerima, võivad E2 ja E3 erandkorras loobuda mõnest E1 välja toodud seisukohtadest ehk teisisõnu E1 võib oma kõnes esitada rohkem strateegiaid ja E2 võib keskenduda neist kõige tugevamatele. Seda ei loeta oma argumendi hülgamiseks, aga E3 peaks kindlasti lähtuma E2 tehtud valikutest.

HINDAMINE JA OTSUSTAMINE

Kui väärtustepõhises väitluses on kohtunikud väitluse alguses neutraalsed, siis plaanipõhises väitluses on nad mõnes mõttes eitava poole poolt ehk lähtuvad seisukohast, et ühiskonnas on kõik korras ja midagi muuta ei ole vaja. Jaatav võistkond peab seega kohtunikele näitama, et kõik ei ole korras (probleem) ning midagi on vaja muuta (plaan). Kohtunikud kontrollivad plaani oluliste osade (probleem-plaan-hüved) olemasolu ning seejärel kaaluvad jaatava poole toodud hüvesid ning eitava poole esitatud kahjusid ning küsivad endalt, kas plaani rakendumisel reaalses maailmas läheks elu paremaks või ei, ning langetavad otsuse vastavalt sellele. Sisuliselt taandub see enamasti peamiste vaidlusküsimuste võitude ja kaotuste määramisele, nagu ka väärtuspõhiste kaasuste puhul. Üksikute kõnede hindamisel kasutavad kohtunikud sama kõnelejpunktide skaalat, nagu väärtuspõhiste kaasuste puhul.

MIKS VÄIDELDA PLAANIGA KAASUSEID?

Plaaniga kaasuste puhul muutub väitlus keerulisemaks, aga teisest küljest ka oluliselt praktilisemaks, sest keskendutakse konkreetsetele probleemidele. Väärtuskaasuse konstrueerimine on alati teoreetiline – see lähtub abstraktsest “põhjendatuse” või “ühiskonna heaolu” või mõnest teisest keerulisest kriteeriumist, millel ei pruugi olla tugevat seost reaalse eluga (et seda vältida, oleme turniiridel väärtusteemad tihtipeale Eesti konteksti kitsendanud). Plaaniväitluses on teema alati täpsem: konkreetne plaan, konkreetne koht, konkreetne aeg ja küsimus, kas see ühiskond, arvestatuna kõigi seal olemasolevate nähtuste summana, läheb paremaks või halvemaks.

Kindlasti on paljudel väitlejatel väärtustepõhisel väitlusel tekkinud olukordi, kus väitlus kipub taanduma küsimusele „teie argumentatsioon on teoorias hea ja ilus, aga kuidas me selle tegelikkuses teostame?“ Väärtustepõhises kaasuses pole see küsimus aga oluline. Oluline on väidelda, kas näiteks eutanaasia legaliseerimine kui selline on põhjendatud, see, kuidas seda reaalsuses teha, ei ole oluline. Plaanipõhise kaasuse puhul on plaan aga väitluse oluline osa. Ühiskonnas eksisteerivad tegelikult mõlemad väitlused käsikäes – kõigepealt otsustatakse, et midagi tuleb põhimõtteliselt muuta ning seejärel väideldakse selgeks ka see, kuidas muutus peaks toimuma. Väärtustepõhises kaasuses lihtsustatakse olukorda ja jäetakse rakenduslik pool väitlusest ära, plaaniga Popperis modelleeritakse tegelikku elu täpsemalt.

TEISED VÄITLUSFORMAADID

Maailmas on palju erinevaid väitlusformaate, kus võistkonnas on 1 - 7 inimest. Osa neist on rohkem levinud, osa vähem. Alljärgnevalt tutvustame mõnda, mida ka Eestis viljeletakse.

PARLAMENTAARSED VÄITLUSED

Kui Karl Popperi väitlus on välja mõeldud Ameerikas sealse policy väitluse eeskujul, siis parlamentaarse väitlusformaadi tekkealuseks on Briti parlamendi väitlused. Parlamentaarsetes väitluses simuleerivad võistkonnad parlamendi tööd – jaatajaid nimetatakse valitsuseks, mille liikmeteks on peaminister ja valitsuse liige, ning eitav võistkond on opositsioon, mille esindajad on opositsiooni liider ja opositsiooni liige.

Nagu päris-valitsuses (ja plaaniga Popperis), on valitsuse ülesandeks tuua parlamendi (ehk vastasvõistkonna, kohtunike ja pealtvaatajate) ette kindlal teemal koostatud seaduseelnõu ehk plaan ning näidata, miks selle plaani elluviimine oleks hea mõte. Opositsiooni ülesandeks on kohtunikke veenda valitsuse toodud plaani vigades.

Üldiselt tudengitele mõeldud parlamentaarne formaat on ülesehituselt Popperi formaadist keerukam ning eeldab suuremaid üldteadmisi. Võistkonnas on kaks liiget ning kõneajad on pikemad kui Popperi formaadis. Reeglina antakse parlamentaarsete väitluste teemad kätte 15 minutit enne väitluse algust ning võistkondade ülesandeks on plaan kokku panna oma teadmisi kasutades. Samuti puudub parlamentaarses väitluses kõnede vahel mõtlemisaeg.

Parlamentaarset väitlused eeldavad ka kõnelejate suuremat kõneosavust ning on seega publikule tihtipeale atraktiivsemad. Ristküsitluste asemel saab parlamentaarses formaadis kõnede vahele küsimusi küsida, ning tihtipeale on väitluses oma roll ka publikul.

Vahemärkused (*points of information*)

Kui Karl Popperi väitluses saab vastaste käest küsimusi küsida ristküsitluses, siis parlamentaarses väitluses on selleks vahemärkused. Vahemärkuse küsimiseks tõuseb väitleja püsti. Reeglina on tavaks saanud ka osutada ühe käega kõneleja suunas ja hoida teist kätt samal ajal kuklal, et kujuteldav parukas (sest väitlus imiteerib tööd Briti parlamendis, kus väitlevad lordid kandsid parukaid) maha ei kukkuks ja ütleb: "vaheküsimus", "küsimus", "märkus" või midagi sarnast. Kõneleja saab otsustada, kas võtta küsimus vastu (vastates näiteks "jah, palun") või lükata see tagasi (öeldes näiteks "ei, aitäh", aga võib ka lihtsalt käega märku anda, et küsija tagasi maha istuks). Kindlasti ei tohi vaheküsimust paludes mainida oma küsimuse sisu (näiteks tõusta ja öelda: "Palun vaheküsimus Tšetšeenia kohta"), sest see annab juba edasi küsija mõtet, kuigi kõneleja võib otsustada vaheküsimust mitte vastu võtta.

Kui vaheküsimus on vastu võetud, tuleb selle sisu – kas küsimus või lühike lause – esitada kuni 15 sekundi jooksul, selle aja ületamisel on kõnelejal õigus küsijat katkestada. Vahemärkusi saab teha nelja esimese kõne ajal, vahemärkuste eest on kaitstud kõne esimene ja viimane minut (ajamõõtja koputab tavaliselt pärast esimese minuti möödumist ja enne viimase minuti algust korra lauale. Kõne lõppu tähistatakse kahe koputusega).

Iga kõneleja peaks oma kõne jooksul vastu võtma 1-3 vaheküsimust. Rohkemate küsimuste võtmine tähendab, et tõenäoliselt ei jõua ta kõne sisu piisavalt arendada, kõigi küsimuste tagasilükkamine aga seda, et kõneleja kardab vastaspoole küsimustele vastata. Mõlema eest karistatakse tõenäoliselt kõnelejapunktide vähendamisega. Soovitav on vahemärkus vastu võtta mitte keset oma mõtet, vaid enne üleminekut uuele mõttele. Kui soovite küsimust vastu võtta, kuid enda mõte on pooleli, võib küsijale öelda, et lõpetate mõtte ja võtate ta küsimuse seejärel vastu.

Vaibakõned

Avalikel parlamentaarsetel väitlustel (näiteks turniiri finaalis) tehakse tihti „vaibakõnesid“ selleks, et ka publik saaks väitluses osaleda. Vaibakõnesid võivad teha vabatahtlikud publiku liikmed enne opositsiooni ja valitsuse kokkuvõtvaid kõnesid. Vaibakõned peavad olema lühikesed (soovitav aeg on kaks minutit). Väitlejad ei tohi vaibakõnedes räägitut oma lõpukõnedes kasutada ning kohtunikud ei arvesta väitluse hindamisel vaibakõnedes välja toodud argumente.

Vaibakõnedeks sõnaõiguse andmiseks palub väitluse spiiker (keegi, kes kõnelejaid sisse ja välja juhatab, nagu ka parlamendi spiiker) kõnelema vabatahtlikke publikust, kas valitsuse või opositsiooni poolt või lihtsalt üldiselt teema kohta.

Kohtunikutöö

Kohtunik peab ennast parlamentaarses väitluses kujutama ühe parlamendiliikmena ja väitluse lõpus otsustama, kas ta hääletab eelnõu poolt või vastu. Oma isiklikku seisukohta küsimuses ei tohi siiski arvesse võtta, otsustama peab selle üle, kumb pool tegi väitluses paremat tööd. Kui kohtunikule ka tundub, et valitsuse plaaniga ei ole võimalik väitlust võita, tuleb siiski vaadata, kas opositsioon suudab selle piisavalt ümber lükata.

Parlamentaarset väitlust on kaks peamist formaati: ameerika ja briti parlamentaarne väitlus, kirjeldame neid detailsemalt allpool.

AMEERIKA PARLAMENTAARNE VÄITLUS

Põhiomadused:

- » eeskätt tudengitele mõeldud formaat
- » kaks võistkonda – valitsus ja opositsioon – mõlemas kaks liiget
- » teema antakse 15 minutit enne väitluse algust, olulised on üldteadmised
- » kuus kõnet ilma mõtlemissajata, kaks viimast kõnet pööratud järjekorras (valitsus alustab ja lõpetab)
- » vaheküsimused
- » reeglina plaaniväitlused
- » Euroopas praktiliselt turniiridel ei kasutata

Ameerika parlamentaarses väitluses osalevad kaks kaheliikmelist võistkonda. Mõlemal võistkonnal on kolm kõnet – üks liige igast võistkonnast peab ühe väitluse jooksul pidama kaks kõnet. Kõnelejate järjekord ja kõneajad Ameerika parlamentaarses väitluses on järgmised:

Peaministri konstruktiivne kõne	7 min
Opositsiooni liidri konstruktiivne kõne	8 min
Valitsuse liikme konstruktiivne kõne	8 min
Opositsiooni liikme konstruktiivne kõne	8 min
Opositsiooni liidri kokkuvõttev kõne	4 min
Peaministri kokkuvõttev kõne	5 min

Kuna väitlus simuleerib inglise parlamendi tegevust, on väitlusteemad üldiselt sõnastatud vormis: „Valitsus ...“, mispeale valitsus toob teema tõlgendusena välja mingi konkreetse seaduseelnõu (plaani), mille üle väitluse jooksul argumenteeritakse.

Eristatakse kolme liiki teemasid:

- 1) kinnine teema, kus valitsusele on sisuliselt ette öeldud, millise plaani ta peab tooma, näiteks „Valitsus usub, et Gruusia tuleks võtta NATOsse“;
- 2) poolkinnine teema, kus on ette antud näiteks probleem ja lahendus jääb valitsuse valida, näiteks „Valitsus tõstaks Eesti iivet“;
- 3) avatud teema, kus on ette antud mingi üldine põhimõte, millega valitsus peab olema kooskõlas, näiteks „Valitsus usub vabadusse“.

Valitsuse ülesandeks on mõelda välja teemaga kooskõlas olev plaan ja see ette kanda, opositsiooni ülesandeks on konkreetne seaduseelnõu ümber lükata. Sisulises mõttes on väitlus sarnane plaaniga kaasuste väitlustele Karl Popperi formaadis, mida on täpsemalt kirjeldatud eelmises peatükis.

Lisaks sellele, et valitsuse toodud plaan peab olema teemaga kooskõlas, on sellele veel kaks nõudmist:

- 1) plaan peab praeguses olukorras midagi muutma ehk erinema status quost. Valitsusel on kohustus tulla välja millegi uuega, muidu oleks nende ülesanne liiga lihtne;
- 2) plaan peab olema väideldav ehk ei tohi olla liiga spetsiifiline (alalt, millest ei saa nõuda, et keskmine ajalehti lugev inimene midagi oleks kuulnud) või üldse ilma olemasolevate vastuargumentideta ehk trüüstlik (näiteks on trüüstlik plaan „Valitsus lõpetaks süütute laste tapmise“, millele väidetavalt ei saa kuidagi vastu vaielda. Aga üldiselt tuleb trüüstlikke plaane väitlustes üliharva ette).

Kaasuse ülesehitamiseks kasutatakse parlamentaarses väitluses tavaliselt plaaniväitlusest tuttavat probleemiplaan-argumentide struktuuri.

Kõnelejate rollid

Peaministri ülesandeks on tuua välja selge plaan ja esitada selle toetuseks argumentid.

Opositsiooni liidri ülesanne on tuua välja pretensioonid valitsuse plaani suhtes, näiteks et plaan ei ole teemaga kooskõlas (seda nimetatakse vahel oravaks), on *status quo* või et plaan ei ole väideldav. Opositsiooni liidrid peab seaduseelnõu ümber lükkama nii hästi, kui ta oskab, tuues välja argumentid, mis peaksid olulisteks jääma väitluse lõpuni.

Valitsuse liikme ülesanne on reageerida opositsiooni vastuväidetele, valitsuse liige võib tuua uusi argumente oma kaasuse tugevdamiseks.

Opositsiooni liige jätkab opositsiooni liidri alustatud kaasuse ümberlükkamist, võib tuua uusi argumente. Samas peaks püüdma hoida opositsiooni liidriga ühist joont, sest tema uutele argumentidele saab valitsus vastata alles peaministri kokkuvõttes kõnes, kus uusi argumente enam tuua ei tohi.

Opositsiooni liidri kokkuvõte: toob välja peamised argumentid, miks opositsioon on väitluse võitnud. Uusi argumente tuua ei tohi.

Peaministri kokkuvõte: Toob samuti välja peamised argumentid, mis näitavad, et valitsus on võitnud. Ei tohi tuua uusi argumente, erandina võib vastata neile argumentidele, mis toodi välja opositsiooni liikme kõnes.

Briti parlamentaarne formaat

Peamised omadused:

- » eeskätt tudengitele mõeldud formaat
- » neli võistkonda – kaks valitsust ja kaks opositsiooni, igas kaks liiget
- » teema antakse 15 minutit enne väitluse algust, olulised on üldteadmised
- » kaheksa kõnet ilma mõtlemisajata, kõigepealt esinevad kordamööda esimese valitsuse ja esimese opositsiooni väitlejad, seejärel teise valitsuse ja teise opositsiooni võistkonnad
- » vahetusimused
- » reeglina plaaniväitlused
- » kasutatakse paljudel turniiridel, kaasa arvatud tudengite Eesti-, Euroopa- ja maailmameistrivõistlustel.

Briti parlamentaarne väitlus on parlamentaarse väitluse versioon, millest võtab osa korraga neli võistkonda. Suurem osa reegleid ja tavasid on samad, mis Ameerika parlamentaarse formaadi puhul. Peamised erinevused tulenevad erinevast võistkondade arvust. Kui Ameerika parlamentaarses väitluses on võistkondade ni-

med valitsus ja opositsioon, siis briti parlamentaarses väitluses on kaks valitsust ja kaks opositsiooni, kes esinevad järgmises järjekorras:

- » Esimese valitsuse liider
- » Esimese opositsiooni liider
- » Esimese valitsuse liige
- » Esimese opositsiooni liige
- » Teise valitsuse liider
- » Teise opositsiooni liider
- » Teise valitsus liige
- » Teise opositsiooni liige

Ehk siis kõigepealt väitlevad omavahel esimesed võistkonnad ja seejärel teised. Kõik kõned on ühepikkused, vastavalt turniiri reeglitele kas 5 või 7 minutit. Vaheküsimused on lubatud kõigi kõnede ajal, välja arvatud kõnede esimesed ja viimased minutid. Kuna iga kõne ajal saavad vaheküsimusi küsida mõlema vastasvõistkonna esindajad, saab selles formaadis küsimust esitada koguni neli inimest korraga. Seega tuleb eriti hoolega jälgida, et küsimused kõnet liigselt segama ei hakkaks.

Lisaks sisulistele kriteeriumitele on Briti parlamentaarse väitluse üks peamiseid hindamiskriteeriumeid rollitäitmine. Esimese valitsuse ja opositsiooni rollid on sarnased ameerika parlamentaarsele väitlusele: valitsus peab tooma selge ja ausa plaani, mis mahub etteantud teema piiridesse ja opositsioon peab selle ümber lükama.

Väitluse teises pooles on tegevus pisut keerulisem. Nimelt selleks, et jutt ei käiks kogu aeg samast probleemist, peavad teine valitsus ja opositsioon võrreldes esimese poolega väitlusesse tooma midagi uut, näiteks tooma laienduse esimese valitsuse esitatud plaanile, lisama uusi argumente, laiendama oluliselt juba toodud argumente, seletama midagi palju selgemalt jne.

Samas on teisel valitsusel ja opositsioonil kohustus püsida esimeste võistkondade ette antud piirides, justkui oleksid kõik neli valitsuse poolt kõnelevat väitlejat tegelikult ühest võistkonnast (kuigi tegelikult on 1. ja 2. valitsuse võistkonnad omavahel konkurendid). Näiteks ei tohi teine valitsus tuua esimese valitsuse plaani asemele midagi täiesti uut või seda välistavat ning tuua argumente, mis lähevad vastuollu väitluse esimeses pooles kõnelenutega. Sellist käitumist nimetatakse "noa andmiseks" (ehk oma võistkonnapoolle noa selgaloõmiseks) ja seda karistatakse tavaliselt väitluses viimase kohaga. Väitluse kaks viimast kõnet on kokkuvõtted, seal tuleb rääkida kogu väitlusest – nii oma võistkonna, kui väitluse esimese poole võistkondade argumentidest.

Väitluse hindamisel pannakse välja kohad esimesest neljandani. Võidab võistkond, kelle argumentid on kõige sisukamad, kes täidab oma rolli kõige paremini ja suudab jätta kõige terviklikuma võistkondliku mulje. Seejuures on täiesti võimalik, et sama poole (näiteks valitsuse) esindajad jäävad väitluses esimeseks ja viimaseks. Hindamisel arvestatakse ka seda, et väitluse esimese poole võistkondadel on raskem kohtunikule silma jääda, kuna pärast neid tulijatel on rohkem mõtlemisaega.

Lincoln-Douglassi formaat

Peamised omadused:

- » eeskätt tudengitele mõeldud formaat
- » üks ühe vastu väitlus
- » kuus kõnet, neli minutit ettevalmistusaega
- » risküsitlused
- » reeglina väärtusväitlused
- » kasutatakse peamiselt USA-s, Eestis eriti ei kasutata.

Lincoln – Douglassi (LD) formaat pärineb populaarsetest väitlustest Abraham Lincolni ja Stephen Douglassi vahel Illinoisi senatis aastal 1858. LD on üks – ühele väitlusformaat, mis põhineb väitlejate poolt seatud väärtustel ning nendest lähtuvatel argumentidel. Väitlus kestab 32 minutit ning mõlemal poolel on ettevalmistusaega 4 minutit. Jaatuse kohuseks on defineerida vajalikud võtmesõnad väideldavas teemas, esitada omapoolne väärtus ja selle kitsendus ning neid üleval hoides tuua välja 2-3 argumenti teema kaitseks. Argumendid peavad olema toetatud tõestusega. Eitaja ülesandeks on rünnata nii jaataja argumente kui ka väärtusi ja pakkuda omapoolne kaasus – 2-3 argumenti, lähtudes enda poolt seatud väärtusest ja selle kitsendusest (mis võivad kattuda jaataja omadega, kuid ei pruugi).

Väitluse struktuur on järgnevalt:

J konstruktiivne kõne	6 min
E risküsitleb	3 min
E konstruktiivne kõne	7 min
J risküsitleb	3 min
J esimene taastugevdus	4 min
E taastugevdus	6 min
J teine taastugevdus	3 min

Mõlemal poolel on ettevalmistusaega 4 minutit.

Keskkoollide maailmameistrivõistluste formaat

Peamised omadused:

- » eeskätt keskkooliõpilastele mõeldud formaat
- » võistkonnas kokku viis inimest, kellest väitluse jooksul kõnelevad kolm
- » kaheksa kõnet ilma mõtlemisajata
- » vaheküsimused
- » Kasutatakse näiteks Austraalias ja rahvusvahelistel keskkooliturniiridel.

Maailmaformaadis peetakse väitlusi keskkoolide väitluse maailmameistrivõistlustel ja teistel rahvusvahelistel turniiridel. Selleks loodi 1989. aastal spetsiaalne formaat, mis ei olnud tollel hetkel kasutusel üheski riigis. Maailmaformaadi eesmärk on ühest küljest võimaldada ausat võistlust võistkondade vahel, kes on harjunud väga erinevate formaatidega. Teiselt poolt peab see formaat võimaldama maailma parimate väitlejate proovilepanekut võimalikult paljudes erinevates põhioskustes.

Maailmameistrivõistlustel osalevas võistkonnas võib olla kuni viis õpilast, kellest igas voorus väitlevad etteantud teemal korraka kolm. Maailmaformaadi kõned ei erine ülesehituselt oluliselt Karl Popperi formaadist. Jaatajate (*proposition*) ülesandeks on teema defineerimine, oma kaasuse esitamine ja kaitsmine ning eitajate (*opposition*) ülesanne vajaduse korral definitsioonide vaidlustamine ning jaatajate kaasuse ründamine. Eitav võistkond võib esitada oma vastukaasuse, kuid see ei ole kohustuslik. Igal juhul on rangelt soovitatav oma rünnak struktureerida ning üht strateegiat järgida.

Väitluse 8 kõnet võib jagada:

J1, E1, J2, E2, J3, E3 esitatavad ülesehitavad kõned (*constructive, positive*)

E1 või E2 ning J1 või J2 esitatavad kokkuvõtavad kõned (*reply*).

Kõigi ülesehitavate kõnede pikkus on 8 minutit ja kokkuvõtivate kõnede pikkus 4 minutit.

Ülesehitavad kõned

Ülesehitavateks ehk konstruktiivseteks kõnedeks nimetatakse väitluse kuut esimest kõnet. Maailmaformaadis on lubatud uute argumentide sissetoomine kõigis ülesehitavates kõnedes (neljas esimeses on see kohustuslik, kahes järgmises lubatud). Seejuures tuleks silmas pidada aga kahte asjaolu: esiteks peaks iga järgnev kõne (nagu kõigis väitlustes) tegelema üha rohkem väitluses öeldu ja üha vähem uue materjaliga. Teiseks peab kogu võistkonna kaasuse loogika siiski sisalduma esimese kõneleja kõnes. Esimene kõneleja peab ära nimetama kõik argumendid, millele keskendutakse, ning milline kõneleja missuguse argumendiga sisuliselt tegeleb.

Kokkuvõtavad kõned

Väitluse kaks viimast kõnet on kokkuvõtavad kõned, mille peab kummagi poole esimene või teine kõneleja vastupidises järjekorras, ehk esimesena eitaja ja teisena jaataja. Kokkuvõtivate kõnede ülesandeks on väitluse suuremate vaidlusküsimuste käsitlemine, uute argumentide esitamine on keelatud.

Vaheküsimused

Nagu parlamentaarses väitluses, on ka maailmaformaadis konstruktiivsete kõnede teisest viimase minutini lubatud kõnelejale vaheküsimusi esitada. Vaheküsimusi võivad pakkuda kõik vastasvõistkonna liikmed. Kõnelejal on õigus vaheküsimusest keelduda või see kohe või veidi hiljem vastu võtta. Kui vaheküsimus on vastu võetud, on küsimuse esitajal 10-15 sekundit oma küsimuse, vastuargumendi vm esitamiseks. Soovitav on kõne jooksul vastu võtta 2 vaheküsimust.

Hindamine

Maaailmaformaadi võitja selgitavad kohtunikud väitluses esitatud kaasuste põhjal. Kõnelejatele antakse ka individuaalseid kõnelejapunkte 100-pallisel skaalal, mis jaguneb:

- » Sisu (40 punkti). Sisupunktidega hinnatakse kõneleja mõttekäigu loogilisust, esitatud tõestusmaterjale ning väitluses tekkinud võimaluste ärakasutamist (vastase nõrga argumendi leidmine, vaheküsimuste mittevõtmine või mitteesitamine olulistel hetkedel).
- » Stiil (40 punkti). Stiilipunktid näitavad kõne esituse kvaliteeti. Samuti karistatakse väitleja ebaviisakust (solvangud, kõneleja ahistamine vaheküsimustega jms.) stiilipunktide alandamisega.
- » Strateegia (20 punkti). Strateegiapunktides peegeldub kõne struktureeritus, ajakasutus, olulise eristatus ebaolulisest ja võistkonnatöö (kuivõrd kõneleja on mõistnud oma rolli antud väitluses).

Teemad

Kuna maailmaformaad on mõeldud eelkõige MM-idel väitlemiseks, on kasutatavad teemad väga erinevad. Üldiselt võib teemasid jagada kahel alusel: plaaniteemad, kus arutatakse konkreetset tegevusplaani mingi probleemi lahendamiseks (näiteks kolmanda maailma võla kustutamine) ja väärtusteemad, mis keskenduvad filosoofilisematele vastuoludele (näiteks sõnavabadusele). Ka plaaniteemade puhul on eeldatav plaan teema sõnastuses konkreetset ette antud, võistkonnad ise plaani tegema hakkama ei pea.

HARJUTUSKOHUS

Harjutuskohtu väitlus (*mock trial*) on Eestis kasutusel olevatest väitlusformaatidest kõige keerulisem. Väitluse sisuline pool on reeglitega täpselt ette nähtud. Kõikide reeglite ja protseduuride tundmine muudabki selle formaadi jõukohaseks eelkõige kogunud väitlejatele. Samas ei pea alati kõiki reegleid järgima ja nii võib antud formaadist teha lühendatud variante.

Peamised omadused:

- » kaks viieliikmelist võistkonda
- » neli kõnet ja kuus risküsitlust
- » kohtuistungit imiteeriv väitlus

Eesti Väitlusseltsi harjutuskohtu väitlust ei tohiks segamini ajada ülikoolide õigusteaduskondadele Eesti Harjutuskohtu Seltsi korraldatava harjutuskohtu turniiriga (*moot court*). Õigusteaduskondade poolt kasutatav formaat on täpne koopia Eesti kohtusüsteemist.

Eesti Väitlusseltsi harjutuskohtu formaat on mõeldud eelkõige mitte-juristidele ja on oluliselt atraktiivsem anglo-ameerika vandekohtusüsteemi jäljendamine. Aluseks võetakse siiski Eesti seadused, aga harjutuskohtu väitluses ei aeta seadustes juristi täpsusega järke, pigem on need üldpõhimõttelise väitluse aluseks.

Harjutuskohtu väitluses on vastamisi kaks viieliikmelist võistkonda ja kuna kasutatakse eelkõige kriminaaljuhtumeid, siis on poolte nimetusteks vastavalt kaitse ja prokuratuur. Kummaski võistkonnas on kolm tunnistajat ja kaks esindajat (vandeadvokaati/prokurööri). Kaasused ehk juhtumid, mille üle väideldakse, on koostatud pikalt ja põhjalikult ja tihti mitmeid lehekülgi pikad. Seal on täpselt kirjas kõikide tunnistajate jutt. Lisaks on tihti võimalus kasutada ka erinevate ekspertiiside tulemusi ja muid juhtumiga seotud dokumente, mis esi-

tatakse koos kaasusega. Lisaks võistkondadele osaleb igas kohtuväitluses kohtunik, kes juhib kogu istungit, kuulab advokaatide esinemisi ja tunnistajate ütlusi ning teeb istungi lõpus otsuse selle kohta, kas süüdistatav on süüdi või mitte. Veel võivad istungil osaleda ajamõõtja, kohtusekretär ja vandekohus, kellel on samuti terve rida ülesandeid alates väitlejatele ja tunnistajatele kõnelejpunktide andmisest kuni tunnistajatelt vande võtmiseni.

Vaatajale on heade väitlejate poolt läbi viidud harjutuskohtu istung kindlasti palju atraktiivsem kui teised väitlusstiilid, aga kuna selleks on vaja palju inimesi ja kõiki väitlejaid selline formaat ei huvita, toimuvad harjutuskohtu võistlused ainult kord aastas. Väljaspool võistlusi tehakse aeg-ajalt näidisväitlusi harjutuskohtu formaadis, aga üldiselt on selle formaadi kasutamine harv. Keda formaat lähemalt huvitab, võib vaadata alltoodud reegleid ja blankette, mida kõike tuleb ühe harjutuskohtu istungi jooksul arvestada.

Harjutuskohtu istungi ajalimiidid

Ühe võistkonna ajalimiidid:

- » Istungi-eelne vaidlus 3 + 2 minutit
- » ava- ja lõpukõned 10 minutit
- » risküsitlused kokku 25 minutit

Ajalimiitide piires aja jaotamine kõnedele ja küsitlustele on võistkonna otsustada. Ettenähtud ajalimiidi ületamine ei ole lubatud.

Aeg peatatakse:

- A. istungi-eelsel väitlusel kohtuniku küsimuste küsimiseks ja neile vastamiseks
- B. tunnistaja saali sisenemise ja vande andmise ajaks
- C. vastulausete esitamise ja kohtuniku poolt nendele reageerimise ajaks
- D. kui kohtunik esitab poolte esindajatele küsimusi või teeb muid istungit puudutavaid märkusi (saali korrale kutsumine, abikohtunike instrueerimine või neile istungi käigus juhtnööride andmine).

Ajamõõtja blankett

PROKURATUUR

KAITSE

Istungi-eelne vaidlus

Istungil kasutatavate tõestusmaterjalide
ja tunnistajate esitamine
[AEG: 3 minutit]

Istungil kasutatavate tõestusmaterjalide
ja tunnistajate esitamine
[AEG: 3 minutit]

Materjalidele vastamine
[AEG: 2 minutit]

Materjalidele vastamine
[AEG: 2 minutit]

Istung

Ava- ja lõpukõne
[AEG: 10 minutit]

Ava- ja lõpukõne
[AEG: 10 minutit]

avakõnele kulus:

avakõnele kulus:

lõpukõneks jäi:

lõpukõneks jäi:

Tunnistajate küsitlemine
[AEG: 25 minutit]

Tunnistajate küsitlemine
[AEG: 25 minutit]

2.-le tunnistajale jäi:

2.-le tunnistajale jäi:

3.-le tunnistajale jäi:

3.-le tunnistajale jäi:

4.-le tunnistajale jäi:

4.-le tunnistajale jäi:

5.-le tunnistajale jäi:

5.-le tunnistajale jäi:

6.-le tunnistajale jäi:

6.-le tunnistajale jäi:

Kirjalik süüdistus

Süüdistatavale, esitatakse süüdistus
süüdistatava ees- ja perekonnanimi

..... alusel
seadus milles

..... karistusega
kui pikk

.....
millistel tingimistel (tingimisi, kinnises vanglas, sotsiaaltöö, jne.)

Kohus leidis, et süüdistatav
on süüdi / ei ole süüdi

Otsust pooldanud kohtunike allkirjad:

Otsuse vastu olnud kohtunike allkirjad:

Vastavalt esitatud süüdistusele ja vandekohtu otsusele määran, et

.....
süüdistatav ei ole süüdi talle esitatud süüdistustes / süüdistatav on süüdi ja peab kandma karistust ...

.....

kohtunik

allkiri:

Harjutuskohtu kohtunikuleht

vooru #

Süüdistus	Punktid	Kaitse	Punktid
prokurör:		advokaat:	
prokurör:		advokaat:	
Tunnistaja #1		Tunnistaja #1	
Rolli nimi:		Rolli nimi:	
Tegelik nimi:		Tegelik nimi:	
Tunnistaja #2		Tunnistaja #2	
Rolli nimi:		Rolli nimi:	
Tegelik nimi:		Tegelik nimi:	
Tunnistaja #3		Tunnistaja #3	
Rolli nimi:		Rolli nimi:	
Tegelik nimi:		Tegelik nimi:	
		Kohtunik:	
Kohtusekretär:		allkiri:	

Esindajate käitumisreeglistik

Esindajad **peavad säilitama viisakuse** igasugustes tingimustes. Ebaviisakas käitumine ja/või mõtete väljendamine on kohtusekretäri poolt karistatav kõnelejapunktide vähendamisega.

Kohtunik on Jumal. Vastulausetele reageerimine on kohtuniku otsustada, samuti tõestusmaterjali kasutamise lubamine/mittelubamine. Kõik, mida kohtunik ütleb, on harjutuskohtu istungi osalistele istungi ajal kohustuslik.

Esindajad peavad meeles pidama, et erinevalt teistest väitlusformaatidest ei esita nemad ise mingit informatsiooni. **Kogu info tuleb tunnistajatelt**, ka nende algus- ja lõpukõned tohivad baseeruda ainult sellel informatsioonil.

Kõik esindajad **peavad tundma** „Harjutuskohtu istungi sündmuste järjekorda“, „Harjutuskohtus soovituslike vastulausete nimekirja“, „Harjutuskohtu istungi ajalimiite“ ja käesolevat „Esindajate käitumisreeglistikku“.

Kummagi poole ülesandeks on jätta oma tunnistajatest võimalikult usutav ja positiivne mulje ning õõnestada vastase kaasust eelkõige tunnistajate diskrediteerimisega. Seda loomulikult reeglite piires. Tunnistaja küsitlemisel on viisakas küsida alustuseks paar sissejuhatavat küsimust (tunnistaja nime, töökohta, kaua töötanud on vms).

Istungi käigus on kohustuslik kinni pidada ettenähtud **ajalimitidest**, nende ületamisel rohkem kui 1 minutiga on kohtunikul õigus istung koheselt lõpetada ja vastasvõistkond võitjaks kuulutada.

Nii kõnede kui küsitlusvoorude käigus on ühe poole kahel esindajatel lubatud omavahel suhelda, ka on kaitseadvokaatidel lubatud suhelda oma kliendiga. Samas tuleb meeles pidada, et kui pärast riskküsitlust on vajadus tunnistajat taasküsitleda, võib seda teha ainult seesama advokaat/süüdistaja, kes vastavat tunnistajat ka esialgu küsitles. Riskküsitluse käigus ei tohi samuti küsitlevad esindajad vahetuda.

Alguskõned on sissejuhatava iseloomuga. Välja tuleks tuua kaasuse üldised lähtekohad, kasutatavate seaduste paragrahvid ja see, kuhu lõpuks üritatakse välja jõuda. Lõpukõned on väga olulised. Lõpukõne peaks kokku võtma kõikide tunnistajate ütlused, mis on nagu suurest hunnikust välja selekteeritud piltmõistatuse tükid. Lõpukõne on aeg, kus need tükid kokku sättida ja terviklik pilt kohtule hindamiseks esitada. Seejuures tuleb meeles pidada, et väga palju võib sõltuda ka kõneleja retoorilisest meisterlikkusest.

Kõikide kõnede ja vastulausete esitamiseks **tuleb laua tagant tõusta**. Vastulausete puhul reeglina laua tagant ei lahkuta, välja arvatud juhul, kui kohtunik teid nii instrueerib. Kõnede puhul võib laua tagant lahkuda ja seista ühel kohal või ringi liikuda. Meeles tuleb pidada, et vastulaused esitatakse kohtunikule, küsimused tunnistajale ja kõned kohtunikule. Saalis viibivad vaatajad on vähetähtsad, esinemisel tuleks lähtuda nendest, kellele konkreetne esinemine on suunatud.

Otsuse teatavaks tegemisel tuleb süüdistatava esindajatel tõusta koos süüdistatavaga. (Tsiiviilkaasuste puhul tõusevad otsuse teatavaks tegemisel mõlemad pooled koos oma esindajatega).

Harjutuskohtu istungi sündmuste järjekord

- » Kohtusaali sisenevad kohtusekretär ja ajamõõtja.
- » Kohtusekretär palub vaikust, kõik tõusevad ja siseneb kohtukolleegium (kohtunik koos abikohtunikega).
- » Kohtusekretär jaotab laiali vajalikud blanketid, need täidetakse, kohtunik allkirjastab.
- » Süüdistaja esitab süüdistuse suuliselt ja kohtusekretärile kirjalikult.
- » Algab istungi-eelne väitlus
 - » Kaitse advokaat esitab kohtunikule kõik tõendusmaterjalid ja ettepanekud kaasuse kohta.
 - » Süüdistaja esitab kohtunikule kõik tõendusmaterjalid ja ettepanekud kaasuse kohta.
 - » Kaitse advokaadil on võimalus vastata süüdistaja ettepanekutele ja/või tõendusmaterjalile.
 - » Süüdistajal on võimalus vastata kaitse advokaadi ettepanekutele ja/või tõendusmaterjalile.
 - » Kohtunik võib küsida kummaltki poolelt mõned selgitavad küsimused ning otsustab seejärel, millised ettepanekud vastu võtta ja milliste tõendusmaterjalide kasutamist lubada.
- » Kohtusekretär loeb ette süüdistuse.
- » Süüdistaja peab avakõne.
- » Kaitse võib pidada avakõne, kuid pole selleks kohustatud.
- » Süüdistaja kutsub ükshaaval oma tunnistajad ja viib läbi nende küsitlemise.
 - » Peale iga tunnistajat on kaitsel võimalus (kuid mitte kohustus) tunnistajat rist-küsitleda.
 - » Süüdistajal on võimalus täiendavalt oma tunnistajat küsitleda.
- » Kui kaitse enne ei pidanud avakõnet, siis on ta kohustatud tegema seda nüüd.
- » Kaitse kutsub ükshaaval oma tunnistajad ja viib läbi nende küsitlemise.
 - » Peale iga tunnistajat on süüdistajal võimalus (kuid mitte kohustus) tunnistajat rist-küsitleda.
 - » Kaitsel on võimalus täiendavalt oma tunnistajat küsitleda.
- » Süüdistaja peab lõpukõne.
- » Kaitse peab lõpukõne.
- » Kohtukolleegium/kohtunik lahkub saalist otsust langetama.
- » Kohtukolleegium naaseb ruumi.
- » Kohtukolleegium vormistab otsuse kirjalikult oma allkirjadega.
- » Kohtunik teatab otsuse ja võib seda lühidalt põhjendada.
- » Vajalikud dokumendid kinnitatakse, kohtunik lõpetab istungi, kõik tõusevad, kohtukolleegium lahkub.

Harjutuskohtu vastulausete nimekiri

Käesolev nimekiri on soovituslik, toodud tüüpidest ja sõnastustest kinnipidamine ei ole kohustuslik. Vastulausete nimekirja mõte on näidata esindajatele juhtumeid, mille puhul on vajalik vastulause esitamine. Loomulikult on aeg-ajalt vajalik esitada vastulause ka mõnel siin toomata alusel, mis on lubatud.

Kui kohtunik leiab, et vastulause esitamine oli põhjendatud, vastab ta: „Kohus rahuldab vastulause“, kui ei, siis on vastuseks: „Kohus lükkab vastulause tagasi“. Mõnikord võib kohtunik vastulause üle otsustamiseks pöörduda vastaspoole esindajate poole, sel juhul on neil õigus otsustada, kas sellele vastata või ei. Muul juhul vastaspool vastulausele reageerida ei tohi. Kui kohtunik vastulause rahuldab, muutub selle arvestamine kohustuslikuks. Vastulause esitamiseks, selle arutamiseks ning sellele vastamiseks istungi aeg peatatakse.

Üldlevinud kirjutamata reeglite järgi soliidsed advokaadid/süüdistajad vastulausetega teineteise algus- ja lõpukõnesid ei sega (kuigi erandjuhul seda juhtub), vastulaused esitatakse küsitluste ajal.

Vastulausete nimekiri

1. Uus fakt

Selle vastulausega on võimalik takistada vastaspoole tunnistajal uute faktide väljamõtlemist. Kui teie arvates on tunnistaja mõelnud välja kirjaliku tunnistusega võrreldes uue fakti või teinud olemasolevatest faktidest mingi järelduse, mida ta esitab faktina, on teil võimalus kasutada vastulauset uue fakti kohta.

Näiteks:

***“Vastulause, härra/proua kohtunik. Vastuses sisaldub välja mõeldud faktilist materjali.” või
“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab uute faktide välja mõtlemist.”***

2. Olulisus

Selleks et üht või teist fakti istungil käsitleda, peab see olema oluline süüdistatava süü tõestamise suhtes.

Näiteks:

***“Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistus ei ole kaasuse seisukohalt oluline.” või
“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab ebaolulise informatsiooni esitamist.”***

3. Kompetentsus

Kaudse tõestusmaterjali kaasamiseks peab kõigepealt näitama, et tunnistaja ja küsimuse objekti vahel on seos ning et tunnistaja on juriidiliselt kompetentne küsimusele vastama.

Näide: Advokaat küsib tunnistajalt, kas see nägi hr X lahkumas mõrva toimumiskohast. Sellisel juhul võib teine pool esitada vastulause kompetentsuse kohta. Kõigepealt oleks advokaat pidanud küsimustega näitama, et tunnistaja oli mõrva arvatava toimepanemise ajal sündmuskohal või selle lähedal. Seega tuleb näidata seose olemasolu tunnistaja ja küsimuse objekti – mõrvapaiga – vahel, mis tõestab, et tunnistaja on juriidiliselt kompetentne antud küsimuses tunnistusi andma.

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistaja pole kompetentne küsimusele vastama.”

4. Otsene informatsioon

Lisaks kompetentsusele on tunnistajatele veel üks väga oluline tingimus: tunnistaja peab ise olema olnud sündmuse tunnistajaks. Ainult sellisel juhul võib ta sündmuse kohta tunnistusi anda. Kui tunnistaja viitab oma ütlustes millelegi, mida ta ise tegelikult ei kuulnud ega näinud, vaid kuulis või nägi kusagilt mujalt, võib advokaat esitada vastulause otsese informatsiooni puudumise kohta.

Näide: Tunnistaja kuulis nurga taga kahtlast heli. Ta läks asja uurima ja leidis tänavalt trepi eest kannatanu ning nägi süüdistatavat trepi ülemises otsas irvitamas. Kuigi järeldus, et süüdistatav kannatanu alla lükkas, tundub loogiline, ei ole sellisel tunnistajal lubatud öelda, et ta oli trepist allalükkamise tunnistajaks. Seda muidugi juhul, kui vastupoole advokaat märkab õigel ajal vastulause esitada.

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistajal puudub otsene informatsioon küsimusele vastamiseks.”

5. Iseloom

Üldiselt pole tunnistajatel lubatud anda ütlusi inimese iseloomu kohta, välja arvatud juhul, kui iseloom mängib antud kaasuse puhul olulist rolli. Kriminaaljuhtumite puhul võib kaitse tuua sisse tõendusmaterjali, et näidata süüdistatava head iseloomu või mõne süüdistajale tähtsa tunnistaja halba iseloomu. Sellisel juhul on süüdistajal võimalus esitada vastulause selle kohta, et tunnistaja iseloom ei oma antud kaasuse jaoks piisavat tähtsust.

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistaja iseloom ei oma tähtsust.” või

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab tähtsusetut, iseloomu kohta käivat vastust.”

6. Spekulatsioon

Tavaliselt ei ole tunnistajatel lubatud anda ütlusi oma arvamuste kohta. Vandekohtunikud peavad tegema oma järeldused iseseisvalt, lähtudes ainult tõestusmaterjalist. On siiski teatud arvamusi, mida tunnistaja võib esitada. Nendeks on arvamused liikuva objekti kiiruse või konkreetse lõhna allika kohta.

Näide: Taksojuht tunnistab, et süüalune nägi välja selline, nagu oleks tal kavas kedagi ära tappa. Sellisel juhul võib kaitse esitada spekulatsiooni kohta vastulause.

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab tunnistaja-poolse spekulatsiooni esitamist.”

7. Kuulujutt

Kui tunnistaja annab ütlusi väljaspool kohtusaali kuuldu kohta ja sellega üritatakse tõestada kuuldu sisaldunut, on tegemist kuulujutuga. Kuna selline info on väga kaheldav, ei ole kuulujuttude kasutamine tõestusmaterjalina tavaliselt lubatud.

Näide: Joe on kohtu all ja teda süüdistatakse Henry mõrvas. Tunnistaja ütleb: „Ellen ütles mulle, et Joe tappis Henry ära.“ Kui toodud ütlusega üritatakse tõestada, et Joe on tõepoolest süüdi Henry mõrvas, on kaitsele olemas piisav alus vastulause esitamiseks.

Kui aga tunnistaja ütleb: „Ma kuulsin, kuidas Henry karjus Joe peale, et viimane eest ära lähaks“, on tegemist küll kohutavalt olulise lausega, kuid sellega ei üritata tõestada mitte antud lause sisu, vaid seda, et Henry hoiatas Joed. Sellisel juhul sõltub vastulause läbimine kohtunikust.

Näiteks:

„Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistus sisaldab kuulujuttu.“ või „Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab kuulujutu esitamist.“

8. Juhtivad küsimused

Üldreeglina pole esindajal lubatud küsida juhtivaid küsimusi, see tähendab küsimusi, mille sisu või esitamise laad viitab konkreetsele vastusele.

Näide: Hageja esindaja küsib: „Kas kostja mitte ei öelnud vestluse käigus, et ta ei tarni kaupa niikuinii?“

Sama küsimuse korrektne vorm oleks: „Öelge palun, mida, kui üldse midagi, ütles kostja vestluse käigus kauba tarnimise kohta?“

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Tegemist on juhtiva küsimusega.”

9. Argumentatiivne küsimus

Argumentatiivne küsimus sunnib tunnistajat põhjendama teatud vastuste andmist.

Näide: Tunnistaja ütles küsitlemise käigus, et kostja auto liikus kiirusega 100 km/h. Ristküsitlusel küsite teie: „Kas mul on õigus, et oma naabrile, pr Ashtonile, ütlesite te eelmisel pühapäeval, et kostja auto kiirus oli 70 km/h?“ (Selline küsimus on tunnistaja diskrediteerimiseks lubatud). Oletame, et tunnistaja vastas eelmisele küsimusele jaatavalt. Keelatud argumentatiivne küsimus oleks nüüd: „Kuidas on see kooskõlas teie poolt otsese küsitluse käigus öelduga?“ Selline küsimus sunnib tunnistajat oma vastuseid põhjendama.

Ka küsimus „Kas te tõesti arvate, et kohus seda usub?“ on sarnases situatsioonis argumentatiivne ja seega piisav alus vastulause esitamiseks. Küsimused on siiski faktide välja toomiseks. Faktide vasturääkivuse ja tunnistaja ütluste vastukäivuse saab välja tuua lõpukõnes.

Näiteks:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus on argumentatiivne.” või “Vastulause, härra/proua kohtunik. Süüdistaja/Advokaat avaldab tunnistajale survet.”

10. Küsitud ja vastatud

Selleks vastulauseks on alust siis, kui esitatav küsimus on juba varem esitatud ja saanud vastuse.

Näide: Otsesel küsitlemisel – Esindaja A küsib B käest: „Kas X peatus valgusfoori taga?“. B vastab: „Ei, ta ei peatunud.“ A küsib: „Kas ma sain õigesti aru, et X ei peatunud foori taga?“ X-i esindaja esitab vastulause ja see rahuldatakse.

Samas on lubatud küsimust uuesti küsida juhul, kui eelmine kord ei saanud küsimusele vastust. X-i esindaja küsib B käest: „Kas te mitte ei öelnud politseinikule, et te ei ole kindel, kas X peatus foori taga või mitte?“ B vastab: „Ma ei mäleta.“ X-i esindajal on lubatud nüüd küsida näiteks: „Te siis eitate, et te politseinikule midagi niisugust ütlesite?“

Sõnastus:

“Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus on küsitud ja sellele on vastatud.”

11. Liitküsimus

Liitküsimus seob kaks alternatiivset vastusevarianti sõnadega "ja" või "või", mis takistab küsitluse kiirust, ladusust ja efektiivsust.

Näide: Kas te määrasite kokkupõrkekoha kindlaks pealtnägijate ütluste või füüsilise tõestusmaterjali, nagu teele laiali lennanud auto osad, põhjal?

Sõnastus:

"Vastulause, härra/proua kohtunik. Tegemist on liitküsimusega."

Kui teie vastu esitatakse selline vastulause, on kõige õigem öelda: ***"Härra/proua kohtunik, ma sõnastan küsimuse ümber."*** ja küsida seejärel sama küsimus kahe eraldi küsimusena.

12. Jutustav vastus

Tunnistajale ei tohi esitada küsimusi, mis on liiga üldised või paluvad tunnistajal lookesi jutustama hakata.

Näide: Palun jutustage meile ümber kõik vestlused, mis leidsid aset teie ja X-i vahel enne, kui te X-i tööle palkasite.

Selline küsimus on piisav alus vastulause esitamiseks.

Näiteks:

"Vastulause, härra/proua kohtunik. Küsimus eeldab jutustavat vastust."

13. Ebaobjektiivne tunnistaja

Kuna mõlemal poolel on tunnistajad, kes üritavad lahendust kallutada oma võistkonna poole, kasutatakse selleks mõnikord ka ebaausaid võtteid. Kui vastaspoole tunnistaja risküsitlemisel väga üldisi vastuseid annab või ütleb, et ta ei mäleta seda, teist ja kolmandat, mida ta otseses küsitluses mäletas või millele ta täpselt vastas, võib risküsitlev advokaat/süüdistaja esitada ebaobjektiivse tunnistaja vastama sundimiseks vastualuse.

Sõnastus:

"Vastulause, härra/proua kohtunik. Tunnistaja on ebaobjektiivne."

14. Väljaspool risküsitluse piire.

Seda vastulauset võib kasutada juhul, kui teine pool otsustab pärast teie risküsitlemist oma tunnistajat veelkord küsitleda ja tõstatab selle „vastuküsitlemise“ käigus küsimusi, mida teie risküsitluses ei puudtanud.

Sõnastus:

"Vastulause, härra/proua kohtunik. Süüdistaja/Advokaat küsib tunnistajalt küsimusi, mis pole seotud risküsitlusega."

Harjutuskohtu näidiskaasus

Sündmuste käik

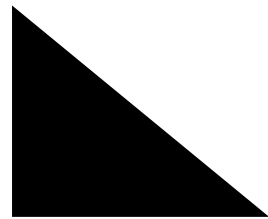
Laupäeval, 5. juunil 2003 kell 17.08 seisab Tallinna-lähedase Nordeka panga serva peal 31-aastane Kaja Kaasik-Bluumenau, kes hetk hiljem (arvatavasti) oma abikaasa Roomet Bluumenau poolt 25 meetri kõrguselt pangalt alla lükatakse. Viis minutit enne naise kukkumist on pealtnägija Henn Penniste helistanud numbrile 112 ja olukorrast teatanud, mistõttu kiirabi ja politsei jõuavad kohale kõigest 2 minutit pärast õnnetust. Naine suri kukkumisel silmapilkselt. Abikaasa väidab, et naine tegi enesetapu, ning ta ei suutnud teda päästa. Kõike seda nägi pealt ka kohalik elanik Eedu Leit.

Kuna abielupaaril lapsi ei olnud, pärib 2000. aastal tehtud notariaalse testamendi järgi naise viie miljoni krooni suuruseks hinnatud varast (maja, ehted ja hoiused) $\frac{3}{4}$ tema abikaasa, ülejäänud summa jagatakse naise ainsa elusoleva sugulase ja heategevuslike organisatsioonide vahel.

Süüalusele Roomet Bluumenaule, surnud naise abikaasale, on esitatud mõrvasüüdistus Karistusseadustiku § 114 p 5 alusel.

* *

(Kui kaasuses nimetatud tänavad realselt Tallinnas eksisteerivadki, siis sealt ei ole mõtet otsida mingeid seoseid, need on valitud puhtjuhuslikult, kaardile vaatamata.)

Prokuratuuri ja kaitse tunnistajate lühiiseloostus

Eedu Leit

Mees oma parimates aastates, s.t 40-ndates, vallaline. Elab väikeses maakohas, aga on haritud ja uudishimulik mees. Lemmikirjanduseks on kriminaalromaanid, sest mehe arvates peegeldavad need suurepäraselt tänapäeva kuritegelikkust ja julma maailma, aga ka sellepärast, et talle meeldib näha, kuidas leidlikud uurijad kurjategijaid paljastavad. Samuti loeb lehti ja on kursis maailma asjadega. Peab ennast äärmiselt teadjaks meheks ja on endamisi või sõpradega arutades jõudnud jälle suurele osale võimukoridoride saladustele, mistõttu kasvab temas aasta-aastalt hirm, et nii mõnigi tähtis isik mehest vabaneda sooviks. Nägi 5. juunil Nordeka pangal põõsastesse varjudes pealt stseeni ohvri ja kahtlusosaluse vahel.

Viktor Karu

40-50 eluaasta vahel, keskmise kehaehitusega, tusedusele kalduv mees. On juba mitmeid aastaid töötanud detektiivina. Elab juba ligi 20 aastat koos oma naisega, võib öelda, et tema jalas on nende peres püksid. Kuna igapäevaelu pakub vähe üllatusi, meeldib talle oma töö väga, sest see pakub ohtralt põnevust. On aegade jooksul saanud omal alal väga heaks ja teab nii mõndagi paljude rikaste ja edukate isiklikust elust ja päevakavast.

Kati Zirkel

On aastaid töötanud kõrgema seltskonna juuksurina, seal tutvus ka Kajaga. Kuigi on ainult juuksur, peab ka ennast kõrgemasse seltskonda kuuluvaks, hoolimata sellest, et ta lemmikväljenditeks on „šikk“, „mega“ ja „täitsa lõpp“. Aga oma blondi pealispinna all on tegelikult väga hea, hooliv ja mingis ulatuses päris arukas naine. Kuigi naiste vanusest ei räägita, ei ole ta veel 30.

Kaitse tunnistajad

Roomet Blumentau

Umbes 35-aastane mees, temataolisi kutsutakse vist gigoloteks, ainus vahe on see, et ta on abielus. Elab huvitavat elu, tema ümber keerleb pidevalt palju naisi. Ajab igasugust äri, aga ärivaistuga just ei hiilga, mistõttu ta ettevõtmised tihti peale luhuvad. Enne oma naisega tutvumist oli keskpärane ja suhteliselt vaene tegelane, Kaja ja tema raha avas talle palju uusi. On meeldiv suhtleja, äärmiselt rahulik ja soliidne mees, ropendamist ei salli.

Anna-Katrin Haava

Nooremapolne psühholoog, ise vallaline ja lapsi ei ole. Läks ülikooli psühholoogiat õppima sellepärast, mille pärast tihti minnakse – et ennast ja teisi paremini tundma õppida ja maailma parandada. Viimane on põhjus, miks naine valis nõustaja ameti ja on sellega rahul. Eriti meeldib talle pereprobleemidega tegeleda, ja hoolimata sellest, et ise on vallaline, on ta kindel, et hea psühholoogina teab ta abielumuredest kõike. Olles paar aastat ohvrit nõustanud, oskab Anna-Katrin teda üsna hästi diagnoosida.

Henn Penniste

Alla 40-aastane prillidega kiitsakas mees. Linnuteadlane, Eesti Ornitoloogiaühingu Nõukogu liige ning Eesti Linnunimedede komisjoni liige. On sündinud teadlaseks, kogu elu tundnud looduse ja eriti linnuriigi vastu sügavat huvi. Nagu teadlased ikka, kipub vahel linnuriigist väljapoole jääva maailma suhtes veidi hajameelne olema, aga oma tööd teeb hästi ja on tunnustatud spetsialist. 5. juunil tegi paadiga panga lähedal merel linnuvaatlust ning nägi pangal toimuvat binokliga pealt.

Eedu Leit: kirjalik tunnistus

Minu nimi on Eedu Leit, elan Madara külas Harjumaal. Naist ega lapsi mul ei ole, olid ajad, kui tahtsin ikka oma le naist ka võtta, aga praegu ma mõtlen, et vist on isegi parem, et ma ei võtnud. Kellele seda hirmsat muretsemist ja südamevalu veel vaja oleks, kui temaga midagi juhtuks. Ja teate – maailmas juhtub nii mõndagi, eriti nende inimestega, kes teavad teatud asjadest rohkem, kui võib-olla soovitatav oleks. Mis asju täpsemalt, seda ma ei saa küll siin täpsustada. Mitte et ma midagi otseselt pelgaks, aga ikkagi, parem karta kui kahetseda.

Tavaliselt käin ma suveajal iga päev kella 17 paiku poes. See on hea aeg, sest ei ole veel liiga pime (ja pimedas ei ole alati kõige turvalisem üksi ringi liikuda), aga samal ajal on ilm juba selline videvikueelne ja mitte enam nii soe. Ega mul sealt poest nii tihti midagi vaja polegi, aga seal saame tavaliselt meestega kokku ja arutame õlle kõrval maailmaasju. Ja eks trenni peab minu eas ikka pidevalt tegema, pood ongi parajasti 5 km kaugusel, et hea jalgrattaga õhtu eel väike väntamine teha. Ahsoo, et maailmaasju. Eile näiteks jõudsimme Mardi ja Karlaga järeldusele, et see Eesti modell, teate küll see, kes hirmsasti poliitikasse trügib, peab ikka vabamüürlane olema, kuidas ta muidu sinna maailmakuulsate ajakirjade kaane peale on saanud, ise väikesest Eesti maa-kolkast pärit. Ei ole ta ju ilus ega midagi, kondine ja näost valge nagu surnu. Ja nüüd veel Euroopasse ka! Ma olen kindel, et selle asja juures on midagi kahtlast. Aga see selleks, nüüd lobisesin jälle liiga palju.

Ühesõnaga, sellel laupäeval, oli vist 7. juuni, eksole, olin just tavapärasel ajal teel poodi, mu tee viib muuseumi ka Nordeka pangast mööda. Seal on selline väike muruplats ja kõrval asfaltplats autode jaoks, kus paarikesed ikka käivad päikeseloojangut vaatamas ja noh, eks ikka muud ka... Sellel laupäeval, kui ma sealt mööda sõitsin, nägin platsi peal ühte punast autot. Eriti köitis alguses mu tähelepanu huvitav numbrimärk SOS 808. Aga siis märkasin, et auto ukсед olid pärani lahti ja natuke maad eemal seisis üks kena blond naine otse panga serva peal, temast mõned sammud eemal üks tumedasse riietatud mees. See tundus küll huvitav situatsioon, asi näis ausalt öeldes rohkem kui kahtlane. Mees oli küll minu poole seljaga, aga olen kindel, et ega see naine millegi muu pärast seal serva peal ei seisnud. Tundus, et mees sundis naist alla hüppama, tal võis isegi mingi relv käes olla. Naine paistis väga õnnetu ja nuttis ja kuulsin, kuidas ta mehele ütles, et ta seda kahetseb ja kuidas mees vastas, et tal ei ole midagi kahetseda. Siis tuul pöördus ja enam ma ei kuulnud nende juttu. Mina peitsin ennast endiselt põõsa taga, sest ma tean küll, mis selliste lugude puhul tunnistajatega tehakse. Naisest oli mul küll kahju, aga mul ei olnud mingit tahtmist ise maha koksatud saada, sellepärast ma vahele ei läinudki. See mees oleks meid mõlemaid maha lasknud ja pangalt alla visanud. Aga uudishimu oli nii suur, et päris ära ka ei saanud minna, ja eks ikka kohusetunne ka – kuigi ma midagi teha ei saanud, mõtlesin, et saan vähemalt pärast aidata tõde jalule seada.

Naine seisis seal ääre peal vast oma paar-kolm minutit ja nad vist rääkisid midagi, aga ma ikka ei kuulnud. Siis nägin, kuidas mees hakkas vaikselt naise poole liikuma. Ta jõudis ise ka päris sinna serva peale ja võttis naisest kinni. Ma ei kuulnud, mis nad rääkisid, aga arvasin, et ehk nad nüüd leppisid ära. Siis kuulsin kaugemalt tee pealt jalgratta kriiksumist ja pöörasin korraks pea sennapoole, et vaadata, kes sealt tuleb, mul sõbrad ka sõidavad seda vahet jalgrattaga ja mõtlesin, et saan tulevat sõpra kuidagi hirmsa ohu eest hoiatada. Järsku kuulsin aga naise kiljatust ja kui ma jälle panga poole vaatasin, siis seisis serva peal ainult mees üksi. Nüüd ma küll enam ei arvanud, et nad ära leppisid, see on ju selge, et mees ta sealt alla lükkas. Hüpata või kogemata kukkuda ta ei saanud, sest mees hoidis temast ju kinni. Oh, eks naine vaeseke ilmselt arvas, et mees tuleb teda päästma. Siis kummardus mees veel ettevaatlikult üle serva ja vaatas alla. Minu meelest ta küll väga kurb või üllatunud ei paistnud, pigem vastupidi. Jõudsin just oma mõtetega sinnamaale, et huvitav, kas naine oli tema armuke või abikaasa, kui kuulsin eemalt sireene. Kuna ma ei tahtnud oma turvalisuse huvides, et mind nähtaks, siis istusin kiiresti ratta selga ja väntasin minema. Just siis jõudis kohale päästeameti oranž auto. Aga otustasin hiljem kõik politseile ära rääkida.

Aga ega sellega veel lugu ei piirdunud, oh ei. Juhtuski see, mida ma kartnud olin – ma olen neid kriminaalromaanide küll ja küll lugenud ja ei ole sugugi naiivne. Niisiis järgmise esmaspäeva õhtul, kui ma olin parajasti teel poest koju ja omadega just sealsamas panga lähedal, tundsin järsku tuttavat rusuvat tunnet. Selline tunne on mul tavaliselt siis, kui mind mingi oht ähvardab, seda on ikka paar korda juhtunud. Ükskord näiteks helistati mulle koju ja öeldi, et te olete võitnud reisi Mallorcale, et olevat mingi lehetellijate vaheline loosimine olnud ja nii, aga ega mina loll ei ole. Ma tean küll, kuidas süütud inimesed „kaovad“ – inimene saadetakse „au-

hinnareisile” ja siis kukub lennuk alla või tapetakse ta kohapeal tundmatute kurjategijate poolt. Ja sel korral oli mul päev läbi olnud täpselt samasugune tunne. Selliseid üle noatera pääsemisi on mul elus oma 7-8 tükki olnud. Ühesõnaga, tundsin siis, et midagi on valesti. Kuna sõitsin sõidusuunaga vastassuunas, nägin eemal ühte autot, mis kihutas minu poole vähemalt 110 km tunnis, kuigi seal on lubatud ainult 70. Ja ma kohe tundsin, et midagi kahtlast on toimumas, tulin siis ratta seljast maha ja jäin seisma. Auto lähenes ja kui ta juba päris lähedale jõudis, siis kaldus järsku teepreenrale nii, et ma jõudsin veel vaevu eest ära kraavi hüpata, aga mu ratta kukkus täpselt auto ette ja sai väga kõvasti kannatada. Ma ei teagi nüüd, kust ma uue ratta saan. Aga kraavist nägin üsna kindlalt, et selle auto numbrimärgis olid tähed SOS ja ta oli üsna sama värvi ka, kui see auto sel pangal oli. Ja kui palju sellise numbriga autosid Eestis ikka on. Nii et ma arvan, et see kaabakas, kes selle naise ära tappis, sai kuidagi teada, et ma kõike pealt nägin ja soovis minust lahti saada. Sellest päevast peale käin poes ainult mööda külavaheteid ja jalgrattaga ei julge enam maanteel üldse sõita, vähemalt kuni see pätt vangi pannakse. Ega ma tegelikult saakski, sest mu ratas on ikka puhta puru.

Viktor Karu: kirjalik tunnistus

Ohver pöördus minu poole esimest korda 2002. aasta jaanuaris. Saime kokku nii, nagu A-rühm oma klientidega kohtub... et alguses maskeerusin ma osavalt Rahvaliidu allkirjakogujaks ja tülitasin naist tänaval. Olles veendunud, et tegemist on tõelise abivajaja ja mitte politseinikuga, paljastasin oma identiteedi ja nii sai alguse meie viljakas professionaalne suhe.

Kaja Kaasik-Bluumenau palus mul selgitada välja, millega tegeleb tema mees Roomet vabal ajal. Peamiselt muretseb ta muidugi mehe armusuhete pärast. Ega ta, süütu naisterahvas, osanudki alguses muud karta...

Asusin siis meest jälitama. Alati, kui ta kellegi võõraga aega veetis, hoidsin ennast nende lähedusse. Jälitasin teda tänaval, teatrites, kinodes, kontsertsaalides, kõrtsides ja ööklubides. Täitsa mõnus töö oli selles suhtes. Kuigi vahepeal oli ikka raske ka, kui mehel oli mingi eriline kultuuritibist sõbranna... ma pidin balleti-etendustel igavuse kätte ära surema... hea, et telefonis ikka mängu on! Õnneks enamikuga ta käis täitsa huvitavates kohtades, kinos ja pubis ja nii edasi. Ühe tema suure sõbrannaga, kes töötas seal Pumba tänava notaribüroos ja kellel ta tihti töö juures järel käis, käisime tihti spordivõistlustel, vot see tüdruk mulle meeldis. Ja natuke hiljem oli jälle väga tore käia Toto Contunho kontserdil, äärmiselt andekas noormees minu meelest. Ilma mehe abita polekski sinna sattunudki. Kui olin kolm kuud mehe elu jälginud, pidin oma hinda tõstma... kogu see tihe kultuurielu läks päris kalliks maksma. Ja mina ju veel ei joonud ka.

Vahel harva pärast selliseid õhtuid viis mees oma kaaslannad koju ja naasis ka ise alles väga varasel hommikutunnil. Enamasti veetis ta aga oma kaaslannade juures ainult tunni või paar ja oli õhtuks ilusti oma naise juures tagasi. Mõnikord jätsin mõnest sellisest sõbrannast ohvrile üldse rääkimata.

Enamasti püüdsin meest teolt tabada. Aga kurat, katsu sa Eesti talvel vastasmaja katuselt head pilti saada... nii ei õnnestunudki mul peale mõne suudluse midagi eriti kuuma pildile saada. Mõne naise puhul olen ise aga kindel, et suudlustega asjad ei piirdunud.

Ühel 2003. aasta maikuu viimastest päevadest, täpset kuupäeva ei mäletagi, kui me mehega jälle kontserdilt tulime, ei läinud ta kaaslannaga ööklubisse nagu tavaliselt, vaid saatis tolle koju ja sõitis ise linnahalli juurde sadamakalle. Mõne aja pärast saabus sinna must Mercedes. Autost tuli välja soliidne härrasmees, kes andis mehele mingi paki. Mees andis talle midagi vastu. Seejärel must Mercedes lahkus. Kuna mehel tol õhtul naist kaasas polnud, otsustasin hoopis seda autot jälitada. Auto sõitis igasuguseid reegleid eirates läbi linna siseministeeriumi juurde, kust võeti peale veel üks soliidne härrasmees. Lõpuks suundusime juba lausa rallit sõites Tartu maantee poole. Ja seal – ei tea kust pööras järsku välja politseiauto, kes mind kiiruse ületamise eest kinni pidas. Ees kihutavat Mercedesit nad aga justkui poleks märganudki... Kui politseiautos seletuskirja kirjutasin, nägin veel aknast ühte väikelennukit Ülemiste lennujaama poolt tulemas ja Ida poole suundumas.

Kui sellest naisele rääkisin, see oli vist 4. juunil, meie viimasel kohtumisel, ja talle sadamas tehtud pilte näitasin, vaatas ta neid huviga ja ei paistnud üldse üllatunud. Ütles, et ärgu ma sellest kellelegi rääkigu ja tahtis, et ma negatiivid ära hävitaksin. Veel andsin talle vist pildid mehe uuest armukesest.

Kati Zirkel: kirjalik tunnistus. Olen ametilt juuksur, Kajaga saime tuttavaks juba ammu, see oli ikka oma 5-6 aastat tagasi. Ja teate, juhtus see täitsa kummaliselt – töötasin sel ajal Ilusalongis Inetu Pardipoeg, see oli ikka väga šikk koht, kõik endast lugupidavad ja vähegi mingit positsiooni omavad naised käisid seal. Pärast soengu tegemist oli seal ka võimalik saada manikööri ja pedikööri ja kosmeetiku teenuseid ning muidugi kõige uuemat klatši kuulda. Kui Kaja sinna esimest korda sattus, siis ma ei osanud arvatagi, et tal nii kohutavalt palju raha on, igatahes ei käitunud ta küll nii. Aga siis sattusin talle soengut tegema ja eks me rääkisime elust-olust ja kuidagi tuli jutuks see, et ta hakkab varsti abielluma ja ma siis küsisin loomulikult, kellega, ja kui ma kuulsin, et Roomet Bluumenauga, siis mu esimene reaktsioon oli küll, et: appi, täitsa lõpp! Ma teadsin küll seda tüüpi, ta oli minu meelest eriline luuser. Raha tal ei olnud, elas oma rikaste armukeste kulul ja neid vahetas ka megatihti. Vihjasin seda ka Kajale, aga ta tundus ikka täitsa armunud kohe. Ma siis muidugi rohkem ei torkinud, diskreetne nagu ma olen. Igatahes ta jäigi meie salongis käima ja päris ruttu saime väga headeks sõpradeks.

Pärast abiellumist käisin tihti nende pool külas, neil oli see mega suur ja šikk maja Avenüü tänaval. Vahel oli ta mees ka kodus, aga enamasti mitte, ajas oma äriasju ja muidugi ka „isiklikke“ asju. Ja kui oligi kodus, viskas pidevalt minu aadressil igasugu nilbeid ja kahemõttelisi märkusi, täitsa üle viskas kohe vahel. Kajale ma muidugi sellest ei rääkinud, ta oli ju nii armunud ja täitsa pime kohe. Aga Roometist ma ei arvanud enne eriti midagi ja see mees mulle igatahes rohkem ka meeldima ei hakanud. Mõned kuud pärast abiellumist rääkis Kaja mulle oma kahtlustest selle suhtes, et mees armukesi peab, ja no siis ma muidugi ei suutnud enam diskreetne olla ja rääkisin talle kõik ära, mis ma selle tüübi kohta teadsin. See muidugi ei teinud teda rõõmsamaks, aga mina leian küll, et tal oli õigus teada. Mõtlesin, et tal tuleb äkki mõistus pähe lõpuks selle tüübi suhtes, aga täitsa lõpp, mida hullemaks asi läks, seda rohkem ta meest armastas ja seda rohkem need jamad talle haiget tegid. Mõne aja pärast hoidsin mina vähemalt oma suu kinni, kuigi meil salongis ikka jutud liikusid... oi, millised jutud. Aga mingil hetkel tundus, et tal ei läinudki minu abi vaja, sest ta näis isegi kõike teadvat, isegi mõnesid afääre, mis veel meile salongi polnud jõudnud.

Roometist niipalju, et ta oli ikka mega luuser küll. Ahjaa, ma juba ütlesin seda vist. Ses suhtes pole ime, et ta pidi oma naiste kulul elama, ise oli küll kõva ärimees, aga äri teha ei osanud. Pidevalt olid tal mingid diilid käsil ja ta tegi kokku ikka oma mitukümmend firmat aastate jooksul, aga minu teada kukkusid need kõik kolina-ga läbi. Ja selles osas ei võtnudki ta kunagi õppust. Muidugi börsil mängis ta ka, aga sealgi lendas omadega ikka täitsa pange, mäletate küll seda 1997. aastat. Aga eks Kaja, rumaluke, oli ju nii helde, et maksis kõik ta jaurused kinni ja ei pilgutanud silmagi.

Selle enesetapu koha pealt on raske öelda, ses suhtes, et eks Kaja oli küll natuke närviline ja jõi ka vahepeal natuke liiga palju, aga viimasel ajal oli temaga küll kõik täitsa OK. Ja minule ta ei ole küll kunagi mingitest enesetapuplaanidest rääkinud, ainult sellest, kuidas saaks panna mehe ennast rohkem armastama. Ja me olime ikkagi head sõbrannad. Mulle tundub küll uskumatu, et ta midagi sellist teha oleks võinud. Alles paar päeva enne tema surma saime ju kokku ja arutasime, mida jaanipäeval ette võtta, ta käitus küll täiesti tavaliselt. Kui veel arvestada fakti, et minu meelest Roometil teda millegi muu kui raha pärast küll vaja ei olnud, siis ma üldse ei imestaks, et tema käsi ikkagi mängus oli. Aga hirmus kahju on küll, Kaja oli ikka täitsa šikk naine. Ja ta oli mega hea inimene, liiga hea.

Roomet Bluumenau: kirjalik tunnistus

Minu nimi on Roomet Bluumenau, olin Kaja Kaasik-Bluumenau abikaasa ligi neli aastat. Tutvusime juhuslikult 1998. aasta suvel ja ta jäi mulle kohe pärast meie esimest kohtumist meelde kui ilus ja huvitav naine. Hakkasime tihemini kohtuma ja armusime, 1999. aasta sügisel abiellusime. Sellest et ta on väga rikas, sain ma aru juba meie esimesel kohtumisel, aga see ei olnud kindlasti mitte põhjus, miks ma temaga abiellusin. Ma armastasin oma naist tõesti väga.

Mingeid armukesi ma abielu ajal küll ei pidanud – tõsi, mul on küll palju naistuttavaid, mõned neist on mu äripartnerite naised. Ma olen ikkagi tark, kena ja treenitud, seega üldiselt hinnatud mees naiste seas. Noh, eks neid silmarõõme ja suudlusi on ikka aegade jooksul mõned olnud, aga ühtegi tõsist kõrvalehüpet ei ole ma küll teinud. Kaja rääkis mulle küll pidevalt, et ta „teadvat kõike“, aga ma arvasin, et ta mõtleb neid asju ise välja,

eks tal seal kodus istudes võis ka igav olla, töö! ta ju ei käinud. Aga nüüd ma tean, et kõik oli selle isehakanud petise Viktor Karu väljamõeldiste pärast. Mu naine oli üldse kergesti mõjutatav... rahu tema põrmule. Ma ütlen, et see oli see „detektiiv“, kes mu naise tegelikult tappis. Tõi talle pilte ja ajas igasugust jama kõrvale – mina polnud neid pilte enne seda päeva pangal näinud, aga nende peal ei olegi ju tegelikult midagi kompromiteerivat. See „detektiiv“ kindlasti arvas, et on ilge Sherlock, kui mind mõne naise teatris nägi, aga muidugi pidi ta ju Kajale igasuguseid valesid ette söötma, sest talle maksti selle eest, ja arvatavasti mitte eriti väike summa. Muidugi ta siis pildistas mind igaühaga – kui tal poleks Kajale midagi näidata olnud, oleks ta ju tööst ja rahast ilma jäänud. Aga need pildid ei tõesta midagi. Teatris käimine ei ole ju keelatud! Jah, ma olen käinud ka naistel külas, neid koju saatmas ja juttu ajamas, vahel isegi väga hilja õhtul. Aga see on sellepärast, et me oleme head sõbrad ja neile meeldib mulle oma elust rääkida ja muresid kurta. Kas te kujutate ette, kui palju muresid võib olla ühel ilusal ja edukal naisel? Kindlasti ei kujuta. Ja üldse, kui ma ei eksi, siis ei ole Eestis lubatud inimesi niimoodi jälitada, seda tohivad teha ainult vastavad ametkonnad, nii et selle Karu peaks üldse pokri pistma.

Igal juhul kütsid kõik need valed mu naise nii üles, et ta hakkas juba paar kuud pärast meie abiellumist kohutavalt armukadetsema ja üha rohkem jooma. Ta ähvardas vahel isegi ennast kättemaksuks ära tappa, ja ükskord tema lauasahatlist kirjapaberit otsides leidsin tema märkmiku vahelt mõned väga depressiivsed luuletused, aga ma ei osanud kahtlustadagi... arvasin, et see on mingi naiste asi. Tihti, kui ma jälle veidi hiljem koju tulín, istus ta magamistoas, konjakipudel kõrval, ja nuttis ja tegi stseeni. Alkohol tegi teda eriti närviliseks, depressiivseks ja paranoiliseks. Ma ikka püüdsin teda rahustada, aga lõpuks ei aidanud see enam. Soovitasin siis tal psühholoogi juurde minna, aga ta ütles, et ta juba käib. Nüüd tagantjärele mõeldes oleksin ma muidugi pidanud tema eest rohkem hoolitsema, aga mul polnud ainugi, et ta neid purjus peaga tehtud ähvardusi nii tõsiselt võtab.

Seda, et Kaja oli testamendi teinud, teadsin ma küll, käisin veel ise umbes kolm aastat tagasi temaga koos notaribüroos. Nende suguvõsas on kõik väga noorelt surnud, kas haiguste või õnnetuste tõttu, sellepärast ta nii vara testamendi tegigi. Ma täpselt ei tea, kui palju ta kellele jagas, aga tal on järel ainult üks lihane sugulane, tädipoeg. Aga nagu ma juba ütlesin, mind tema raha ei huvitanud, ma armastasin teda kui inimest.

Viimasel ajal ma ei suutnud enam Kaja kannatusi pealt vaadata ja otsustasin siis veidi vähem oma naistuttavatega väljas käia. Eks ta raske oli. Ühe sõbrannaga sain ikka kokku, tal oli väga raske periood elus ja pidin talle toeks olema, aga teistega vähem. Tundus, et see Kajale meeldis, sest ta rahunes veidi maha ja ei joonud enam nii palju. Me saime viimastel kuudel isegi väga hästi läbi, käisime koos väljasõitudel ja tegime koos muid asju. Ostsime endale juba sügiseks puhkuseks Egiptusesse ja pidasime erinevaid plaane. Paar päeva enne seda õnnetut laupäeva tuli ta koju ja oli väga kinnine ja kurb. Ta ei rääkinud, mis oli juhtunud, ütles ainult, et küll kõik saab korda. Kahtlustasin kohe, et siin on jälle selle detektiivi käsi mängus, aga ta ei tahtnud sellest rääkida. Laupäeva hommikul ütles ta mulle, et tahaks linnast välja saada ja otsustasimegi teha väljasõidu linnalähedasele pangale, kus me vahel ikka käisime. Ostsime Stockmannist veini ja süüa ja sõitsime sinna. Kaja oli ikka kuidagi teistsugune ja ei rääkinud palju. Istusime siis pangal ja imetlesime merevaadet, suurema osa veinist jõi tema ära, mina olin ju roolis ja teatavasti ei ole purjus peaga ilus sõita. Rääkisime oma elust ja igasugu asjadest, tulevikuplaanidest, kuni ühel hetkel puhkes ta nutma ja ütles, et ta ei saa enam niimoodi elada. Ta võttis kotist välja pildid minust ja sellest neiu, kellest ma enne rääkisin, kellel oli raske aeg elus ja kellega ma ikka vahel kokku sain. Need olid võetud paar päeva tagasi kohvikus. Ta nuttis kõvasti, eks ta oli purjus ka, ja rääkis sellest, kuidas ta oli lootnud, et ma olen muutunud, aga tegelikult ikka ei ole. Püüdsin talle seletada, kuidas asjad tegelikult on, aga ta ei kuulanud mind, vaid karjus, et ma vait jääksin. Siis läks ta autost välja, ma ei saanud teda takistada, ja jooksis panga servale. Siis tuli mul hirm, püüdsin temaga rahulikult rääkida ja kinnitasin talle, et mingeid armukesi ei ole ja et ma armastan teda. Tema aga seisis seal serva peal ja muudkui nuttis... see oli kohutav. Ta rääkis, et mulle olekski paras temast ilma jääda ja küll ma siis alles saaks aru, kui hea naine mul oli. Ta seisis seal minu arvates terve igaviku. Siis rahunes ta mu jutu peale natuke ja ma hakkasin vaikselt tema poole liikuma, et ta sealt ära tuua. Jõudsin temani ja panin käe talle ümber, kui ta äkki sosistas „Hüvasti!“, ennast ringi pööras ja enne, kui ma arugi sain, mu käest lahti rebis ja alla hüppas. Mu süda jäi sees seisma. Vaatasin alla, ta lamas seal, aga ei liigutanud. Kui jõudsin toibuda ja hakkasin politseisse helistama, kuulsin juba sireene, ei tea, kes oli päästeteenistuse kohale kutsunud. Sealtpoolt, kust päästemeti auto tuli, nägin käänakutaha eemaldumas ka ühte jalgratturit. Kell võis siis olla umbes veerand kuus.

Anna-Katrin Haava: kirjalik tunnistus

Olen ametilt psühholoog ja tundsin Kaja Kaasik-Bluumentaud alates 2001. aastast. Ta pöördus minu poole, kuna ta tundis, et ta abielu on karile jooksnud. Tema suhe oma mehega oli jahenenud ja ta kahtlustas, et mees peab armukest. Me kohtusime keskmiselt iga kuu, vahel aga käis ta tihemini, paar korda suisa mõnepäevaste vahedega.

Töös naisega selgus, et teda vaevab lisaks veel madal enesehinnang. Isiksuslikult oli ta introvertne ja kõrge neurootilisusega. Tihti ei suutnud ta oma emotsioone kontrollida. Selline omaduste kombinatsioon on kahjuks paljude psüühikahäirete prekursor. Ühtegi diagnoosi talle välja panna polnud siiski põhjust.

Naise mure mehe armukeste pärast süvenes 2002. aasta alguseks niivõrd, et naine palkas eradetektiivi mehe järgi uurima. Mulle rääkis ta, et detektiiv leidis tõepoolest tõendeid mitmest armukesest, mõnel korral tuli ta minu juurde, näitas neid pilte ja nuttis, seal oli ausalt päris palju erinevaid naisi. Professionaalina ma muidugi püüdsin neid mõlemaid mõista, aga inimesena leian, et mees käitus temaga väga näruselt. Aga kindel teadmine mehe afääridest aitas meid töös palju edasi. Mis mind hämmastas, oli see, et ta ei suutnud ometi meest armastamast lakata. Võib-olla oli see ka natuke emalik hoolitsus, sest Kaja juttudest järeldades oli mees veidi poisike, naine pidas teda ju majanduslikult üleval ja toetas pidevalt tema järjest luhtuvaid äriettevõtmisi. Aga kui asi mehesse puutus, siis Kaja rahast ei hoolinud.

Kuigi me nii sügavale temaga veel ei jõudnud, siis oletan, et tal on elus olnud mõni hingeline üleelamine või lapsepõlves vähe hoolitsust, mis teeb inimesed vahel suhtesõltlasteks. Seda ma teadsin küll, et ta vanemad oli lennuõnnetuses surma saanud, kui Kaja alles teismeline oli, ja ta elas siis paar aastat oma vanaema juures. Tihti tundus olukord talle väljapääsmatu, ta rääkis sellest, et ei suuda enam niimoodi elada. Vahel ta ütles, et peaks mehele näitama, millest too ilma jääb, kui teda enam pole. Kaja oli küll vahel depressiivne ja piisavalt ebastabiilne, et sooritada enesetapp, aga arvan, et seda ainult mingi väga tugeva erutuse seisundis.

Paar kuud enne tema surma näisid aga asjad paremuse poole liikuvat. Naine rääkis, kuidas mees on tema vastu tähelepanelikumaks ja hoolitsevamaks muutunud. Vahel ta isegi avaldas lootust, et mees on oma armukesed maha jätanud. Pärast meie viimast kohtumist 4. juunil pidigi ta oma detektiiviga kokku saama, et sellele lootusele lõplikku kinnitust saada. 5. juunist algas mul puhkus ja me sel nädalal enam ei kohtunud, kuid tal oli mu mobiilnumber ja ta teadis, et võib mulle probleemide korral alati helistada.

Henn Penniste: kirjalik tunnistus

Kõnealusel päeval olin oma väikese kummipaadiga, nagu laupäeviti ikka, panga lähedal merel. Vaikne päev oli, ainult mõnda kajakat ja kosklat nägin. Ja siis järsku tundus mulle, et nägin – ei uskunud oma silmi – panga juures punakurk-kauri, Gavia stellata. Saate aru, mida see tähendab? Hakkasin kohe panga poole sõitma, ise erutusest ähmi täis, ma ei suutnud uskuda, et see on tõepoolest see haruldane lind. Umbes 400 meetri kaugusel kuulsin pangalt hääli. Keerasin ennast ümber ja nägin binokliga kedagi blondi naist päris serva peal, sellise näoga, nagu tahaks kohe alla hüpata. Selliste lindude lendamist ma muidugi väga ei armasta, nii et võtsin oma mobiiltelefoni välja ja helistasin 112. Siis vaatasin naist edasi, umbes 3-4 minutit ta seal kõikus. Siis nägin veel ühte inimest, ilmselt meest, kes naisele lähemale tuli. Ma ei näinud hästi, mis nad seal tegid, aga hetke pärast tõstis naine käed üles ja sadas alla. Ta kukkus vastu puud ja siis vist vastu panka, seda oli väga hirmus vaadata. Ega ma kaua ei vaadanudki. Vahepeal vilksatas mu binokli ees jälle see Gavia stellata. Igal juhul nägin veel, kuidas mees üle serva alla kiikas. Kuna üks puu varjas pisut mu vaatevälja, siis ega ma muidugi pead ei saa anda, mis seal nende vahel täpselt juhtus. Aga kui ta kukkus, siis ei kukkunud ta mitte selg ees, vaid oli ikka nagu mere poole, selles olen küll päris kindel, vaatasin veel, et kena naisterahvas. Nii et selles mõttes võis ta ka vabalt sealt ise alla hüpata. Nägemisega on mul kõik korras, ma olen ikkagi linnuvaatleja. Pealegi on mul väga hea saksa binokkel. Ja see puu ei olnud ka nii tihe, et ma ei oleks ilusti näinud.

Siis sõudsin muidugi kohe kaldale nii lähedale kui sain ja nägin, et naine oligi surnuks kukkunud ja üldse päris palju muljuda saanud. Ta lamas seal selili, pea lõhki, küll see oli hirmus vaatepilt. Mõne aja pärast jõudsid ka inimesed päästeametist kohale. Mingit varasemat kokkupuudet mul nende inimestega ei olnud. Muidugi on mul sellest naisest kahju ja kõik ja ma oleksin tahtnud teda aidata, aga ikkagi on päris suur kaotus meie liikumisele, et ta just selle Gavia stellata vaatluse ajal sealt alla pidi sadama.

Väitlusklubi juhendamine

Lõviosa Eesti Väitlusseltsi sisulisest tegevusest toimub nädalast nädalasse koolides koos käivates väitlusklubides. Väitlusklubid on koolide või muude haridusasutuste juures olevad vabatahtlikud üksused, kus väitlushuvilised umbes korra nädalas koos käivad, juhendaja eestvedamisel väitlevad ja suuremateks turniirideks valmistuvad. Eesti Väitlusseltsi sisulise tegevuse üks eesmärgid on anda võimalus väitlusega tegelemiseks kõigis Eesti koolides ning see õpik ongi mõeldud abiks algajatele ja edasijõudnud väitlusklubide juhendajatele. Kui teil tekib klubi läbiviimise kohta täiendavaid küsimusi, pöörduge kindlasti EVS-i juhatuse poole, sest nemad ongi olemas selleks, et teile nõu ja jõuga abiks olla.

Väitlusklubi töö alustamiseks on kõige olulisem koolist üles leida õpilased, keda väitlemine võiks huvitada. Need on tavaliselt noored, kes ei karda esineda, huvituvad sügavamalt maailmas ja ühiskonnas toimuvatest protsessidest ning soovivad ennast uutes, intellektuaalseid väljakutseid pakkuvates olukordades proovile panna. Me oleme veendunud, et selliseid inimesi on igas koolis ning tavaliselt tunnevad nad pärast esimest väitlemise proovimist ära, et neile see tegevus meeldib. Oluline ongi väitlusklubis luua õhkkond, kus kohal ei käida mitte kohustuse pärast, vaid põhjusel, et inimestele meeldib väitlemisega tegeleda ja nad saavad ise aru, et see neid tulevikus arendab.

Väitlusklubi võiks toimuda vähemalt korra nädalas kindlaksmääratud ajal ja selle läbiviimiseks tuleks arvestada vähemalt pooleteise tunniga, siis jõuab kõigi küsimustega rahulikult tegeleda ja vajadusel ka väitlusi läbi viia. Väitluse õpetamine sarnaneb mõneti ujumise õpetamisega: juhendaja võib lõputult rääkida, kuidas käsi käe ette käib ja kuidas jalgadega siputada, aga õpilased saavad asjast aru alles siis, kui nad ise basseini satuvad. Seega peaks väitlusklubi sisuks olema võimalikult tihti väidelda. Ei tohi karta seda, kui see õpilastel alguses väga hästi välja ei tule eriti ettenähtud reeglite järgi ei toimu, pärast mõne korra katsetamist läheb olukord üldiselt paremaks. Nii et kokkuvõttes: kutsuge väitlushuvilised kokku ja väidelge iga nädal nii, nagu parasjagu välja tuleb.

Järgnevalt vaatame täpsemalt, kuidas väitlusklubi juhtimisega terve õppeaasta jooksul toime tulla.

Näidisväitlus

Esimeseks etapiks väitlusklubi toimimiseks on inimeste leidmine. Selleks kasutatakse üldiselt reklaamüritust – näidisväitlust, mida kutsutakse vaatama kõik kooli väitlushuvilised. Näidisväitlus võiks olla mõnel huvitaval teemal: kas arutatakse mõne väga päevakajalise probleemi üle või mõnel igihaljal intrigeerival teemal (ideede saamiseks vaata meie väitlusteemade nimekirja).

Mõned võimalused näidisväitluse korraldamiseks:

- » kasutada oma klubi parimaid väitlejaid või klubi vilistlasi, kes selleks puhuks kooli tagasi tulevad.
- » kui teil oma väitlejaid veel ei ole, võite võtta ühendust EVS-i või mõne teie linnas oleva väitlusklubiga ja kutsuda endale esinejad sealt.
- » põhimõtteliselt võib näidata näidisväitlust ka õpikuga kaasas olevalt DVD-lt. Sellisel juhul võib pärast väitlust ka kohapeal mõne väitluslikuma tegevuse korraldada.

Üks võimalusi, mis reeglina näidisväitlusele palju publikut toob, on korraldada väitlus väitlejate ja populaarsemate õpetajate vahel. Selleks võib väitlusreegleid pisut lihtsustada, näiteks piirduda ainult kordamööda peetavate kõnedega. Õpetajatele tuleb selgitada lühidalt väitluse toimimispõhimõtteid ning lasta neil siis suhteliselt vabalt väidelda – kogemustega esinejate ja muidu karismaatiliste inimestena tulevad nad sellega tavaliselt väga hästi toime.

Enne näidisväitlust tuleks selgitada, et väitlus on mäng, kus inimesed kaitsevad neile ette antud seisukohti, mida nad inimestena ei pruugi toetada. Samuti võib paluda publikul hoolega kuulata, et nad kõik oleksid pärast väitlust kohtunikud, kes hääletavad, kumb võistkond neile usutavam tundus. Näidisväitluse lõpuks võib ki lasta õpilastel hääletada, kumb võistkond nende arvates väitluse võitis. Samuti võivad õpilased väitlejatelt teema või väitluse kohta küsimusi küsida või niisama mõtteid avaldada ning kindlasti peab neile teada andma, kus ja millal esimene väitlusklubi toimub.

Karl Popperi formaadi õppimine

Üldiselt on väitlusklubis soovitatav valida välja üks väitlusformaad, mis õpitakse selgeks ja mida siis läbivalt kasutatakse. Meie soovitame kesk- ja põhikoolitasandil kasutada Karl Popperi väitlusformaati, sest seda osates saab Eesti Väitlusseltsi üritustel oma oskusi ka teiste koolide võistkondade vastu proovile panna. Selle õpiku 2. peatükis toodud harjutused (näiteks massiväitlus, mida saab modifitseerida Karl Popperi formaati nii, et iga väitluskõnet esitab üks võistkond, kellel on nii mitu liiget, kui mitu eraldiseisvat argumenti kõnes on) on head esimesteks sammudeks Karl Popperi formaadiks vajalike oskuste omandamiseks. Samas ei ole nende läbiviimine enne väitlusformaadi õpetamise juurde asumist sugugi kohustuslik. Nii mõneski Eesti väitlusklubis näidatakse uutele väitlejatele näidisväitlust, peetakse üks teoreetiline loeng Popperi väitlusformaadist ja pannakse nad järgmine kord kohe ise väitlema. Enamik väitlejatest saab sellega päris hästi hakkama.

Esimene väitlus

Esimene Karl Popperi väitlus võiks olla veidi lühendatud aegadega ja hästi lihtsal teemal, kus fookus on formaadi õppimisel. Esimese väitluse kohtunik peab olema kogunud väitleja või väitluspedagoog, kes oskab tagasisides välja tuua nii positiivse poole kui rõhutada, mida väitlejad formaadi heaks tabamiseks veel peaksid tegema.

Väike valik teemasid, mida algajad väitlejad ka pikema ettevalmistuseta suudavad väidelda:

- » Koolivormi kehtestamine (koolis x) on põhjendatud
- » Kohustuslik sõjaväeteenistus Eestis on põhjendatud
- » Kanepi legaliseerimine on põhjendatud
- » Poisid ja tüdrukud peaksid käima erinevates koolides
- » Hasartmängude keelamine on põhjendatud
- » Surmanuhtlus on põhjendatud
- » Kõrgharidus peab Eestis olema tasuline
- » Naised on ühiskonnale olulisemad kui mehed.

Valik samasuguseid ja veidi keerulisemaid teemasid on ära toodud käesoleva õpiku lisa 1.

Üldiselt võiks esimese väitluse üritada jõuda võimalikult kiiresti – pärast 3-4 klubikorda võiks juba kindlasti proovida esimest korda väidelda, eelnevad harjutused on mõeldud siiski vaheetapina pikemale väitlusele edasiliikumiseks. Lühemate väitlusharjutuste puhul ei saa argumentide sisule nii palju tähelepanu pöörata ning seetõttu jäävad need pigem pealiskaudseks.

Esimene väitlusturniir

Väitlusturniiril väitlevad õpilased samal teemal mitu korda ning teema mõlemalt poolt. Pärast igat väitlusvooru saavad võistkonnad kohtunikult tagasisidet nii võistkondliku kui individuaalse soorituse kohta. Esimesest väitlusturniirist kirjutame siin selleks, et rõhutada, et väitluse paremaks õppimiseks on kindlasti vaja käia ka turniiridel. Paljud väitlejad ütlevadki, et nad on saanud väitlemise olemusest selgemalt aru just pärast oma esimest turniiri. Selleks on mitu põhjust:

1. Kui väidelda kord nädalas väitlusklubis, lähevad eelmisel korral tehtud vead tihti meelest ära, turniiril tuleb aga väidelda mitu korda järjest ning eelmises voorus tehtud vigu on kohe võimalik parandada.
2. Klubis väideldakse enamasti samade vastaste ja kohtunikega, turniiril aga on erinevad vastased ja kohtunikud ning neilt on võimalik palju rohkem õppida.
3. Turniir annab motivatsiooni oma kaasuse ettevalmistamisega rohkem tegeleda ning kui teadmine kaasusest on kindel, on ka väitlemine lihtsam.
4. Turniiril kohtub paljude teiste toredate inimestega, kes väitlusega tegelevad ning see annab uut motivatsiooni edasi väidelda.

Eesti Väitlusselts korraldab igal sügisel suuri algajate turniire START, pakkumaks võimalust väidelda esimest turniiri omasuguste algajate vastu. Samas ei pea esimene turniir olema üldse nii suur – juba nelja võistkonnaga saab tegelikult korraldada kolmevoorulise turniiri, kus kõik võistkonnad omavahel kohtuvad. Sellise turniiri saab vabalt läbi viia mõnel päeval pärast koolitunde. Kokkuvõttes: me innustame kõiki väitlejaid ja väitlusklubisid alati osalema nii paljudel turniiridel kui võimalik ning neid korraldama ka ise või koos 1-2 naaberkooliga.

Väitlusturniirid

Eesti Väitlusseltsi ligi 15-aastase tegutsemiskogemuse tulemusena on meile selgeks saanud mõned lihtsad tõsiasjad. Esiteks: kõige parem viis väitlust õppida on praktiline ehk selleks tuleb võimalikult palju väitlemisega tegeleda. Teiseks: kõige lihtsam viis hästi palju väidelda on osaleda väitlusturniiridel. Nendest tõdemustest tulenevalt on EVS-i soov, et Eestis võimalikult palju väitlusturniire korraldataks. Loodetavasti suudab järgnev juhhis pakkuda teoreetilist ülevaadet ja praktilisi näpunäiteid, mis aitavad ükskõik kui suure või väikese väitlusturniiri korraldamisel.

Meie kogemus on, et suurematel väitlusturniiridel on üldiselt kolm olulist rolli, mida täita: peakorraldaja, peakohtunik ja turniiridirektor. Väiksematel turniiridel võivad need kolm rolli ka omavahel kattuda.

Peakorraldaja tegeleb turniiri kõigi korralduslike küsimustega: turniiri asukoht, ajakava, söögid jne.

Peakohtunik tegeleb kõigi väitlust puudutavate teemadega: turniiri teema, reglement, reeglid, kohtunike ja väitlejate informeerimine, apellatsioonid1. jne.

Turniiridirektori vastutuseks on väitluste toimumise tehniline pool: tema teatab, missugused võistkonnad ja millises ruumis omavahel väitlevad ning peab arvestust turniiri tulemuste üle.

Peakorraldaja

Peakorraldaja ülesanded on üldiselt administratiivse iseloomuga. Et neist paremini ülevaadet saada oleme kokku pannud vajalike tegevuste nimekirja, mis kirjeldab peakorraldaja tööd üsna hästi.

Peakorraldaja ülesanded enne turniiri

1. Leida turniiri jaoks rahastus (projekti kirjutamine, osavõtumaksude kogumine, sponsorite leidmine vms)
2. Leida turniiri jaoks sobiv kuupäev või mitmepäevase turniiri korral sobivad kuupäevad
3. Leida ruumid (koolimajad, noortekeskuste ruumid vms)
4. Koostada turniiri ajakava

5. Saata välja informatsioon turniiri kohta (meili teel, debate.ee kodulehe vahendusel vms)
6. Korraldada turniirile registreerumine (kas e-maili teel, debate.ee kodulehe vahendusel vms)
7. Leida turniirile peakohtunik ning turniiridirektor ja selgitada neile nende ülesanded (nendega saab tutvuda kahe järgneva alateema all). Eesti Väitlusseltsi poolt korraldatud turniiride puhul kutsub peakorraldaja kokku Peakohtunike Koja, kelle ülesandeks on peakohtuniku valimine ning peakohtuniku juhtimisel reglemendi ja teema väljatöötamine.
8. Aidata peakohtunikku turniirile kohtunike leidmisel
9. Organiseerida toitlustamine
10. Organiseerida ööbimine
11. Organiseerida meelelahutusprogramm osalejatele (soovi korral)
12. Koostada tagasisideankeedid
13. Printida välja kohtunikulehed, kohtunike hindamislehed ja vajadusel juhised turniiri toimumispaigas liikumiseks
14. Ruumide ettevalmistamine turniiriks.

Vahendid, mis tuleb turniiri tarbeks osta/kaasa võtta

- » Printer ja arvuti
- » A3 ja A4 paber
- » Kontoritarbed (pastapliiatsid, markerid, käärid, klammerdaja, kleeplint jne)
- » Auhinnad ja aukirjad osalejatele

Peakorraldaja ülesanded turniiri ajal

1. Registreerimise korraldamine ning registreerujate info edastamine turniiridirektorile
2. Avamisel peakohtuniku, turniiridirektori ning ajakava tutvustus ja vajalike juhiste ning reeglite selgitamine osalejatele.
3. Pidev info jagamine ja sujuva turniirikorralduse tagamine
4. Juhiste ja reeglite järgmise kontrollimine

Peakorraldaja ülesanded pärast turniiri:

1. Tulemuste avalikustamine
2. Tagasiside ankeetide analüüs
3. Projekti aruandlus (vajadusel)

Peakohtunik

Peakohtunikuks sobib pika väitluskogemusega kohtunik, kes saab nii teiste kohtunikega kui väitlejatega hästi läbi. Jagame tema ülesanded kolmeks: enne turniiri, turniiri ajal ja pärast turniiri toimuv. Eesti Väitlusseltsi korraldatud turniiridel valib peakohtuniku Peakohtunike Koda.

Peakohtuniku ülesanded enne turniiri

1. Teema valik

Peakohtunik peab olema kursis Peakohtunike Kojas toimunud teema valimisega, sellega kaasas käiva aruteluga ning uurimistööga, mille alusel on teema tunnistatud väitlemiseks sobilikuks. Hea tava on, et peakohtunik kirjutab enne turniiri teema kohta seletuse, kuidas sellele täpsemalt läheneda, ning vastab väitlejatel nii

ettevalmistuse kui turniiri käigus tekkinud sisulistele küsimustele. Peakohtuniku elektronposti aadress on avalik ning kui keegi saadab laiemale ringile huvipakkuva küsimuse, võib vastuse avalikult näiteks Eesti Väitluseltsi kodulehele üles panna.

2. Turniiri reglement

Turniiri heal tasemel läbiviimiseks koostab peakohtunik turniiri läbiviimiseks turniiri reglemendi. Näidisreglement on ära toodud käesoleva õpiku lisas 3.

3. Väitlusformaadi reeglid

Peakohtunik peab kindlasti väga hästi kursis olema selle formaadi reeglitega, milles turniir läbi viiakse (näiteks Karl Popperi formaadis turniiride puhul selles õpikus ära toodud Popperi reeglitega). Reeglite viimased muudatused on üleval EVS-i kodulehel www.debate.ee.

4. Kohtunikud

Peakohtunik peab enne turniiri algust:

- » uurima, kas pädevaid kohtunikke on piisavalt ja kui ei ole, kutsuma neid juurde
- » meenutama kohtunikele, et nad peaksid lugema väitlusformaadi reegleid
- » tegema endale selgeks kõigi kohtunike tausta ja kogemused kohtunikuna.

Peakohtuniku ülesanded turniiri ajal

1. Avamine

Turniiri avamisel tutvustab peakohtunik ennast ja oma rolli ning ütleb, et küsimustega teemade kohta tuleb pöörduda tema poole. Vajadusel ütleb peakohtunik avamisel paar sõna teema kohta.

2. Kohtunike брифing

Kohtunike брифing võib olla avatud ka kõigile sellest huvitatud väitlejatele. Peakohtunik peab seal katma ära järgmised teemad:

- » arutama teema üle, kui kohtunikel on mingisuguseid segadusi, eriti teema tõlgenduse mõttes.
- » instrueerima kohtunikulehtede täitmise ja turniiridirektorile saatmise korra kohta: (rebi ülemine osa ära ja too ruttu ära; märgi, kui on low point win).
- » instrueerima väitlejate tagasisidelehtede korraldust: kust kohtunikud/väitlejad need saavad, meelde tule-tada, et kui kohtunikule pannakse hinne alla kolme punkti, on hea ära nimetada ka põhjus (kohtuniku ta-gasisidelehe ja kohtunikulehe blanketid on samuti peatüki lõpus).
- » instrueerima kohtunikke antud turniiri kõnelejapunktide skaala suhtes. EVS-is kasutatakse reeglina skaalat 18-28. Turniiri keskmised kõnelejapunktid on 23. Kasulik on kohtunikuna jälgida ka enda pandud punktide keskmist – kui see on oluliselt üle või alla 23, tuleb analüüsida, miks see nii on (näiteks kas kohtunik on näi-nud paremaid või halvemaid väitlusi või on kohtunik ise liiga helde või karm).
- » Väitluse alguses on ilus tava, et kohtunikud tutvustavad ennast väitlejatele. Tutvustuseks võib öelda enda kohta paar sõna: nimi; õpi- või töökoht; sõnastada, mida kohtunik väitluste puhul enim hindab ja taunib. Eesmärk on anda enda kohta infot ja luua sõbralik väitlusõhkkond.
- » tuletada meelde, et pärast väitlust antav tagasiside on sisuline ja konstruktiivne ning lisaks väitluse tule-muse teatamisele on oluline väitlejatele anda nii võistkondlikku kui ka individuaalset tagasisidet. Mingil ju-hul ei tohi olla kohtuniku tagasiside olla väitlejatele solvav või demotiveeriv.
- » Tagaside andmiseks on aega pärast kohtunikulehe äratoomist, sest see tagab turniiri kiirema toimumise.
- » vastata kohtunike ja väitlejate esitatud küsimustele.

Kohtunike брифинг on turniiri kohustuslik osa, sest see tagab kohtunike ühesuguse arusaama kohtunikutööst antud turniiril. Isegi kui kõik kohtunikud on kogunud, tuleks брифинг täies mahus ära pidada lihtsalt selleks, et teha kindlaks, et kõik saavad asjadest ühtemoodi aru.

3. Apellatsioonid

Apellatsioonid otsuste kohta esitatakse peakohtunikule. 99% juhtudest ei saa peakohtunik nendega midagi sisulist teha, sest ta ei ole kursis, mis kõnealusel väitluses tegelikult toimus. Kohtuniku otsus on tehtud konkreetse väitluse põhjal ja kui selle puhul ei esine põhimõttelisi reeglite rikkumisi, on kohtuniku otsus väitluse kohta lõplik.

Apellatsiooni puhul tuleb rääkida nii võistkonna/juhendajaga, vajadusel neile reeglistikku seletada ning rääkida kohtunikuga, kelle otsus apelleeriti, et selgitada temapoolset nägemust probleemist.

4. Koostöö turniiridirektoriga

Peakohtuniku töö üldine eesmärk on kindlustada, et turniir toimuks võimalikult ausalt. Peakohtunik peab aitama turniiridirektorit voorudes kohtunike määramisel. Selleks peab tal olema enda jaoks selgeks tehtud kohtunike järjestus: kes kohtunikest on rohkem ja kes vähem pädev. See järjestus on alati suhteline ja mitteformaalne ja enamikul juhtudel on õige seda hoida saladuses, aga millestki peab peakohtunik lähtuma.

Tugevad kohtunikud tuleb määrata võimalikult tugevatesse väitlustesse ja otsustavatesse väitlustesse, näiteks viimaste voorude väitlused, millest olenevad parimate hulka püüdlevate võistkondade tulemused. Nõrgemad kohtunikud tuleb määrata nõrgematesse väitlustesse ning selgelt ebavõrdsetesse väitlustesse.

Peakohtuniku ülesanne on tagada turniiri jooksul sujuv töö kohtunikega, mis hõlmab ka kohtunike informeerimist, kui nad panevad turniiri keskmiste kõnelejpunktidega võrreldes liiga kõrgeid või madalaid kõnelejpunkte. Samuti aitab peakohtunik turniiridirektorit väitluste kokkupanemisel ja hindab, kas tekkinud väitluspaarid on õiglased.

5. Töö väitlejate tagasisidelehtedega

Peakohtuniku ülesanne on analüüsida turniiri jooksul väitlejatelt saadud tagasisidelehti. Et seda teha, tuleks tagasisidelehed enne uut vooru kohtunike järgi ära sorteerida. Kui mõni kohtunik saab tihti viiest võimalikust kolm punkti või vähem, eriti mõlemalt võistkonnalt, tuleks selle kohtunikuga rääkida. Tavaliselt ei ole probleem mitte kohtuniku otsuses, vaid selles, et tagasiside andmine ei ole hästi välja tulnud.

Üldiselt on peakohtunikul väitluste vahel käed-jalad suhteliselt tööd täis, erilist vaba aega ei ole mõtet endale planeerida.

Turniiridirektor

Turniiridirektori ülesanded on kolmest korraldavast rollist kõige tehnilisemad.

1. Registreerumise korraldamine koos vajalike andmetega
2. Väitluspaaride moodustamine
3. Tulemuste jooksev arvestamine
4. Tulemuste kontroll
5. Lõpptulemuste koostamine ja väljapanemine

Turniiridirektori töövahendid:

Pea – turniiridirektor peab andma tehnikale õiged juhised, kogu aeg aru saama, mida tehnika teeb ja olema võimeline vigu korrigeerima.

Külm närv – loosung, millest turniiridirektor alati peaks lähtuma, on “ilma paanikata!” Absoluutselt iga turniiri juhtimisel läheb midagi kusagil viltu. Kui see juhtub, hakkavad teised turniiriga seotud inimesed tihti paanikat tekitama. Turniiridirektor peab siis olema rahulik, pabistamine ei aita kindlasti.

Arvuti + printer, mis võiksid omavahel koos töötada – kõige mugavam on turniiri juhtida oma arvutiga, mille tööd turniiridirektor tunneb.

Tarkvara – olulised on spetsiaalne turniirijuhtimise tarkvara ning tabelitöötlustarkvara. Allpool tuleb ka neist pikemalt juttu, aga hea oleks, kui need omavahel koos töötaksid.

Kohtunikulehed – tuleb peakorraldajalt üle kontrollida, et kohtunikulehed oleks olemas ja et seal oleksid peal vajalikud andmed.

Kontoritarbed: käärid, klammerdaja, paber, teip jne.

Suuri turniire juhitakse täna Eestis arvutiga, ent turniirijuhil peab lisaks programmi kasutamise oskusele olema ka ülevaade turniirijuhtimise põhiprintsiipidest, et ta vajadusel suudaks turniiri juhtida vaid paberi ja pastaka abil. Selleks anname siinkohal teoreetilise ülevaate erinevatest turniirijuhtimise süsteemidest.

Turniirijuhtimise põhimõtted

Väitlus sarnaneb oma ülesehituselt mitmes mõttes malele: mõlemas on kaks erinevate rollidega poolt (mustad ja valged, jaatus ja eitus), mõlemas kohtuvad ühes voorus kaks võistkonda, kellest üks saab kirja võidu ja teine kaotuse. Seetõttu on ka enamik väitlusturniiride juhtimisviise malest üle võetud. Süsteemide all mõeldakse siin põhimõtteid, mille alusel võistkondi voorudes omavahel kokku pannakse.

Eesmärk, millest turniiridirektor alati lähtuma peab, on korraldada turniir, mis on kõigi võistkondade vastu võimalikult aus, et kõigi võistkondade kohad turniiri lõpus vastaksid võimalikult hästi nende tegelikule paremusjärjestusele.

Loosisüsteem (*random pairing, preset pairing*)

Võistkonnad pannakse kokku suvaliselt, loosi alusel. See on kõige lihtsam turniirisüsteem, kus kõik väitlused saab enne turniiri algust paika panna. Süsteemi miinuseks on ebaausus: näiteks võib üks võistkond kohtuda turniiri kõige tugevamate, teine aga kõige nõrgemate vastastega ja saavutada lõpuks sama tulemuse. Seetõttu loosisüsteemi turniiridel realselt eriti ei kasutata, välja arvatud esimeses kahes voorus, kus võistkondi on millegi muu alusel ka raske kokku panna.

Loosisüsteemi võib rakendada ka alagruppides: osalejatest loositakse umbes neljaliikmelised alagrupid, kus kõik mängivad kõigiga läbi, näiteks kasutatakse taolist alagruppide süsteemi jalgpalli suurvõistlustel. Samas

on selleks vaja võistkondade taseme kohta midagi enne teada, muidu võib juhtuda, et teie turniiri kõige tugevamad võistkonnad satuvad kõik ühte alagruppi.

Round Robin (kõik kohtuvad kõigiga)

Selles süsteemis kohtuvad kõik võistkonnad kõigi turniiril osalevate võistkondadega. Iseenesest on see väga hea ja aus süsteem, sest kõik võistkonnad kohtuvad lõpuks täpselt samade vastastega ja seetõttu tuleb nende paremusjärjestus lõpuks kõige täpsem. Seetõttu tuleks seda süsteemi kindlasti kasutada, kui see võimalik on. Kõigiga läbivõitlemist saab aga korraldada ainult väheste võistkondade arvuga turniiridel: voore tuleb selle süsteemi puhul alati üks vähem, kui turniiril osalevaid võistkondi.

Ühe miinuse süsteem (single elimination)

Ühe miinuse süsteemis langeb võistkond pärast kaotust turniiritabelist välja ning kaks viimasena mängu jäänud võistkonda selgitavad omavahel välja turniiri võitja. Enne turniiri algust joonistatakse turniiritabel, milles on fikseeritud võistkondade kohad. Ühe miinuse süsteemi halvaks küljeks on vähene paindlikkus; juhuslikult või halva kohtuniku tõttu kaotuse saanud võistkonnal on võimatu turniiri võita. Ka hariduslikus mõttes on see süsteem halb: pooled kohale tulnud võistkonnad saavad väidelda ainult ühe vooru. Seetõttu ei ole tervet turniiri selles süsteemis soovitatav korraldada, eriti veel niivõrd subjektiivsel alal nagu väitlus. Ent kindlasti sobib see süsteem turniir lõppfaasis parimate väljaselgitamiseks.

Kahe miinuse süsteem (double elimination)

Kahe miinuse süsteem on ühe miinuse süsteemist pisut keerulisem: seal langevad kaotuse saanud võistkonnad miinusringi, kust on võimalik kõiki võite saavutades turniiri võitjaks tõusta. Eestis kahe miinuse süsteemis turniiride korraldamisega erilist kogemust ei ole. Kahe miinuse süsteemi turniiritabeleid erinevate võistkondade arvudega turniiridele saab alla laadida siit: www.crowdsdarts.com/brackets/tourn.html

Šveitsi süsteem (power pairing, power matching)

Šveitsi süsteemis kohtub võistkond kogu aeg temaga turniiritabelis sarnasel positsioonil oleva, reeglina sama võitude arvuga võistkonnaga. Süsteemi pluss on see, et see sõelub ka väga suure osalejate arvuga turniiridel enam-vähem adekvaatselt välja paremad ning tagab selle, et võistkonnad kohtuvad endaga sarnasel tasemel võistkondadega. See on oluline hariduslikus mõttes – ühel turniiril võib olla äärmiselt erineva tasemega võistkondi, kuid nad ei pea omavahel kohtuma. Šveitsi süsteemis on veel palju keerulisi elemente, millest räägime allpool.

Üldiselt on kindlasti turniire, kus ükskõik milline neist süsteemidest on parim lahendus. Meie soovitame väiksema võistkondade arvuga turniiridel kõigil võistkondadel kõigiga läbi väidelda.

Suurematel (üle kuue võistkonnaga) turniiridel soovitame kasutada järgmist segasüsteemi:

- » esimeses 1-2 voorus paarid loositakse
- » järgmises 2-4 voorus kasutatakse Šveitsi süsteemi
- » seejärel võetakse paremusjärjestuse alusel umbes 33% võistkondi, kelle vahel toimuvad ühe miinuse süsteemis lõppvoorud (näiteks veerandfinaalid, poolfinaalid jne).

Ühe sellise turniiri võistkondade kokkupaneku kirjelduse leiate käesoleva õpiku lisast 4.

LISA 1:

VALIK VÄITLUSTEEMASID

RIIK JA ISIKUVABADUSED

Hasartmängude keelustamine on põhjendatud
Prostitutsiooni legaliseerimine on põhjendatud
Kerge narkootikumide legaliseerimine on põhjendatud
Kõikide narkootikumide legaliseerimine on põhjendatud
Homoabielude lubamine on põhjendatud
Samasoolistel inimestel peaks olema õigus lapsi adopteerida
Polügaamia peab olema legaalne
Alkoholi tarbimine tuleb täielikult keelata
Tubaka suitsetamine tuleb keelata
Eestis tuleb suitsetamist jõulisemalt piirata
Avalikus kohas suitsetamist ei tohi keelata
Autojuhtidel tuleb lubada/ keelata mobiiltelefoniga rääkimine
Eutanaasia on põhjendatud
Isikupuutumatus rikkumine valitsuse poolt on põhjendatud
Kellaajalised piirangud alaealiste avalikus kohas viibimisele on põhjendatud
Kohustuslikud narkotestid avalikele teenistujatele on põhjendatud
Seadused, mis kaitsevad inimest iseenda eest, on põhjendatud

RIIK ÜHISKONNA REGULEERIJANA

Palgaarmee on Eestile kasulik kui kohustuslik kaitseväeteenistus
Kaitseväeteenistus peab olema Eestis kohustuslik
Homoseksuaalsed inimesed ei tohi sõjaväkke minna
Eestis peab valimaskäimine olema kohustuslik
Eestis peaks valimisõigus algama 16. eluaastast
Parteide valimiskampaaniaid tuleb finantseerida riigieelarvest
Eesti peaks rahvahääletusi (elektroonilisi rahvahääletusi) oluliselt rohkem kasutama
Majanduse arengut tuleb piirata keskkonna kaitsmise huvides/ Keskkonnakaitse on tähtsam kui majanduse areng
Eestis tuleb kehtestada astmeline tulumaks
Immigratsiooni piiramine on põhjendatud
Välispoliitika peab rahvusliku huvi seadma prioriteediks moraalsete põhimõtete üle
Hetkel praktiseeritavad karistusmeetmed ei ole rehabiliteerivad
Alaealiste kuritegevuse piiramiseks tuleb neid karmimalt karistada
Karmimad karistused vähendaksid kuritegevust
Surmanuhtlus on põhjendatud
Laste löömine peaks/ ei peaks olema kriminaalselt karistatav
Seksuaalkurjategijad tuleb steriliseerida/ nende nimed tuleb avalikuks teha
Eesti peab rakendama positiivset diskrimineerimist

Soolise diskrimineerimise vastu eksijaid tuleks kriminaalkorras karistada
Naiste diskrimineerimine neid ohtlikele töökohtadele mitte lubades on põhjendatud
Ühiskonnal on kohustus hoolitseda oma vaeste eest
Kiriku ja riigi lahushoidmine on põhjendatud
Riik peab lõpetama kunsti/ kultuuri toetamise

KOOL JA HARIDUS

Eestis tuleb kehtestada kohustuslik koolivorm
Keskharidus peab olema kohustuslik
Sisseastumiskatsed enne keskkooli on põhjendatud
Eliitkoolid tuleb kaotada
Poisid ja tüdrukud peavad käima eraldi koolides
Perioodõpe koolides on põhjendatud
Kondoomiautomaatide paigaldamine koolidesse on põhjendatud
Koolilehtede tsensuur on põhjendatud
Internaatkoolid on lastele kasulikud
Venekeelse õppekeelega koolide üleminek eestikeelsele õppele on põhjendatud
Riik ei tohi eelistada avalik-õiguslikku kõrgharidust erakõrgharidusele
Eestis peaks kõrgharidus olema tasuline
Kehaline kasvatus peab olema ülikoolis kohustuslik

MEDITSIIIN JA TEADUS

Arstid peavad isiklikult vastutama tehtud ravivigade eest
Arstiteaduses tuleb kasutusele võtta alternatiivmeditsiini meetodid
Kuiv seadus päästaks eestlaste tervise
Vanemad peavad saama oma lapse sugu valida
Anorektikute vägisi toitmine on põhjendatud
HIV-d põdevad inimesed peavad tööandjat oma seisundist teavitama
Kohustuslikud aidsitestid (Eestis) on põhjendatud
Toiduainete geneetiline modifitseerimine on põhjendatud
Inimese kloonimine tuleb keelata
Kosmoseuuringute rahastamine/ inimese saatmine kosmosesse on põhjendatud
Inimese minek Marsile on põhjendatud
Loomade kasutamine teaduslikel ja toodete katsetamise eesmärkidel on põhjendamatu
Teaduse ja tehnoloogia liiga kiire areng on ühiskonnale kahjulik
Asendusemadus on ebamoraalne

MEEDIA

Ajakirjanduse huvi avaliku elu tegelaste eraelu vastu on ühiskonnale kasulik
Tsensuur õõnestab inimeste põhivabadusi
Meedia tsensuur on ebamoraalne
Avalik-õiguslik meedia tuleb erastada
Riigi toetus venekeelsele meediale Eestis on põhjendatud
Meedia kasutamine avaliku arvamuse kujundamiseks on ebamoraalne
Negatiivsed poliitreklaamid tuleb keelata
Lastele suunatud reklaam on moraalne/ tuleks keelata
TV-l on ühiskonnale kahjulik mõju
Hollywoodil on maailmale kahjulik mõju
Failivahetusprogrammid on muusikatööstusele kahjulikud
Rate.ee on saatanast

IDEOLOOGILISED KÜSIMUSED

Usulahud on ühiskonnale ohtlikud
Anarhism on toimiv ideoloogia
Natsionalism on kahjulik ideoloogia
Islamiusk ohustab demokraatiat
Organiseeritud religioonist on rohkem kahju kui kasu
Äärmusparteid peavad olema ebaseaduslikud

RAHVUSVAHELISED KÜSIMUSED

Lääs peab aitama Kolmandat Maailma oma põllumeeste arvelt
Arenigmaadele/ Aafrika riikidele tuleb anda odavamaid ravimeid/ aidsiravimeid
Kolmanda maailma võlg tuleb kustutada
Inimõiguste jõuga kaitsmine on põhjendatud
Demokraatia kehtestamine jõuga on põhjendatud
ÜRO peab suhtuma karmimalt inimõiguste rikkumistesse
NATO tuleb laiali saata
Euroopa Liidule tuleb valida president
Euroopa Liidul peavad olema oma kaitsejõud
Euroopa Liit peab võimaldama endaga liitumist kõigile soovijatele
Euroopa Liidus tuleks väikeste liikmesriikide seisukohti suurte omadest vähem arvestada
Türgi tuleb võtta Euroopa Liitu
Euroopa ühine põllumajanduspoliitika on kahjulik
Euroopa peab üle minema proportsionaalsele tulumaksule
Euroopa majanduslik integratsioon suurendab rahvusvahelist kaubandust
Välisinvesteeringuid tuleb piirata
George W. Bush on teinud maailma paremaks
Rahvusvahelised korporatsioonid on põhjustanud rohkem kahju kui kasu
Valitsused peavad pidama terroristidega läbirääkimisi
Sõjaline sekkumine vähendaks rahvusvahelist terrorismi
Täielik tuumarelvastuse desarmeerimine ei ole põhjendatud

MUU

Parem olla õnnelik siga kui õnnetu Sokrates
Mina on tähtsam kui meie
Eliitkultuur kurnab ühiskonda
Raha rikub inimest
Mehena sündimine on privileeg
UFO-d on olemas
Moraal sõltub kultuurist
Väidelda sobib ükskõik milliste teemade üle
Väitlus on ajaraiskamine
Profisport on muutnud olümpiamängud mõttetuks
Poks tuleb keelustada
Dopingu kasutamine spordis tuleb seadustada
Enesetapp on kuritegu
Surmanuhtlus on ebamoraalne
Seaduse mõtet tuleb eelistada seaduse sättele
Kõik usud peavad lubama naispreestrid/ preestritel abielluda/ geipreestrid
Rasvastele toitudele tuleb kehtestada aktsiisimaks
Iludusvõistlused on ühiskonnale kahjulikud
Linnakeskkond valmistab inimest eluga toimetulekuks paremini ette
Avalikud rahutused on aktsepteeritav protestivorm
Feminism on kahjulik ideoloogia
Viha ajal sooritatud kuriteod on põhjendatud
Ihunuhtluse kasutamine karistusviisina on põhjendatud
Mehed ja naised on võimelised võrdselt igasugust tööd tegema
Inimese õigust säilitada au ja väärikus tuleb eelistada sõnavabadusele
Kodanikuõiguste piiramine terrorismi vastu võitlemise eesmärgil on põhjendatud
Heatahtlik diktaator on parem kui demokraatlik riigikord
Loomaaiad tuleb keelata

LISA 2:

KARL POPPERI VÄITLUSFORMAADI REEGLID KOMMENTAARIDEGA

Karl Popperi väitlusformaati kasutatakse Eesti keskkooliväitluse põhiformaadina juba üle kümne aasta. Formaati on välja töötatud USA-s ning meile tulnud koos George Sorose toetatud avatud ühiskonna liikumisega. Eestis esindas seda liikumist Avatud Eesti Fond, mille ühe programmina ka Eesti Väitlusselts 1995. aastal alguse sai. EVS kasutab Popperi formaati jätkuvalt kahel põhjusel.

Esiteks oleme leidnud, et Karl Popperi väitlus, mis rõhutab eeskätt argumentide sisu ja kõnede selget ülesehitust, annab väitlusega alustajatele tugeva vundamendi edaspidi keerulisemate formaatide omandamiseks.

Teiseks võimaldab Popperi formaadi kasutamine meil hoida sidemeid teiste samuti seda formaati kasutavate riikidega, eeskätt Kesk- ja Ida Euroopas. Igal suvel peetakse näiteks rahvusvahelisi Karl Popperi väitluse maailmameistrivõistlusi, milles ka Eesti on alati osalenud. Samuti toimub Karl Popperi formaadis mitmeid rahvusvahelisi turniire.

Käesolevad reeglid on tõlgitud meie rahvusvahelise katuseorganisatsiooni IDEA 2004. aastal välja antud reeglitest ning neid on püütud mugandada Eestis Karl Popperi väitluses käibel olevate kirjutatud ja kirjutamata reeglitega. Reeglite kommenteeritud versioon püüab teksti sisu pisut rohkem lahti seletada.

Reeglite väljatöötamise ja haldamisega tegeleb Keskkooliväitluse Peakohtunike Koda. Kojaga saab ühendust Eesti Väitlusseltsi kodulehe kaudu aadressil www.debate.ee.

.....

I Karl Popperi väitlusformaadi reeglid

Järgnevad reeglid sõnastavad Karl Popperi väitluse eesmärgid ja protseduurid, et kindlustada väitluse osapooltele ühesugused ootused. Kohtunikud ei või väitlejatelt nõuda selliste reeglite täitmist, mida siin pole mainitud.

Kohtuniku otsus väitluse suhtes on lõplik. Käesolevate reeglite rikkumine võib (olenevalt kohtuniku otsusest) kaasa tuua kõnelejapunktide alandamise või kaotuse antud voorus. Reeglite tõsisema rikkumise korral peab kohtunik enne karistuse määramist konsulteerima turniiri peakohtunikuga. Peakohtunik või tema poolt määratud komitee võib määrata võistkondadele karistusi, mis äärmuslikel juhtudel võivad ulatuda väitleja või võistkonna turniirilt eemaldamiseni.

Kuigi kohtunike otsuseid üldiselt ei muudeta, on siin erandiks otsene ja teadlik valetamine väitluses – sel juhul võib turniiri peakohtunik kohtuniku otsust muuta, eeldusel, et otsuse muutmise toimub enne järgmise vooru algust.

Alustuseks räägivad Karl Popperi väitlusreeglid kohtunikutööst ja otsustamisest ning toovad välja olulise põhimõtte väitluses: kohtuniku otsus on lõplik.

.....

Turniiri peakohtunik peab olema kogenud kohtunik, kes on väga hästi kursis käesolevate reeglitega ning väitluspraktikaga. Üldiselt valib peakohtuniku turniiri korraldaja. Eestis tegeleb tähtsamatel turniiridel peakohtuniku määramisega Keskkooliväitluse Peakohtunike Koda.

Eestis toimuvate turniiride reglementides on reeglina kirjas võimalus kohtunike otsust apelleerida. Käesolevad reeglid aga ütlevad, et kohtuniku otsus on lõplik, välja arvatud vaid otsese valetamise ja nende reeglite vastu eksimise juhul. Selle näilise vastuolu põhjus on lihtne: kui peakohtunik pole ise vaidlusobjektiks olevat väitlust näinud, ei saa ta kuidagi vaid väitlejate ja kohtuniku jutu põhjal otsustada, mis seal tegelikult toimus. Seega ei saa tal olla õigust väitluse tulemust muuta. Teiseks põhjuseks, miks väitluse tulemust ei muudeta, on vajadus kaitsta kohtunikku pärast väitlust toimuva mõjutamise eest. Väitluse eesmärgiks on veenda kohtunikku väitluse käigus selleks ettenähtud aja jooksul. Pärast selle aja lõppemist teeb kohtunik otsuse, võttes arvesse seda, millest ta väitluse jooksul aru on saanud. Kui väitlejad tulevad pärast väitlust kohtunikuga rääkima ja seletavad talle uuesti, millest nad väitluses rääkisid, siis see vestlus ei toimu enam väitluse koosseisus ja seega on ebaaus, kui kohtunik pärast seda oma otsust muudab, sest pärast väitlust on väga keeruline tagada mõlemale võistkonnale võrdseid tingimusi. Järelikult on õiglane, kui kehtima jääb see otsus, mille kohtunik pärast väitlust on teinud.

Enamik väitlejaid muidugi teavad, kui valus on pärast kaotatud väitlust kuulata kohtuniku kommentaari, millega nad üldse nõus ei ole. Ent tuleb mõista seda, et väitluses pole absoluutseid standardeid sellest, kes väitluse võitma või kaotama peaks. Ainsaks eesmärgiks on veenda väitlust kuulavat kohtunikku ning kui talle ei õnnestu oma seisukohta selgeks teha, ongi tulemuseks väitluse täiesti õigustatud kaotamine.

Samas annab Eesti Väitlusselts loomulikult oma parima selleks, et tõsta meie turniiridel osalevate kohtunike taset, et nende otsused lähtuksid võimalikult samadest alustest. Ka need reeglid ja see kommentaar siin on üks samm, ühtlustamaks meie kohtunike arusaamist väitlusest.

.....

A. Teemad ja ettevalmistus

1. Karl Popperi väitluses võib vaielda paljude erinevate teemade üle. Teemad peaksid puudutama vastuolulist probleemi ning olema hoolikalt sõnastatud, et tagada mõlemale poolele väitluses võrdne lähtepunkt.
2. Kaasuse koostamise ja tõestusmaterjali otsimisega peaksid tegelema eeskätt väitlejad, mitte nende treenerid või õpetajad.

.....

Selle punkti täitmine jääb eeskätt treenerite südametunnistusele. Selge on, et eriti väitlustee alguses vajavad väitlejad abi teemade mõistmisel, tõestusmaterjali allikate leidmisel ja kaasuste ülesehitamisel. Samas on hariduslikus mõttes oluline, et väitlejad esitaksid turniiril eeskätt oma mõtteid, mitte kellegi etteantud teksti.

Teiseks põhjuseks, miks treenerid peaksid kaasuste tegemisel väitlejaid pigem vähem aitama, on ebavõrdsus: paratamatult saavad vastupidisel juhul eelise suuremad ja vanemad väitluskeskused, kus võimalike treenerite valik on suurem. Nii et paneme kõigile treeneritele veelkord südamele: las kaasused olla ikkagi võistkondade endi tehtud.

3. Et võimaldada piisavat ettevalmistust, tuleb teemast varem teada anda, ideaalselt peaksid väitlejad teema teada saama kuu aega enne turniiri. Karl Popperi formaadis võib korraldada ka improvaitlusi, sellisel juhul antakse väitlejatele teema tavaliselt tund aega enne väitluse algust.

B. Teema defineerimine ja tõlgendamine

1. Jaataval võistkonnal on kohustus teemat defineerida ehk tõlgendada.

Jaataja peab tõlgendama teemat ausalt, see tähendab nii, nagu mõistlik tavaline inimene seda tõlgendaks. Jaataja ei pea võtma teemat sõna-sõnalt, vaid tema ülesandeks on suuta oma tõlgendust mõistlikult põhjendada.

2. Turniiri korraldajad võivad koos teema väljakuulutamiselega seada tõlgendustele piiranguid, näiteks nõuda, et jaatus esitaks teemaga kooskõlas oleva plaani.

Teema tõlgendamisel on peamiseks kriteeriumiks ausus. Vaatame järgnevalt, mida see täpselt tähendab.

Aga kõigepealt: reeglid ei too kusagil välja, kuidas teemat täpselt defineerima peab, ainult ütlevad, et korraldajad võivad sellele piiranguid seada. Selle otsuse taga olev filosoofia ütleb, et reeglid peaksid võimalikult vähe tegelema väitluse sisu ja rohkem vormi täpsustamisega. Seega: kui korraldajad ei ole toonud vastavat piirangut, peaks väitlejatel põhimõtteliselt olema õigus valida, kas nad toovad väitlusesse väärtuskaasuse, kaitses teemat üldiselt, või plaanikaasuse, pannes paika teemaga kooskõlas oleva tegevuskava. Pealegi ei ole plaaniga väitlus mitte eraldi formaat, vaid lihtsalt erinev viis kaasust üles ehitada. Kõik siintoodud reeglid kehtivad ühtemoodi mõlemat tüüpi kaasuste puhul.

Eestis peamiselt väideldavate väärtusteemade puhul tähendab tõlgendamine teemas olevate võtmesõnade defineerimist ning kriteeriumi välja toomist. Plaaniteemade puhul tähendab tõlgendus plaani, mida võistkond kaitses.

Definitsioonide eesmärk on mänguväljaku ausate piiride paikaseadmine, mitte vastasvõistkonnale kuidagi ära tegemine. Seega ei peaks olema mingit põhjust, miks ühe võistkonna jaatava ja eitava kaasuse definitsioonid peaksid erinevad olema.

Reeglid keelavad „loovamat“ lähenemist definitsioonidele selleks, et mitte panna eitajaid ebaausasse seisu, kus nad peavad väitlema millegi vastu, mille oponentideks nad pole ette valmistunud. See viib tavaliselt oluliselt alla väitluse kvaliteedi. Teiseks on turniiride teemad alati valitud harival eesmärgil ning neist mööda hiilides kaotab ka väitlus osa oma mõttest.

Nagu allpool öeldud, on ebaausad „teemaga mitte kooskõlas olevad, truistlikud või liiga spetsiifilised tõlgendused“. Järgnevalt mõned näited:

Teema: Planeerimine võtab elult võlu.

Definitsioon: planeerimine on purilennukiga lendamine.

Jättes kõrvale küsimuse, kas see lähenemine on sisuliselt hea mõte, võib öelda, et tegemist ei ole mõistliku definitsiooniga – mõistlik inimene ei tõlgendaks planeerimist selle teema kontekstis kindlasti purilennukiga lendamisena.

Teema: rate.ee on saatanast.

Definitsioon: Saatanast tähendab, et ta peab olema otseselt pärit saatanalt või seotud saatanliku ideoloogiaga. Jällegi on tegemist teema liigse sõna-sõnalt võtmisega.

Teema: Hasartmängude keelustamine on põhjendatud

Definitsioon: keelustamine tähendab keelustamist linnades: kasiinod peaksid asuma linnadest vähemalt 10 km kaugusel nagu (väidetavalt) Prantsusmaal.

Siin on tegemist liiga kitsa definitsiooniga: jaatajad üritavad teemat endale lihtsamini kaitstavaks teha, mis on aga eitajate suhtes ebaaus, sest nemad on valmistunud hasartmänge üldiselt kaitsma.

Teema: Alkoholi müügi keelamine on põhjendatud

Definitsioon Alkoholi müügi keelustamine on alkohoolsete jookide müügi lõpetamine kõigis müügikohtades, mis vähendab alkoholi tarbimist.

Jaataja üritab siin panna definitsiooni sisse vaieldava fakti, et müügi keelustamine vähendab tarbimist. Kui nüüd eitaja nõustuks definitsiooniga, ei saaks ta justkui kasutada argumenti, et kuigi müük keelatakse, ei vähenda see tarbimist, sest see läheb mustale turule.

Kui väitlejatel on endal kahtlus, kas nende tõlgendus ikka on aus, tuleks endalt küsida kaks küsimust:

- 1) Kui teine pool nõustub meie definitsioonidega, siis kas järgnev väitlus on see, mida turniiri korraldajad teemat välja mõeldes ootasid?*
- 2) Kas teine pool saab meie definitsioonidest lähtuvalt kasutada oma materjale, mille nad on ette valmistanud?*

Kui vastus ühele neist küsimustest on ei, on tõenäosus, et definitsioonid on ebaausad.

Plaaniväitluse puhul on ebaausaks tõlgenduseks plaan, mis teemaga kooskõlas ei ole, on liialt spetsiifiline või trüüstlik.

.....

3. Eitava võistkonna ülesanne on jaatava võistkonna kaasusele vastu väidelda.

Eitav võistkond võib jaatava võistkonna teematõlgenduse kahtluse alla seada ainult siis, kui nad usuvad, et see on nende suhtes ebaaus. Ebaausad on teemaga mitte kooskõlas olevad, trüüstlikud või liiga spetsiifilised tõlgendused. Eitajad võivad rünnata jaatava kaasuse kõiki osi ning võivad tuua oma kaasuse.

.....

Uusi definitsioone on eitajatel mõtet tuua ainult siis, kui jaatajate definitsioonid ei võimalda neil enda ettevalmistatud kaasust kasutada või lasevad jaatajatel kasutada ebaausaid argumente. Kui eitajate definitsioon on lihtsalt pisut teistmoodi sõnastatud, kuid sisuliselt samatähenduslik, pole eitajatel põhjust seda ise sisse tuua.

Kui jaatajate definitsioon siiski on ebaaus, peavad eitajad tegema kolme asja:

1. Ütlema väitluse algusest peale selgelt välja, et nemad vastaste definitsiooniga ei nõustu;
2. Seletama kohtunikule ära, miks vastaste definitsioon on ebaaus (näitama ära, milliseid nende argumente sellega nõustudes ei saaks kasutada või kuidas tõlgendus paneb neid olukorda, milleks nad ei ole valmis või mis on ebamõistlik);
3. Tooma välja oma definitsiooni.

Kui eitaja on need sammud teinud, otsustab kohtunik väitluse lõpus, kumma poole argumente ta usaldab ning nendest lähtudes ka, milliseid argumente ta arvesse võtab.

Et kõik oleks väga selge: „Eitajad ././ võivad tuua oma kaasuse“ tähendab, et eitajatel ei ole kohustust tulla välja oma argumentidega. Treeneritena peaks eitavatele võistkondadele kindlasti soovitama oma argumendid teha, sest nende ettevalmistamine tagab paremad väitlused. Aga kindlasti ei tohi kohtunik karistada eitavat võistkonda, kes kas ei too oma kaasust või kasutab seda täielikult jaatava kaasuse ümberlükkamiseks.

III Väitluse toimumine

A. Tõestusmaterjali kasutamine

1. Väitluse ajal ei tohi väitlejad interneti, teiste elektrooniliste või muude vahendite abil täiendavat tõestusmaterjali otsida. Väitlejad võivad kasutada neid materjale, mis nad on väitlusele kaasa toonud.

Reeglid keelavad elektrooniliste abivahendite kasutamist eeskätt võrdsuse tagamiseks: paljud väitlejad ei saa endale lubada näiteks WiFi-ühendusega sülearvutit. Kui see väide ühel päeval enam tõsi ei ole, võime selle reegli ümber vaadata.

Eesti väitluspraktikas tõlgendatakse seda reeglit üldiselt ka keeluna väitluse ajal sülearvutit kasutada, sest kohtunikel on väga raske kontrollida, milleks väitlejad arvutit tegelikult kasutavad. Nii et vähemalt praegu tuleb tõestusmaterjalid ja kaasused ikkagi välja printida.

2. Ükski võistkonnaväline isik ei tohi väitluse ajal väitlejatele otseselt või kaudselt infot edastada.
3. Väitluse ajaks loetakse aega esimese kõne algusest kuni viimase kõne lõpuni. Improvooru puhul loetakse väitluse aja sisse ka ettevalmistusaeg.

Eelmist kahte punkti koos lugedes ütlevad reeglid, et treenerid ei tohi improvooru ettevalmistuse ajal oma võistkondi aidata ning võistkonnad ei tohi ettevalmistusajal uut tõestusmaterjali otsida, kasutada võib ainult juba varem väljaotsitud materjale. Põhjuseks jällegi soov tagada suurem võrdsus võistkondade vahel.

4. Kui väitlejad viitavad mingisugusele avalikule informatsioonile, peavad nad vastasvõistkonna või kohtuniku nõudmisel suutma neile anda kasutatud materjali allika täisviite. Viide peab olema selline, et küsijal on võimalik tsiteeritud materjal iseseisvalt üles leida. Reeglina peaks see sisaldama dokumendi autori nime, avaldamiskoha nime ja kuupäeva või veebilehe täisaadressi. Üldiselt teadaolevatele faktidele (common knowledge) pole täpset viidet vaja. Seda, kas mõni fakt on üldteada või mitte, otsustab väitluse kohtunik.
5. Väitlejad peavad kasutama fakte ja statistikat ausalt. Andmeid ja allikaid ei tohi mitte kunagi välja mõelda. Selle reegli rikkumine võib kaasa tuua võistkonna turniirilt kõrvaldamise.
6. Väitluse ajal on keelatud kasutada visuaalseid abivahendeid.

Selle reegli mõte on eeskätt hoida ära olukordi, kus üks võistkond esitab oma kaasuse näiteks PowerPointi presentatsioonina. Väitluse mõte on ikkagi kuulajaid veenda ainult kitsas mõttes retooriliste vahenditega. Kuna on võimatu tõmmata piiri visuaalsete vahendite mõistliku tarvitamise ja kuritarvitamise vahele, keelab reegel nende kasutamise igas vormis. Selle reegli vastu väiksemas mahus eksimine ei tähenda muidugi automaatset kaotust väitluses.

B. Kõneajad ja -järjekord

1. Iga võistkond koosneb kolmest väitlejast, kes kõnelevad vooru alguses välja kuulutatud järjekorras. Voorude vahel võivad väitlejad oma kõnelemise järjekorda muuta.
2. Väitlus koosneb kümnest osast. Kuus neist on kõned, kus kõneleja saab rääkida ilma, et talle vahele segataks. Ülejäänud neli on risküsitlused, mille jooksul ühe poole esindaja küsitleb teise poole esindajat.
3. Karl Popperi väitluse kõnede järjekord ja kõneajad:

Jaatuse esimene kõneleja (J1)	6 min
Eituse kolmas kõneleja (E3) küsitleb J1	3 min
Eituse esimene kõneleja (E1)	6 min
Jaatuse kolmas kõneleja küsitleb E1	3 min
Jaatuse teine kõneleja (J2)	5 min
E1 küsitleb J2	3 min
Eituse teine kõneleja (E2)	5 min
J1 küsitleb E2	3 min
Jaatuse kolmas kõneleja (J3)	5 min
Eituse kolmas kõneleja (E3)	5 min
4. Pärast kohtuniku või ajamõõtja märguannet kõneaja lõppemise kohta võib väitleja alustatud lause mõistuse piires ära lõpetada. Väljaspool kõneaega öeldud mõtteid ei ole kohtunik kohustatud arvestama.

Mõistuse piires tähendab siin seda, et väitleja ei tohiks hakata sisse tooma uusi mõtteid, lauset lõpmatult venitades. Üldiselt võiks väitlejatele rõhutada, et pärast kõneaja lõppu öeldud kohtunikud niikuinii eriti hoolikalt ei kuula, seega üle aja rääkimine on neile vaid kahjulik, sest selle eest võib kaotada kõnelejapunkte.

.....

5. Kummalgi võistkonnal on kaheksa minutit mõtlemisaega, mida nad võivad kasutada oma äranägemise järgi enne oma kõnesid või ristiküsitlusi.

.....

Mõtlemisaega võttes võib võistkond öelda kohtunikule, kui palju mõtlemisaega ta soovib kasutada ("kolm minutit palun") või paluda panna aeg käima ning kohtunikul neile iga minuti tagant öelda, kui palju aega kulunud on.

.....

C. Kõnede ajad ja rollid

1. Esimene jaataja (J1)

Esimene jaataja peab välja tooma jaatajate võistkonna teematõlgenduse ning jaatajate kaasuse teema toetamiseks. Teised jaatajad võivad korrata tema mõtteid või neid laiendada, kuid uusi argumente nad enam sisse tuua ei tohi (välja arvatud vastused eituse kaasusele).

.....

Esimese jaataja roll väitluses on mõnes mõttes kõige lihtsam – ta saab kogu oma kõne ette valmistada ning kõige põhjalikumalt oma argumentide tõestamisele pühendada. Sellest tulenevalt on esimese jaataja kõnele ka mitmeid nõudmisi – just tema peab tooma välja eriti põhjaliku tõestusmaterjali, eriti selge kaasuse ülesehituse ning esitama seda eriti silmapaistvas vormis, püüdes mitte kaasust sõna-sõnalt maha lugeda.

.....

2. Ristiküsitlus

Küsija ülesandeks on küsida küsimusi, mitte kõnet pidada. Vastaja kohustus on küsimustele ausalt vastata ning samuti mitte kõnet pidada või vastuküsimusi küsida. Kui vastaja tunnistab ristiküsitluses midagi, mis on küsija võistkonna kaasusele kasulik, ei võta kohtunik seda arvesse enne, kui see on küsiva võistkonna kõnes ära mainitud.

Küsitleja ja vastaja võistkonnaliikmed ei tohi ristiküsitlusse sekkuda. Ainsa erandina on lubatud anda küsijale kirjalikult täiendavaid küsimusi.

Küsitlejal on õigus küsimusele ebamõistlikult pikalt vastavat väitlejat viisakalt katkestada.

Vastaja ei pea vastama isiklikele küsimustele.

Kui küsitleja soovib näha tõestusmaterjali, mida teine pool peab otsima, võib ta sellel ajal, kui küsitletava võistkonnaliikmed seda otsivad, küsitlusega edasi minna. Sellisel juhul võiks tõestusmaterjal valmis olla ristiküsitluse lõpuks. Teise võistkonna tõestusmaterjali peaks tagasi andma enne järgmise kõne algust.

.....

Mõned märkused: küsija peab küsimustele vastama tingimata ausalt. Ausa vastuse vältimiseks keerutamist, valetamist või lihtsalt küsimusele mittevastamist tuleb kindlasti taunida ja kohtunikel tuleks väitlejat selliste vastuste eest ka kõnelejapunktide vähendamisega karistada. Väitluse eesmärk ei ole mitte õppida valetama ja tõest infot varjama, vaid ikkagi põhjendama, miks, hoolimata kogu olemasolevast teadmisest, on just teie poolel õigus.

Küsija õigus aega venitavat vastajat viisakalt katkestada tähendab, et vastaja peab oma sõnavõtu lõpetama. Samas ei ole küsijal õigus seda reeglit kuritarvitada ning katkestada vastajat olulise mõtte edastamisel.

Märkimist väärrib veel, et reeglid ei keela teemasse mittepuutuvate küsimuste esitamist. Leiame, et kui vastaja saab selle põhjendusega küsimustele vastamisest keelduda, võivad jaatajatel paljud tegelikult olulised küsimused vastu seta jääda. Teiseks on küsitlusaja kasutamine küsija enda otsustada, reeglid ei sätesta ka kohustust aega lõpuni kasutada, nii et ebaoluliste küsimuste eest väitleja karistamine võrdub uue reegli väljamõtlemisega.

.....

3. Esimene eitaja (E1)

Nagu esimene jaataja, nii peab ka E1 tooma välja kogu oma kaasuse: nii ümberlüked jaatuse kaasusele kui eitajate argumentid. Kui eitaja selles kõnes jaatajate tõlgendusele (definiitsioonid, kriteerium/ plaani kooskõla teemaga jne) vastu ei vaidle, arvestab kohtunik, et nad on sellega nõus. Eitav pool peab vastama kõigile jaatava poole argumentidele, vastasel juhul eeldatakse jällegi, et nad nõustuvad jaatajatega.

.....

Kõigepealt on siin välja toodud oluline põhimõte Karl Popperi väitluses: kui mõne elemendi – argumendi või definitsiooni – kohta midagi ei öelda, võib eeldada, et see tähendab sellega nõusolekut. Praktikas tähendab see, et kui näiteks esimene eitaja ei vasta üldse jaatajate mõnele argumendile, siis järgmine jaataja võib tulla välja ja öelda: "Vastused ei öelnud meie argumendi kohta midagi, seega me eeldame, et nad on sellega nõus". Sellisel juhul, hoolimata sellest, mida teised väitlejad selle argumendi kohta ütlevad, arvestab kohtunik, et argument jääb tõesti jaatajatele. Kui mõni argument jääb väitlusest lihtsalt välja – mõlemad pooled ei maini seda enam ühel hetkel – siis võib kohtunik selle ka arvestamata jätta.

Esimese eitaja roll on Karl Popperi väitluses üks raskemaid: see väitleja peab suutma lühikese ettevalmistusajaga tulla välja nende ümberlüketega jaatava kaasuse vastu, millele tema võistkond väitluse lõpuni kindlaks jääb. See tähendab, et teine ja eriti kolmas väitleja peaksid rääkima sisuliselt sama juttu, mida esimene eitaja ehk siis võistkonnal peab olema argumentide ümberlökkamisel meeskondlikult ühine joon. Kui esimene eitaja sellega hakkama ei saa ja õige, sisuline ümberlüke tuleb välja alles teises kõnes, saavad jaatajad eituse tõelistele ümberlüketele vastata alles oma kolmandas kõnes, kus tegelikult uusi mõtteid enam tuua ei tohi. Kohtunikud võtavad seda ka kindlasti arvesse ja karistavad eitavat võistkonda võistkonnasisese ühtsuse puudumise eest. Seetõttu tuleks eitaval võistkonnal hea väitluse nimel just enne esimese eitaja kõnet mõtlemisaega võtta, et kõik mõtted, millega jaatavat kaasust ümber hakatakse lükkama, juba selles kõnes välja saaksid öeldud.

Samuti peab esimene eitaja välja tooma oma kaasuse ning seda korralikult tõestama, selleks on tal ka minuti võrra pikem kõne kui järgmistel väitlejatel.

.....

4. Teine jaataja (J2)

Teisel jaatajal on kaks ülesannet. Esiteks peab ta vastama eitava võistkonna ümberlüketele jaatuse argumentide vastu. Teiseks peab ta ümber lükkama kõik eitava poole argumentid. Kui ta eitava poole argumente ei puuduta, võib eeldada, et ta on nendega nõus. Teine jaataja võib oma argumente uue tõestusmaterjaliga laiendada. Alates teistest kõnelejatest saavad väitlejad kohtuniku tähelepanu juhtida vastase vigadele, näiteks argumentidele, millele oponendid pole vastanud.

Siin väljatoodud reegel selle kohta, et kui väitleja jätab vastase argumentidele vastamata, võib eeldada, et ta on sellega nõus, kehtib tegelikult kõikide väitlejate suhtes, nagu me eelmises punktis juba rääkisime. Siin rõhutatakse lisaks aga seda, et kui oponent jätab mõnele argumentile vastamata, siis peab väitleja selle kohtunikule kindlasti välja tooma ja meelde tuletama, et nende poolel oli tugev argument, millega oponent sisuliselt nõus oli. Vastasel juhul jääb argument tihti väitlusest lihtsalt kõrvale ning kohtunik ei võta seda väitluse lõpuks arvesse.

Argumentide laiendamise all peetakse kaasuses silmas eeskätt täiendavate tõestusmaterjalide esitamist, äärmisel juhul mõne uue alapunkti sissetoomist. Põhiosa argumenti ideest peaks siiski olema esitatud esimeses kõnes, uut loogikat argumenti tõestuseks pole teises kõnes enam otstarbekas tuua.

.....

5. Teine eitaja (E2)

Teisel eitajal on kaks ülesannet: jätkata jaatava kaasuse ründamist ja vastata jaataja vastuväidetele oma võistkonna kaasuse osas. Ka teine eitaja võib oma argumente laiendada.

.....

Teiste väitlejate roll on väitluses üks keerulisemaid seetõttu, et nende ülesanded on kõige laiemad: nad mõlemad peavad puudutama kõiki argumente nii jaatavas kui eitavas kaasuses, seejuures reageerides sellele, mis teine pool nende kohta on öelnud, ning samas taastugevdama ja laiendama oma argumente. Samas peavad just nemad välja tooma selle sisu, millega nende võistkond hiljem väitluse võidab – kolmandad kõnelejad saavad ju rääkida vaid sellest, mida nende võistkond on varem välja toonud.

.....

6. Kolmas jaataja (J3)

Kolmanda jaataja ülesandeks on teha väitlusest kokkuvõtte ning näidata kohtunikule, miks nende pool on väitluse võitnud. Head väitlejad võivad kokkuvõttes kõnes tuua kohtuniku jaoks välja väitluse peamised vaidluskohad, mis võivad struktuurilt (mitte sisuliselt) erineda varem väljatoodud argumentidest. Väitleja võib anda kohtunikule juhtnööre ehk öelda välja, mille järgi peaks kohtunik oma otsuse tegema. Kui kolmas kõneleja toob oma kõnes välja mõtteid või argumente, mida varasemad kõnelejad ei ole kasutanud, ei võta kohtunik neid arvesse ning võib selle eest väitleja kõnelejapunkte alandada.

7. Kolmas eitaja (E3)

Kolmanda eitaja roll on sisuliselt sarnane kolmanda jaatajaga. Kohtunikud peavad eriti silmas pidama, et kolmas eitaja ei tooks sisse uusi mõtteid, sest jaatajad ei saa neile enam kuidagi vastata.

.....

Kolmandate kõnelejate roll jätab algajatele väitlejatele tihti kõige keerulisema mulje, sest siin ootavad kohtunikud mitte lihtsalt väitluse edasiarendamist, vaid analüüsi. Kolmas väitleja peaks ideaalis kohtunikule välja tooma väitluse peamised vaidlusküsimused ning selgitama, miks nende võistkond nendes küsimustes väitluse lõpuks peale jäi. See ei tähenda kindlasti oma kaasuse uuesti ülekindardamist, vaid just näitamist, miks nende läbi väitluse arendatud mõttekäik võrreldes teise poolega peale jääb.

Kolmanda kõne kujundlikuks kirjeldamiseks öeldakse, et seda peetakse justkui pärast väitluse lõppu klassiruumi ukse taga sõbrale, kus väitleja kirjeldab, miks nende võistkond kindlasti selle väitluse võitis. Ja nagu ukse taga sõbrale rää-

kides, ei ole kolmandas kõnes mingit mõtet uusi argumente kasutada, kohtunikud ei võta neid lihtsalt arvesse ja võivad väitlejat ka kõnelejapunktides karistada.

Kolmandates kõnedes ei ole lubatud tuua sisse uusi mõtteid. Selle all peetakse silmas uusi mõttekäike argumentide toetuseks või ümberlukkamiseks. Vajadusel võib oma mõtteid toetada mõne uue näitega, kuid uut mõttekäiku ei tohi kohtunik enam arvesse võtta. Veelgi enam – esitades uue mõttekäigu, teeb kolmas kõneleja karuteene kogu võistkonnale, sest ta jätab tõenäoliselt rõhutamata selle osa jutust, mida esimene ja teine kõneleja on välja toonud, seega kahjustades võistkonna ühist liini argumentides.

Kohtuniku seisukohalt võib uue info sissetoomist kõnelejapunktide alandamisega karistada. Samas ei tohiks kolmanda kõneleja vigade eest karistada kogu võistkonda – uued mõtted tuleks lihtsalt jätta arvesse võtmata, ülejäänud osa kõnest aga arvestada nii, nagu poleks eksimust olnud. Väitluse võit ja kaotus peaksid siiski selguma otsustades väitluse sisu, mitte väitlejate rollitäitmise üle.

IV. Kohtuniku roll

- A. Kohtunik peab olema tutvunud käesolevate reeglitega ning nõustuma väitlust ainult nende kohaselt läbi viima ja hindama.
- B. Kohtunik peab olema teadlik turniiril nende reeglite suhtes tehtud eranditest ning turniiril kasutatavast tagasiside andmise korrast, sealhulgas sellest, kas turniiri korralduse kohaselt öeldakse väitluse lõppedes otsus välja või ei.
- C. Kohtunik ei tohi mitte mingil juhul väitlejatega toimunud mõttevahetuse põhjal oma otsust või kõnelejapunkte muuta.
- D. Väitluskohtuniku töö on kolm eemärki:
 - 1. selgitada väitluse võitja;
 - 2. hinnata üksikute kõnelejate sooritust kõnelejapunktidega;
 - 3. anda kõnelejatele arenguks vajalikku pedagoogilist tagasisidet.
- E. Väitluskohtunik ei tohi väitlejaid hinnates lähtuda oma uskumustest, hoiakutest, teadmistest ega sümpaatiast.
- F. Kohtunikel on keelatud väitluse ajal ning väitluse lõppedes enne otsuse tegemist omavahel väitluse sisu puudutavates küsimustes suhelda.

See reegel peaks välistama võimaluse, kus kohtunikepaneelis olev kogenud väitleja pärast väitlust ülejäänud kohtunikud ümber veenab.

G. Kohtunikud on kohustatud üles kirjutama kogu väitluse sisu.

H. Otsuse tegemiseks peab kohtunik otsustama:

- 1) millised olid väitluses peamised vaidlusküsimused;
- 2) kui olulised need väitluse seisukohalt olid;
- 3) kumb pool nendes küsimustes peale jäi.

Eraldiseisvate vaidlusküsimuste võitja otsustamisel peab kohtunik lähtuma argumendi toetuseks toodud tõestusmaterjalidest, nende analüüsist ning võistkonnatööst. Väitluse võitja otsustab kohtunik selle põhjal, kumb pool võitis rohkem/olulisemaid vaidlusküsimusi.

Lisaks otsusele, kes väitluse võitis, peab kohtunik andma kõigile väitlejatele kõnelejapunktid. Eestis on kõnelejapunktide määramisel kokku lepitud järgmises skaalas:

	Kokku	Sisu	Stiil	Strateegia
Suurepärane, parim	28	11	11	6
Väga hea	25-26	10	10	5-6
Turniiri keskmine	23	9	9	5
Tagasihoidlik	20-21	8	8	4-5
Väga kehv	18	7	7	4

Sisu all hinnatakse kõne sisu nii tõestusmaterjali kui analüüsi oskuse seisukohalt.

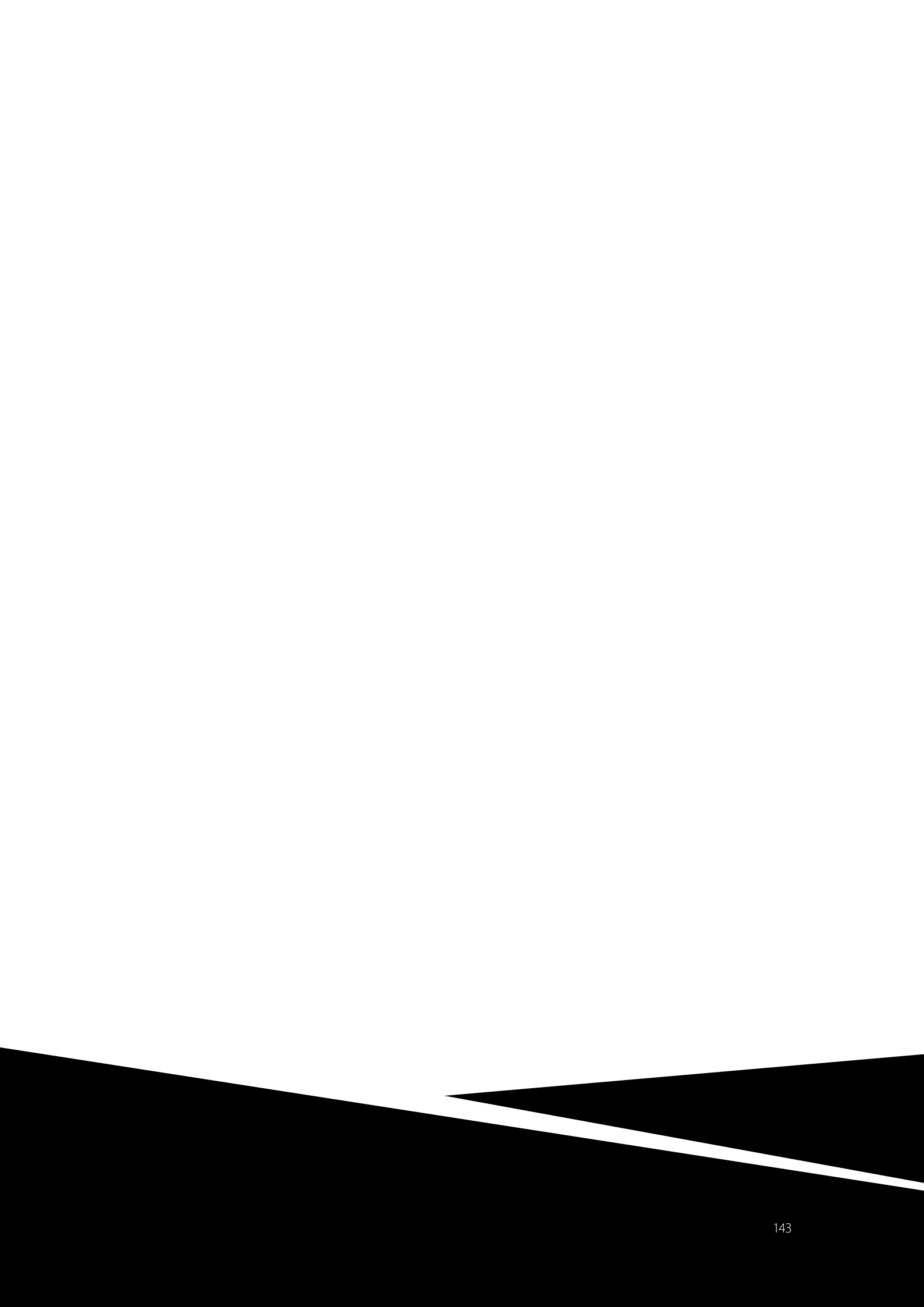
Stiili alla kuuluvad kõne ülesehituse selgus (struktuur) ja kõne esitus.

Strateegia all hinnatakse Popperi reeglite ja kõneleja rolli täitmist ning olulise eristamist ebaolulisest

Mõnedel turniiridel lubatakse panna võit võistkonnale, kellel on teisest vähem kõnelejapunkte (low point win).

Low point win kajastab Eestis üldiselt sellist olukorda, kus üks võistkond on oma esituselt teisest mäekõrguselt üle, kuid sisuliselt jääb napilt peale teine võistkond. Kuna meie väitlustraditsioonis hinnatakse eeskätt sisu, oleme otsustanud, et sellistes olukordades võib madalamate kõnelejapunktidega võistkonnale võidu panna.

Kui kõneleja sooritus küsimustevoorus erineb oluliselt tema kõnest (on oluliselt parem või oluliselt halvem), on lubatud tema koondpunktisummat maksimaalselt ühe punkti võrra tõsta või langetada.

LISA 3:

KARL POPPERI

VÄITLUSTURNIIRI

NÄIDISREGLEMENT

2005/2006 õppeaasta

Eesti Väitlusmeistrivõistluste I etapi reglement

I Turniiri süsteem

- 1) Turniir toimub Karl Popperi formaadis vastavalt Karl Popperi formaadi reeglitele.
- 2) Turniiril toimub 5 eelvoor, poolfinaal ja finaal. 1. ja 3.-5. voorus on teemaks " Sotsiaalse turvalisuse tõstmine liberaalse ettevõtluskeskkonna arvel on Eestile kasulik". 2. vooru teema teatakse kohapeal.
- 3) Eelvoorudes järjestatakse võistkonnad lähtudes:
 - » võitudest;
 - » summaarsetest kõnelejapunktidest;
 - » vastaste võitude summast.
- 4) poolfinaali saavad turniiri eelvoorude neli parimat võistkonda;
- 5) turniiri direktor juhib turniiri tarkvara Easy Tournament abil;
- 6) esimese voorus loositakse võistkonnad paaridesse juhuslikult;
- 7) teises voorus kasutatakse high-high paaride moodustamise süsteemi, s.t paremuselt esimene võistkond kohtub paremuselt teisega, kolmas neljandaga jne;
- 8) 3.-4. voorus kasutatakse high-low in brackets süsteemi, kus võistkonnad grupeeritakse võitude arvu alusel ja nende gruppide sees kohtub esimene viimasega, teine eelviimasega jne;
- 9) viiendas voorus kasutatakse samuti high-low in brackets süsteemi, kus kõige kõrgem bracket pannakse omavahel kokku nii, nagu toimuks parasjagu veerandfinaal;
- 10) esimeses voorus pooled (jaatav-eitav) loositakse, kolmandas voorus on pooled vastupidised esimesele voorule, neljandas voorus pooled taas loositakse ning viiendas voorus on pooled vastupidised kolmandale voorule. Teises voorus pooled loositakse. Vajadusel korrigeeritakse moodustatud paare.
- 11) ükski kohtunik ei pea eelvoorudes kuulama sama võistkonda samalt poolt väitlemas;
- 12) eelvoorus ei pea ükski võistkond väitlema kaks korda sama võistkonna vastu samalt poolt. Vajadusel korrigeeritakse moodustatud paare;
- 13) esimeses, teises ja kolmanda eelvooruses ei pea väitlema oma kooli võistkonna vastu, neljandas ja viiendas voorus seda enam välistada ei saa. Vajadusel korrigeeritakse moodustatud paare;
- 14) sisulised apellatsioonid tuleb esitada kirjalikult enne järgmise vooru algust turniiri peakohtunikule. Enne apellatsiooni esitamist palume kindlasti suhelda oma juhendajaga.

- 15) Sisulise apellatsiooni korral kuulab peakohtunik ära apellandi, kohtunik(ud), oponendid, vajadusel ajamõõtja ning teeb seejärel oma otsuse, millega võib korrigeerida kohtuniku antud hääli või kõnelejapunkte vastavalt Karl Popperi väitlusformaadi reeglites sätestatud piiridele.
- 16) Formaalne apellatsioon (vale punktiarvestus, viga turniiri süsteemis vms) tuleb esitada suuliselt turniiri direktor Helina Loorile esimesel võimalusel, kes teeb kõik mõistlikult võimaliku vea korrigeerimiseks.
- 17) kõiki eelvooru väitlusi kuulab 1 või 3 kohtunikku. Ühe kohtuniku puhul korrutatakse tema pandud kõnelejapunktid kolmega;
- 18) paaritu võistkondade arvu korral jääb igas voorus üks võistkond puhkama. Ükski võistkond ei saa turniiri jooksul puhata kaks korda. Esimeses voorus jääb puhkama loosi alusel üks peale tähtaega registreerunud võistkondadest. Kui selliseid võistkondasid ei ole, siis loosi alusel üks suvaline võistkond. Järgmistes eelvoorudes jääb puhkama jooksva edetabeli kõige nõrgem võistkond, kes ei ole veel puhanud. Puhkama jäänud võistkond saab puhatud vooru tulemuseks kirja võidu ja oma eelmiste ja järgmiste voorude kõnelejapunktidest arvatud aritmeetilised keskmised. (Näiteks: võistkond osaleb esimeses, kolmandas ja neljandas voorus. Teises voorus puhkab. Võistkonna üks väitleja sai punkte vastavalt esimeses voorus 22, kolmandas 20 ja neljandas 23. Seega teise vooru eest saab ta $(22+20+23)/3 = 22$ punkti.);
- 19) lõppenud vooru tulemused koos kohtunikulehtedega tehakse enne järgmise vooru algust avalikult kättesaadavaks.

II Kohtunikutöö

Kohtuniku ülesanded turniiri jooksul:

- 20) kohtunik jälgib väitlust tähelepanelikult ning ei aruta oma otsust kaaskohtunikega enne selle tegemist;
- 21) kohtunik lähtub otsuse tegemisel toimunud väitlusest, jättes kõrvale kõik isiklikud, soolised, etnilised, rassilised, ealised jm eelistused väitlejate osas. Nimetatud eelistustest lähtumine on aluseks apellatsioonile ja võivad viia kohtuniku kõrvaldamiseni turniirilt;
- 22) kohtunikud ütlevad oma otsuse võistkonnale pärast väitlusvooru lõppu ja põhjendavad seda lühidalt ja selgelt. Hea kohtunik vastab pärast oma kommentaari ka väitlejate põhjendatud küsimustele;

- 23) Kohtunikud annavad kõnelejapunkte absoluutskaalal (s.t ei võeta arvesse seda, kes on vähem, kes rohkem väitlemisega tegelema). Kõnelejapunkte antakse igale väitlejale individuaalselt vahemikus 18-28 punkti kolmes kategoorias: sisu (7-11 punkti), struktuur ja esitus (7-11 punkti) ning formaat (4-6 punkti). Keskmine kõnelejapunktide summa on 23 punkti.
- 24) Kohtunik täidab kohtunikulehel kõik vajalikud lahtrid korrektselt ja loetava käekirjaga;
- 25) Ajamõõtja toob pärast väitluse lõppu esimesel võimalusel kohtunikulehtede ülemised osad staapi.
- 26) Tõestusmaterjaliga valetamine, juhul kui see leiab 48 tunni jooksul pärast väitlust piisavat tõendamist, toob kaasa võistkonna diskvalifitseerimise turniirilt.

III Turniiri korraldus

- 27) Koolimaja ja selle sisustust kasutavad kõik osalejad heaperemehelikult. Koolimaja ja/või selle inventari süüalase kahjustamise korral on Eesti Väitlusseltsil õigus kahju selle tekitajalt või tema vanematelt sisse nõuda;
- 28) Korraldusreeglite rikkumise korral on korraldajatel õigus rikkuja turniirilt kõrvaldada,
- 29) Kõikides käesolevas reglemendis reguleerimata küsimustes (sh alkoholi- jm küsimused) lähtume Eesti seadusandlusest;
- 30) Küsimustega pöörduge peakohtunik poole telefonil:

Edu!

LISA 4:

TURNIIRIJUHTIMINE PRAKTIKAS

Siinkohal tome ära näite ühe turniiri juhtimisest.

Püüame alustada lihtsamatest asjadest ja liikuda järjest keerukamate elementide poole.

Paremusjärjestuse koostamine

Selleks, et võistkonnad saaksid väidelda endaga sarnase võitude arvuga võistkonnaga, peab turniiridirektor pärast iga vooru koostama võistkondade hetkejärjestuse turniiril. Võistkondade järjestamiseks saab kasutada järgmisi kriteeriumeid:

1. Võidud (inglisekeelse sõnaga wins lühendina V) – võidud on alati kõige tähtsam kriteerium

2. Kohtunike hääled (ballots H) – kohtunike hääli saab arvestada siis, kui väitlusi kuulab rohkem kui üks kohtunik. Näiteks kolme kohtunikuga paneeli puhul (paneelid tehakse alati paarituarvulised) saab võistkond võita iga väitluse kas 3-0 või 2-1. Eri voorudes saadud kohtunike hääled liidetakse kokku. Kui turniiril on mõnes väitluses üks ja mõnes kolm kohtunikku, siis me üldiselt ei soovita kohtunikuhääli kasutada, sest see ei ole kõigi võistkondade suhtes võrdne.

3. Kõnelejapunktid (speaker points KP) – iga väitleja saab reeglina kohtuniku käest oma kõne eest kõnelejapunktid, meil kasutatakse skaalat 18-28 punkti. Võistkondi saab omavahel võrrelda võistkonnaliikmete summaarsete omavaheliste kõnelejapunktide alusel.

Vahel kasutatakse summaarsete kõnelejapunktide asemel punkte, millest on lahutatud kõige kõrgemad ja madalamad punktid (-K/ M) või kahe- või rohkemakordsed kõnelejapunktid (-2K/M -3K/M jne). Seda tehakse selleks, et jätta välja ebamõistlikult kõrgeid või madalaid punkte panevad kohtunikud. See on hea süsteem, kui kohtunikke on rohkem, vähemalt kolm igas väitluses.

5. Vastaste võidud (opposition wins VV) – vastaste võitutes arvutatakse kokku, mitu võitu on võistkonna kõik senised vastased turniiri jooksul saanud. See näitab, kui tugevate vastastega võitkonnad seni kohtunud on. Mida kõrgemad vastaste võidud on võistkonnal, seda raskem on neil turniiril olnud.

Eestis reastataksegi võistkonnad üldiselt selles järjekorras: kõigepealt võitude, kui need on võrdsed siis kohtunikehääle (kui need on võimalik kasutada), siis kõnelejapunktide ja siis vastaste võitude järgi. Olenevalt turniiri suurusest võib osa nendest kriteeriumitest ka ära jätta, väiksema arvuga turniiri puhul piisab näiteks täiesti võitude ja kõnelejapunktide arvestamisest. Üks järjestus võiks välja näha näiteks nii:

Võistkond	V	H	KP	VV
X1 2	5	226	1	
X2 1	3	224	1	
X3 1	3	221	2	
X4 0	1	223	3	

Kriteeriume võib järjestada ka mõnel teisel alusel, kui see tollel hetkel ausam tundub.

Paaride moodustamine

Kõige lihtsamalt öeldes tuleb Šveitsi süsteemis turniir korraldada nii, et võistkonnad saaksid turniiri jooksul väidelda võrdse arvu kordi nii eitajate kui jaatajatena ning kohtuksid endaga võimalikult võrdsete võistkondadega. Selleks peab turniiridirektor turniiri jooksul pidama võistkondade kohta jooksvat arvestust. Oletame, et pärast teist vooru turniiril on võistkondade arvestus järgmine:

Võistkond	võite	kõnelejapunkte
X1	2	225
X2	2	224
X3	1	226
X4	1	223
X5	0	219
X6	0	218

Paaride moodustamisel tehakse võistkondadest nüüd võidugrupid, kuhu kuuluvad sama võitude arvuga võistkonnad. Seejärel kohtuvad sama võidugrupi liikmed omavahel. Hetkel on meil kolm võidugruppi: kahe, ühe ja nulli võiduga võistkonnad.

Seega oleksid kolmanda vooru paarid sellel turniiril järgmised:

X1 vs X2

X3 vs X4

X5 vs X6

Paaride moodustamine võidugrupi sees

Kui ühes võidugrupis on rohkem kui kaks võistkonda, pannakse reeglina kokku kõige tugevam ja kõige nõrgem, paremuselt teine ja tagantpoolt teine jne.

Võistkond	võite	kõnelejapunkte
X1	2	225
X2	2	224
X3	1	226
X4	1	225
X5	1	224
X6	1	223
X7	0	219
X8	0	218

Meie näites on meil keskmises, ühe võiduga võidugrupis, neli võistkonda. Võtame parima võistkonna (X3) ja paneme nad kokku nõrgima sama võitude arvuga võistkonnaga (X6) ning kaks keskmist võistkonda (X4 ja X5) kohtuvad omavahel. Seda süsteemi nimetatakse inglise keeles high-low in brackets ehk siis kohtuvad kõrge ja madalad kohad ühe võidugrupi sees. Harvem kasutatakse high-high süsteemi ehk pannakse kokku esimene-teine, kolmas-neljäs jne võistkond (siin oleksid paarid siis X3 vs X4 ja X5 vs X6).

Pooltega arvestamine

Eelmises näites võisid võistkonnad vastamisi minna ükskõik kellega. Tegelikuses tuleb lisaks võistkondade järjestusele arvestada, et võistkonnad peavad turniiri lõpuks saama võrdselt väidelda nii eitavat kui jaatavat poolt ja seega vajadusel enne igat vooru paare korrigeerima. Seda tehakse nii, et paarituarvulistes voorudes (1., 3., 5.) võitkonna pooled loositakse, paarisarvulistes aga on need vastupidised eelmisele voorule. Iga vooru järel ei vahetata pooli seepärast, et siis oleks rohkem voore, kus pooled oleksid ette määratud, mis piiraks võistkondade võimalust kohtuda endaga võimalikult samal tasemel oleva võistkonnaga.

Paaritu arv võistkondi turniiril

Kui turniiril osaleb paaritu arv võistkondi, on selle olukorra lahendamiseks kaks võimalust. Esiteks võib koh-tunikest või pealtvaatajatest moodustada veel ühe võistkonna. See võistkond osaleb turniiril väljaspool ar-vestust, mis tähendab, et lõpp-protokolli nende tulemust ei kanta. Turniiri käigus on nad aga nagu iga teine võistkond: nad saavad võite, kaotusi, kõnelejapunkte jne. Teine võimalus on jätta igas voorus üks võistkond pealtvaatajateks. See võistkond reeglina esimeses voorus loositakse, teisest voorust saadik aga võetakse kõi-ge nõrgema tulemusega võistkond, kes ei ole veel turniiri jooksul pealtvaataja olnud. Pealtvaatav võistkond saab selle vooru eest kirja võidu ning iga väitleja keskmised individuaalsed kõnelejapunktid.

Uue võistkonna võidugruppi toomine

Tihti juhtub nii, et ühte võidugruppi jääb paaritu arv võistkondi. Sellisel juhul tuleb gruppi üks võistkond juur-de tuua. Vaatame järgmist näidet:

Võistkond	võite	kõnelejapunkte	Vastase võite
X1	2	225	3
X2	2	224	2
X3	2	224	1
X4	1	226	3
X5	1	225	1
X6	1	224	2
X7	1	223	2
X8	0	219	4
X9	0	218	3

Esimeses võidugrupis on praegu kolm kahe võiduga võistkonda. Selleks, et nad saaksid omavahel väidelda, tuleb altpoolt neile üks võistkond juurde tuua. Kõige lihtsam on võtta kõige tugevam järgmise grupi võist-kond – praegu X4 – ja tõsta ta lihtsalt ülemisse gruppi. Aga see on ebaaus selle võistkonna suhtes – teda ka-ristatakse selle eest, et ta on tugevam kui teised sama taseme võistkonnad. Ausam lahendus on tõsta üles võistkond, kellel seni on olnud kõige nõrgemad vastased – praegusel juhul on see X5, kelle vastaste võitu-de summa on 5.

Kui me tõstame X5 esimesse võidugruppi, peame me ta seal ka kusagile asetama. Üheks võimaluseks on ase-tada ta sinna, kuhu ta asetuks, kui tal oleks sama palju võite, kui teistel sama grupi liikmetel.

Esimene võidugrupp näeks siis välja nii:

X1	2	225	3
X5	1	225	1
X2	2	224	2
X3	2	224	1

High-low põhimõttel moodustatud paarid oleksid seega järgmised:

X1 vs X3
X5 vs X2
X4 vs X9
X6 vs X7
X8 – pealtvaataja.

Kohaväitlused

Pärast eelvoore, kus väitlevad kõik võistkonnad, korraldatakse turniiridel kohaväitlusi (play-off), kus selguvad parimate võistkondade kohad omavaheliste väitluste abil. Kohaväitluste puhul võetakse väitluspaaride moodustamisel aluseks jooksva turniiritabeli tulemused pärast viimast eelvooru. Veerandfinaalides väitleb esimese asetusega võistkond kaheksandaga, teine seitsmendaga, kolmas kuuendaga ning neljas viiendaga. Poolfinaalides kohtuvad siis esimese ja kaheksanda koha ning neljanda ja viienda koha veerandfinaalide võitjad. Seda tehakse selleks, et eelvoorude tulemused ka mingisugust tagajärge omaksid: eelvoorudes parima tulemuse saavutanud võistkond saab eelise, saades veerandfinaalis nõrgima vastase (kaheksanda) ning poolfinaalis samuti potentsiaalsetest vastastest nõrgima (neljanda koha võistkonna).

Võistkond	võite	kõnelejapunkte
X1	2	225
X2	2	224
X3	1	226
X4	1	225
X5	1	224
X6	1	223
X7	0	219
X8	0	218

Poolfinaalid:

X1 vs X4
X2 vs X3

Enne turniiri tuleb otsustada, kui palju kohaväitlusi peetakse (alates veerandfinaalist, alates poolfinaalist või ainult finaali). Üldiselt võiks eelvoorudest edasi saada vähem kui pool ja rohkem kui kolmandik võistkondi, aga ajakava piirangud panevad sellele plaanile tihti piiri.

